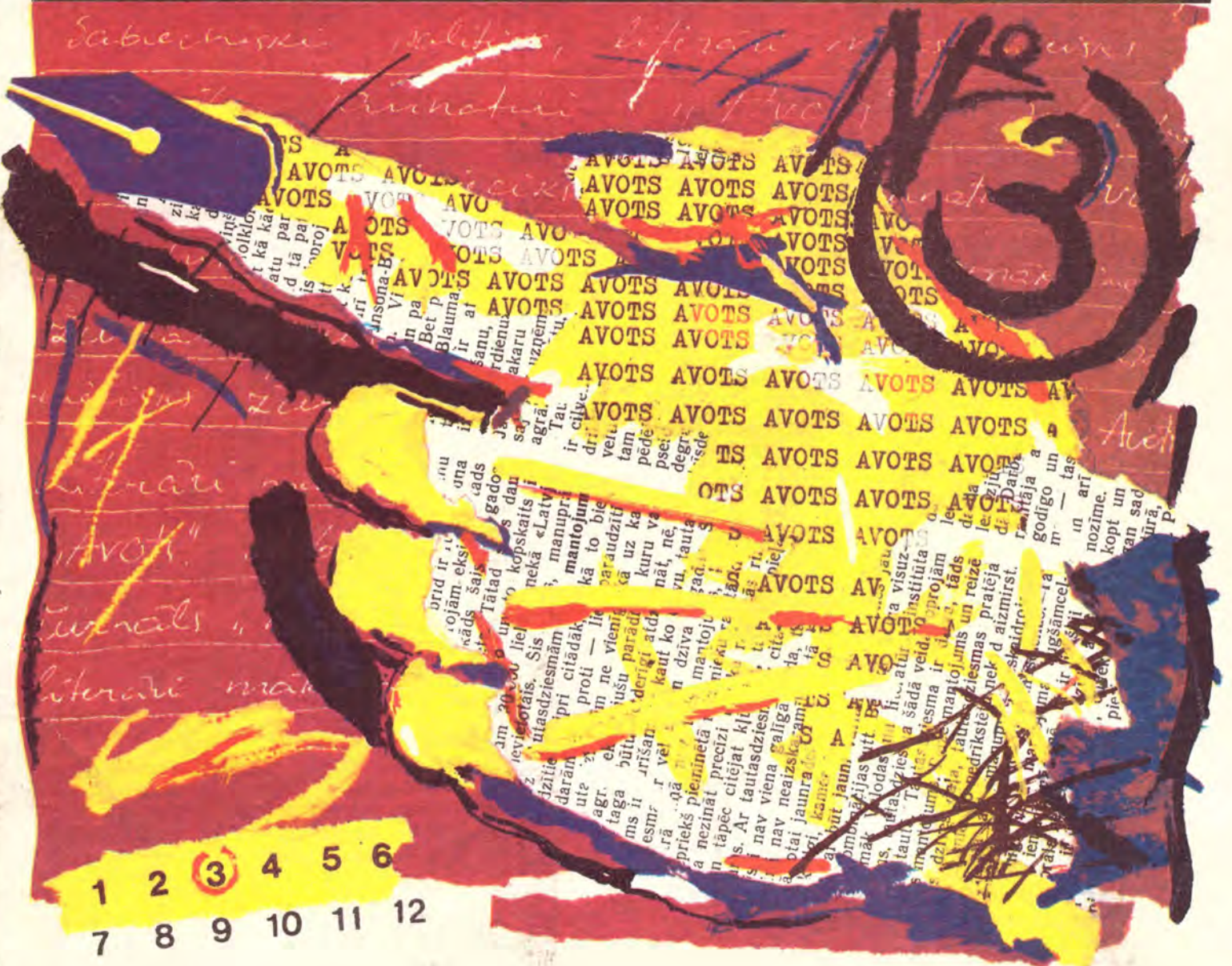

AVOTS

1987. NR. 3 (3) MARTS

ISSN 0235—1420

proza, dzeja, publicistika, kritika

1 2 3 4 5 6
7 8 9 10 11 12

AVOTS

proza, dzeja, publicistika, kritika.

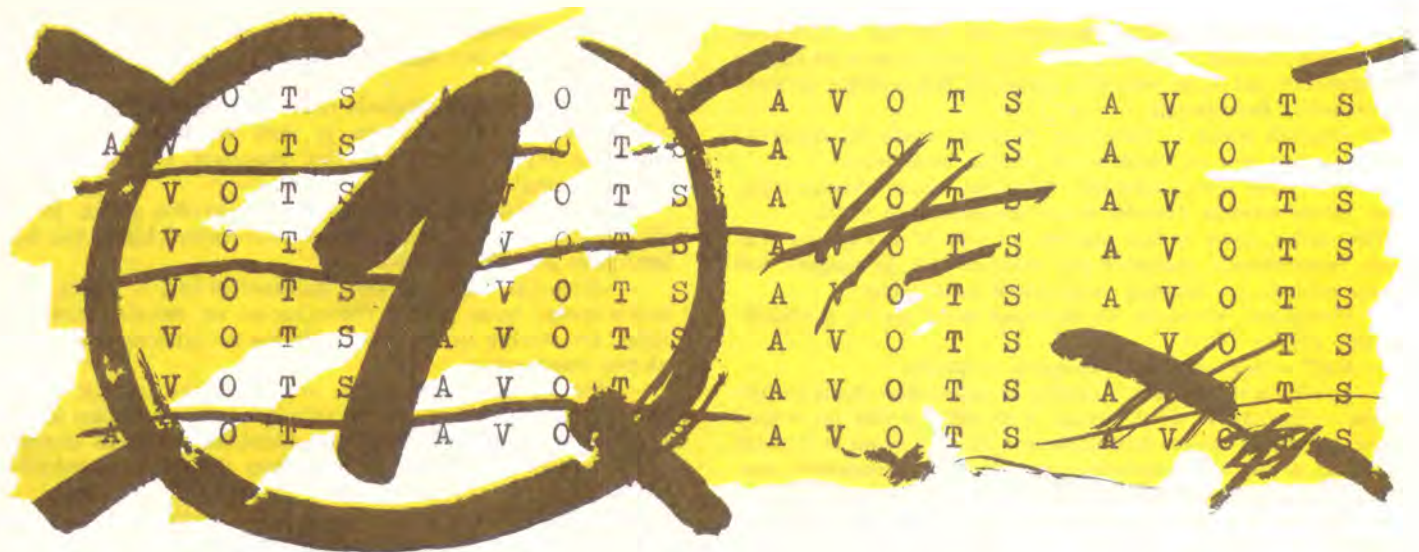
LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN
LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LI-
TERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI PO-
LITISKS ŽURNĀLS JAUNATNEI. IZNĀK KOPŠ
1987. G. REIZI MĒNEŠT. IZDOD LAT-
VIJAS KP CK IZDEVNIECĪBA RĪGĀ.

LKP CK izdevniecība, «Avots», 1987.

Galvenais redaktors AIVARS KĻAVIS. **Redakcijas kolēģija:** EDGARS BĀNS, ILMĀRS BLUMBERGS, KLĀVS ELSBERGS (nodaļas redaktors), VLADĪMIRS KANIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STANISLAVA MARSONE, MIERVALDĪS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STAŠĀNE, ĀDOLFS ŠAPIRO, AIVARS TARVIDS (atbildīgais sekretārs), PĀVILS VIŠŅEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVS. **Redaktori:** TATJANA FASTA, RUDĪTE KALPIŅA, OĻEGS MIHAĻEVIČS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE.

Mākslinieciskā redaktore ANDRA NEIBURGA.

Tehniskā redaktore INĀRA JURJĀNE.

ANDRIS PURIŅŠ

ZILĀ JUMPRAVA

MAZLIET IRONISKS ROMĀNS

(2. turpinājums)

— Tad jānovaktē, kad viņam formas tērps nav mugurā, — Einārs māca, bet te Ģirts iesmejas, un Kaparjānis kļūst aizdomīgs. Viņš nemaz nav tik naivs, par kādu tiek turēts.

— Ko man darīt, tam man pašam sava galva, kaut arī kontuzēta, — viņš noburkšķ.

— Pastāsti labāk, kā tev pilnvarotais iegriezta! — iesakās Rihards.

Kaparjānis paskatās viņā, un Riharda visai drūmi nopietnais izskats laikam vieš uzticību.

— Tūlit, študentes, es visu izstāstīšu kā katolis pie bikts, — viņš uzsmaida un izvelk pudeli, ierauj šluku un sāk stāstīt.

Un tā:

KAPARJĀŅA CIEŠANAS JEB PILNVAROTĀ CĪŅA PAR LAIMI

Viendien Kaparjānis bija izdzinis no stajla ķēvi Šņurpstīkienu un iejūdzis ratos, kuros jau bija sakrautas tukšās piena kannas. Viņš vāca pienu no mājām, uz kurām pienotavas mašīnai nebija ekonomiski izdevīgi braukt vai arī neļāva sliktie ceļi.

Juzdamies vēl pavārgs pēc nedēļas ilgās slimības ar kaut ko līdzīgu plaušu karsonim, kā liecināja zilā lapa, Kaparjānis ierāpās ratos un uzšāva Šņurpstīkienei ar pīcku.

Ķēve aizsoļoja pierasto ceļu, Kaparjānis savāca pienu, aizveda uz pienotavu un nokārtoja saistības, kantorī saņēma sakarā ar slimību neizņemto algu un brauca uz maršruta nākamā punktu — ciema veikalu, lai atveseļošanās procesu turpinātu.

Izbraucis uz ciemata galvenās ielas, Kaparjānis uzslējās ratos stāvus, sarāva grožus, uzbjāva parasto «nū, maita-ā!», ie-

vilka Šņurpstīkienei ar pīcku un slaidā rīksi, tukšajām piena kannām lēkājot un grabot, piebrauca ciema veikalam.

— Tprū, maita-ā!

Pulkstenis jau bija trīs.

Kaparjānis sprauņi nolēca no ratiem kā kovbojs no zirga un apmuls. Uz soliņiem blakus veikalam neredzēja nevienu pagasta sirmgalvi, kuri te parasti kūkoja. Viņu vietā visu ciema veikala ēkas kreiso pusi, rēķinot no ieejas durvīm, aizņēma uz koka kājām piestiprināti plakāti un planšetes. Turpat grozījās divi apmēram ceturtās klases puikas. Vienam kaklā karājās fotoaparāts, otram rokā bija bloknots. Trešais, kas piestiprināja pie finiera vaļā atnākušā plakāta stūri, bija ģērbies milīča formas tērpā un izskatījās pēc pieauguša cilvēka, lai arī augumā padevies sīks un tievs. Tas bija Pētersonu Egons.

— Ei, puika! Kas tie par kumēdiņiem?

— Nāc un apskaties! — teica Egons un sakārtoja formas cepuri.

— Ieraus papriekš šluku, tad apskaties! — apsoliņa Kaparjānis un jau kāpa augšā uz veikala lieveņa, kad viens no puikām pacēla fotoaparātu un nospieda slēdzi.

Kaparjānis sarāvās tikpat kā Šņurpstīkiene, dabūjusi ar pīcku.

— Ej vien, Jāņonkol, tālāk! — mudināja Egons, bet abi puikas nelabi sminēja.

— Kā tas saprotams? — skarbi noprasīja Jānis Kapars, nomērķēdams ar resno pirkstu uz puiku ar fotoaparātu. — Tu amatu apvienošanas kārtībā esi atveris fotodarbnicu iekš brīvu dabu? Nedomā, ka es no tevis tās bildes pirkšu!

— Ej vien, Jāņonkol, bodē un pērc to, ko tu gribi pirk! — draudzīgi teica Egons, bet abi puikas skaļi iesmējās.

Kaparjānis nokāpa no lieveņa un piegāja pie Egona. Tas arī, knisliis tāds, stāvēja, cāļa krūtīs izriezis pretim varenajam Kaparam.

— Papriekš man jātiek skaidrībā, kādā īstenā sakarā manai personai pievērsta tāda uzmanība, — Kaparjānis miermīgi

teica. — Pagājšmēnes plānu pārpildīju par pieciem procentiem, bet šomēnes nedēju noslimoju, un nekā. Pievērs man uzmanību nākamēnes, tad es no vecenēm izspiedišu pat septiņus procentus virsplāna produkciju.

Te iejaucās puika ar bloknotu, mūsains, apaļu un nobarotu mūli, paspēra soli uz priekšu un smalkā balsī teica:

— Mēs esam «neaizmirstuļi». Atturības klubs «Neaizmirstuļite». Pirms mēneša dibināts mūsu astoņgadīgajā skolā.

Otrs puika, siena krāsas mati, turklāt ar nekaunīgu skatienu, acīmredzami prātīgāks par savu biedru, jo nespēra soli vis uz priekšu, bet atpakaļ, nepatīkamā balsī teica:

— Fotografē, pieraksta, ko dzērumā muld un kā škandalējas, liek rajona avīzē!

— Ko?! — Kaparjānis pārsteigumā iesaucās.

— Dzeršana ir amorāla, — puika ar nekaunīgo skatienu turpināja. — Dzerāji ir slikti cilvēki. Viņi slikti strādā un traucē pilnvērtīgi dzīvot saviem laikabiedriem. Dzerāji slimo ar jaunām slimībām, ar kurām nenaslimtu, ja nedzertu. Astoņdesmit procentu huligānisku pārkāpumu izdarīti reibuma stāvokli.

— Kad es tevi tūlīt saraušu aiz ausīm, tad tas ies pie tiem divdesmit skaidrajiem procentiem! — Kaparjānis sašutumā iesaucās un norādīja uz mūsaino. — Tevi es pazīstu! Tu esi Zeltiņu Kārļa puika, pat purni līdzīgi! Bet tavs tēvs ir kārtīgs cilvēks, es viņam pateikšu, un viņš tevi vakarā nopērs! Un arī tu esi redzēts, — Kaparjānis rādīja uz puiku ar siena krāsas matiem. — Tavs tēvs ir galvenais agronoms. Tas aizviņņedēļ atļurbenē nogādāja divus traktoristus un vienu šoferi. Tur es līdzēt nevaru, bet par to šitas, — Jānis atkal bakstīja ar pirkstu uz mūsaino, kurš bailēs sarāvās, — bet par to vakarā šitas no mīlotā tēva saņems dubulti — arī draudziņa tiesu!

Mūsainais sāka gatavoties uz raudāšanu.

— Jurit, esi vīrs! — iejaucās Egons un uzsita ar plaukstu pa pistoles maksti. — Nekas tev nenotiks! Labāk pieraksti bločiņā, ka pilsonis Kapars Jānis gaidāmā reibuma priekšnojautu uzbudinājumā publiski izteica vēlēšanos nodarīt miesas bojājumus pilsonim Šmitam Pēterim — raut ausis! Tāpat arī neviņus izpaua savu plānu uzrīdīt otru personu Zeltiņam Jurim, lai tā nodarītu minētajam pilsonim miesas bojājumus sevišķi cilvēka cieņu pazemojošā veidā — noperot, turklāt priecājas, ka viena pēriena vietā pilsonis Zeltiņš dabūšot divus, kas klātesošo acīs likās kā regulāras žūpošanas rezultātā radušos sevišķi sadistisku tieksmju izpausme.

— Egon, es tevi! ... — Kaparjānis pārskaities tālāk nevarēja parunāt, prāts atsacijās saprast drausmīgo apvainojumu, un Kaparjānis tikai žņaudzīja dūres.

— Nu, tad gāz arī! — Egons sminot teica un cieši skatījās viņā. — Es jau prom nebēgšu un preti nesitīšu!

Kaparjānis novaldījās. Sist nedrīkst, tas ir skaidrs, jāmēģina iežēlināt:

— Egon, vai tu atceries, kā, puika būdams, tu knipstangas dārzā zagi ... tū, ņēmi «trebo» ābolus, un es tevi palaidu?

— Atceros, Jāņonkol! — sirsniģi teica Egons. — Tu biji ļoti labs. Taču, vienalga, dzert ir slikti.

Akmens dvēsele, domāja Kaparjānis, birokrāts un demagogs, par tādiem kā tu tagad avīzēs raksta, mafiozo un ciparu uzskrūvētājs, bet papirus paplēst un koka kājas palauzt varētu, lai nu kā, tomēr viena ciema ļaudis vien esam, turklāt pēc tam šņabis smeķēs labāk! Viens gan, papriekš jāapskatās, ko plēsis un lauzis, lai ir drošs, ka nesanāk šmuce, ka nesaplēš vēl kādus valdības papirus.

— Labs ir, apskaties arī izstādi, — šķietamā miermīlīgumā piekrita Kaparjānis.

Mūsainais Jurītis dziļi ievilka elpu un ierunājās monotona balsī, tikpat kā no galvas izubrīto tekstu skolā:

— Pēdējo gadu desmitu alkohola ietekmes pētījumi ir pierādījuši, ka tas rada izmaiņas daudzos organisma līmeņos. Molekulārajā līmenī alkohols iejaucas proteīnu, oghidrātu, lipīdu un fermentu metabolismā. Šūnu līmenī tas ietekmē lizosomu aktivitāti, kritohondrijas, izraisa traucējumus šūnu membrānu caurlaidībā, izmaina kālija un nātrijs savstarpējās attiecības, bet mediātoru sintēzes izmaiņu dēļ rada nervu impulsu vadīšanas traucējumus nervu šūnu sinapsēs. Tiktāl, Jāņonkol, jūs spējat sekot līdzī manai domai?

— Jā, jā, — aši izgrūda Jānis, baidīdamies, ka šmurguļi citādi nodomās, ka ar viņu šīs briesmīgās izmaiņas jau notikušas,

un izbrīna nodomāja: kad es biju tik mazs kā viņi, par to pat dzirdējis nebiju, bet tagad, lūdzu, skolu reforma, un visi gudri kā profesori.

— Orgānu līmenī alkohols rada ievērojamas izmaiņas aknu audos, sirds muskulatūrā un jo īpaši smadzenēs, — pamācoši turpināja Jurītis. — Iedomājieties, Jāņonkol, un pat perifērajā nervu sistēmā!

— Jā, jā, sistēmā, — Jānis piekritoši kratīja galvu, jo viņu saka mocīt kaut kas līdzīgs mazvērtības kompleksam, kur katrs šmurgulis gudrāks par tevi.

— Jāņonkol, vienu mirklīti, paskatieties šite! — iesaucās Pēteritis spalģā balsī, paķēra rādāmkociņu un bakstīja ģipša mullāžas, kas stāvēja uz saliekamā galdiņa un attēloja sirdi, kuņģi, aknas, smadzenes.

— Šie te, tikai sarkanie, ir vesela cilvēka iekšējie orgāni, bet tie, kas iekrāsoti ar zilu un zaļu krāsu, ir alkoholiķu iekšējie orgāni, kuros alkohola lietošanas rezultātā notikušas drausmīgas izmaiņas, kas noved pie šausmīgas slimības vai moka pilnas nāves!

Kaparjānis stingri blenza šajos ģipša veidojumos, kuri bija nokrasoti spilgtās un indīgās krāsās, un, kā iedomājās, ka viņam kaut kas tāds ir iekšā, vienalga, vesels vai slim, tā tūlīt sametās sliktā duša. Bet Jurītis saķēra viņu aiz rokas, aizvilka pie kāda plakāta un biedinošā balsī iespācās:

— Un šeit ir uzzīmēti cilvēki, kas dzeršanas rezultātā ir slimuši ar bistamām gara slimībām, un šeit atkal uzzīmēts tas, ko viņi redz, bet kas istenībā nemaz nav, tikai viņiem tā liekas.

Ka isti viss attēlotais istenībā nemaz nav, tam Jānis ticēt atsacijās, jo šo to pats bija redzējis, tomēr stridēties nesāka, bet atgrūda Pēteriti, kurš, ļauni ņirgādamies, vilka pie nākamā plakāta, un paskatījās Egonā, kurš savukārt raudzījās viņā ar neslēptu interesi.

— Tev kauna nemaz nav, ka cilvēkiem rādi tādas riebeklības?! — Kaparjānis viņam uzbrēca. — Jo gadi nāk klāt, jo prāts iet mazumā, jā?! Domā, iecelts miličja amatā, tā uzreiz gudrs? Vai tu, stulbā galva, zini labāk par simtiem un tūkstošiem augsti mācītu študentu, ārstu un profesoru, kas ļaudīm derīgs un kas kaitīgs? Ja tiešām dzeršana būtu kaitīga, tad zinātnieki un skolotāji nedzertu! Bet, ja dzer izglītoti ļaudis, tad jādzer arī mums! Un to, ko viņi priekš publikuma runā, tu neklusies, jo viņiem par to maksā! Dažs labs dēļ simt gramiem gatavs dvēseli velnam pārdot, un kur tad šie lai rauj naudu priekš dzeršanas, kad šņabis reizi pa reizei atkal kļūst dārgāks? A?

— Es, Jāņonkol, ar tevi diskutijā ielaisties netaisos, — teica Egons. — Ej, pērc un dzer, ja uzskatāmā agitācija uz tevi nedarbojas!

— Protokolu nestādīsi!

— Kamēr tu neālēsies, nav par ko!

— Avīzē neliksi?

— Likšu.

— Lops!

Kaparjānis noskaities iegāja veikalā. Trakākas par kāri pēc šņabja bija bailes no avīzes, pareizāk sakot, no tā, ka to ieradzīs knipstanga. Un tad ... Nē, Jānis pat domāt par to baidījās.

Viņam līdzī iešmauca Šmits Pēteris, tas ar to nekaunīgo skatienu.

Veikalā Kaparjānis sevi saņēma rokās un šķietami vienaldzīgs aizgāja līdz dzērienu letei, pie kuras skuma simpātiskā blondīne Sarmīte, kas bija tik rupji izturējusies pret Aigaru Lai-
viņu.

— Sveiki, meitiņ! — Kaparjānis sveicināja. — Ko tu tik bēdīga?

— Ak, Jāņonkol, nav par ko priecāties, — Sarmīte raudulīgi patricināja iezilinātos plakstiņus.

— Kas par vainu?

— Pagājšnedēļas ienākumu plāns izpildīts par divdesmit septiņiem procentiem. Naktīs vairs kārtīgi gulēt nevaru, sapņoju, ka ir inventarizācija un komisija mani pratina, kur es tos septiņdesmit trīs procentus nozagusi un noslēpusi, bet es to galīgi nezīnu, jo lai nu ko būtu ņēmusi, bet procentus, kurus turklāt nemaz nevar papemt, jo viņu jau tā nav! Un tā šie sāk draudēt, ka man atņemsot prēmiju! Un es atkal sāku raudāt, un tāda gauži raudošā arī pamostos.

Te no dienesta telpām iznāca veikalvede Emīlija, uzmeta dūšīgā auguma augšdaļu uz letes un dzēlīgi sacīja:

— Es jau Sarmītei saku, ko tu uztraucies, visas pasaules revidenti kopā tev nekādu prēmiju atņemt nevarēs, jo tev nekādas premiālās piemaksas nemaz nepienāksies, un pati tu tur esi vainīga. Kā pasaku, tā šī sāk gaudot arī nomodā.

— Kas tad cits atliek? — iešpukstas Sarmīte.

— Pati zini, — daudznozīmīgi noteica Emīlija un atsvešināti paskatījās griestos.

— Jā, smaga lieta, smaga lieta, meitiņ! — Kaparjānis līdzjūtīgi pašūpoja galvu.

— Tas tur, murmulis, katru dienu velkas ar uzskates līdzekļiem un diviem bandu bērniem! — Sarmīte pēkšņās dūsmās pakratīja dūri uz loga pusi. — Un tā viņi tur dežurē līdz pulksten septiņiem un atbaida cilvēkus no dzērieniem! ... Redz, redz, Jāņonkol, kur špions arī līdzi, lūr, ko jūs pirkšiet!

Kaparjānis mirkli apcirtās; pret špioniem viņš bija jūtīgs kopš kara laika.

Veikala kaktā stāvēja Pēterītis. No turienes labi varēja pārredzēt tirdzniecības lauku, un puika nelabi sminēja.

— Tā ir pretlikumība! — Kaparjānis iekliedzās. — Tūlīt pazūdi!

Un draudīgi piespēra kāju pret grīdu.

Pēterītis gan salēcās, taču ārā nemuka un visai izaicinoši paziņoja:

— Kamēr veikalam darba laiks, es te varu stāvēt tik ilgi, cik vien gribu! Tās ir manas cilvēka tiesības.

— Bērniņ, — saldi ievaicājās veikalvede Emīlija, — nevar būt, ka tavš tētis arī nedzer? Kaut vai pa lieliem godiem?

Puika atklāti paskatījās pēc kārtas visiem trijiem acīs un stingri teica:

— Iedzer gan pa godiem! Iedzer, un man par viņu kauns! Bet mēs esam jaunā paaudze, mēs esam «neaizmirstuļi», kas neko neaizmirst, mēs esam redzējuši alkohola postu, mēs nedzērām, nedzeram un nedzersim, un visiem spēkiem cīnīsimies, lai pārējie sabiedrības locekļi, kuri vēl pakļaujas šai neķītrībai, arī nedzertu! Tā ir ierakstīts mūsu atturības kluba «Neaizmirstuļīte» zvērestā.

— Ak! — rezignēti noteica Emīlija. — Vecāki tādus baro,

apģērbj, laiž skolās, un tāda nu viņu pateicība! Stāsta visai pasaulei, ka tēvs dzer.

— Nē, es vairs nevaru! — pēkšņi iebīrās Sarmīte un paķēra no kakta slotu, bet Pēterītis, apķērīgs būdams, bija padomājis arī par atkāpšanos. Viņš jau stāvēja veikala durvīs un triumfējoši sauca:

— Ar slotu jūs nekā nepanāksiet, mūsu pusē ir taisnība, un tāpēc mēs uzvarēsim! Ja arī jūs Jāņonkolim iedosiet slepus, tas būs redzams, jo viņš ālēsies pa visu ciematu!

— Neālēsies gan! — kliedza pretim Kaparjānis un juta, ka viņu sāk pārņemt trakums.

— Klaigāsiet un lamāties!

— Neklaigāšu un nelamāšos!

— Iesiet skandalēties pie Mārtiņonkoļa, lai tas atdod desmit rubļu parāda, kuru viņš jums neatdod un netaisās atdot, to zina visi, jo jūs tos kopā esot nodzēruši!

— Man tie desmit rubļi nav vajadzīgi! Lai viņš ar tiem pārspārgst!

— To jūs sakāt skaidrā! — ņirdza Pēterītis. — Kad iedzerset, darīsiet pavisam otrādi!

Kaparjānis vairs pār sevi nevaldīja, ķēra Sarmītei no rokas slotu, bet saprātīgā Emīlija pamanījās slaukāmo paķert pirmā un pabāzt zem letes. Tad Jānis ar trīcošu roku grāba no sērķociņu groza sauju kastīšu un meta ar tām nekaunīgajam puikam, kurš izspruka laukā.

— Tāda ir mūsdienu jaunatne! — noteica Emīlija.

— Ne kauna, ne goda! — kliedza Kaparjānis. — Zvani milicijai, Emīlij!

— Ko nu zvanīs, kad lielais jau pats milicis! — Emīlija noplātīja rokas un, pieliekusies tuvāk Kaparjānim, uzticīgi pastāstīja:

— Aizvakar jau zvanījam Patēretāju biedrības valdes priekšsēdētājam, teicām, ka milicijas pilnvarotais sajucis prātā, traucē tirdzniecību, nav, kas uzdrīkstas savaldīt, jo šim šaujamašais paķēriens, šo to vēl piepušķojām klāt, viņš apsolīja zvanīt milicijas priekšniekam, efektivitātes labad šo to vēl piepušķojot. Vakar atbrauca milicijas operatīvā mašīna un viens smagais gruzoviks, pārvilkts ar brezentu, — iekšā pilns ar apbruņotiem karavīriem ... Cik garš, tik plats! Gandrīz vai iznāca tā,

ka tam tur ārā vēl vajag izteikt pateicību par iedarbīgu cīņu pret...

— Es nekā vairs nesaprotu! — uztraucies pārsita Kaparjānis.
— Valdīšana aizstāv tos, kas traucē pirkt valsts ražotu šņabi?!

— Tā jau isti nemaz nav! — ieteicās Sarmīte, kas krietnu brīdi bija klusitēm šņaukājusies. — Es jau jums pārdot varu, un pirkt jūs varat, tikai baidāties. Un arī citi baidās, jo sievieši draud aicināt to Egonu uz mājām, ja kāds būs iedzēris, kaut arī nekādu skandālu netaisis, un gluži apzināti sagudrot visādus melu stāstus par saviem vīriem, jo tā jau tagad ir, ka tu vari būt visgodīgākais cilvēks uz pasaules, ir tad ticēs ne tev, ja būsi dzēris, bet gan tam apmelotājam, kas skaidrā. Un tad nepatikšanu, cik uziet!

— Visi tikai tarkš par tām raķetēm un atombumbām, — noteica Kaparjānis, — bet, ka tepat blakus notiek vēl trakākas lietas, to neredz neviens!

— Ak! — zīmīgi nopūtās Emilija un paskatījās uz Sarmīti, kura nosarka un kautrīgi nočukstēja:

— Nē taču, Emilijas tant! Nē, un vēlreiz nē!

— Kā nu pati zini! Plānu tev neviens nepazeminās.

Kaparjānis paprasīja paciņu «Baltijas», nolika uz letes trīsdesmit kapeikas. Sarmīte izdeva piecas, bet Jānis atmeta ar roku.

— Lai nu paliek! Nupatās naudai vairs nav tās īstās vērtības.

— Cilvēki kļuvuši par zvēriem, — atkal nopūtās Emilija.

— Izmanto dienesta stāvokļus savtīgos nolūkos.

Kaparjānis atvadījās no abām bēdu nomāktajām tirgotājām un izgāja no veikala.

Gan pilnvarotais Egons, gan abi «neaizmirstuļi» bija kautrīgi novēršusies.

Kaparjānis sulīgi nospļāvās uz to pusi, un viņam ienāca prātā aizstaigāt uz mehāniskajām darbnīcām, kur strādāja pilnvarotā bērniņas draugi.

Tie pašlaik remontēja riteņtraktoru, un Kaparjānis izstāstīja, ko nupat pie veikala pieredzējis.

Bērniņas draugi jau bija lietas kursā.

— Kas tur slikts, ja Ega cinās pret dzeršanu? — prasīja viens no pušiem — Otomārs.

— Tu no tiesas esi slims? — uzkliedza Kaparjānis. — Varbūt jūs, puši, arī vairs nelietojat?!

— Nē! — visi trīs kori atbildēja.

— Kopš kura laika?

— Jau pāri par nedēļu, kad Ega pastāstīja, cik dzert ir slikti, — paskaidroja brigadieris Ošiņš, slaucīdams lupatā ellainās rokas.

Bet Māris sāka stāstīt Kaparjānim, ka viņam tagad no dzeršanas esot tik laba pašsajūta, ka nākamnedēļ braukšot uz centru pierakstīties šūšanas pulciņā, šūšot sev un draugiem bikses, un Ēriks atkal pastāstīja, ka pirksot kultūras namā nopietnās mūzikas abonementu un klausīšoties Baha skaņdarbus sol minorā un Bēthovena simfonijas do mažorā, bet Otomārs savukārt stāstīties divos pulciņos uzreiz — tautisko deju un dziedāšanas, jo esot tak pavisam cita lieta skaidrā prātā skaisti un mākslinieciski dziedāt, nevis dzērumā piedauzīgi bjaustīties, un tāpat cita lieta esot skaidrā prātā skaisti un pareizi dejojot, nevis skurbuļi bezjēdzīgi gorīties diskotēkā.

— Malači puši! — uzslavēja brigadieris. — Nu, jauniem, protams, jaunu padarīšana. Bet arī mēs, Jāni, varētu kaut kur ierakstīties, lai garīgi pilnveidotos. Piemēram, varētu sākt krāt pastmarkas, bildītes no sērkokļu kastītēm vai arī pastkartes...

— Ej tu ar savām pastkartēm! ... — ierēcās Kaparjānis un izskrēja no darbnīcas, ar visu spēku aizcirdams durvis, ietrausās rātos, ievilkā Šņurpstiķienei kārtīgi ar pātagu, kaut arī ķēve jau nekur vainīga nebija, un brauca ar tukšajām piena kannām mājup, juzdamies galīgi slims.

Kā aizkļuva mājās, tā tūlīt likās gultā.

Bet šodien, izbraucis piena maršrutu, bija spiests atkal klidzināt uz veikalu. Riebās jau tur rādīties, taču kaut kas jāpīpē bija.

Pie veikala Kaparjānis ieraudzīja Egonu un mehānisko darbnīcu brigādi pilnā sastāvā, ciema iemetējus un tos, kas mēta pa retam. Tur bija arī tuvējo māju ļaudis un nāca klāt no tālākajām. Piespiedusies plakātiem, ar neizpratni sejās stāvēja

arī abi «neaizmirstuļi», no kuriem Jurītis jau taisījās uz raudāšanu.

Veikala durvis atvērās, un ar līgavas šlepi un vainadziņu galvā uz lieveņa iznāca dzērienu nodaļas pārdevēja Sarmīte. Viņu drošināja un uz priekšu bidija smaidošā veikalvede Emilija.

Egons pakāpās uz pirmā pakāpiena un plati izpleta rokas. Sarmīte saminstinājās, bet Emilija viņu pagrūda, un līgava iekrita Egonu apkampienos, kurš tūlīt viņu nobučoja, un ļaudis visapkārt gaviļēja: «Rūgts! Rūgts! Rūgts!»

— Vai nu tu reiz būsi mana? — laimīgs sauca pilnvarotais, kas bija pārgērbies līgavaiņa uzvalkā ar baltu puķi pie krūts.

— Jā, nelieti, jā! — kautrīgi atzinās Sarmīte.

— Urā! Urā! Lai dzīvo sveiks! — klātesošie sauca laimes. — Rūgts, rūgts!

Kāds večuks iegrūda apstulbušajam Kaparjānim dunku sānos un gudri sacīja:

— Jā, nav kā vecos laikos! Vai tāds šņudraks kā Egons būtu dabūjis veikala jaunkundzi? Bet tagad nospiež zinātnisko sviru, liek lietā ekonomiskas sankcijas — un brūte mājās!

— Vai nu tu mani visu mūžu milēsi? — sauca Egons, un Sarmīte pirmo reizi pasmaidīja.

— Jā, riebekli, jā!

Klātesošie atkal gaviļēja augstas laimes, apsveica jauno pāri, bet Otomārs un Ēriks no veikala iznesa kasti šņabja. Viņiem sekoja brigadieris Ošiņš ar Māri, kuri nesa otru.

Gribētājiem sāka dalīt pa pudelei un taisījās nest vēl, ja pietrūkstot. Arī Kaparjānis dabūja pudeli, taču dusmas uz Egonu, kas viņu tā izcūkoja, nebija rimušas, un viņš laimes jaunajam pārim nevēlēja. Bet, kad Jānis norāva korķi un izkal-tušajās iekšās ielēja krietnu klunkšķi, dusmu vilņi pēc dažām minūtēm aizplūda kosmosā, un arī Kaparjānis metās sveikt brūti un brūtganu, kopā ar citiem sauca «rūgts!», «lai dzīvo!», «urā!».

Bet ko darīja «neaizmirstuļi»?

«Neaizmirstuļi» krāva dārznieka ratiņos plakātus par dzeršanas kaitīgumu, alkoholiķu un veselo cilvēku iekšējo orgānu mulāžas. Tad Pēterītis ķērās pie roktura, bet Jurītis stūma no aizmugures, un viņi ar nokārtām galvām brauca ratiņos prom. Pusceļā Jurītis aizvilkdams sāka raudāt, bet Pēterītis dūšīgi turējās līdz pašai mājai, un arī vēlāk neraudāja, jo bija sācis kaut ko saprast.

AIGARS: Jā, noklausoties Kaparjāņa saraustīto stāstījumu, man jāatzīst, ka pirmais iespaids par lauku klusumu un miegainību bijis nepareizs. Arī šeit risinās vērā ņemamas tragēdijas.

Rihards klausīdamies kļuvis ļoti nopietns, kritiski šūpo galvu — viņam kaut kas nav patīcis. Ģirts, aizgriezies sānis, smaida. Einārs, noklausījies ar alkatīgu interesi, apmierināti berzē rokas.

— Jā, jā, kas tik tai dzīvē nenotiek! Tas iecirkņa pilnvarotais gan ir viens viltīgs radījums!

Man pašam visvairāk žēl to nelaimīgo «neaizmirstuļu». Iedomājos sevi viņu vietā, un tā vien sāk dūres niezēt.

— Jā, študentes, — piebilst Kaparjānis, kuram aiz želuma pret sevi acu kaktiņos sariesušās asaras. — Kad pirmie prieki pāri, braucu mājās, un, kamēr attieku līdz jums, tā prieka vietā par jauno ļaužu laimi atkal klāt dusmas uz Egonu — savas pašmīlības dēļ viņš gandrīz noveda kapā otru cilvēku! Gandrīz vai nobruģēja man taku uz balto smilšu kalniņu...

Te verandā ienāk Rūdis, blenž Kaparjāni kā dunduks un saka:

— Tu, Jāni, varēji pastāstīt par Zilo Jumpravu!

Ģirts izvelk cigarešu paciņu un piedāvā Kaparam, bet tas atsakās, ar filtru nepipējot, izvelk no iekškabatas vienu prastu cigareti. Ciemiņš paskatās Rūdi ar lielām acīm, kurās želums.

— Arī tevi, dēliņ, tas mantkārības velns sagrābis? Par velti, tur nekā nav! Viss tukšs, rakņājiet, cik gribat, ja apnicis rakt te!

— Neviens tur rakt neies! — stingri saka Einārs. — Viduslaiku pilsdrupas ir republikas nozīmes vēstures piemineklis, un kā tādu to aizsargā valsts!

— Un šitos kapiņus neviens neaizsargā? — Kaparjānis bēdīgi pamāj uz āru. Pa logiem redzami Gaļēvičs un Ilona, kuri nāk no izrakumiem. Ilonai rokā kartona kaste ar galvaskausu.

— Tā ir zinātne, Jāni, — paskaidro Einārs. — Tad var rakt! Un arī pilsdrupas ir zinātne. Zinātnieki arī tur varētu rakt, jo zina, kā jārok, lai nekāda skāde netiktu nodarīta! Bet cilvēki no malas ne, jo tikai sapostītu.

— Es jau saprotu, — Jānis piekrītoši krata galvu, — bet visi nav tik apzinīgi kā jūs — mācīti ļaudis!

— Kas tā par Zilo Jumpravu? — es ieprasos.

— Blēņu stāsti! — atmurkšķ Jānis.

— Nebūt ne! — pēkšņi iejaucas Rūdis. — Katra teiksma slēpj sevī arī kādu daļu patiesa notikuma. Ņemsim konkrētu piemēru! Vācu arheologs Henrihs Šlimans, kurš «Iliādā» redzēja nevis skaistu pasaciņu, bet gan patiesību, dabiski, arī atraka neizmā aprakstīto Troju. Un pilnīgi reālistiskais svēto rakstu tulkojums, kad mēs pieļaujam ārpuszemes civilizācijas viesošanās uz mūsu planētas?

— Ne tu esi lasījis «Iliādu», ne tu esi lasījis Bībeli! — nosmīn panks, izpūzdams kuplus dūmus.

— Un nedomāju to darīt! — Rūdis atcērt. — Tas viss atrodas pārāk tālu no mums! Bet tepat, trīs kilometru attālumā, ir Čaķezera pilsdrupas, ar kurām arī saistās Zilās Jumpravas leģenda.

— Gandrīz vai ar katrām pilsdrupām un vecām pilīm saistās kāda leģenda, — nosaka Einārs.

Ģirts atmetas saliekamajā gultā un uzlej kājas uz galda malas, iesmejas:

— Ja tu, Rūdi, gribi iet rakt, tad es vismaz pirmo reizi esmu ar mieru iet līdzī!

— Varētu pamēģināt! — es satraukts izgrūžu.

— Ar tādu kā tu es pat ābolos neietu! — Rūdis nogriež.

— Man tava aicināšana bijusi nebijusi! — nicīgi novelku.

— Einārs teica, ka pilsdrupas atrodas valsts aizsardzībā, tātad nekāds privātpašums nav, un tur tikpat labi vari rakt tu, kā es. Protams, trīs ceturtdaļas no izraktās vērtības atdodot valstij!

— Tas, ka pilsdrupas atrodas valsts aizsardzībā, nenozīmē, ka drīkst tur iet un postīt! — Eināru satrauc mūsu entuziasms. — Gluži otrādi, nodarboties ar izrakumiem atļauts tikai valsts iestāžu sankcionētai arheoloģiskai ekspedīcijai. Un, ja būtu kāds iemesls pētījumiem, tad pilsdrupās tāda ekspedīcija jau strādātu!

— Kā tad! — skeptiski nosmaida Rūdis. — Tie jau nu būs tie gudrie, kas zinās, kur jārok un kur ne! Pirms Šlimans atklāja Troju, par viņu arī ņirgājās. Atzinība nāca pēc tam.

Kaparjāņa skatiens kļuvis tramīgs. Viņš žēli ievaidas:

— Mīļie dēliņi, metiet no galvas laukā tās muļķības: nav tur nekāda zelta poda, nav bijis nekādas Zilās Jumpravas, nav rūķišu ķēniņš svinējis kāzas! Tie ir meli, briesmīgi meli! ... Un nolādējums skars ikvienu, kas meklēs tur apslēptu mantu, ja tā nepieder viņam ... Katram pašam jāstrādā, jo tikai tā var iekrāt vai vairojot savu mantību ...

Daudz tu, godīgi strādādam, iekrāsi vai savairosi! Nav man vairs tas vecums, kad kaut ko tādu varētu iestāstīt, un es lietišķi noprasu:

— Kāda tad isti tā leģenda par Zilo Jumpravu ir?

Kaparjānis pietrūkstas kājās, dusmīgi paskatās manī.

— Būtu interesanti paklausīties! — saku. — Nav tak uzreiz jāķer lāpsta un jāskrien rakt mantu laukā! Ja tā tur tik ilgi gulējusi, lai paguļ vēl!

— Vai tu, puika, nesaproti, ka nekādas mantas tur nav?! — Kaparjānis uzkliež, un es satrūkstos.

Rihards atmet ar roku un iziet laukā.

— Ziniet, mums taču jāinteresējas par savas tautas pagātņi, — es taisnojos. — Tas ir pilnīgi nesavtīgi.

Kaparjānis ilgi manī noskatās, itin kā neticēdams sacītajam. Panks klusu smejas, plīkšķinādams sev pa pliko vēderu. Einārs koda lūpas, nevar saprast, ko šis domā. Rūdis gan ir ļoti nopietns.

Kaparjānis nopūšas.

— Manai sieviņai, kas tagad dus smilšu kalniņā jau devīto gadu, pirms aiziešanas prāts pavisam švaks bija kļuvis. Ņemās un būrās pa veciem rakstiem. Ko no tiem sagudroja, to rakstīja iekšā skolēnu burtnīcās. Pierakstīja četras gabalas un nomīra ar vēzi galvā. Bet tajā vasarā, kad no gultas jau maz cēlās, pa mūsu apriņķi kļaiņoja ekspedīcija. Ne tāda, kas rok no zemes kā jūs, bet tāda, kas izprašņā ļaudis un ņem tikai tās mantas,

ko var dabūt bez rakšanas. Bija tur studentes un arī kāds vecāks vīrs, garš un izkaltis, ar lunkanu mēli. Divas dienas pie gultas sēdēja, vājiniecei galīgi prātu sajauca. Šī tik stāsta un stāsta tikpat kā mācītājam pēdējā grēksūdžē. Un šis tik griež magnītafonu un skaņo iekšā ... — no atmiņām Kaparjānim acis atkal asaras, viņš izslauka tās ar lielo ķepu un turpina:

— Šī guļ uz gultas, bet burtnīcas rokā nedod, laikam tāpēc, ka tur arī slepeni buramvārdi pierakstīti. Un lasa tik šim priekšā, skaidro, bet, kolīdz šķeista grib burtnīcas dabūt sev, pat naudu samaksāt, sieviņa ne un ne, tas grēks! Ko viņa par derīgu domāšot pastāstīt, to pastāstīšot. Un tā arī par Zilo Jumpravu izstāstīja, lai viņai vieglas smiltis. Pēc trīs gadiem tas pat grāmatā tika nodrukāts ar paskaidrojumu, ka to Kaparu Liena stāstījusi.

— Kādā grāmatā?! — es saļecos.

— Ceļvedi pa mūsu rajonu.

— Kāpēc tad tu šo leģendu sargā kā tādu noslēpumu? — prasa Rūdis. — Tad jau to daudzi zina.

— Nu ja, ka zina, — piekrit Kaparjānis, bet uz Rūda būtisko jautājumu tā arī neatbild.

— Kur palika tavas sievas burtnīcas? — nevērīgi pavaicā Einārs un uzrauj sērkokciņu — Jānim cigarete nodzīsusi.

— Mirdama lika sadedzināt, — Jānis noburkšķ un ievēl dūmus.

— Un tu sadedzināji? — Einārs atkal vaicā it kā starp citu.

— Jā!

— Tiešām sadedzināji? — Einārs cieši paraugās Jāni, un tas samulst kā mazs bērns.

— Jā ... tas ir, nē ... Sākumā nē, žēl palika ... tad jā ... Nu, laiks doties uz māju!

Viņu neviens neaizkavē.

Durvis Jānis pagriežas un lūdzoši saka:

— Kas tai grāmatelē sarakstīts, tās visas ir blēņas! Teicu jau, ka pēdējā gadā Lienai ar galvu bija švaki ... Lai puikas nejauc sev prātus!

— Protams, ka no mantas meklēšanas viedokļa tās ir muļķības! — piekrit Einārs, bakeni braucīdams. — Bet no folkloras, valodniecības, kultūrvēstures viedokļa tavas sievas burtnīcām var būt ļoti liela nozīme. Tu droši atceries, ka sadedzināji?

— Plīti nokurināju! — Kaparjānis izgrūž un steidzīgi nokāpj pa lieveņa kāpnītēm.

Pa logu redzu, kā aiziet pie savas Šņurpstīkienes, iesvempjas ratos un aizbrauc.

— Tur kaut kas nav tīrs! — Rūdis secina un sameklē cigareti, aizsmēķē.

Man liekas, ka tur vispār nekā tīra nav, un nemaz nenāk prātā pazoboties par Rūdi, kurš tagad par labāku uzskata smēķēt tad, kad Riharda nav tuvumā.

— Kas tur netīrs? — nevērīgi izvīež Einārs, sameklēdams skūšanās piederumus, un ieziepē otiņu.

— Dabūt rokā to grāmatu, — es domīgi iesakos.

— Ja tevi interesē, es vakarā varu izstāstīt visu par Zilo Jumpravu! — Einārs vaicātās, triepdams uz vaigiem putas.

— Ko tad tu uzreiz neteici, ka zini?! — Rūdis pietrūkstas kājās un apstulbis blēz Einārā.

— Skaisto leģendiņu zinu ne tikai es viens, — pasmīn Einārs. — To zina Galēvičs, tāpat viņa sieva vēsturniece, tā ka, čališi, savas fantāzijas lapsenes dzeniet atpakaļ midzeni! Ja leģendai un tās variantiem būtu kāds reāls pamats, tad, kā saka Tautas dzejnieks, zārks jau tukšā nepaliktu!

Es atceros Troju un iekšēji pasmīnu.

— Kaut gan Galēvičs man galvu neglaudīs, ja uzzinās, ka esmu stāstījis, — piebilst Einārs.

— Hm, hm, hm! — Rūdis zīmīgi nokreķškinās, un panks sāk smieties. Es arī iekšēji ironizēju, sak', nekā tur nav, un tai pašā laikā labāk stāstīt nevajag! Žēl, ka man jābūt vienam ar savām domām, ka mēs ar Rūdi nistamies. Cik vieglāk kļūtu, ja mēs varētu tā zīmīgi saskatīties un saprasties bez vārdiem.

Einārs aizdomīgi paveras mūsos, tad paskaidro:

— Galēvičs lūdza bez īpašas vajadzības nestāstīt. Citādi vienam otram nenobriedušākam prātam sajaukšot vēl domāšanu, un tas aizmirsišot, ka ir ieradies pētīt akmens laikmetu. Turklāt, ja vēl kādam no vietējiem ienākot prātā tur

paraknāties, tas nu vēl tā, bet, ja sāksot uzdarboties kādi no arheoloģiskās ekspedīcijas, izcelšoties valodas, ka pilsdrūpās patiešām kaut kas esot, un tad tikai sāksoties. Nekas tur pāri nepalikšot. Turklāt, čaļi, tas patiešām ir valsts aizsargāts piemineklis, tātad vērtīgs kā liecība par mūsu tautas pagātni, un cūkoties pa turieni tiešām nav ne vērts, ne arī skaisti no morāles un ētikas viedokļa.

— Tu jau, Einār, vari nestāstīt, — es saku, — ja tev tā morāle un ētika neļauj. Iedod grāmatiņu mums pašiem izlasīt!

— Sākas, — Einārs nopūšas, bet panks pirdz un sajūsmā atkal plīkē sev pa pliko vēderu, mulķis tāds. — Nav man grāmatas! Arī Galēvičiem nav! Es to izlasīju Rīgā, kad pirmo reizi braucu uz šejieni! Vakarā pastāstīšu!

Nu labi, gaidīsim vakaru, es nospriežu.

Vakarā pie kārsu partijas viņš izstāsta arī. Skaisti un mazliet baismi jau ir, bet viss stāstījums tik nekonkrēts un izplūdis, ka mierīgi varēja nestāstīt, jēgas nekādas.

— Bet kur apslēptā manta? — tieši noprasa Rūdis. — Tu izstāsti to variantu, kur figurē zelts!

— Kas par zeltu? — novaidas Einārs un aiz pārskatīšanās uzmet kārava desmitnieku, grib pagrābt atpakaļ, bet Rihards uzliek spalvaino roku un nosaka:

— Galdam galdā tiesa!

— Rūķiņu ķēniņš baronam par to, ka tas atļaus savā pilī rīkot kāzas, nevis naudas podu, bet senilgoto dēlu apsoliņa, jo baronam taču vajadzēja dzimtas turpinātāju! — spalgā balsi noskaita Einārs. — Un tagad ļaujiet man domāt līdzī spēlei!

Rūdis ar atbildi nav mierā.

— Kāpēc tad Kaparjānis lūdzās, lai mēs nekrītot mantkārbībā?

— To tu paprasi viņam pašam, kad būs skaidrā! — atcērt Einārs un paņem «stiķi» ar piķa kalpu.

Gaidi vien, kad būs skaidrā, es pie sevis nosmejies, man prātā kaut kas gudrāks!

Bet pagaidām var palasīt Montēņu. Viņš taču arī dzīvojis apmēram tai pašā laikā, kad te risinājās baisi skaistās leģendas notikumi.

Uz labu laimi atveru grāmatu. Lasu: «Bažas, vēlēšanās, cerības mūs virza uz nākamību un liedz sajūt un aptvert to, kas ir, lai piepildītu mūs ar to, kas būs. *Calamitosus est animus futuri anxius.*» Skatos tulkojumu. «Seneka, Veltījumi, 98: «Nelaimīgs ir gars, kas ir norūpējies par nākotni.» Lasu tālāk: «Šo lielo pamācību bieži piemin Platons: «Dari savu darāmo un iepazīsti sevi.»»

Es aizveru grāmatu, paklausot priekšvārdā teiktajam, ka jālasa tikai viena rindkopa, un tad jau parasti ir pietiekami daudz vietas pārdomām.

Jā, Laiviņ, dari savu darāmo un iepazīsti sevi, es domāju, tas ir teikts tieši par tevi! Nelaimīgs būs tas gars, kurš nedarīs savu darāmo un neiepazīs sevi! Šādas pārdomas mani pacilā un ar ciešu apņemšanos nešaubīgi iet un darīt savu darāmo, pie reizes iepazīstot arī pats sevi, es dodos gulēt.

Kamēr Aigars Laiviņš, smagās dienas nomocīts, ļaujās miega dieva Hipnosa skaujām, kā teiktu senie autori, mēs pabeigsim stāstīt par Žaneti un Kristapu. Un tā:

ŽANETES UN KRISTAPA OTRREIZĒJĀ PAMOŠANĀS

Cienijamais lasītājs laikam jau būs nopratis, ka tas, kas notika ar Žaneti un Kristapu, notika sapnī. Bet, tā kā sapnī cilvēki it bieži redzot savu zemapziņas tieksmju realizāciju, tad nav nekāds brīnums, ka Žanete un Kristaps redzēja tieši šādus sapņus.

Pamodušies, viņi apstulba un britiņu raudzījās viens otrā, taču par saviem sapņiem neteica ne vārda.

Brokastīs Žanete ar tricošu sirdi apēda trīs sviestmaizes ar trim vāritām olām, izdzēra glāzi saldās tējas parastā puslitra vietā.

Kristaps pagirains jau norāva vājpiena kefiram vāciņu, taču pārdomāja un pudeli nolika atpakaļ, uzvilka žaketi un devās uz darbu.

Žanete pēc inerces jau izņēma no ledusskapja trīs olas, tad pārvarēja kārdinājumu un atlika vietā.

Ar sirdi, kas sitās kā putniņš būrītī, viņa izgāja uz ielas. Spīdēja milīga saulīte, viss bija kā parasti, bet Žanete uzreiz sajuta, ka viss nav tā kā parasti, un iedomājās, ka zina, kāpēc.

Viņa automātiski stūrēja uz gastronomijas veikala pusi.

— Ā! — Žanete noelsās un iemeta skatienu cauri vitrīnai plauktos. Bet tajos nebija ne cieti žāvētas desas, ne ikriņu, ne indiešu šķīstošās kafijas.

Taču pārdevējas, pārdevējas bija tās pašas, ko Žanete sapnī redzējusi, un viss cits arī tik līdzīgs, ka Žanete iedomājās — viņa atnākusi par agru, un vajadzīgie produkti vēl nav pievesti!

Žanetes saprotošais skatiens slīdēja pāri plauktiem un apstājās pie — putraindesas! Viņa nolēma paņemt putraindesu.

Žanete piegāja pie kases un kā transā teica:

— Man desu!

— Cik? — izmeta jauniņā kasiere, kura lasīja kārtējo «krimiķi».

Un nezin, kā tas iznāca, Žanete arī vēlāk nespēja to izskaidrot ne Kristapam, ne pati sev, bet viņa stingri teica balsi, kas necieta iebildumus:

— Divdesmit kilogramus!

Kasiere vienaldzīgi izsita čeku un nometa Žanetei priekšā. Žanete to automātiski paņēma un gāja pie letes, kad viņa apturēja griezīgs meičas uzbrēciens:

— Ei, tu! Vai jāmaksā nav?!

Žanete pēkšņi jūta, ka grīda sāk slīdēt no kājapakšas. Kaut kur smadzeņu stūrītī kā signāllampīņa zibsnīja doma, ka šodien taču kaut kas nav tā kā parasti, un kāpēc tad jāmaksā?

Viņa apdullusi izņēma maciņu, izvilka desmitnieku un uzlika kasē uz šķīviša.

Kasiere pagrāba un aizkaitināti noķērca:

— Pieci divdesmit trūkst! Skaitīt vairs nemāk?!

Žanete izgrābstīja no ietilpīgā maciņa sauju baltās sīknaudas un sāka skaitīt.

Čeku nomaksāt iznāca, un vēl kāds rublis pāri palika.

Pārdevēja svēra putraindesu un luņķus lika uz letes. Žanete piebāza Pugačovas kuli, bet cik tad nu tur ieliksi! Par divdesmit kapeikām Žanetei iedeva papīra maisu. Tur viņa sabāza atlikušās desas un izstiepa laukā no veikala, mulsi domādama, ko ar divdesmit kilogramiem iesāks.

Pats pārsteidzošākais bija tas, ka Žanetei tie «divdesmit kilogrami desas» tā bija iesēdušies galvā, ka viņa pat neieprātojās no tik apjomīga pirkuma atteikties...

... Bet Kristaps raiti soļoja uz veikalu, un, ja Žaneti vēl bija mākušas šaubas, tad Kristapa pagirainās smadzenes dziļvoja nešaubīgā realitātē.

Svilpodams jautru dziesmiņu, viņš rāva vaļā durvis, taču tās, dabiski, nevērās. Bet Kristaps raustīja un raustīja, nespēdams saprast, kāpēc neveras, ja viņš te tik daudzas reizes bija piestaigājis pat naktī.

Neizpratnē Kristaps paskatījās apkārt un netālu no veikala ieraudzīja divus radniecīgus subjektus, kuri ziņkārīgi vēroja viņa izdarības. Viens uzsauca Kristapam:

— Tev galīgi ķobis sagājis grīst? Nezinī, cik pulkstenis?

— Delīriņš! — piebilda otrs.

Un tikai tagad Kristaps durvīm priekšā ieraudzīja priekškaramo atslēgu. Kā tad tā? viņš truli nodomāja. Kā nu tā drikst?

Abi subjekti pienāca klāt.

— Nauda ir? — prasīja pirmais.

Kristaps izgrāba no kabatas sīknaudu un pastiepa. Otrais saskaitīja un noteica:

— Nu jau sanāks! Ejam!

Trijotne nosoļoja puskvartālu, iegāja pagalmā, tad kāpņu telpā, pirmais uzkāpa augšā, bet Kristaps ar otro sāka gaidīt.

— Nabadzība! Pastāvīgi nolādētā nabadzība! — tas teica sagrautzā balsi un atspiedās pret kāpņu margām.

Bet Kristaps nomurmināja:

— Un šorit kaut kas taču nebija tā kā parasti!

Atnāca pirmais ar «Agdamu», otrs aizdedzināja sērkokociņu, pakausēja plastmasas korķi un norāva.

Viņi kristīgi iztukvoja «bumbu», sasmēķēja un devās katrs savās gaitās...

...Pievakarē, viegli smaržodams, Kristaps atgriezās mājās. Jau kāpņu telpā viņu sagaidīja ceptu putraindesu aroms.

Žanete nika virtuvē un raudzījās ledusskapja durvis, aiz kurām atradās sešpadsmit kilogrami putraindesas. Tie četri, kuri nelida iekšā, bija sacepti un mutēs blōdā stāvēja uz palodzes.

Redzēdams Žanetes melanholisko noskaņojumu, Kristaps kļuva cerīgs, ka šoreiz skandāla nebūs. Viņš paņēma tabureti un bikli apsēdās blakus sievai. Cik gan pašapzinīgs viņš tūlīt kļuva, ja zinātu, ka Žanete pati ar vieglām šausmām gaida, kas notiks, kad Kristaps atvērs ledusskapja durvis.

Žanete smagi nopūtās un pabužināja vīra kraukļmelnās sprogas. Pie šādas laipnības nepieradušais Kristaps nodomāja, ka viņam ir vislabākā un visnelaimīgākā sieva uz pasaules, kurai tāds slikts, nepareizi smaržojošs vīrs, un ieņukstējās.

Bet Žanete savukārt nodomāja, ka, lai nu kāds būtu vīrs kā ģimenes galva, kurš mājās nes tikai daļu algas, tomēr viņš ir viens lādīgs suņuks, kurš Žaneti mīl un bez kura Žanete liktos, ka zemeslode negriežas pareizā ātrumā. Žanete liegi nogluda Kristapa saraino vaigu un pēkšņā atklātībā izstāstīja savu sapni. Viņai ap sirdi kļuva vieglāk, un, kad Kristaps izstāstīja savu sapni, arī viņš izjuta atvieglojumu, un abi kopā sajuta brīnišķīgu dvēseļu saplūšanu, jo tagad viņiem kļuva skaidrs, ka ne Kristaps kaut kur vainīgs, ne arī Žanete, bet ka ar viņiem ļaunus jokus izspēlē ienaidnieks, kura vārds ir — Nežēlīgā Dzīve!

— Paskaties tikai, Kristapiņ! — Žanete sašutusi pietrūkās kājās un ar plašu vēzienu atrāva ledusskapja durvis. — Ko tu teiksi par šito cūcību?

Kristaps satriekts blenza putraindesās, ar kurām piebāzti bija visi plaukti.

— Man trūkst vārdu, lai kaut ko pateiktu! — viņš atzinās.

— Šitā dzīvodami, mēs bojā aiziesim! — Žanete noskaldīja.

— Vai nonāksim cietumā, — Kristaps piebilda un izstāstīja, kā šodien būtu izlauzīs dzērienu veikala durvis, ja ne krietni cilvēki atturējuši.

— Jā, dārgumiņ, — Žanete nolemti teica, — un tad es visu dienu sēdēju savā kantorītī un domāju, domāju, ko mums iesākt, tā aizdomājos, ka gandrīz pusdienās aiziet nokavēju.

— Un ko tu izdomāji? — piesardzīgi pavaicāja Kristaps, jo šādas domāšanas reizes Žanetei nebija retums, tikai izdomātais vienmēr attiecās vienīgi uz Kristapu, kuram ar dažādiem viltīgiem un bistamiem paņēmieniem reizi par visām reizēm vajadzēja tikt pie naudas.

— Tu taču redzi, Kristapiņ, cik tālu mēs esam nogājuši, — Žanete kārtis vēl neatklāja.

— Kas nu ir, tas nu ir, — Kristaps mulsi piekrita.

— Un kad tu, cilvēks, no šāda sapņa pamosties, — turpināja Žanete, aizvērda ledusskapja durvis, — tad visu dienu jūties kā izsviests no laivas, viss šķiet pelēcīgs un vienmuļš, darbs tik pretīgs, bet citi atkal domā, ka tu, cilvēks, gluži vienkārši esi slinks... Nupat pienācis brīdis, kad ilgāk gaidīt vairs nevar, jo tas sāk apdraudēt mūsu veselību. Ja tādi sapņi atkārtosies, un es neredzu iemeslu, lai tā nebūtu, cik tur tālu vairs līdz zināmāi ārstniecības iestādei! Reizi par visām reizēm mums beidzot jātiek pie līdzekļiem, lai varētu vest materiāli normāli nodrošinātu dzīvi!

Kristaps pārvaicāja:

— Tu teici — mums?

— Jā, mūsu ģimenei!

Kristapa brūnajās acīs iemirdzējās prieks un pateicība, viņš liksmi pieplaka Žanetes rokai un skaļi nobučoja. Viņam bija ļabi zināms: kad sieva saka, ka jādara mums, ne Kristapam vienam, tad ceļš uz mērķi nav bistams un arī pats mērķis nav no iluzoro lietu pasaules.

— Un kas mums jādara? — Kristaps paskatījās sievai acīs.

Žanete efekta labad ieturēja daudznozīmīgu pauzīti, tad noņēma no ledusskapja nelielu grāmatu mīkstos vākos un nolika vīram priekšā.

Bet vīrs neskatījās vis uz grāmatu. Viņš turpināja raudzīties Žanetes tēraudzilajās acīs, līdz saprata — var!

Viņš tecīpus aizmetās uz gaiteni, kur netīrās veļas grozā bija iebazis tikko aizsāktu «Rusiskaja vodka» pudeli, un istabā jau atgriezās ar ģimenes galvas pašcieņu, droši nolika pudeli blakus grāmatai, izņēma no bufetes divas spicglāzītes.

Žanete nolika uz galda mazgājamo bļodu ar ceptajām putraindesām, iedūra luņķi divas dakšiņas un nazi, nolika šķīvišus, sinepes. Kristaps attaisīja trislitru marinēto tomātu burku, ielaistīja glāzītēs, pacēla vienu.

— Nu tad!

— Hau! — teica Žanete, un viņi izdarīja to, kas darāms.

Tad uzkoda, un grāmatas lasīšana varēja sākties.

Kristaps atšķīra. Tas bija ceļvedis pa viņu dzimto rajonu. Vāka iekšpusē ar apaļiem, neveikliem burtiem stāvēja ierakstīts: «Manas nelaiķa mīļotās māsas Katrīnas meitai Žanetei ar laba vēlējumiem! Lielā mērā tavu tanti un manu nelaiķa sievu Lienu var uzskatīt par grāmatas līdzautori, jo nodrukāto leģendu par Zilo Jumpravu ir stāstījusi viņa, kā tur godīgi arī pierakstīts, tikai uz vāka gan viņas vārds nav uzrakstīts. Lai tev, Žanetiņ, laime, veselība un spēks! Pārējais nāks no sevis. Tikai nekļūsti nekad mantkārīga, jo tava tante nekad tāda nebija un arī citus no tā atturēja. Manta, kas nav paša, nes nolādējumu tam, kas to piesavinās. Ja ne viņam pašam, tad viņa tuvajiem un tiem, ko viņš mīl. Tā vienmēr teica tava tante, un viņa bija gudra sieviete, par ko man bija lemts pārliecināties ilgajos laimīgos kopdzīves gados. Bez viņas gudrības un milas es butu aizgājis bojā.»

Lai garais veltījums itetilptu, bija aprakstīta arī titullapa, kur gan lilla tinte bija mazliet izplūdusi. Sekoja paraksts: «Jānis Kapars. Grāmatas līdzautoris nelaiķes vīrs.»

— Mjā! — dziļdomīgi noteica Kristaps un uzdūra dakšiņā tomātu. — Pamacošs ieraksts.

— No tā tev prātā jāpatur viens — mana tante bija gudra sieviete un nebija mantkārīga. Atceries — bija un nebija! Tas izskaidros daudz ko. Un, cik es viņu atceros, tad pa tukšu arī nekad nemuldēja.

Žanete paķēra brošūru un uzšķīra četrdesmit trešo lappusi.

AIGARS: Naktī pamostos pats no savas kliegšanas. Pielecu sēdus. Skatiens krīt uz Riharda gultu — tā tukša! Es tikai izbilī noelšos, kad kāds noņņāc aiz galda kājas, kur atrodas Rūda gulta. Paliectos, lai var redzēt. Tur savā raskladuškā sēž Rūdis, tikko valdās.

— Slimais! — viņš čukstus sauc. — Tev jāiet pie ārsta!

— Kur Rihards? — es izdvešu.

— Kāds Rihards?! Kas tev par viņu daļas! — Rūdis klauvē sev pie pieres. — Ko vaidi un griez zobus, un kliez tā, it kā tevi grābtu aiz rīkles?!

Es Rūdi mierinu, ka viss kārtībā, būšu tikai uz gulētiešanu par daudz pieēdies, kaut gan ēdis esmu pavisam maz, jo pieturos pie principa «vakariņas atdod ienaidniekam».

Bet viņš nemaz neklausās, noņņāc skaidri un gaiši:

— Ja tu vēl nākamnakt ķērksi, es iešu pie Galēviča un teikšu! Es netaisos tevis dēļ nonākt psihučkā. Man arī ir nervi!

Beidzot viņš aizveras un guļ.

Atkal redzēju to pašu sapni, ko viņnakt.

Plosās negaiss, zibeņu strēlēs lokās koki un krūmi, zāle un niedrājs, un es atkal nez kāpēc eju uz ezeru, lai it kā meklētu nakts vidū pazudušos draugus. Un sapnī sajūta tāda, it kā ar mani reiz jau tas viss noticis, tikai es nevaru atcerēties, kas tieši.

Un atkal niedrājā stāv zaļganpelēks, apsūbējis skelets, kura tukšajos acu dobumos gail nāvi vēstošas uguntiņas, atkal, akmens cirvi vicinādams, viņš gariem, slidošiem soļiem dzenas man pakaj un kaut ko kliezda, bet saprast es nevaru nekā; no viņa mutēs dobuma laužas tikai aizžņaugtas skaņas.

Es iemiegu un briesmīgo sapni vairs neredzu.

Pamostos, kad laukā brīnišķīgs vasarās rīts.

Tālumā zili zils spīd Čaķezers, debestāns tikpat zilās. Uz pūsnokaltušo ozolu, kur ligzda, aizlido balts stārķis, sarkanajā knābī nesdams vardi. Saulīte tikpat kā staigā pa zemes virsu. Zālē dūc karmenes un bites, aplidodamas visādas saldās lauku puķītes, ik pa britiņam uzdveš viegls, dzestrs vējiņš, un zāles stiebros mirdz rasas pilieni.

Tas ir pats jaukākais laiks darbam, un galvā arī valda ārkārtīga skaidrība.

Nav nekāds brīnums, es domāju, ka redzu tādus sapņus. Nepieradis cilvēks pa dienu saskatās skeletus, un naktī, dabiski, smadzenēs tiek reproducēti visiespaidīgākie notikumi. Nolemju, ka pirms iemigšanas centīšos sevi psiholoģiski ietekmēt — lai vai kas, bet uz ezeru iet nedrīkst.

Mēs ar Ilonu atsedzam apbedījumu, kuru es vakar atklāju.

Ilona liek man ar šķipeli ņemt nost zemi plānām kārtām, īpaši uzmanīgi tur, kur tumšumi no organiskajām vielām. Es daru tā, kā viņa māca, un nemaz neapvainojos par tādu komandēšanu jeb, kā Galēvičs saka, mācišanu. Strādāju un domāju, kāds skelets tur apakšā varētu būt; ja nu izrādās gints burvis vai pats virsaitis!

Te no nakts gaitām pārrodas Rihards, paķer lāpstu un turpina vakar iesāktu — ņem nost velēnu.

Einārs tikai greizi nosmīn, bet nekā nesaka.

No bedres, kur vakar strādāja Ilona ar Rūdi, tagad izpeld pa šaurai dūmu strūklīņai. Skaidrs! Tur tup šķirtenis un bēdās apreibinās.

Stop! Lāpsta asmenis viegli pārbraucis kādam svešķermenim, kas izskatās pēc šūnaina akmens.

Ilona metas klāt kā lidojošs kondors uz maitu, kasa ar lāpstiņu un pucē ar pindzeli, bet apaču virsaitis no tālienes to redz, auļo šurp, jo zina, ka te kaut kas ir.

— Tas ir stilba kauls! — viņš saka, patricinādams kazbārdiņu, paņem no Ilonas lāpstiņu un uz zemes uzšvīkā apmēram divus metrus garu, iegarenu ovālu kontūru. — Tagad var rakt droši!

Un Galēvičs aiziet uz Rūda bedri.

— Tagad tu, Aigar, roc nost zemi apkārt kontūrai! — Ilona saka, bet pati sāk uzmanīgi atkašņāt smilti gabaliņu nostāk no uzietā stilba.

— Dod, es nolaidīšu ar šķipeli! — piedāvājos, bet Ilona neļauj. Patiešām, viņa tūlīt atkasa otru līdzīgu kaulu.

— Tev nu gan ir rentgenacis! — es nobrīnos. — Kā tu varēji tik precīzi zināt, ka tur būs kauls?

— Parasti jau cilvēkam ir divas kājas, — viņa atsaka.

Nu ja, es pie sevis noburkššu, ar tik vienkāršu loģiku jau mēs katrs gudrs varam būt!

Enerģiski roku nost zemi ap kontūru, līdz tā paceļas kā zemūdene virs ūdens.

— Nu jau pietiks, — Ilona kritiski nosaka un atnes divas plastmasas bļodas — vienu rozā, otru zilu, man tīri smieklī sanāk, zilā pušitīm, rozā meitiņai, divus voiloka paklājiņus un lāpstiņu arī man, vairākas dažādu izmēru otas.

Es nometu lāpstu un ierīkojos uz paklājiņa iepretim Ilonai. Tagad mana kārtā skatīties Ilonā, cik tik lien.

— Nekas sarežģīts nav! — Ilona čivina. — Kasi tikai ar lāpstiņu pa druskam nost zemi. Kā lielumi nost, tā kaulu ar pindzeli. Kamēr viss skelets atirīts.

Kas man! Gan kasu, gan pindzelēju, ik pa bridim uzmetu skatienu Ilonai. Viņa tīri skaista, mati blondi, ne isti blondi, viegli cirtaini, zilās acis tīri zilas, ne tā, kā reiz redzēju vienai peldētājai: blāvi zilganas; sajūta tāda, it kā tevī raugās auksta čūska. Iedegusi arī tā jauki, ne pārāk, lai izskatītos pēc nēģerietes; tas man nepatīktu nekādā ziņā. Nu, un viss pārējais arī tīri foršs, graciozs, arī peldkostīms tā nekas, sarkani balts, viņai piestāv.

— Zini, Ilon, — es nevērīgi saku. — Tev ļoti piestāv tieši šāds peldkostīms!

— Kā tu to vari zināt! — viņa atcērt. — It kā tu būtu vandijies pa manu garderobi un redzējis citus!

Labi, labi, ja negrib runāties, nevajag! Es tik kasu un pucēju tālāk, ļoti uzmanīgi, jo šitie dzeltenbrūnie kauliņi ilgi gulējuši zemē, kļuvuši trausli, vietvietām pavisam birzīgi.

Tad pārtraukums, un Ilona aiziet pie Rūda, abi kaut ko runā, smejas. Atliek cerēt, ka ne par mani.

Einārs apceļ Rihardu, kur tas pa nakti bijis. Šis atcērt, ka tur, kur ejot kārtīgi puikas.

Es saausos. Nevar jau isti zināt, kur tie kārtīgie puikas iet pa nakti. Varbūt uz pilsdrupām mantu meklēt?

Laukuma malā zālītē atlaidušies Ģirts un Zane. Spēlē tranzistors, un es nevaru saklausīt, ko viņi runā, kaut arī paeju garām pavisam tuvu. Mājā, iekšēji skaudīgi nopūšos. Zane

un panks ar gredzenu ausī ir sadziedājušies pavisam nopietni. To es jau maniņu pirmajā dienā, kaut arī savas simpātijas viņi neafišē, pat otrādi. Bet acs man ir laba. Redzu, ko vajag, un, kā saka mans brālis Helmūts, pat to, ko nevajag.

Einārs nobļauj, ka atpūta cauri, un es eju atpakaļ uz savu bedri. Ilona arī klāt, nometas uz paklājiņa un sāk pindzelēt plecu (skeletam, ne jau sev!). Es nometos ceļos uz sava paklājiņa iepretim viņai; mūs šķir tikai miroņa ķermenis.

Ilona šķiet savīļņota, it kā priecīga. Diez ko tas Rūdis viņai atkal būs sastāstījis! Bet lai! Tāda Ilona izskatās vēl skaistāka, ja vēl iespējams skaistākai būt, nekā viņa parasti ir. Reiz redzēju meiteni — diska metēju. Tā nu gan bija mamma, bail būtu ar tādu vienatnē palikt. Reiz atkal vienu mākslas vingrotāju, PSRS sporta meistari. Tā nu gan bija spīčka! Daudz netrūktu, ka varētu gulties vienā no mūsu bedrēm, un lielas atšķirības no tā, ko mēs atrokam, nebūtu.

Ilonai gan viss ir tieši tā, kā vajag. Tīri jābrīnās, no kurienes tāda absolūta būtne varējusi rasties.

— Ko tu visu laiku blenz mani, Laiviņ?! — Ilona pikti izmet. — Skaties labāk zem savām rokām!

— Interesanti, ko tad es tevi tādu nebūtu redzējis? — atcērtu. — Atradusies skaistuma karaliene no Misipī!

Šī nozibina skatienu, bet pretī nekā nesaka.

Pēc laiciņa es samierinoši ierunājos, bet par atbildi kļūsums. Nu labi, es domāju, kā lai tevi izprovocē uz cilvēcisku parunāšanos?

— Ilon, man tā vien liekas, ka Zanei ar Ģirtu kaut kas ir? Ko?

Un aplukstu. Ilončiks turas, turas, bet kur nu!

— Tās ir šausmas, Aigar! — viņa pārtrauc darbu un sāk čukstēt:

— Zane saka, Ģirts tāds noslēpumains, interesants, mazliet pat divains šķiet, liekas, it kā nestu sevī kādu pārdzīvotu traģēdiju. Viņam piemītot fascinējošs šarms, un skatiens tāds dzēlīgs, kā paskatoties, tā liekoties, ka urbjas cauri dvēselei. Vispār, Aigar, es jūtu, ka Zane sāk zaudēt galvu. Viņa jau cenšas, ar prātu saprot, ka tas nav labi, bet sirdij pavēlēt jau laikam nevar. Vakars pat iemigt nevarēja, apraudājās.

— Un kas tur slikts? — es brīnos. — Ja arī Ģirts mil viņu, tad jau abpusēji radusies tā lielā mīlestība, un...

— Tu taču, Aigar, nekā nezini! — Ilona traģiski izdveš. — Viņai Rīgā ir savs čalis, ar kuru jau nodevuši zagsā iesniegumu!

— A! — es novelku; tas jau kļūst interesanti. — Un ko Ģirts?

— Ģirts vēl nekā nezina. Bez Zanes un manis tu esi trešais, kas šeit tagad to zina. Es tev uzticos, tāpēc stāstu. Un tu nevienam to stāstīt nedrīkst! Saprati?

— Mēms kā šitas skelets! — es saku, un mani uzviļņo prieks un lepnums par Ilonas uzticēšanos; Rūdim tak viņa to nav uzskatījusi par iespējamu stāstīt!

— Un kāpēc Zane nevar paņemt atpakaļ iesniegumu? — es čukstu.

Ilona grūti nopūšas.

— Arī Māri viņa mil! Bet mil pavisam savādāk — nevis spontāni, ar kaisli kā Ģirtu, bet gan izjusti un dziļi.

Manai vecaimātei gan par šādām mīlestībām būtu ko pateikt, un man sāk nākt virsū smieklī. Bet es valdos. Baidos, ka Ilona apvainos.

— Vai tad tas ir tik traģiski, kā tu domā? — es savaldīgi prasu. — Šodien taču nav vairs vecie laiki!

— Kāda nozīme te laikiem... — Ilona žēli saka.

Viņai taisnība! Tikai no malas viss izskatās vienkārši. Tiklīdz to pārnes uz sevi, tā velns zina ko būtu gatavs izstrādāt, ja tev ar Ilonu pieteikums zagsā, bet viņai tā spontānā mīlestība ar Rūdi.

— Kuru katru dienu pie mums atbrauks Māris, — Ilona daudznozīmīgi saka. — Un kas notiks tad?

— Viņš arī strādās izrakumos?

— Nē, brauks apciemot Zani. Viņam ir žigulis.

Man nez kā ienāk prātā tie trīs putekļainie kilometri līdz Burķu veikalam, un es saku:

— Jauki! Vismaz vienreiz mēs varēsim nokļūt veikalā un atpakaļ kā cilvēki, nevis apkrāvušies kā ziloņi.

— Ar tevi ļoti grūti cilvēciski parunāt, — Ilona pēkšņi saka un izber no savas rozā bļodas zemi.

— Kāpēc tu uzreiz tā? — es brīnos. — Neatkarīgi no situācijas, mašina mūsu apstākļos ir liels labums. Mēs varētu aizvest nodot tukšās pudeles, atvest limonādi vai minerālūdeni.

— Tavs prāts ir ļoti nenobriedis, — viņa man nožēlā saka un atsāk tīrīt kaulus. — Diemžēl sportistiem tas piemītot bieži. Cilvēkā pievērsot uzmanību galvenokārt fiziskajam, garīgais tiek atstāts novārtā.

— Un tad tev piemīt tas garīgums? — es apvaicājos.

— Kāpēc tikai man? — Ilona lietišķi runā. — Eināram arī. Vai Rūdim... Viņš nekad neizturas pret mani rupji... Un kaut vai tavs brālis Helmūts! Cik interesanti ar viņu parunāt, cik viņš smalkjūtīgs... Bet tu pret mani bieži izturies tā, it kā es būtu viens no taviem riteņbraucējiem!

Einārs, Rūdis, Helmūts, riteņbraucējs! Es sakožu zobus. Viens man tā kā iedur sirdi. Nu gan viņa mani aizvainojusi! Nu viņai tas izdevies!

— Kā tad! — es saku un pats savu balsi nepazīstu, tik svešādi tā skan. — Mežonis, barbars, deģenerāts, kam nav vietas kultūrālu cilvēku sabiedrībā! Varbūt pat pitekanrops, ja?

— To es nesaku, — viņa turpina tādā pat toni. — Bet par smalkākiem dvēseles pārdzīvojumiem ar tevi parunāt nav iespējams! Turklāt tu bieži esi rupjš, ar tevi dažkārt pat nepatīkami sarunāties...

Es vairs nevaru.

— Nu tad turi muti, ja nepatīk runāt! — es uzbrēcu. — Man arī tavas tenkas pretīgi klausīties! Visur bāz savu ne-tīro degunu!

Es noliecos pār gūžas kaulu tā, lai Ilona neredzētu manu seju, tīru ar pindzeli tik citīgi, it kā nekas cits mani uz pasaules vairs neinteresētu, un jūtu, ka asaras gatavas izsprāgt. Idiņš tāds! lamāju sevi. Un es taču visu laiku domāju, ka Ilona mani... Un tagad izrādās, ka viņa mani netur par līdzīgu tiem citiem, kur es pat otrādi biju domājis!

Mana sirds ir pilna.

Te vēl kā nelaieme pievelkas Einārs, viņam ir labs garastāvoklis. Abi ar Ilonu jokojas un grib arī mani ievilkt savās muļķīgajās runās. Un Ilona izrādās tik liela zoss, ka savā putna prātiņā pat nespēj apjēgt, ka otru nupat aizvainojusi. Vai arī patiešām tur mani par tādu gumijas Mikimausi, kuru var spārdīt kājām, un tas vienalga labsirdīgi smaidīs. It kā man nebūtu sirds!

Einārs manu klusēšanu uztver pavisam nepareizi.

— Jā, Aigarčik, diez kas nav, — viņš smīn. — No zemes tu esi nācis, par zemi tev jāpaliek. Tikai nenokar degunu, uz tevi tas neattiecas, tu dzīvosi mūžīgi.

— Un cik ilgi domā dzīvot tu? — es nikni izgrūžu.

— Kādu strēķīti jau vajadzētu noraut, — Einārs pasmejas un pakasa bakeni. — Sabiedrība tomēr par mani rūpējusies, devusi bezmaksas izglītību, bez maksas ārstējusi, tā ka mans augstais apzinīgums mudina atstrādāt mani ieguldītos vispārības līdzekļus.

Ilona ķiķina.

Einārs paskatās pulksteni.

— Redz', pusdienlaiks arī klāt!

Viņš griezīgi iesvilpjas, un abi ar Ilonu kliedz pārējiem:

— Pusdienas, a-ū, pusdienas!

Man tik riebīgi ap dūšu, ka pusdienās nemaz neēju. Lai tos savus zivju konservus rij paši. Smalkie inteligēnti!

Noeju līdz upītei, kas'klusī tek ūdensrozēs un kaut kur ieplūst Čaķežerā. Virs ūdens līdinās brūni zili zaļas spāres un uz ūdensrožu lapām domā par dzīvības turpināšanu.

Otrupus šaurajai upītei sākas mežs. Galēvičs saka — spriežot pēc apbedījuma līdzī dotajām piedevām, te agrāk dzīvojuši varenī meža dzīvnieki, un pats mežs, protams, bijis tāds, kā tagad kino rāda džungļus. Upītē un ezerā dzīvojušas tik lielas zivis, par kādām šodienas makšķernieki Latvijā varot tikai sapņot. Šī ir bijusi ļoti izdevīga vieta, un tāpēc senie cilvēki te arī apmetušies.

Sāku nomierināties. Atlaižos uz muguras un aizlieku rokas aiz galvas. San kukainiši, kļuvis nošalc lapas upmalas krūmājos. Zilajās debesis slejas egļu smailes.

Viss tik mierīgs un necivilizēts, varētu iedomāties, ka ir laiks pirmās sešiem tūkstošiem gadu. Esmu kaut kur lasījis, ka cilvēka smadzenes neesot mainījušās jau desmit tūkstoš gadu. Labi, viņi akmens laikmetā neprata ne lasīt, ne rakstīt, bet domāt un just tak varēja tāpat kā mēs. Un varbūt kāds akmens laikmeta jauneklis, tērpies ādās, gulējis tieši tepat upītes malā, un vīrs ūdensrožu lapām tāpat līdinājušās spāres? Tā ir visistākā tiešāmība, kuru es te gulēdam sajūtu. Un varbūt arī Ai-Ai mocījies aizvainojumā un mīlestībā uz kaut kādu skuķi II-II, bet viņa par labākiem uzskatījusi Ru-Rū, Ei-Ei un He-He, kuri esot kulturālāki, jo gaļu neplēšot ar zobiem, bet griežot ar akmens nazi. Nu, bet tai laikā arī Ai-Ai zinātu, ko darīt. Ne velti bija arī akmens cirvji, un tas, kurš stiprāks, tam arī taisnība. Vai vēl labāk: tāds Ai-Ai droši vien klusām novaktētu II-II, caps! un biežokni iekšā! Un kad šī būs palikusi vienatnē ar Ai-Ai, tad arī nedomās pretī pikstēt, bet milēs tikai viņu, jo neviena cita konkurenta nebūs. Un vispār, tai laikā virieši strīdējās tikai savā starpā, bet pār sievieti viņiem bija noteikšana. Patriarhāts saucās. Skolā tā mācīja. Protams, ja vien tam var ticēt pēc tā, ko Einārs stāstīja par vēstures patiesību.

Esmu pārliecināts: ja es dzīvotu tajā laikā, tur iedētos vēl labāk nekā mūsu divdesmitā gadsimta beigās. Vismaz varētu izvērsties! Un vispār — būtu labāk, ja viss būtu atkarīgs tikai no tevis paša. Kāds esi tu pats! Un nekad nebūtu tā kā tovakar, kad es viens aizklīdu līdz ezeram un ugunsgrēka krāsas debesis nez no kurienes un nez uz kurieni aizlidoja tās nolādētās kara lidmašīnas. Ne tu zini, kas notiek, ne tu ko vari darīt, no tevis absolūti nekas nav atkarīgs, un tavu likteni lemj kādi citi, peldi kā zivtiņa ezerā, pie kura prātvēderi ar teikšanu sadomā celt fabriku un salaiž ūdeni ķīmiskus atkritumus, un tu esi beigts, un pat šādā jautājumā tavas domas nevienam neinteresē.

Jā, es nodomāju, Laiviņš jau sāk filozofēt tikpat kā Montēns, bet ko lai dara, ja šad un tad man patīk padomāt par vispārīgām lietām?

Bet ko citu tu, cilvēks, darīsi, ja vakarā vientuļš redzi debesis, kas zvēro kā ugunsgrēka atblāzma, augstu slidam kara lidmašīnas...

Tā es domāju aizvērtām acīm, saule spiežas cauri plakstiņiem, un sāk mākt snaudiens.

Bet te es sajūtu, ka blakus man kāds sēž.

Mazliet paveru vienu aci un cauri skropstām redzu Ilonu. Aptvērusi ceļgalus, viņa raugās upītē.

Sēdi vien, es domāju, ja jau tev citur nav kur sēdēt. Bet Ilona norauj smilgu un tuvina manam degunam. Smilga nav vēl pieskārusies, kad jau no domas vien, ka tūlīt kutēs, es nošķaudos.

— Uz veselībām! — viņa nevērīgi saka, ļaudama smilgai nokrist zāle.

Es atveru acis, bet neatbildu.

— Aigariņ, tu esi dusmīgs? — viņa izbrīnījusies vaicā.

— Nē, — vēsi atsaku.

— Esi, esi... Nedusmojies... — viņa lūdzoši saka un noglauž man galvu kā mazam bērnam.

Kad tu, cilvēks, esi nesteidzīgi padomājis par tik filozofiskām lietām, par kādām nupat domāju es, tad uz pasauli vari paskatīties ar daudz plašāku skatienu. Es nolemju, ka uz Ilonu vairs neesmu dusmīgs. Ja pasauli mēs apzīmētu ar burtu «B», tad Ilona būtu kā punkts uz tā. Un ko tāds punkts tur pārčirkst ne tā, nav ko ņemt galvā! Man taču jābūt prātīgākam par Ilonu.

Kaut arī viņa noņem roku no manas galvas, man ap sirdi kļuvis pavisam labi.

Bet es klusēju. Viņa arī nekā nesaka.

Kad Einārs sāk svilpt un saukt, ka pārtraukums cauri, ceļamies un ejam.

Sajūta tāda, it kā mēs būtu tā dvēseliski izrunājušies.

Sēžam bedrē uz voiloka paklājiņiem, tīrām skeletu un plāpājām par šo un to. Es jūtos pavisam viegli un tā jocīgi priecīgi.

Pēcpusdienā debesis nomācas, sāk līt, un līst līdz vēlam vakaram. No maniem plāniem nekas neiznāk. Nekas! Rit arī ir diena.

KRISTAPA ĢELZA zīmējumi

Kamēr list lietus un Aigaram Laiviņam plāni izjukuši, mēs pēdējo reizi iejauksimies stāstījumā un pavēstīsim par precētu pāri —

«HELĒNA UN MĀRTIŅŠ»

Kad cilvēki aiziet pensijā, viņi parasti nomierinās un ar rudens saules apskaidrotu rāmumu raugās uz pasauli.

Bet pensionētais galdnieks Mārtiņš no N pilsētas, kas atradās astoņpadsmit kilometrus no Burķu arheoloģiskajiem izrakumiem, nebija no šīs sugas. Gluži otrādi, viņš uzskatīja, ka tikai tagad sāksies istā dzīve. Taču, lai sāktos istā dzīve, bija vajadzīga nauda, bet naudas nebija. Pensija nodrošināja viņam un Helēnai iztikas minimumu, ne vairāk. Ja kas atlika pāri, to Helēna kā bitīte vāca kopā un stiepa mazbērniem. Mārtiņš par to nedusmojās, jo šie atlikumi patiešām bija tik nenozīmīgi, ka, krāj kaut vai desmit gadus, nekādus lielos apgriezienus vienalga neuzņēmsi.

Un Mārtiņonkols istās dzīves alkās kļuva mantkārīgs.

Ko tik viņš neizmēģinājās triju gadu laikā: uzpirka puķes un veda andelēt uz Rīgu pie «Saktas», spekulēja tirgū ar valsts veikalā iepirktiem tomātiem un gurķiem, sāka dzīt kandžu, bet reiz nejausi izlasīja valdības lēmumu «Par žūpiņas un kandžas dzīšanas apkaršanu» un izbijies pārtrauca. Tad sāka uzpirkt šņabi un pārdot no rītiem un vakaros, kā arī naktī, bet kā par nelaimi andele vēl nebija sākusi iet no rokas, kad tualetē atkal nejausi izlasīja, ka Sverdlovskā divas šādas tirgotājas dabūjušas pa trīs un trīsarpus gadiem, un pārbijies arī pārtrauca. Mēģināja ar oficiālas iestādes papīru kabatā šmakties ar alu un kvasu, strādāt sabiedriskajā ēdināšanā, valsts tirdzniecībā un izmēģinājās ar citām tikpat stereotipi banālām naudas pelnīšanas iespējām, jo daba nebija piešķirusi viņam fantāziju, lai pats izdomātu kaut ko oriģinālu. Diemžēl tā nebija skopojusies citā ziņā, veidodama Mārtiņa raksturu bailīgu un mikstsirdīgu, un pat neliela riska priekšā viņš drebēja, bet bez riska lielā naudā nenāca. Turklāt viņam trūka izveicības, komunikabilitātes, viltības un tik ļoti šādās lietās nepieciešamās intuīcijas. Tātad gribēšana kļuva bagātam bija, tikai ar varēšanu gāja švaki.

Bez visa tā arī ģimenes līgzdā morālu atbalstu viņš neguva. Sieva Helēna atlikušos gadus vēlējās atdot mazbērniem, turklāt bija stingru principu cilvēks, un savus principus nevēlējās mainīt pat kapā. Kad spiediens no Mārtiņa puses kļuva neizturams, viņa izvilka no kumodes avīzēpapīrā ietītās baltās teniskurpes, ar kurām jaunībā bija skraidījusi, dvēseles ideālistisku smeldamās, papucēja ar zobu pulveri, atmiņās kavēdamās, un no jauna bija gatava turēties pretim vīra materiālismam; sak', sava iztikšana esot, badā nemirstot, ar neapsegto miesu arī neesot jāstaigā. Turklāt Helēnu mazliet biedēja vēl cita lieta: proti, ka Mārtiņš, bagāts palicis, neaizlēkā pie jaunākas brūtes.

Pati pēdējā Mārtiņa avantūra sākās tad, kad no vecās darbavietas dārzu kooperatīvā viņš dabūja pleķīti zemes.

Nozvērīnājis Helēnu klusēt, viņš noslēpumaini izstāstīja:

— Platība, kur izvērsties, nu mums ir. Un ne jau velti esmu tik ilgi grozījies sabiedriskās ēdināšanas sistēmā, pazīstamu pietiekami. Viss sarunāts. *Viņi* ņem. Turklāt regulāri. Tas ir viens. Otrs — ādas. Viss sarunāts. Arī tie citi *viņi* ņem. Kaķādas cepures, kažoki un apkakles. Pēc attiecīgas apstrādes un krāsošanas pats velns nepateiks, kas tās par ādām. Protams, visa produkcija ies ārpus republikas. No Ventspils saņemsim ārzemju firmu «nakleikas», un prom uz Tālajiem Ziemeļiem un Austrumiem. Esī, siev, dzirdējusi teicienu — «vairojas kā kaķi»? Katru mēnesi ienākumi, kurus pēc gada jau skaitīsim tūkstošos.

Lai gan Helēna dievam neticēja, viņa iestājās baptistos, jo tur vismaz kāds mierinājums tika.

Kaķaudzētavas būros dzīvnieki brangi pieņēmas svarā, spalva laistījās vien. Viņi apmierināti murrāja un laizīja savam labdarim rokas, jo nevarēja zināt, piemēram, kāpēc Mārtiņš uz audzētavu atstiepis vecu aptiekas ārstniecības augu griezamo mašīnu ar asi uztrūtu nazi. Kad bija nogatavojušies jau ap divsimt kaķu, pensionārs atlaida trīs dienu apmaksātā atvaļinājumā tantukus, kas kopa dzīvniekus. Viņš jau laicīgi bija sarunājis savu bērniņas draugu Jēkabsonu, kas astoņus gadus

no garā darba stāža bija nodarbojies ar bezpajumtes kaķu un suņu ķeršanu Rīgā un, kā runāja ļaunas mēles, arī dirājis, kaut gan Jēkabsons pats to kategoriski noliedza, bet, kad Mārtiņš piedāvāja haltūru, teica, ka tā viņam esot tirā spička.

Taču tad negaidīti uzbruka likstas, kuras piespieda Mārtiņu uz nenoteiktu laiku atlikt «garo dunču» nakti.

Aizņemts ar kaķiem, viņš nemaz nebija pamanījis, kāda sabiedriskā doma valda ārpus kaķaudzētavas.

Bet tā bija ļoti neveselīga. Mārtiņu izsauca uz kooperatīva biedru ārkārtējo kopsapulci. Kaķi smirdot, kaķi ņaudot, droši vien tai kvantumā esot arī eksemplāri, kas slimi ar trakumsērgu, un vispār — kāpēc biedrs Jaunzems audzējot tādā daudzumā *kaķus*, bet ne tomāts vai gurķus?

Ko pensionārs varēja atbildēt? Patiesību taču ne! Un viņš sāka melot par kaut kādiem lēmumiem un rezolūcijām, par tautas interesēm, nodarbojās ar visāda veida demagoģiju, lai tikai izlocītos, nokliedza pat Kr. Valdemāra kādreiz sacīto: «Nāvīgi apvainojumi un ļauni vajājumi ir priekš katra, kas negrozāmi cenšas pēc vispārīga labuma!» Uz to kāds nemierīgs inteligents žagodamies atkliedza pretim, ka vispārīgs labums neesot vis dzīvot blakus kaut kam tādām, kas smirdot kā neizvesta ateja, un tas arī bija pēdējais piliens tautas sašutumā. Nolēma, ka biedram Jaunzemam jāizvācot visi kaķi, paturēt varot divus, būdas jānodedzinot un teritorija jādezinficējot.

Mārtiņš visam piekrita, taču ne dedzināja, ne dezinficēja, bet arī Jēkabsonu pie darba nelika, jo tomēr bija nobijies. Viņš nolēma pagaidīt, kamēr viss noklusis. Taču nekas nenoklusa. Mārtiņu vienīgi iesūdzēja tautas tiesā. Samaksājis administratīvu sodu trīsdesmit rubļus, viņš joprojām kaķaudzētavu likvidēt netaisījās, cīnījās ar visādām komisijām, kuras sāka nākt kā muhamedāņi uz Meku. Bet Mārtiņš vērtus vaļā neslēdza, pakāpās uz žoga un sauca: «Taisās, ka pazūd! Ipašnieks ārzemēs!» Un kārtējā komisija lēnītēm arī pazuda, un pievienojās iepriekšējām, sūtīdama paziņojumus ar prasību likvidēt.

Bet tautas novērojums «vairojas kā kaķi» apstiprinājās — lielajam ceļojumam gatavi jau bija pie trīssimt kaķu.

Kaķaudzēšana Mārtiņam sāka šķist kā ļauns murgs, kā darvas peļķe, kurā viņš ielīpis un laukā vairs netiek.

Turklāt trīs tantuki, kuri par mērenu atlīdzību kopa kaķus, kļuva arvien divaināki. Kādu dienu viņas pat sarīkoja kaķiem kopīgu dzimšanas dienas atzīmesšanu. Aizbāzušas ausis ar vati, vecenes ar baldriāna pudelītēm apstaigāja kaķu būrus, un, kurš kaķis dabūja savu tiesu prieka dzēriena, tika izlaists audzētavas teritorijā. Kad pensionārs atskrēja, dzīres jau bija sasniegušas kulmināciju. Pārbijies Mārtiņš uzrāpās uz šķūņa jumta, kur jau tupēja tantuku trijotne. Tik jautru, mežoniņu un ellīgi skaļu jubileju viņš mūžā vēl nebija redzējis. Kaķi ņaudēdami vērtījās pa zemi, kāvās un milējās, cīnījās ap tukšajām baldriāna pudelītēm, un otrpus audzētavas žogam savukārt troksni taisīja sašutušie pilsoņi, kurus tantuki centās laipni nomierināt:

— Kuš, mīļie, kuš! Ļaujiet tak labiem kaķīšiem reizi gadā papriecāties!

No tās reizes izmocieto Mārtiņu vakaros sāka traucēt telefona zvani, kur svešas balsis izteica draudus un ņirgājās:

— Reiz tu dabūsi pēc nopelniem! Piecpadsmit gadi, piecpadsmit gadi!

Darbu nesagaidījis, nomira bērniņas draugs Jēkabsons, un neviens cits, kam varētu uzticēties un kurš vienlaikus prastu, neatradās, bet Mārtiņš pats, kā jau esam minējuši, ar tādām drausmīgām lietām nodarboties nebija spējīgs; to iedomājoties vien, viņam uznāca vājums.

Saņēmis nākamo tiesas pavēsti, kaķaudzētājs salūza. Viņš atvēra visus būrus un atstāja audzētavas vērtus līdz galam vaļā. Kaķi negribēja pamest dzimtos mājokļus, kur bija klājies tik labi, taču trešās dienas vakarā, bada mākts, prom bija pēdējais kaķis.

Tad Mārtiņš izlaistīja kannu benzīna un aizdedzināja visu.

Nogulēja mājās divas nedēļas slims un grūtsirdīgs. Apātija nepārgāja visu ziemu un pavasari. Spēlēja vienīgi sportloto, pirkdamas katru nedēļu trīs kartiņas «pieci no trīsdesmit seši», bet tā arī ne reizi neatminēja pat trīs ciparus.

Helēna pameta baptistus un pilnībā nodevās ģimenes laimei un mazbērniem.

Tikai tad, kad daba modās jaunai dzīvei, arī Mārtiņā sāka uzlādēties enerģija. Viņš kļuva rosīgs un urdīgs, viss viņu atkal interesēja, un vecā doma, ka tikai pensionāriem iespējams dzīvot istu dzīvi, no jauna nelika mieru. Bet tai kā parasti sekoja nākamā: tādai dzīvei vajadzīga nauda! Taču tagad Mārtiņam bēdīgā pieredze bija apskaidrojusi prātu, un viņš saprata, ka diemžēl pēc dabas dotumiem nav tas cilvēks, kas pie turības varētu tikt ar visādām šeftēm un mahinācijām.

Tātad bija jāatrod kaut kas tāds, kur naudu varētu dabūt vienā paņēmienā un pietiekami daudz.

Kad viņš to pateica sievai, tā pārbijās ne pa jokam. Vienīgās vietas, kur nauda atrastos pietiekami daudz un vienā vietā, viņai saistījās ar krājkasēm un veikalu kasēm.

Taču Mārtiņš viņu mierināja, ka tas būšot kaut kas pilnīgi oficiāls un ļoti likumīgs un nekādi konflikti ar kriminālkodeksu nebūšot paredzēti, sliktākajā gadījumā vienīgi šādi tādi administratīvi sūkumi.

Bija jau vasara, kad biedrs Jaunzems, tualetē pāršķirstīdams vecu rajona avižu komplektu, izlasīja rakstu par novadpētniecību, kur garāmejojot bija pieminēta leģenda par Zilo Jumpravu un naudaspodu.

Satrūcies, viņš pielēca kājās. Viens viņam it kā iebelza pa pakausi un svīnīgi teica: «Mārtiņ, Mārtiņ, dari, kas darāms, un posies uz Eldorādo! Tagad vai nekad!»

Ar rokām mētādamijs, valodu raustīdams, viņš par naudaspodu izstāstīja sievai. Tā kļuva priecīga, ka projekts nesaistās ar tādām vietām, kur naudai priekšā atslēgas un plombas, vai arī sit pa pirkstiem, ja grābj, kas nepieder, un atcerējās, ka sīku leģendas izklāstu bija lasījusi brošūrā, kurā stāstīts par viņu rajonu.

Grāmatas mājas bibliotēkā nebija, un Mārtiņš āva kājas, ņēma Helēnas lasītājas karti un steidzās uz bibliotēku. Ātrāk, ātrāk, galvā drudzaini pulsēja domas, ka tik kāds nepielien priekšā!

Mirkli nokārtojis formalitātes, Mārtiņš veikli kā zutis aizlocījās pie plaukta, kur atradās grāmatas, kam bija kaut kāds sakars ar viņu rajonu.

Bet tur jau stāvēja kāds jauneklīs šortos un mazliet likiem stilbiem. Pieliecis ierodu galvu, tas lasīja grāmatu un, likās, bija aizmirsis visu uz pasaules, arī to, ka cits apmeklētājs tāpat grib tikt pie plaukta.

Tfu, Mārtiņš domās nospļāvās, tādi šodien viņi visi ir, pat uz kultūras dārgumu krātuvi nevar atnākt pieklājīgi apģērbušies!

Kaut arī jauneklīs bija slaida auguma, pensionārs tomer bija gandrīz galvastiesu garāks. Viņš uzlika brilles un pāri puīša plecām ieskatījās grāmatelē, kuru tas tik aizrautīgi lasīja.

Un te Mārtiņa sirdi sagrāba ledaina roka — jaunais nelietis lasīja nodaļu zem nosaukuma «Leģenda par Zilo Jumpravu».

Mārtiņš aizturēja elpu, pastiepa roku puisim pari plecām un — haps! zibenīgi izrāva brošūru, un atlēca soli atpakaļ. Jaunais cilvēks neizpratnē paraudzījās Mārtiņā, kura sejā jaudās kareivīgs nodoms grāmatu neatdot, un pavaicāja:

— Piedodiet, jūs esat jucis?

— Kā tev nav kauna! Tu... tu... tu vari paņemt citu grāmatu!

— Tu pats vari paņemt citu! — jauneklīs piesarka un tikpat zibenīgā tvērienā izķēra brošūru Mārtiņam no rokas un steigšus izgāja priekšelpā pie bibliotekāres galdiņa.

Pensionārs atjēdzās un metās viņam pakaļ. Konkurents uzradies, konkurents uzradies, viens viņam zvanija galvā, ak tu, maita tāds, vēl tik jauns, un jau konkurents!

Iesirmā bibliotekāre ņēma laukā no grāmatas bibliotēkas kartiņu, sacīdama:

— Biedri Laiviņ, es ceru, ka arī šogad arheologi grāmatas atgriezīs laikā!

— Noteikti! — jauneklīs pārlicinoši atteica un piebilda: — Gribas jau kaut ko tuvāk uzzināt par rajonu, kurā dzīvo un strādā!

Bibliotekāre atzinīgi pasmaidīja, kad no grāmatu telpas izskrēja biedrs Jaunzems un gribēja aizgrūst jaunekli prom no galda, taču saņēma no malas tikko manāmu, bet spēcīgu triecienu ar plecu, un atstrepuļoja pāris soļus.

— Tu! Tu! — Mārtiņš, dūres vistīdams, iekliedzās uz jaunekli, kurš viņā nemaz nepaskatījās. — Prom no šejienes, ārā!

— Biedri Jaunzem, kas jums noticis?! — nepatīkā iesaucās bibliotekāre, kura nejuta nekādas simpātijas pret Mārtiņu, par kuru bija dzirdējusi, ka tas taisot visādas rebes.

— Sitas! — Mārtiņš pārskaities baktīja ar pirkstu uz jaunekļa pusi, bet tuvāk nākt piesargājās. — Šitas paņēma grāmatu, kuru es gribēju ņemt!

Bet jauneklīs uzsmaidīja bibliotekārei glītu smaidu un maigā balsi teica:

— Es šķirstīju pie plaukta grāmatu, kad piesteidzās šis te večukiņš un nez kāpēc gribēja man to atņemt!

Bibliotekāre uzsmaidīja puisim un neiecietīgi teica Jaunzemam:

— Biedri Jaunzem, nav ko sabiedriskās vietās rīkot skandālus! Ja jums šo grāmatu vajag, aizejiet un paņemiet! Plauktā stāv vairāki tādi paši eksemplāri.

Bet pensionāram galvā turpināja zvanīt: konkurents, uzradies konkurents! Lai novērstu konkurenci, vajadzīgs monopols uz visām grāmatām, un viņš uztraucies iesaucās:

— Man vajag visas, cik ir!

Jauneklīs sāka smieties, nervozi iesmējās arī bibliotekāre un teica:

— Katram lasītājam viena nosaukuma grāmatu mēs izsiedzam tikai vienā eksemplārā.

Ierudais jauneklīs parakstījās un paņēma grāmatiņu, pieklājīgi atsveicinājās no bibliotekāres, uzmeta ņirdzīgu skatu pensionāram un devās uz izeju.

Mārtiņš imetās atpakaļ grāmatu telpā, žigli sameklēja vajadzīgo. Tur divi eksemplāri; vienu aiz krekla, otru rokā, formalitātes nokārtotas, un Mārtiņš izsteidzās no bibliotēkas, nemaz nejudzams, ka kļuvis zaglīs.

Par laimi viņš ir paguvīs! Šortainais jauneklīs ar ielikajiem stilbiem vēl tikai kāpa uz velosipēda.

— Kāpēc tev vajadzīga tieši tā grāmata? — cenzdamies balsi apslāpēt naidīgumu, vaicāja Mārtiņš.

— Un kāpēc tev vajadzīgas visas? — izsmējīgi jautāja puisis.

— Tā ir mana darišana!

— Un tā atkal mana!

— Še! — Mārtiņš ar drebošu roku izvilka no kabatas saņurcītus piecus rubļus. — Grāmata maksā trīsdesmit kapeikas. Atdots bibliotēkai un būs nopelnījis četri septiņdesmit! Uz lidzenas vietas! Bez riska un mahinācijām!

— Nē! — jauneklīs stingri atteica un piesita gramatai, kas tiklīdz karājās uz velosipēda roktura. — Tā man pašam vajadzīga.

Mārtiņš izvilka rubli, vairāk nebija, un sniedza puisim, kārdinoši runādams:

— Še vēl! Nu jau tev sanāks veseli pieci rubļi un septiņdesmit kapeikas! Cik tur aliņu iznāk! Vai arī cigaretes!

— Es nedzeru un nepipēju! — jauneklīs vesī atteica. — Un arī tev neiesaku!

— Ko?! — neizturēja Mārtiņš. — Tu mani uz «tu» uzrunāsi, rupekli?! Un arī pipējis un dzēris es nekad neesmu!

— Ar ko arī apseveicu! — mundri teica jauneklīs, uzlēca velosipēdā un brauca projām.

— Nekauna! — kļiedza pakaļ savaldību zaudējušais Mārtiņš. — Padsmīgadīgais smurgulis! Visus jūs aiz restēm, lai nemaisās pa kājām godīgiem cilvēkiem! Zaļknābis!

— Vecā mazmājiņa! — atkļiedza jauneklīs, nogriezdams aiz stūra.

Galīgi sanervozējies, pensionārs soļoja uz mājām.

Tādi tev ceļu negriezīs, viņš nikni domāja, šitāds popuķojies tev — šņikt! un duncis ribās. Par maz slānīti, par maz! Tāds tik uz krāģa, un tad dot tā, ka visa mantas meklēšana no galvas laukā! Tad tu, jedritvai kociņ, uz vellapēda gadu nelidīsi!

No šādām un tamlīdzīgām domām kļuva vieglāk ap sirdi, bet ap prātu gan ne. Nedrīkst kavēties ne mirkli, pareizi sprieda Mārtiņš, dzelzs jākaļ, kamēr karsta; kad atdzisis, bedre būs tukša, manta projām!

(Turpinājums sekos.)

KONFLIKTS

Bez konflikta nevar uzrakstīt pat rakstu par konfliktu. Ko darīt, ja savlaicīgi uzrakstīt nozīmē nekvalitatīvi, bet kvalitatīvi pilnveidot darbu var bezgalīgi. Ļevs Tolstojs «Kara un miera» 2000 lappušu manuskriptu esot pārrakstījis septiņkārtīgi. Un cik augstas prasības viņš izvirzīja sev: «Zinātnē vēl ir iespējama viduvējība, bet mākslā un literatūrā, kas nesasniedz virsotni, tas krit bezdibenī.»

Konflikts (lat. conflictus; sadursme) ir pretēju spēku, interešu, ideju, uzskatu, vērtību orientāciju, tieksmju sadursme, arī asu strīdu izpausme. Konflikts kā universāla parādība tiek raksturota galvenokārt Rietumu zemju gara kultūras vēsturē. Konflikts ir ciņas augstākais, aktīvākais un pretrunu risinošākais moments.

Bet blakus slavas dziesmām, kas tiek veltītas konfliktam, ir arī tā nopelumi. Konflikts esot nenormāls stāvoklis, sabiedrības slimība, patoloģija. Arī pie mums savā laikā parādījās socioloģiski pētījumi, kuros labākie darba kolektīvi no sliktākajiem tika atšķirti pēc konfliktu skaita. Tika sludināta bezkonfliktu teorija, tika meklēti bez dramatisma pozitīvie varoņi. Ar konfliktu salaulāja nelaimi, postu, neprasmī varīt un organizēt cilvēkus, bet konfliktu trūkumā redzēja mieru, laimi, kārtību.

Konfliktu tēvs ir universālā pretstatu vienība un ciņa kā attīstības virzītājspēks, māte — dzīves daudzveidība, bagātība, ko nespējam pilnā mērā aptvert. Konflikts ir šo vecāku visnemierīgākais bērns. Kur viņš parādās, tur ir vētra, negaiss, saspringtas attiecības, strīdi. Un ne vienmēr ar konflikta palīdzību tiek atrisinātas pretrunas, dažkārt tās pat iestrēgst nebeidzamu konfliktu virknē. Tāpat kā pēc vētras mēs ieraugām izgāztus kokus, norautus jumtus, tā pēc konflikta vieni kļuvuši bāreņi, daži pamesti, citi nesamierināmi naidnieki.

Varbūt vispareizākā dzīves stratēģija ir nekad nenonākt līdz konfliktiem? Vai tad mūsu rīcībā nav humānu līdzekļu — savstarpēja piekāpšanās, kompromisi, izlīgumi, iedziļināšanās otra viedoklī.

Ceļojums pa konflikta pasauli varbūt ir līdzīgs Dantes ceļojumam pa elli. Turpretī paradīze ir tā vieta, kur fantāzijā mēģināts radīt svētlaimi bez spriedzes, konfliktiem, asumiem, riska. Vai tad nevar visu atrisināt ar mīlestību, labestību, gudrību, pazemību, žēlsirdību? Arī sociālajā dzīvē ir mēģināts radīt paradīzei līdzīgas valstis, kopienas. Līdz šim tās bijušas utopijas. Varbūt ir iespējama pacelšanās pāri mūžīgajam duālismam, kā to sludina vairākas Austrumu mācības — pāri objektam un subjektam, dzīvībai un nāvei, mirklim un mūžībai?

Būtu interesanti, ja jaunieši pamēģinātu meklēt visdažādākos sabiedrības un personības attīstības ideālākos modeļus. Varbūt izdotos atrast arī tādu, kur konflikti būtu lieki. Bet vai iespējama jaunrade bez riska? Vai iespējama dziļa laime bez sāpēm, zaudējuma rūgtuma, meklējumu šaubām? Vai iespējama brīvība bez pienākuma? Vai ir iespējama cilvēku audzināšana, izglītošana un interešu attīstība bez jebkādas piespiešanas? Vai ir

iespējami lieli sasniegumi, guvumi bez lielām pūlēm, ziedošanās, uzpurēšanās, dārgas maksas? Ir izteikta pat doma, ka viss dīžais iet pretī traģiskajam. Bet varbūt pretī priekam?

Pārsteidzošs ir Ļeva Tolstoja «Grēksūdžē» paustais atzinums, ka tieksme aiziet no dzīves, doma par pašnāvību viņam visbiežāk radusies tai laikā, kad no visām pusēm bijis tas, ko varētu saukt par pilnīgu laimi: laba, mīloša un mīlama sieva, labi bērni, bagātība, cieņa, uzslavas, spēks, veselība.

Pasaulē plaši pazīstamais zinātnieks Hanss Selje aicina nevairīties no stresa, jo pilnīgi novērst stresu nozīmētu iznīcināt pašu dzīvību. Varbūt par konfliktiem var teikt līdzīgi. Bez spriedzes, dramatisma panīktu gars, māksla, audzināšana. Tiek izteiktas domas, ka konfliktu trūkums ir sociāli bīstama parādība. Konflikti var būt visdažādākie: ekonomiskie, politiskie, ideoloģiskie, psihiskie, globālie, lokālie, tikumiskie, konflikti literatūrā un mākslā, konflikti ģimenē, darba kolektīvā u. tml. Konfliktus personībā var izsaukt iekšēji cēloņi (pretēju psiholoģisko motīvu, vērtību sadursme, izvēles grūtības) un ārēji faktori (neorganizētība, birokrātiska attieksme, formālisms u. tml.). Konfliktus varam klasificēt arī līdzīgi, kā H. Selje daļa stresu četros paveidos: labais, sliktais, pārstress, nepietiekams stress. Varbūt varētu organizēt kolektīvu tā, ka katrs tā loceklis gada laikā sarīkotu vismaz vienu konfliktu? Laikam jau viens no lielākajiem maldiem konfliktu izpratnē ir tas, ka tie rodas tikai negatīvu faktoru ietekmē, gan pozitīvā sadursmē ar negatīvu, gan negatīvā un negatīvā saskarsmē. Bet cilvēkam nereti nākas izvēlēties starp labo un labo, starp vienlaikus aktuāliem vairākiem pienākumiem, interesēm. Arī mīlestība var izraisīt konfliktus. Vienu iepriecinot, mēs citā varam radīt traģisku situāciju.

Varbūt konflikts ir istākais cilvēka rakstura, iekšējās pasaules atklājējs un pārbaudītājs? Līdz kādai konfliktu, grūtību, kārdinājumu pakāpei cilvēks ir spējīgs palikt godīgs, taisnīgs, uzticams draudzībā un mīlestībā? Ir cilvēki, piemēram, alpinisti, kuri paši cenšas iet pretī augstākai grūtību pakāpei, lai pārbaudītu un par jaunu apstiprinātu savu «Es». Vācu klasiskās filozofijas pārstāvis Fihte noteica «Es» robežu līdz tiem šķēršļiem, kurus cilvēks spējīgs pārvarēt. Aiz nepārvaramās barjeras sakas «ne Es» pasaule. Vai ir iespējams tāds pasaules paplašinājums, ka katrs cilvēks varētu kļūt par pasaules nesēju, parstāvi, saimnieku, atbildētāju? Bet... vai pasaules paplašinājums un padziļinājums cilvēkā neradītu papildu konfliktus? Pasaulē taču ir tik daudz sāpju, izmisuma, bezjēdzību, muļķību, nelietības, netaisnības! Bads, ekspluatācija, bruņošana, militārisms, fašisms, rasisms, bezdarbs, miljoni lieko cilvēku, gangsterisms, mafija, narkomānija, dabas stihijas! Vai nav vieglāk saglabāt tīru sirdsapziņu, izolējoties pēc iespējas šaurākā lokā ar mazāku atbildības horizontu. Un jo seklākos ūdeņos mēs esam, jo uz līdzienākas, taisnākas un pla-

sākas šosejas, jo lielāka drošības sajūta. Arzemju pētījumi parāda, ka uz autostrādēm dažkārt notiek brīnumainas lietas. Ātri braucot pa monotonu ceļu, kurš taisni aiziet tālē, pēkšņi šoferis zaudē orientāciju, viņu pārņem panika. Tiek izteikta arī atziņa, ka tieši seklumā sliktst lielais vairums.

Cik interesants ir Fausta līgums ar Mefistofeli:

*«Ja apmierināts reiz es laiski dusēt liktos,
Lai tūdaļ pazaudēju ciniņu!*

Ja tu ar glaimiem mani apmāktu,

Ka es pats sevim iepatiktos,

Ja miesas baudījums man garu veiktu . . .

Ja es uz acumirkļa teiktu:

Cik jauks tu esi, paliec vēl pie manis . . .»

Esamības pielūgsmē bez centieniem pēc ideāliem, bez šaubām, cerībām, ticības, mīlas nodod mūs ļaunā varā. Kam nav šaubu, tam nav arī patiesības meklējuma. Kam nav kauna, tam ir priekšrocība nenosarkt. Niče jautāja, vai ēzēlis spēj būt traģisks? Cilvēcības uzturēšanai vajadzīgs gara možums, spraigums, nemiers. Noņemot grūtību barjeras, kas dabiskas katrai attīstībai, mēs mazinām arī prieku. Amerikāņu rakstnieks Vinsents Makkonors saka par kādu sava darba varoni: «Es jau esmu viens no tiem nelaimīgajiem, kas neko citu nav mācījis kā vien baudīt dzīvi . . . Tā jau ir mana traģēdija. Jau kopš desmitā mūža gada mani visi dievina!»

Veidojas paradokss: konfliktu trūkums uzkrāj un sasina konfliktus. Gara kūtrums rada brāķi, bezjēdzību, cilvēku nivelāciju, dvēseles piesārņojumu. Telpās ātri uzkrājas putekļi, ieviešanas kodes, ja tās regulāri netīram, nevēdinām, ja tajās neiespīd saule. Bet kas un kā tīra garu? Aristotelis minēja katarsī kā gara tīrītāju ar traģēdijas palīdzību. Varbūt konflikts ir dzīvīguma atjauninātājs, gara atsvaidzinātājs? Dostojevskis poēziju nosauca par katra talanta iekšējo uguni, piebilstot, ka gandrīz visi talanti kaut mazliet ir dzejnieki. Tiek izteikta arī doma, ka konflikts ar sevi rada poēziju. Vai visa audzināšana nav iekšējās uguniņas uzturēšana cilvēka garā? Austrumu pedagogijā eksistē doma, ka audzināšana ir spēja audzēkni nostādīt strupceļā, lai tas mobilizētu visus savus spēkus.

Kādos strupceļos, šaubās, meklējumos atradās jaunais Rainis? 1882. gadā dienasgrāmatā Rainis raksta: «Dzejnieks nekāds nēsu. Kur man glābties, man, muļķim, kā man tālāk dzīvot, kā kļūt vaļā no šīs pekles, kā tikt atkal par cilvēku?» 1883. gadā Rainis raksta: «Tiku iecerējis daudzus plānus dzejoļiem, bet man nebija vairs spēka tos izstrādāt . . .» «Ak, ir jau labāk nekad nenogrimt domās, nesapņot, bet visur rīkoties īsi, aši vai arī muļķīgi ap pareizām lietām, bet tikai rīkoties, nedomāt par šiem lielajiem jautājumiem.» 1884. gadā — «Tūkstoš prasījenu man galvā veļas, par ko un kā?»¹ Rakstnieks K. Čukovskis saka: «Ja jūs zinātu, cik man grūti strādāt.» Gēte žēlojās, ka jau kādu laiku viņu nekas neiepriecina, izņemot dzejoļu rakstīšanu, kurus pēc tam nav iespējams lasīt. Puškinam sprādzienveidīgs prieksmijas ar nospiedošām skumjām, kad saka: «Ar prieku nomirtu. Ak Dievs, kādas skumjas.» Ģirts Vilks atmiņās par Eduardu Smiļģi raksta: «Ar radošu uguni satīkties bīstami. Drošāk rakņāties pelnos, pētīt izdedžus un pelnu slāņus, tad saskaitīt plusus un minusus.»

Dzīvās dabas aktivitāte ir lielāka par nedzīvās dabas aktivitāti, tāpēc ka dzīvajā dabā valda asimetrija, ir iz-

jaukts līdzsvars, un tas rada nepārtrauktu tieksmi pēc šī līdzsvara atjaunināšanas. Un varbūt meistarā atšķiras no amatnieka ar lielāku līdzsvara izjaukumu un arī lielākām tieksmēm pēc harmonijas. Mēs bieži neprotam atšķirt apstākļus, kas tikai nodrošina cilvēkam komfortablāku eksistenci un drošību, no apstākļiem, kas sevi ieslēdz prasību pēc cilvēka attīstības.

Konflikti, strupceļi, meklējumu labirinti, haoss, neno-teiktība, galējības, šaubas, izmisums var vienlaikus kalpot gara spraiguma, radošo potenci uzturēšanai, personības attīstībai, gan arī pārvērsties par sabiedrības un cilvēka postu. Hēgelis tikumību raksturoja kā augstāko cīņas izpausmi. Jautājums ir — kādu cīņas, dzīvīguma pakāpi cilvēks spēj izturēt? Kur morāles nav, tur neko nespēj izturēt un jebkuri apstākļi kalpo savas ricības attaisnojumam. No haosa var dzimt mirdzoša zvaigzne un arī drausmīgs posts. Galējību tuvumā burvīgumam blakus ir bīstamība.

Visa priekšmetiskā pasaule, kas mums ir apkārt, pretojas cilvēka radošajam garam. Mikelandželo darbos visskaistākā līnija ir lielākās pretestības līnija. Un cilvēks meklē, kā šo pretestību samazināt, vieglāk pārvarēt. Šajā virzienā ir divas lielas konfliktu uzkrāšanas briesmas: pirmā — meklēt iespējas, kā izvairīties no jebkāda konflikta, otrā — bezatbildīgi vairot konfliktus.

Visvieglāk reālās dzīves pretrunas ir noņemt, aizejot sapņu, fantāzijas, spēju pasaulē. Cilvēks maksā, lai viņa dvēselē drāmas, traģēdijas, komēdijas nospēlētu citi, lai varētu būt savijņots, aizrauts, satraukts vismazāk bīstamā veidā, bez riska. Vienaldzīgais ir pasargāts no daudziem satraukumiem, kurus pārdzīvo mīlošais. Bez sirdsapziņas ir vieglāk iet pāri daudziem šķēršļiem, it sevišķi, ja to pārvarēšana prasīs citu asaras, radīs citos izmisumu. Sev mēs varam paturēt brīvību, tiesības, privilēģijas, citiem atļaujot par mums rūpēties, pārslodot tos ar pienākumiem. Izvairīšanās no konfliktiem ir apsveicama tad, kad šī izvairīšanās neuzkrāj vēl nopietnākus konfliktus un nekļūst par bremsi cilvēcībai un attīstībai.

Mūsu sabiedrība pašreiz diezgan dārgi maksā par to, ka daudzas uzkrājušās negatīvās parādības netika savlaicīgi risinātas, ka tās tika notušētas, aizklātas ar optimismu rosinošām dekorācijām. Jo vairāk mēs paaugstinām prasības, jo spilgtāk atklājas trūkumi, ar kuriem tik ilgstoši esam apaduši. Un visvieglāk ir būt ar visu apmierinātam, ja apziņa ir apdullināta, noreibināta, trula. Tad arī birokrātisms, formālisms un daudzas bezjēdzības nerada sašutumu.

Mūsu laikmetā ir vesela virkne tādu parādību, kas saistītas ar bezatbildīgu konfliktu vairošanu. Bruņošanās sacensības turpināšanās, kodolieroču un citu bīstamu līdzekļu uzkrāšana tuvina cilvēci visbīstamākajam konfliktam — cilvēces un pat dzīvības iznīcināšanai. Ir konflikti, kurus nedrīkst pieļaut nekādos apstākļos.

Arī katra nolaidība, nekvalitatīva sava darba paveikšana vairo konfliktus, pat tādus kā udeņu un gaisa piesārņošana. Daudzi cilvēku radītie konflikti ar dabu pat nav izlabojami vairākās paaudzēs, kaut vai ģenētiskā fonda piesārņojumi, kuru sekas ir debilo bērnu skaita palielināšanās. Pamatos arī nedabīgā nāvē bojā gājušie ir kaut kādu nelāgu konfliktu sekas, kuru varēja arī nebūt. Skandālisti, demagogi, afēristi, piedzīvojumu meklētāji, donžuāni ir parasti konfliktu radīšanas meistari.

Alberts Šveicers saka, ka iet savu ceļu kā cilvēkam, kas nav sevi izsmēlis, ir noslēpumaina māka. Bet vai tad visa cilvēka dzīve nav šāda māka, māka nest sevi pasauli, tās vēsturi un būt par labu sēklu tās nākotnei.

¹ Raiņa gadagrāmata 1975. R., 1975, 14., 20., 21., 22. lpp.

INESE ZANDERE

VILCIENS

I

Rīta vilciens.
Steidzos, sajūtot
asu saullēktu sev aiz muguras,
vēju no sliežu puses.
Pēcpusdienas vilciens
mani smagu kā naftas mucu
pārvelk mājās,
un lēni pa pilei sasūcos uzbērumā.
Vakara vilciens —
garām —
atstādams klusumu garu kā elektrolīniju,
un pēkšņi,
it kā iededzot zvaigznes —
pēdējais vilciens,
kas nebeidzas visu nakti
un nepietur . . .

II

Būt tikai vasarniekam
starp priedēm
un pasažierim saulainā tunelī.
Nespējot nīst
neko vairāk,
stipri nīst kontrolieri
zem formas cepures naga.
Ar nīgru ziņkārī nejaušiem kaimiņiem uzsmaidīt,
aiz bailēm tapt uzrunātai
atspiest galvu pret logu
un aizmigt,
redzēt
kādu staciju, sarkanus ķieģeļus,
zaļas divviru durvis,
aizdurvē splajamtrauku kā zobārsta kabinetā,
miličus mundrus
ar rācijām ceriņu ēnā,
ēnas garas kā pati pēcpusdiena.
No laukuma autobusi
izklist snaudošās ielās,
bet aiz pilsētas
zaļā mierā
guļ zeme,
kuru nešķērso sliedes,
kur neurbjas cauri tumsai
lokomotīvu
pašnāvnieciskās acis . . .

Vilcienā mostoties
melīgs izliekas sapnis.
Neiespējams,
tāpat kā vilciens ir neiespējams
smilgu stiebriem tai pļavā.
Un vilcienā sēdošajiem.

PULKSTENIS

Saspiežu plaukstā cieši
tumsā pukstošo sirdi.
«Būs labi, būs labi, būs labi —
tu dzirdi, tu dzirdi, tu dzirdi?»

Vilcieni Zaslaukā
nopūšas smagi un gari.
«Līdz rītam, līdz rītam, līdz rītam —
tu vari, tu vari, tu vari?»

Vilcieni Zaslaukā
un sniegā mirdzoši zari.
Vilcieni Zaslaukā
un zvaigznes kā aptiekas sviri . . .
Es zinu, lai dari, ko darīdams, —
es zinu, tu labi dari.

Un tomēr kā atkusnī jūra
manas domas tu svaidi.
Čukst pulkstenis bezmiega plaukstā:
«Tu gaidi, tu gaidi, tu gaidi?»

LIKTENIS

jūra vai ūdens
izlem ātri un cieti
ja esi pilāts izvēlies nācarieti

bākas gaisma uz priekšu un atpakaļ staigā
bākas gaisma žilete tuksneša vaigā

no krasta līdz krastam
nogrieznis precīzi dotais
uz līnijkuģa matrozis līnijotais
bet bēguma burvībā mulstoši smilšu graudi
lāse pilnmēness acī
nepabeigts sadrūpošs gaudi¹

¹ A. Gaudi i Kornets (1852—1926) — spaniešu arhitekts.

Tas uz laimi —

Rods Stjuarts dzied
dubļiem pienestā autobusā,
un uz leju kolhozi iet
kādā Latgales nostūrī klusā.

Tāda dzīve —

bez vietas un laika.
Kreisā roka ir silta un smaga,
baby Džeinu kā vīziju slaiku
lietus zīmē virs biešu vagas.

Tas uz laimi —

es pamazām gaistu.
Zeme netur mani. Aiz kauna.
Spēlē radio dziesmiņu skaistu.
Bet es vismaz nebiju ļauna . . .

Viņš atkal nepiedalās strīdā.
Dievs augstībā un acis gridā.
Es gribu zināt. Runā, gnīda!
Uz tevi arī suņus rīda!

Viņš runāja, bet ne par stību.
Par cerību un mīlestību.
Es novērsos un teicu: melis.
Bērns nedzīvs dzims. Tu — viņa velis.

Un atkal klusums. Rudā bārdā
viņš paslēpās kā siena zārdā.
Un pāri pļavai brauca tanki.
Uz mēslu čupas brieda panki.

No strīdus karstuma līst sviedri,
bet paliek kaklasaitēs biedri.
Ak, Dievs! Es ienīdīšu Tevi
par ticību, ko viņam devi!

Es zinu: ne dēļ nāves grēka
Dievs nemīl mūs. Mums pietiek spēka!
Dievs iemiesojas vājo tēlos
kā savos viendzimušos dēlos.

Tie nespēs nodarīt mums pāri?
Ak, Dievs! Tu maldiem sirdi skāri.
Es gaidu beigas: beigsies vārdi,
un pirmie liesmos siena zārdi.

Ir augusta nakts, un nez kāpēc
daudziem atvērti logi.
Uz noasinātiem zīmuļiem
guļ grafiķu domas kā jogi,

guļ nodzīta īres māja,
guļ peļķē (kā ezerā Traki),
un klejo tās mūžīgie spoki —
dāmas un dzērāji. Kaķi . . .

Bez somiņas un bez skumjām,
un pati bez sevis es eju.
Tumsu ievīļņo soļi,
bet skatlogos neatspīd seja,

un, ja man vēl ir divas lūpas,
tad tikai, lai miklas un maigas
sajustu Daugavas vēju
bez ļaužu un kaiju klaigām . . .

Es esmu šai augusta naktī
izrakta milzīga bedre,
kuras dziļumā klavieres spēlē
viens latviski runājošs ebrejs,

un mani var droši aprakt
visas putnu un cilvēku dzīves,
kuras nošaujot, debesu sienā
paliek šīs zelta zīmes.

Lai aizber ar izrakto tumsu
manas lūpas, acis un ausis.
Manis nav. Bet mīlestība —
tas ir klusēt. Klausīties. Klausīt.

KAPTEIŅA MEITIŅA — VILJAMSA TRAKĀ

Arēji nekā sevišķa no viņas nebija. Divdesmit divus gadus veca Vēstures fakultātes studentīte garām kājām un plušķaini apcirptu galvu. Vārdā Lība. Viņa valkāja baltu, tamborētu kleitu, un tās dēļ nezin kāpēc bija iesaukta par Viljamsa trako. Sajukusi Lība nebija, taču flegmatiskajā studentu ganāmpulkā viņas iecirtīgā stāja, spītīgais zods, tāpat skaļā balss un savāda apģērbs pievērsa uzmanību. Arī Tenesiju Viljamsu Lība nebija lasījusi.

Līdz astoņpadsmit gadu vecumam viņa dzīvoja Irbes šauruma piekrastē — līdzās legendārajai Baltijas jūras kuģu kapsētai. Niklāvam bija piecdesmit gadu, kad tikko apprecētajai Sarmai piedzima Lība. Sarma bija divdesmit gadus jaunāka — tieša un nelokāma, skaļa un dzīvespriecīga kāda mežziņa šķirtene. Līdz tam Niklāvs bija dzīvojis rūgteni vientulīgu dzīvi — jūrā pēc kara vairs nebrauca, ārstēja cauršauto, šķembu atmiņās svilstošo plecu un strādāja konservu cehā. Pāris reizes gadā dzēra Vīnes kafiju no sarkanbrūnām metāla kārbīņām, kas pienāca no Rietumvācijas, un domāja par Annu, kuru nebija paguvjis apprecēt — sākās karš. Ar Lības piedzimšanu pāragrais veciškums pagaisa kā nebijis. Iztaisnojās saboztās uzacis, un Niklāvs atcerējās, ka ir tikai piecdesmit gadus vecs. Viņš nodzina spuru sprogās savēlušos bārdu, iemeta krāsni zilimelno, noņurkāto žokejnicu un ķērās pie mājas, kas pēc gadiem ilgās dusas mežrožu, jasmīnu un priežu čumurā nu sasārtojās jumta dakstiņos un apņēmas ar jaunu zedeņu sētu. Sestdienās un svētdienās māja silti sprēgāja ciemiņu smieklos un čalās. Nāca veikalnieces, zvejnieki un fabrikas strādnieki, dzēra alu un ēda žāvētas zivis. Sarma allaž sēdēja galda galā un ap viņu jautās samtaini gaiša, spēku sveloša aura. Lība turēja līdzī jau trisgadīga. Viņu nestūma pusdeviņos vakarā tumšā un klusā istabā, nestaigāja uz pirkstgaliem,

ja Lība bija aizmigusi, un nelika kaktā par neēšanu. Viņa auga nelutināta un stipra. Pievakarēs Lība ar tēvu klīda pa kāpām, klausījās nostāstos par vikingu, dāņu un Hanzas savienības kuģiem, par jūras briesmoņiem, skaisltulēm un noslēpumiem, par zivju un koku dzīvi.

Skolā Lību dēvēja par Kapteiņa meitiņu, jo, kaut arī Niklāvs pats par kapteini neuzkalpojās, māja saucās viņa tēva godā — Kapteiņa māja. Lība bija gluži parasta skolniece — aizrautīgi mācījās angļu valodu, dziedāja korī, slepeni krāsoja acis un slepeni naktīs lasīja romānus, ko regulāri piegādāja bibliotekāres meita, peldējās līdz vēlam oktobrim un bez garlaikotas kurnēšanas palīdzēja mātei kopt kazu, āzi un trušus.

Toreiz Lībai varēja būt astoņi gadi.

— Galvenais ir patiesība, meitiņ, — mazliet iesilis bija teicis tēvs. Tikko bija izklīduši ciemiņi, virtuvē māte šķindināja traukus un istabā viegli smaržoja pēc nopūstām svecēm. Tēvs šo frāzi atkārtoja bieži — arī tad, kad viņi divatā izbrauca ar koceni jūrā vai gāja sēņot, vai arī, kad abi svētdienās vārīja pusdienas, gaidot māti pārbraucam no Rīgas tirgus.

— Kam tā vajadzīga? — tikpat bieži Lība jautāja tēvam. Un viņš allaž viegli pasmaidīja, noglāstīja meitai galvu un teica: «Cilvēkiem.»

— Tu viņu redzi, tēt?

— Ja es pārstātu to redzēt, es nošautos, tici man. Tu esi liela un saproti, ka es nejokoju un nebaidu tevi.

— Saprotu, — Lība katrreiz atbildēja.

Šo sarunu viņi reizē reizēm atkārtoja kā rituālu, it kā allaž atklādami tajā ko jaunu.

Pamazām Lība droši un asprātīgi ierunājās līdzī vecāku un ciemiņu sarunām — klausītājus gan mulsinot, gan uzjautrinot.

Skolā viņa vairs nešpikoja, sekmes pasliktinājās, tādēļ visi nolēma, ka Lībai sācies pārejas vecums. Pēkšņi bija kļuvis neinteresanti pēc skolas klaiņot ar draudzenēm, pārspriest zēnu priekšrocības salīdzinājumā ar meitenēm, sapņot par jaunu svārku fasoniem un klases romāniņiem. Kaut kas Lībā bija nospriegojies. Viņas čalojošais dzīvesprieks bija savilcies kā atspere.

— Kas tā par kafiju? — viņa noprasīja, kad uz ziemas-svētkiem galdā parādījās kārtējās sarkanbrūnās metāla bundžiņas.

— No Annas. Vai tad pirmo reizi redzi? — Niklāvs nevēriģi attrauca.

— Kāpēc viņa tās sūta?

— Tāpat. Varbūt, lai es atcerētos viņu, varbūt, lai atgādinātu, ka viņa atceras mani.

— Tātad viņa tevi mīl? — Lība glūnēja tēvā.

— Ko tu te plāpā? — Niklāvs pārsteigts uzlūkoja meitu.

— Un tu viņu?

— Neāksties. Savai audzinātājai vari pateikt, ka mēs emigrantu maizi neēdam — ja tāpēc uzcērties.

— Man patiesībā vajadzēja būt tavai un Annas meitai, — Lība turpināja. Pirksti knibinājās gar piedurkni.

Niklāvs skumji raudzījās meitas slaidajā, garkājainajā stāvā un gaišajās izkrāsotajās acīs.

— Ko tu tur smērē sev virsū? — viņš iesmējās.

— Nenovirzies no temata, — Lība aizvainoti atcirta un iegāja savā istabā.

Sekmes arvien krasāk pasliktinājās. Vēsturē Lība allaž saņēma žēlastības trijnieku, jo vairāk stāstīja par Žozefīni nekā par Napoleonu un bieži pārtrauca skolotāju ar jautājumu, vai viņa runā patiesību. Klase spurdza, jo nezināja, kas ir Žozefīne, bet Lība arvien vairāk noslēdzās savā pasaulē, kurā pat tēvu vairs neielaida. Tagad viņa pati gāja uz bibliotēku un draudzenes nestos romānus neizlasītu atdeva atpakaļ. Garais Juris, kurš jau veselu gadu pavadīja Lību uz mājām, vairs nedrīkstēja ar meiteni sarunāties, jo bija atteicies apgalvot, ka Lību mīl.

Lība raudāja, kūti pret aizgaldu atspiedusies. Ienāca māte.

— Kur tu paliki? Malka jānes. Nav ko raudāt. Kas ir? — Sarma mundri purināja meitu.

— Nekas, — Lība šņaukājās.

— Nu? Skolā atkal? — Sarma aizdomīgi palūkojās meitā.

— Daļēji, — Lība attrauca. Tad, noslaucījusi vaigus, teica:

— Es zinu, ka patiesībā tu mīlēji savu mežzini, nevis tēvu. Kāpēc tu ar tēvu precējies?

— Mīlēju, nemīlēju. Ko tu zini un kas tev jāzina, skuķis gatavais, — Sarma pārskaitās.

— Patiesībā, ja tu tēvu mīlētu, tu ar viņu būtu apprecējusies jau pirms es biju ierīktēta, bet tu to izdarīji tikai tāpēc, lai nebūtu kauns no frizierenes.

Noplikšķēja uz abiem vaigiem, bet Lība tikai nekustīgi raudzījās mātē.

— Kāpēc tu mani sāpini? — pēc mirkļa — nopietni, kā pieaugušai sievietei — Sarma jautāja meitai.

— Es negribu sāpināt, bet es nošautos, ja vairs neredzētu patiesību, — Lība noteikti sacīja un, pagriezusies uz papēža, pazuda malkas šķūnītī. Sarma vēl brīdī stāvēja kūts durvīs un vērās tālumā, kur zaļi tumsnējs miglojās mežs.

Rudenī Niklāvs ar kravas automašīnu atveda jaunu skapi, divānu, grāmatu plauktu un spoguļi. Lība stāvēja dārzā un noraudzījās krāvējos.

— Kam tas? — viņa piegāja pie tēva.

— Nu tev taču. Jāsataisa istaba kā pieaugušai jaunkundzei pieklājas, — Niklāvs pamirkšķināja, aizrāvies rosīgā priekā.

— Nevajag.

— Kāpēc? — Niklāvs uzjautrināts vēroja meitas sarauktās uzacis — tādas pašas kā viņam pirms Lības piedzimšanas.

— Man tāpat ir labi. Es gribu uz vectēva tahtas. Nevajag tērēt naudu.

— Mēs tak priekš tam strādājam, — Niklāvs sacīja patiesā neizpratnē.

— Vai tad nav naudu kur likt?

— Kāpēc nav kur likt? Bet par sevi arī jāpadomā, neesam taču nabagi.

— Ja neesam nabagi, tad jāatdod nabagiem.

Niklāvs smējās.

— Kur tad tu tos nabagus redzi? Jūrnieku treknajās sievās un viņu japāņu zābakos? Varbūt savās skolas biedrenēs, kas ož pēc franču parfimērijas?

— Bet Mārtiņš? ... — Lība glūnēja Niklāvā, stridīgi noskaņota.

— Mārtiņa vecāki ir plēguri, tāpēc dzīvo slikti. Ko es tur varu darīt? — Tēvs parastēja plecus un, norēķinājies ar šoferi, atlaida mašīnu.

— Tēt, ja ir lieka nauda, tad jādod bērnu namiem, — Lība nerimās.

— Es tur savus bērnus neesmu atstājis, — Niklāvs sadusmojās.

— Bet ja Anna būtu atstājusi? Vai tad tu dotu? — Lība nicīgi lūkojās tēva gaišajās, asi izzīmētajās acīs. Niklāvs pienāca meitenei klāt un no visa spēka saspieda viņas plaukstas.

— Paklausies, meit! Kas tev ir jāvis bradāt pa citu cilvēku svētu dzīvi? Ko tu gribi? — Niklāvs bezcerīgās dusmās sakoda zobus.

— Patiesību, tēt, — Lība nočukstēja, tikko valdīdama asaras. Tēvs viņas rokas neatlaida. Tās mežonīgi sāpēja.

— Priekš kam? — Niklāvs jau grasījās kliegt, ko nekad pret meitu nebija atļāvis.

— Priekš cilvēkiem, — meitene zīmīgi atkārtoja tēva vārdus.

— Slikti esmu tevi audzinājis, — tēvs noteica un devās kaimiņmāju virzienā. Viņš atgriezās vēlu vakarā stipri iereibis un jaunās mēbeles sanesa mājā tikai nākamajā rītā.

Arvien biežāk māte ar tēvu pārmija slēpti naidīgus skatienus. Sarma neieguva lauciniecēm raksturīgo smago gurnu gaitu un neapvēlās siltmiesībā. Dzīvē sastrādātais bija jāvis apģērbties kā pilsētas kundzei, un nu viņa četrdesmit piecu gadu vecumā bija stalta kā bāka, kas uzmirdz lepnā skaistumā. Vien agrākā dižošanās ar savu dzīvesprieku un omulīgo možumu bija noklususi. Turpretī Niklāvs, atsalis pret Lību, ierakās skābu domu pasaulē un aizdomīgi vēroja Sarmas aiziešanas un pārnākšanas, uzdeva nemākulīgi āķīgus jautājumus par ilgajām tirgus dienām. Māte vienmēr attrauca, ka viņš savos sešdesmit piecos beidzot esot bērna prātā. Lība viņas acu kaktiņos pamanīja it kā ļaunas un mazliet nicīgas sprēgalas.

Bija jūlija vakars. Atvāztajās debesis iznesīgi milza un graciozi stīdzēja pelēki pērļaini un zilgani tumsnēji mākoņi. Jūra laizīja krastu gludeni glāsmainiem viļņiem. Saule šķielēja te aiz viena, te aiz otra mākoņa, vēsajās smiltīs zīmējot gaiši virmojošas strēles. Lība klīda gar jūru, lasīdama izskalošanās saknītes un zīdainos koka gabalus, no kuriem mājās meistaroja savādus dzīvniekus un figūriņas.

Vakar garais Juris bija sacījis, ka patiesībā viņu mīl, un viņi divatā aizklīda līdz vistālākajai meža pļavai. Zeme tur smaržoja pēc sakarsušas zāles un sēnēm.

Pa liedagu preti nāca tēvs — garās rokas gar sāniem neveikli mētādams. Platā, muskuļotā mugura bija it kā nospiedusi viņa krūtis un vēderu — izskatījās, ka viņam kāds iegrudis dunku pakrūtē.

— Iznācu pavējoties, — tēvs sacīja, vairīdamies ielūkoties meitai acīs. Lību sagrāba izmisīgs un nikns žēlums.

— Tēt, — viņa apķērās Niklāvam ap kaklu, — tu esi kļuvis mammai par vecu. Mīļo tēt, tu taču to zini un pārdzīvo. Ļauj taču, lai viņa dara, kā grib.

Niklāvs atgrūda meitu.

— Kāpēc tu tā dari? Katru dienu. Ar visiem. Neviens tev nav labs. Draugu tev arī vairs nav. Kāpēc tā, meitiņ?

Sausām, plati ieplestām acīm Niklāvs skatījās meitā.

Lība stāvēja izslējusies, kā smiltīs ieraktām taisnām kājām. Vējš plandīja gaišbrūno zirgasti un trīsināja skropstas.

— Tā ir patiesība, tēt! Kāpēc tu to vairs negribi redzēt? Jūs melojat viens otram! Mamma atbrauc moža un priecīga, izdzīvojusies pa kādu divānu, bet piecās minūtēs šai naidpilnajā atmosfērā kļūst vecene. Viss paliek nepateikts. Un tu vēl teici, ka nošausies, ja neredzēsi patiesību, — Lība aizgūtnēm runāja, lāgiem gribēdama pieķerties tēva rokām, bet Niklāvs atvairījās.

— Es redzu, Lība. Bet to drikstu redzēt tikai es pats. Ne tu, ne cits. Un ne jau tā būs augstākā patiesība. Nebaidies, nošauties es neaizmirsīšu. Ja būs vajadzīgs, — Niklāvs dobji sacīja un gāja tālāk pa satumsušo liedagu.

— Tēt, es taču to tā nedomāju, — sāpīgās dūsmās meitene sauca, bet tēvs pat neatskatījās.

Naktī atbrauca ātrā palīdzība un sašpricēja Niklāvu. Sarma raudāja nervozas, klusas asaras, bet Lība visu nakti sēdēja kāpās, sarunājoties ar tēvu pirms desmit, pirms trīspadsmit gadiem. Pēc pāris dienām tēvs jau rosījās sakņu dārzā — nerunīgs, bet tāds kā nomierinājies un apskaidrots. Lība vairākas dienas gulēja mājās. Garais Juris bija nozudis.

Vienīgais paskaidrojums mātei bija tiešs un strups: «Esmu sieviete.»

Tagad Lība vairs nav Kapteiņa meitiņa, bet gan Viljamsa trakā. Gandrīz katru mēnesi kāds jauneklis viņā iemilas. Iemilas arī apprecinātie un precētie, iemilas dažs pasniedzējs un kopmitnes biedrs. Ne jau Lības garajās kājās vai domīgi smagajā skatienā. Arī baltajā, jocīgajā kleitā ne. Moderni plušķaino galvu purinādama, viņa krit cauri eksāmenos, plaši teoretizēdama par izsūtīto likteņiem Sibīrijā un virspusēji pieskardamās pēckara ekonomikā, stāstīdama par Benjamiņa kundzi un putrodāmās Lāča biogrāfijā. Tomēr viņa ir nonākusi līdz otrā kursa beigām, jo spēj acumirkli iepatīties cilvēkiem, iedvest tiem ziņkārību labvēlību.

Kopmitne ir kļuvusi par otru Kapteiņa māju. Te vakaros sanāk studenti no citām fakultātēm, no citām

augstskolām, allaž uzrodas kāds dziedošs tips un kāds gleznojošs, uzrodas raudošas meitenes un pamesti zēni. Viņi sēž ap garu koka galdu, kas iespilēts Lības sešvietīgajā istabā, reizēm iedzer un uzdzied, reizēm vienkārši klausās mūziku un klusē. Lība sēž galda galā, izslējusies kā pacelts zobens, klausās un reizumis kaut ko piebilst. Tad visu acis pavēršas pret viņu un šķiet, ka istabā ir ienācis vēl kāds.

Irbes šauruma piekrastē vientuļi dzīvo Niklāvs. Lība viņu apciemo teju vai katru svētdienu, bet māte mitinās pie kāda trīsdesmitgadīga šķirteņa. Lība nav aizmirsusi sarunu ar tēvu, tādēļ raugās ap viņu sanākušajos cilvēkos smagi asu, mazliet sāpīgu skatienu. Garais Juris pazudis uz visiem laikiem, bet tas Lību vairs neuztrauc. Reizēm viņa metas jaunībai, viņasprāt, atbilstošās kaislībās, reizēm dēka bez tālejošiem mērķiem, reizēm aukstasinīgi izklaidējas, taču lielākoties ir savu pielūdzēju, sava bara vidū. Lība domā, ka patiesība starp diviem cilvēkiem nav noturama, bet citiem viņa to vēl nesaka.

Todien spīdēja gaiša, palsa saule un staru slota slīdēja pār raupjā koka galda virsmu, lāgiem izgaismodama putekļu stabus. Bija atnākusi Regīna. Jau trešo reizi šai nedēļā. Viņa bija skaista melnmate ar laipnām, zilām acīm. Regīna dejoja kordebaletā, lepojās ar savu vīru vijolnieku un divgadīgo bērniņu. Nebija īsti saprotams, kādēļ viņa nāk uz Kapteiņa māju, kur drīzāk kolektīvi dziedēja dvēseles slimības un dvēseles iedomas nekā mietpilsoniskā omulībā pārsprieda ģimenes un darba panākumus. Blāvā saule mētāja zaķišu šautras pār Regīnas gludo pieri, un Lība, ilgi klusējusi, ierunājās.

— Varbūt tu esi ļoti viltīga un tāpēc stāsti par savu laimīgo dzīvi? Tavs vīrs taču tevi krāpj. Ar vairākām. Es arī vienreiz ar viņu gulēju, bet tas bija manas spītības pēc un to nav vērts pieminēt. Vai tu tišām spēlē šo teātri jeb patiesi esi tik akla? Žēl skatīties.

Viņas ilgi klusēja krēslainajā istabā. Regīna, Lību apskāvusi, raudāja un izmisīgi čukstēja sava bērna vārdu. Lība sēdēja nekustīgi un raudzījās tālumā — kaut kur vikingu un dāņu kuģu kapsētas virzienā.

Nākamajā dienā Regīna pēdējo reizi izgāja no savas mājas, neatstādama nedz pēdas, nedz kādas paskaidrojošas vēstis.

Tēvu Lība sastapa dārzā mizojam ābolus.

— Tēt! — viņa iesaucās un krišus iekrita Niklāva rokās. — Ko lai es daru? Kāpēc tu mani tā mācīji? Es esmu kapsēta. Kam tas vajadzīgs? Cilvēkiem? Nē, tu kļūdījies!

Niklāvs nopūtās. Pirksti krampjaini turējās pie ābolu naziša un viegli drebēja.

— Tu nes postu, bērns. Es nezinu, vai tas cilvēkiem vajadzīgs. Ar mani ir citādi — man pietiek, ka posts ir tīrs un melu nesaduļķots. Bet citiem tas neder. To vajag just. Bet tu jau pār sevi nemāki lemt patiesību, — Niklāvs runāja lēni un dobji. Tad atraisījās no meitas skāvieniem un aizgāja jūras virzienā.

Pēc tās svētdienas neviens vairs Lību neredzēja. Pusgadu augstskolā vēl aprunāja Viljamsa trako, atcerējās skaisti smeldzīgās novakares Kapteiņa mājā, pēc skandalējošās studentes paskuma arī pasniedzēji, tad viss norima un Vēstures fakultātes trešajā kursā no vakarniekiem uzņēma citu meiteni. Bet Niklāva testamentā bija ierakstīts, ka zārkā viņam līdzī jādod Lības baltā kleita.

MĀRA ZĀLĪTE:

«LAI KATRS SAPRASTU,

Dzejniece Māra Zālīte.

Priekšā stādišanās laiks it kā būtu pagājis, jo iepazīšanās notikusi pirms desmit gadiem, kad saņēmām dzejoļu krājumu «Vakar zaļajā zālē». Lai gan . . . Literatūrā tas nemitīgi atkārtojas. Ar katru jaunu darbu, ar katru jaunu grāmatu rakstītājs atkal iznāk priekšā stādīties, un lasītājs kārtējo reizi dodas ar viņu iepazīties. Pēcāk pieņem vai nepieņem. Noraida vai uzticas. Par Māru Zālīti runājot, šķiet, viņa nevar sūdzēties, ka nebūtu lasītāju uzticību baudījusi. Drīzāk otrādi — uzticības bijis pārpārēm. Bet arī pretī tā prasījusi un pretī tai dots arvien vairāk.

1979. gadā dzejoļu krājums «Rīt varbūt». Tālāk — negaidīta pievēršanās dramaturģijai — «Pilna Māras istabiņa» un «Tiesa». Dzejoļu izlase krievu valodā «Saules pusē». 1985. gadā dzejoļi bērniem grāmatā «Deviņpuikuspēks» un dzejoļi pieaugušajiem grāmatā «Nav vārdam vietas». Visbeidzot pati jaunākā, pagaidām nekur nepublicētā un neizrādītā dzejas drāma «Dzīvais ūdens».

Jā, dažs viņas gados vēl cer, ka visu sasteigs nākotnē. Rīt, nu, vēlākais parīt sāks, ķersies klāt, un tad tikai būs ko redzēt. Cits savukārt jau stostē pagātņi. Redz, vakar neiznāca un aizvakar neizdevās — es gribēju šitā, kamēr dzīve iegrozīja pavisam savādāk. Vēl kāds trešais . . . Bet lai nu paliek. It visiem trīsdesmitgadniekiem tepat aiz muguras, ar nepacietīgu un paskaļu rosīšanos, sevi piesaka jauna paaudze.

Varbūt ar to arī sāksim? Ar jauno paaudzi. Pēdējā laikā, runājot par jauniešiem, arvien biežāk piemin vārdu «konflikts». Spriež gan šā, gan tā — esot konflikts, neesot. Ko tu par to domā?

Ja runājam konkrēti, tad man, personīgi, nekad nav bijis īsti skaidrs, kas ir paaudžu konflikts. Un vai tas ir neizbēgams. Tā abstrakti un vispārīgi es, protams, varu iztēloties, ka tāds eksistē, ka tam ir savi cēloņi, kaut gan uz savas ādas to nekad neesmu izjutusi. Nekad! Mani nav vēlēšanās konfliktēt ar iepriekšējo paaudzi, jo manā uztverē tā pelnījusi cieņu. Kā būs nākotnē, kas to lai zina? Ja nākošā paaudze gribēs konfliktēt ar mani? Kā es izturēšos? Kaut kāds noliegums ir neizbēgams. Vai es spēšu to uztvert «filozofiski»? Un ja man būs nepieņemamas kādas ētiskas, sociālas nostādnes? Nezinu . . . Dzīvojot kopā ar vecākiem, arī ģimenē mums nebija konfliktu, kuriem varētu likt klāt šo vārdu — paaudžu.

Varbūt tieši tāpēc, — pati ar to nesadūrusies, es neizprotu tos, kas tik daudz par konfliktu runā. Viena paaudze nomaina otru, un tas ir neizbēgams process, tas vienmēr ir eksistējis un eksistēs. Man nesalīdzināmi svarīgāka šķiet organiska paaudžu pēctecība. Katrs ieņem dzīvē savu vietu, bet, kad viņš vairs nevar, nespēj tikt ar pienākumiem galā, tad tos uzņemas nākošās paaudzes pārstāvis. Visuzskatāmāk jau to var novērot ģimenē. Vismaz manā ģimenē bija tieši tā. Ir ļoti svarīgi, lai iepriekšējā paaudze apzinātos, ka jaunie to, ko līdz šim darījuši «vecie», var paveikt labāk, jaunie nu kļuvuši stiprāki, nu pienācis viņu laiks. Bet tā domāt, savukārt, var tikai, ja iepriekšējā paaudze sevi papildījusi. Tad nav nekādas vajadzības turēties pretī, būt greisirdīgam uz tiem, kas nāk. Vajadzētu runāt par paaudžu savstarpējo attiecību ētiku. Augstā līmenī, ne par to, kurš kuram tramvajā dos vietu!

KA IR PIEDERĪGS MŪŽĪBAI»

Diemžēl visbiežāk ir gan šī greizsirdība, gan pārmetumi jaunajiem tikai tāpēc, ka viņi ir jauni. Tomēr, liekas, arī paši šodienas jaunieši, diezgan skaļi paziņodami pasaulei par savu esamību, vienlaikus nes sevi kādu konfliktu, ja ne vairākus, kurus diemžēl paši nevar atrisināt. Iespējams, ka tas ir konflikts starp milzīgām prasībām pret citiem un savu niecīgo varēšanu? Iespējams — konflikts starp globālajām pretenzijām pret pasauli un katra jauna cilvēka ierobežoto pieredzi, kas jau sākumā liek atkārtot dažu labu iepriekšējās paaudzes kļūdu?

Zini, noskaidrosim vispirms, par ko mēs runājam. Par visu jaunatni? Nē, taču. Drīzāk par vienu tās daļu, kuru dēvē par tīneidžeriem. Par tīneidžeriem vispār pēdējā laikā, man šķiet, runā pārāk daudz. Acīmredzot tāpēc, ka viņu izpausmes formas šķiet spilgtākas nekā agrāk. Tikai izpausmes forma un vairāk nekas. Saka — viņi esot arī agresīvāki. Es nedomāju vis. Katrā ziņā neesmu pārliecināta. Ja mēs runājam par pankiem... tā ir ļoti niecīga saujiņa. Mēs taču nedrīkstam identificēt pankus ar visu paaudzi. Tā varbūt ir vienīgi paaudzes galējā, ultradaļa, kas, šādās vai tādās izpausmēs, eksistējusi arī citos laikos, bet nekad nav tik ļoti dūrusies acīs, nav izskatījusies tik spilgta, tāpēc ka agrāk nebija šo fantastisko kankaru, nebija iespēju tādus dabūt, nopirkt. Šī imitētā panku skrandainība taču maksā dārgu naudu. Elementāri nebija nekā tamlīdzīga, ko uzģērbt. Bet varbūt vēl arī tas, ka tagad, lai tevi sadzirdētu, jābļauj daudz skaļāk nekā pirms piecpadsmit gadiem. «Fons» kļuvis «skaļāks»? Atceries, arī mūs taču nevarēja saukt par eņģeļiem. Arī mēs gājām pa ielu un gribējām sevi apliecināt, «izlekt», bet tajā pašā laikā bijām it kā neredzamāki, nemanāmāki, jo mums nebija šo frizūru, nebija šo drēbju, nebija šo košo spalvu. Šķiet, tagad bieži vien kļūdāmies, uzķeroties tieši uz košajām spalvām. Patiesībā tā nav nekas vairāk, kā vienīgi jauna cilvēka nepieciešamība apliecināties, nepieciešamība, lai viņu ievēro. Par katru cenu. Svarīga ir kopības sajūta, jo mums, paskat, vienādas frizūras, mēs esam līdzīgi, mēs esam jauni, mēs gribam būt stipri, un mēs gribam būt galvenie! Kaut gan galvenie būt nekādi nevaram. Nevaram, un tā jau ir pretruna. Bet, atklāti sakot, tas, par ko mēs tagad runājam, mani diezgan maz uztrauc. Varam meklēt vainas nesenā pagātnē, piesaukt cēloņus, secināt, ka neba paši pusaudži tur vainīgi, tomēr es zinu, šā vai tā viņi izaugs un ar laiku neizbēgami pārvērtīsies — viens klusēdams noies maliņā, otrs meklēs patvērumu kādā iluzorā pasaulē, bet trešais atradis sev patiesas vērtības.

Es gan uz šo procesu neskatos tik optimistiski. Daļa neapšaubāmi atradis, bet daļa meklējot var pati pazust.

Ko nozīmē pazust? Un kāpēc to jāattiecina tikai uz jauniešiem? Vai gan ar pieaugušajiem ir savādāk? Pietiek paanalizēt sabiedrību, ieskatīties dažādos sociālos slāņos, lai redzētu, ko cilvēki atrod. Ir tādi, kas orientējas vienīgi uz materiālajām vērtībām. Viņi saka: «Štrunts par bitēm, ka tik medus.» Cits izvērza priekšplānā sevi. Līdzciltīvi viņu nemaz neinteresē. Viņam svarīgi tikai pašam izdzīvot. Izdzīvot, izvīrīties, dabūt to labāko. Labāko pēc viņa saprašanas. Vēl kāds orientējas uz ģimeni, uz savu bērnu, uz savu māju. Ir cilvēki, kas ieslīgst garīgajā sfērā. Bet pasīvi — drīzāk meklējot un pieķeroties kādai ilūzijai. Tomēr uzskatu, ka, sabiedrībai attīstoties, tas ir pilnīgi normāls process — katrs meklē un atrod ko savu, sākās noslāpošanās pēc garīgām vai mantiskām interesēm.

Kādiem cilvēkiem tu tici? Kuri ir tie, uz kuriem, tavuprāt, var paļauties?

Tie ir, pirmkārt, visās savās izpausmēs godīgi cilvēki. Arī gudri cilvēki, kas domā, apzinās savu esamību. Jūtoši cilvēki, kas nav nocietinājuši savas dvēseles, kas tiecas uz gaismu, uz skaistumu. Vienkāršāk izsakoties — tie ir cilvēki ar sirdsapziņu. Tādi ir visos sabiedrības slāņos — gan inteligencē, gan starp vienkāršajiem zemes darba darītājiem, gan starp strādniekiem. Turklāt viņu nebūt nav maz. Tikai viņi nepeld virspusē. Es nemeklēju ideālus cilvēkus, tādu nav. Es ticu tiem cilvēkiem, kam ir mugurkauls, kas nelokās vējiem līdzī un nezaudē savus ētiskos orientierus. Patiesībā uz viņiem jau visos laikos dzīve balstījusies un balstās.

Tagad atkāpsimies pagātnē. Kad, kāpēc un kā Māra Zāļīte kļuva par dzejnieci? Protams, tāds jautājums izklausās krietni skolniecisks, bet, varbūt no tālienes raugoties, viss pašlaik iezīmējas nesalīdzināmi spilgtāk un reljefāk.

Neteiksim, ka es būtu fatāliste, tomēr tagad man šķiet — tas bija vienīgais ceļš. Citu nespēju iedomāties. Skolā kā jau skolā es rakstīju tīri labus sacerējumus... Kaut gan dzeja, sevišķi padsmitnieka gados, man nepatika. Tā likās samākslota un neista. Tiesa, tur gan vairāk pašas vaina, jo nebiju vēl attiecīgi nobriedusi, lai uztvertu kaut ko nopietnāku, un tas, kam es tiku klāt, iespējams, bija arī diezgan virspusējs. Tomēr vēlēšanās izteikties caur vārdu, reiz radusies, mani nepameta. Tik tiešām domāju par rakstniecības darbu, bet tie bija visapslēptākie sapņi un cerības, kuras nevienam neatklāju. Iedomājies, Murjāņu sporta internātskolas audzēkne un taisās nu būt par rakstnieci. Es baidījos, ka mani vienkārši izsmies, kaut gan tieši tolaik sāku rakstīt dzejoļiņus. Kāpēc? Es domāju, ka tās atkal ir šīs iekšējās pretrunas, kas neliek mūs mierā. Harmonisks cilvēks, kurš uztver pasauli viengabalaināk, manuprāt, nejut tādu vēlēšanos izteikties. Nevis tāpēc, ka būtu sliktāks, bet gan tāpēc, ka savādāk uztver apkārt notiekošo. Tomēr ir cilvēki, kurus urda kaut kas, kuri grib vairāk, nekā piedāvā realitāte. Varbūt tieši no šim ilgām pēc pilnības, no vēlēšanās dzīvi pārveidot (vismaz jaunībā) arī rodas radošas personības. Vēlāk jau kļūst skaidrs, ka ar viena cilvēka mūžu nepietiek. Tas ir pārāk niecīgs laika sprādis. Pat sevi nespēj izveidot, kur nu vēl dzīvi pārveidot! Es brīžam skatos uz sevi it kā no augšas, it kā no tālienes, un redzu — būtībā es un tu, un mēs visi esam tikai tādi mazi, mazi nogriezniņi, siki ķēdes posmiņi, bet pati ķēde ir milzīgi gara. Patiesībā bezgalīga. Turklāt nav jau nemaz īsti skaidrs, kas tā ir — vērtslieta vai varbūt važas. Skaidrs vienīgi, ka mūsu pienākums ir nesabojāt to iepriekšējo paaudžu kalumu, nebūt sliktākiem, citādi te, šajā vietā, ķēde var pārtrūkt. Trūkst jau visvājākajā posmā, lai arī pārējie nez cik ideāli.

Lūk, tāpēc attiecībā uz mūsu individuālajām iespējām es neloloju nekādas dižās ilūzijas. Mēs varam iestāties par dažādām pārmaiņām sabiedrības dzīvē, tomēr galvenai, vislielākai pārmaiņai jānotiek cilvēka dvēselē. Lieliski to pateicis Alberts Šveicers, un es nezīnu neko labāku, tāpēc vēlreiz atkārtāju viņa vārdus, ka vienīgais progress ir cilvēka ētiskais progress. Tas ir ļoti lēns progress.

Pēkšņi un negaidīti tu pievērsies dramaturģijai. Pie-devām vēl tādām sarežģītam, šodien mazizmantotam žanram kā dzejas drāma. Kāpēc?

Es jutu, ka, rakstot vienīgi dzeju, daudz kas paliek nepateikts. Gribējās atrast citu redzespunktu — augstāku, tālāku. Dzeja tomēr izsaka atsevišķus dvēseles stāvokļus,

atsevišķas domas vai idejas. Man vajadzēja kaut ko poli-
foniskāku, aptverošāku. Tāpēc jau samērā agri es meklēju
izeju. Pat pirmos dzejoļus rakstot, man paralēli bija
uzmetumi gan prozā, gan dramaturģijā. Tātad nevar
teikt, ka šī pievēršanās dramaturģijai notika pēkšņi.
Pēkšņa tā varbūt izskatījās vienīgi publikas acīs.

Runājot par dramaturģiju, mani galvenokārt interesē
arhetipālas situācijas. Sacīsim — mūžīgais un aktuālais
dialektiskā vienībā. Bet tieši tāpēc svarīgi atrast formu,
atrast šo arhetipālo situāciju, panākt, lai lugā darbotos
mūžības principi. Saturs, tas, ko gribu teikt, ilgi meklē
formu. Tāpēc lugu man nav daudz. Mani interesē sīžeti,
kas nekad nav notikuši, bet vienmēr notiek. Tie man
imponē, jo rada tādu pasaules pilnības, paaudžu kopības
izjūtu. Es apziņos, ka esmu piederīga, ka varu turpināt
viņu līdz galam neizdomāto, protams, ienesot šajā mūži-
gajā savu laikmetu, savas pretrunas, savu konkrētību.
Tā mūžības sajūta mani nepazemo, nenoniecina, bet
gan tieši pretēji — paaugstina, iedvesmo. Un tieši šo sa-
jūtu gribu paust citiem. Lai arī viņi saprastu, ka ir pieder-
rīgi. Piederīgi mūžībai. . . . par to ķēdi es jau teicu. Ak-
tualitāte aktualitātes dēļ man ir vienaldzīga, tāpat kā
abstrakcija abstrakcijas dēļ.

Vai ir kāda garantija, ka tu nesāksi rakstīt prozu?

Garantijas nav nekādas, bet katrā ziņā tas noteikti
nenotiks tik drīz.

*Šķiet, tagad atkal vajadzētu atgriezties pie konflikta.
Tikai ne vairs pie konflikta dzīvē, bet gan daiļdarbā.*

Es gan to nesauktu par konfliktu. Teiksim labāk —
pretruna. Man konflikts liekas kaut kas piezemētāks,
sadzīviskāks. Bet pretruna ir dramaturģijas pamatu pa-
mats. Ar atrisinājumu vai nespēju šo pretrunu atrisināt.
Bez pretrunas nav iedomājama arī laba dzeja. Tomēr
galvenais, ka šīs pretrunas ir katrā cilvēkā. Kopš sen-
seniem laikiem. Tāpēc atkāpsimies labi tālu pagātnē,
ieskatīsimies mitoloģijā. Konflikts starp labo un ļauno,
starp dievu un velnu, starp radošo un ārdošo spēku. Tā
ir ciņa katrā cilvēkā, ciņa sabiedrībā, un tai nav gala.
Visas pārējās pretrunas izaug tieši no šo divu pretspēku
sadursmes, kas uztur virzību ne tikai literārā darbā,
bet arī dzīvē. To var uzskatīt par neizsīkstošu enerģijas
avotu, tur, dziļumā, pateicoties kuram griežas tas lielais
ritenis, ko sauc par dzīvi. Vienīgi man derdzas kon-
flikta sadzīviskās izpausmes, kas parasti bezgala sakāpi-
nātas tieši starp cilvēkiem, kuriem zems kultūras līmenis.
It bieži mums pietrūkst inteligences, lai saprastu konflikta
būtnību un cēloņus. Tad nereti iznāk — jo mazāk dažs
jēdz, jo kategoriskāk iestājas.

Bija laiks, kad vairījāmie no konflikta literatūrā, un
labi atceramies, ar ko tas beidzās. Bet dzīvē . . . Tas ir
neizbēgams process. Nāk jaunais. Sākumā varbūt mums
liekas nesaprotams un nepieņemams, tomēr, ja to uzreiz,
kategoriski noraidām, noliedzam, mēs apdraudam paši sevi
un riskējam sākt mīņāties uz vietas.

*Ko tu domā par šodien, par to laiku, kurā mēs dzī-
vojam?*

Ideāls stāvoklis būtu, ja radošais un ārdošais atrastos
līdzsvarā, bet labi zinām, ka tā nav. Kaut arī, manuprāt,
tas ir pretdabiski, tomēr pasaule vairāk sliecas uz iznīcības
pusi. Es nedomāju, ka vajadzētu mānīties — neuztrau-
cies, gan jau viss būs labi, gan viss nokārtosies, bet nedrīkst
arī cilvēkā uzkurināt panikas sajūtu. Šķiet, reizēm
netīšām vai netieši to darām.

Un vēl — nekad agrāk taču cilvēki nav dzīvojuši
tik cieši līdzās cits citam. Uzskata, lai nodrošinātu emo-
cionālo, psiholoģisko, arī bioloģisko līdzsvaru, cilvēkam
nosacīti nepieciešama vismaz hektāru liela platība. Tas,

protams, nav reāli. Mēs dzīvojam savos kvadrātmetros
un arvien asāk izjūtam garīgu diskomfortu. Cilvēks
pašlaik mācās dzīvot kardināli jaunos apstākļos. Vide
šodien dažu stundu laikā mainās vairāk nekā agrāk
varbūt simts gados. Vēl agrāk — varbūt tūkstsots gados.
Tas atstāj iespaidu uz cilvēku. Viss notiek tik ātri. Infor-
mācija, iespaidi, domas, uzskati, jūtas. Cilvēks bieži vien
nepaspēj konstituēties, sajūst pats sevi.

*Tomēr, neskatoties uz to, arī radošam cilvēkam ir
jāstrādā. Turklāt viņam varbūt ir grūtāk nekā vienam
otram citas profesijas pārstāvim, jo pašam jāprot, jāspēj
sevi mobilizēt. Nepārtraukti. Kā tev tas izdodas?*

Es cenšos izprast galveno. Nezaudēt kodolu, pamatu.
Rakstu kampaņveidīgi, ja šis vārds te vietā. Varu nerak-
stīt diezgan ilgi neko, bet, kad sāku strādāt, strādāju
ļoti intensīvi. Piemēram, lugas iespēju rakstīt tikai vienā
paņēmiēnā. Tāpēc ņemu radošo atvaļinājumu, braucu
projām no mājām, tepat uz Dubultiem, un strādāju.
Rakstu divpadsmit, sešpadsmit stundas dienā. Strādāju
līdz galīgam spēku izsīkumam. Ar dzejoļiem ir drusku
savādāk. Tos var uzrakstīt arī kādā brīvākā bridī, pa
vakariem, kad visi aiziet gulēt, kad mājās ir miers un
klusums, un tu, palicis ar sevi vienatnē, drīkstī ļauties
emocijām.

*Tas izklausās pārāk ikdienišķi un vienkārši. Pārāk
lietišķi. Bet dzejnieces vārds smaržo mazliet pēc misti-
kas, pēc tālām zvaigznēm, pēc baltām svecēm. Varbūt
tas ir tāpēc, ka cilvēkiem vēl arvien gribas ticēt šim
mākslas darba tapšanas brīnumam, un tāpēc viņi idealizē
arī pašu mākslas darba radītāju?*

Tas taču ir ļoti labi. Es uzskatu, ka mākslai jābūt
drusku piepaceltai, jābūt šim mākslas brīnumam, un māks-
las darba tapšanas brīnumam. Lai viņš ir, lai paliek.
Es domāju, ka nevajag to noplicināt un piezemēt sadzīvēi.
Cilvēki jau vienmēr ilgojušies un arī tagad ilgojas pēc
tāda cēla dzīves modeļa, pēc tā, ko paši nevar realizēt.
Tad viņi izraugās mākslinieku un grib, lai tas nes ne tikai
viņu gara ideālus, bet arī dzīvesveida ideālu. Vai gan tas
ir slikti?

*Nē. Mani gan pārsteidz kas cits. Varbūt diametrāli
pretējais? Kā mūsu dzejnieces spēj savienot to reāli pieze-
mēto ikdienu ar savu dzejas pasauli, ar tām zvaigznēm
tur debesīs? Te slēpjas ne viena vien pretruna. Kā tu
tām tiec pāri?*

Es netieku pāri. Un tas ir mans iekšējais konflikts,
ja jau mēs no konflikta nekur projām netiekam. Turklāt
domāju, ka radošai sievietei tas ir neizbēgams. Tu vēlies
būt brīva, neatkarīga, ziedoties darbam, bet vienlaikus
paliec sievietē, māte, ar visiem no tā izrietošajiem pienā-
kumiem. Ir jau, protams, iespējams izvēlēties. Bet diez
vai es varētu justies pilnvērtīga, laimīga, un tas noteikti
atsauktos arī uz manu darbu, ja nebūtu bērnu, ģimenes.
Šī pretruna, lūk, sevi ir jāatrisina un jāatrod tie saska-
res punkti, kas var abas paralēlās dzīves savstarpēji ba-
gātināt. Skaidrs, ka tās ne tikai bagātinās. Tās viena
otru noteikti arī apzog. Bet tur neko nevar darīt. Tā ir
neizbēgama pretruna. Un ar šo pretrunu ir jādzīvo.

Visbeidzot — kam tu rakstī?

Cilvēkam, kurš grib dzīvot garīgi bagāti, kurš grib
sevi pilnveidot. Cilvēkam, kam ir dzīva dvēsele, kas grib
saprast sevi, savas tautas un cilvēces likteni.

Jautājumus Mārai Zālītei uzdeva
AIVARS KĻAVIS

ALBERT CAMUS

Yanice Tapiero

*Man šķita — ja dievībai nav
pretpēka, tai kaut kā pietrūkst.*

Lukiāns, «Prometejs Kaukāzā»

Ko mūsdienu cilvēkam nozīmē Prometejs? Varētu, protams, teikt, ka šis dumpinieks, kam nebija bail stāties pretī dieviem, ir mūslaiku cilvēka simbols, ka nemieri, ko viņš sāka celt pirms gadu tūkstošiem Skitijas tuksnesī, patlaban noslēdzas ar tādiem satricinājumiem, kādu cilvēces vēsturē vēl nav bijis. Bet mūs nemitīgi māc nojauta, ka šis vajātais joprojām ir mūsu vidū un ka mēs esam kurli pret viņa vientuļo saucienu dumpoties cilvēcības vārdā.

Patiesi, mūsdienu cilvēks cieš no pārāpdzīvotības uz šīs šaurās zemeslodes, viņam laupīta uguns un barība, un brīvība tam šķiet lieka greznība, bez kuras pagaidām var iztikt; runa ir tikai par to, ka viņam nāksies ciest vēl drusku vairāk, bet brīvības un tās pēdējo liecinieku paliks vēl drusku mazāk. Prometejs ir varonis, kurš cilvēkus mīlēja pietiekami, lai dotu tiem gan uguni, gan brīvību, gan amatus, gan mākslu. Mūsdienu cilvēci rūp tikai amatu prasme, proti, tehnika. Tās dumpis izpaužas mašīnās, tā uzlūko mākslu un visu, kas no mākslas izriet, kā šķērslī un verdzības pazīmi. Prometejs turpretī nenošķīra mašīnas no mākslas. Viņš bija pārliecināts, ka iespējams vienlaikus atbrīvot gan miesu, gan dvēseli. Mūsu laikabiedrs domā, ka vispirms jādod brīvību miesai — pat ja garam uz laiku jāiet bojā. Vai cilvēka gars var iet bojā uz laiku? Patiesi, ja Prometejs atgrieztos, mūsdienu cilvēki rīkotos tāpat kā seno laiku dievi: viņi piekaltu varoni pie klints tās pašas cilvēcības vārdā, kuras pirmais simbols viņš ir. Un uzveikto lādētu tās pašas naidīgās balsis, kuras skanēja Eshila traģēdijā, — Spēka un Varas balsis.

Varbūt es piekāpjos šim bada

ALBĒRS KAMĪ

PROMETEJS ELLĒ

laikam, kailajiem kokiem, mūsu pasaules ziemeļiem? Bet mani attaisno ilgas pēc gaismas — tās man stāsta par kādu citu pasauli, manu īsto dzimteni. Vai ir vēl kaut nedaudzi cilvēki, kuriem pazīstamas šīs ilgas? Gadā, kad sākās karš, es biju domājis kāpt uz kuģa, lai atkārtotu Ulisa ceļojumu. Tolaik arī jauns un trūcīgs cilvēks varēja kandināt plānus šķērsot jūru pretī gaismai. Bet rikojos tāpat kā visi citi. Es nostājos garajā rindā, kas mīņājās pie atdarītajiem elles vārtiem. Cits aiz cita mēs gājām iekšā. Un līdz ar pirmā nevainīgi nogalētā kliedzienu vārti dārdot aizkrita ciet. Mēs atradāmies ellē. Mēs tur esam joprojām. Jau sešus gadus mēģinām pierast. Lai mīgo salu liegās vīzijas mums rādās dziļi citu garu gadu dziļēs — tiem vēl jāpaiet bez uguns un bez saules.

Kā lai miklajā, tumšajā Eiropā ar nožēlas trīsām un smagu likteņlīdzības apziņu neatmināties vārdus, ko Šatobriāns vecumdienās teica Ampēram, kurš posās uz Grieķiju: «Jūs neatradīsiet nevienu olīvkoka lapiņu, nevienu vīnogas sēkliņu no visa, ko redzēju Atikā. Man žēl mana laika līdz pēdējam zāles stiebrīnam. Man nebija spēka atdzīvīnāt kaut vienu viršu zariņu.» Arī mēs, kaut mūsu dzīslās rit svaigas, žirgtas asinis, grimstam šī gadsimta šaušalīgajā vecišķumā un reizēm skumstam par sen vītušu zāli, par olīvkoka lapu, kuru vairs nevarēsīm aplūkot, un par brīvības vīnogām. Visapkārt ir cilvēki, visapkārt skan kliedziņi, vaidi, draudi. Kur tik daudz radību vienuviet, sienāžiem vairs nav kur palikt. Vēsture ir neauglīga zeme, virši tur neaug. Bet mūsdienu cilvēks tomēr ir izvēlējis vēsturi, viņš nevarēja, nedrīkstēja no tās novērsties. Taču viņš nevis pakļauj vēsturi sev, bet ar katru dienu vairāk samierinās ar vēstures verga lomu. Tā viņš

nodod Prometeju, šo jaunekli ar drošajām domām un jūtīgo sirdi. Tā viņš krīt atpakaļ postā, no kura Prometejs gribēja ļaudis glābt. «Tie skatījās, bet nesaredzēja neko, tie klausījās, bet nesaprata dzirdēto — kā ēnas un kā sapņu tēli dzīvoja bez apziņas.»¹

Jā, pietiek ar vakaru Provansā, skaistu uzkalnu, sāls smaržu, lai saprastu, ka viss vēl darāms. Mums vēlreiz jāiegūst uguns, jāmacās amati, lai remdētu miesas izsalkumu. Atiku, brīvību, vīnogas, dvēseles maizi mēs dabūsim vēlāk. Mums atliek vienīgi uzkliegt sev: «Tā visa nebūs vairs nekad, vai arī to dabūs citi!» — un darīt visu, lai kaut šie citi netiktu apkrāpti. Mēs, kuri tik sāpīgi to izjūtam, bet tomēr mēģinām uztvert bez rūgtuma — vai mēs esam atnākuši par vēlu vai par agru? Vai mums pietiks spēka atdzīvīnāt viršus?

Var iedomāties, ko Prometejs būtu atbildējis uz šo jautājumu. Patiesi, viņš ir jau apsolījis mums pārmaiņas un glābiņu, ja vien būsīm pietiekami prasmīgi, droši un stipri, lai paveiktu visu ar pašu rokām. Ja taisnība, ka varam visu panākt ar saviem spēkiem, es atbildēšu «jā» uz gadsimta jautājumu — tāpēc, ka pazīstu vairākus cilvēkus, kuros jūtu šo prātīgo spēku un inteligento drosmi. «Ak, Temīda, māte mana, tu redzi, kā man jācieš,» izsauca Prometejs. Un Hermess izsmēj varoni: «Brīnums gan, ka tu, gaišreģi, neparedzēji šīs mocības, kas tev nu jāizcieš!» — «Es zināju to,» atbild dumpinieks. Cilvēki, par kuriem es runāju, arī ir taisnās tiesas, taisnības dēļi. Arī viņi izcieš visiem kopīgo postu, zinādami, no kā tas cēlies. Viņi droši zina, ka Temīda nav

akla, akla ir vēsture, tāpat jāatsakās no vēstures taisnās tiesas, lai to aizstātu, cik nu iespējams, ar domas, saprāta tiesu. Līdz ar to Prometejs atgriežas mūsu laikmetā.

Mītiem pašiem par sevi nav dzīvības. Mīti gaida, lai mēs tos iemiesojam. Pietiktu vienam cilvēkam atsaukties uz mītu aicinājumu, lai tie dāvātu mums savas dzīvības sulas. Mūsu pienākums ir gādāt, lai to snauda nebūtu nāves dusa, lai būtu iespējama atdzimšana. Es reizēm šaubos, vai tiešām iespējams vēl glābt mūsdienu cilvēku. Bet noteikti ir vēl iespējams glābt šī cilvēka bērnu miesu un garu. Ir iespējams dot tiem izredzes uz laimi un uz skaistumu. Ja mums jāsamierinās ar dzīvi bez skaistuma — tāpat arī bez brīvības —, mīts par Prometeju ir no tiem, kas mums vienmēr atgādinās, ka cilvēka veidolu nevar izkropļot uz visiem laikiem un ka cilvēkam var palīdzēt tikai tad, ja palīdz cilvēkam visam. Ja cilvēks ir izsalcis pēc maizes un pēc viršiem un ja maize tiešām ir vairāk nepieciešama, mācīsimies nosargāt atmiņas par viršiem. Vēstures visdrūmākajā posmā Prometeja cilvēki, nemitēdamies smagi strādāt, neaizmirsīs brīdi pa brīdim palūkoties uz zemi un uz neiznīdējamo zāli. Piekaltais varonis, kam jāspīt dievu zibeņiem un pārkoniem, nezaudē savu rimto ticību cilvēkam. Ar to viņš ir cietāks par klinti un pacietīgāks par ērgli. Šī bezgalīgā pacietība mums nozīmē daudz vairāk nekā viņa dumpis pret dieviem. Un šī lieliskā vēlēšanās neko nesašķelt un nedalīt vienmēr samierinājusi un samierinās cilvēku smagās, sāpošās sirdis ar pasaules pavasari.

1946.

No franču valodas tulkojis
KLAVS ELSBERGS

¹ Eshils, «Saistītais Prometejs». Tulkojis A. Ģiezens.

Oktaja Rifata Horozču (1914) pirmie dzejoļi publicēti 1936. Nu jau pusgadsimtu ilgusī turku dzejas meistara daiļrade man tēlojas kā asgalvainis «grafīks» ar straujiem kāpumiem, grimumiem, kritumiem, lūzumiem. Sadalīšu šo grafīku piecās ailēs: I. Agrīnā lirika. II. «Jaunā dzeja». III. Pēckara sociālās dzeja. IV. «Otrā Jaunā dzeja». Un V. — augsta, taču gandrīz līmeniska grafika līnija, garas dzejasgaitas sintēze: «poētiskais reālisms» jeb situācijas dzeja. (Redzu, ka žurnāla publikācijai pamatā ir tieši V. posma dzejoļi.) 1936.—1940. Oktajs Rifats drukāja šādējādas vārsmas: «Balkonā baltvaidze sievietel Bezgala ainavas mezglapunkts! Zem zilajām debesīm! Pasaules bezrobežtūgums.» Bet jau 1940. nonākam citā dzejasgrafika ailē: dzejnieks asi nostājas pret metaforu, pret «liriku» un «ilgām», kopā ar saviem cīņubiedriem Orhanu Veli un Melihu Dževdetu pievēršas ikdienas «stīkdaļām» un Stambulas «stīkcilvēkam». «Ja skatos jūrā! Tad laiva ņem jaunā! Ja skatos kokā! Tad mākonis . . .», dzejaspasauļe gluži saplūst ar Stambulas ielām un ūdeņiem. Tie ir tie dzejoļi, kuru spēks pārsteidzošs un pat epatējošs «momentos» (franču sirreālistu dzejas iespaids!), sarkasmā, «melnajā humorā»: «Šis zēns izaugs! Tēva augumā vīrs! Un pēc tam ziniet kungs! Viņš mīrs.» Tāda ir «Jaunās dzejas» poētiskā diēta. Likās, ka Oktajs Rifats kopā ar abiem saviem draugiem galīgi novākuši no literatūras būvlaukumiem agrākās dzejas gruveļus un pēc «mazā cilvēka» pamanīšanas «Jaunā dzeja» taisās pievērsties sabiedrības un vienpatņa lielajām pamatproblēmām. Saņēmis žurnāla «Jeditepe» 1955. dzejasbalvu par krājumu «Vārna un lapsa», Oktajs intervijā nosauc dzeju par mēģinājumu «rast zāles visas sabiedrības nelaimēm». Taču šajā laikā turku rakstniecībā jau sākušās citas norises; «Jaunā dzeja» diletantu rokās līdz nepazīšanai novazāta, paradokss un ironija pārvērsta banalitātē, bet «mazais cilvēks» — klaunā: «Pusnakī! Noziegumu stundā! Tumsu pārplēsa brēciens! Hatče mana . . . Hatčeel! Ātrāk nes naktspodu» (Š. N. Berkers, 1954). Kā protests šādai «dzejai», bet savā ziņā — atkal visai iepriekšējai turku dzejai, 50. gadu vidū deklarējas jauns dzejas virziens. Tā ir «Otrā Jaunā dzeja», kuras adepts vairums tikko drukā savus pirmos sacerējumus, kam pamatu pamats ir metaforas rehabilitācija, vārda «suverenitātes» un pašmērķīguma uzsveršana. 1980. Oktajs Rifats kādā intervijā apgalvos, ka tieši viņš bijis jaunā dzejas virziena patiesais līderis . . . Taču pagaidām, gadu pēc «Vārnas un lapsas» iznākšanas, dzejnieks aprobežojas ar to, ka pilnīgi otrādi apgriez savu neseno cīņas programmu un noraida jebkuru dzejas atbildību par dzīvi, pat jebkuru mākslas darba «racionālismu»: «Ja nozīmē ir kaut kas racionāls, kas slēpjas vārdā, tad nevajadzētu dzeju orientēt uz nozīmēm.»

Interesanti tagad pārlasīt Oktaja Rifata domas par «patīgo» un «aizgūto» nacionālajā dzejā (1957): «Pēdējā laikā dzird, ka mūsu māksla esot iegājusi «radošākā laikmetā». Tukšas plāpas! Mēs vēl neesam izpratuši līdz galam Rietumu mākslu — kā lai radām ko jaunu jomā, par kuru mums visai nepilnīga sajēga? Manuprāt, šimbrižam gluži pietiks, ja mēs ko sasniegsim atdarināšanas ceļā. Ja tur parādās kāds «radošs atdarinājums» — jo labāk.» (Vai «klusēšanas perioda» rūgtā priekšnojautā?) No 1958. līdz 1966. Oktajs Rifats dzejoļu grāmatas neizdod, 60. gados daudz tulko no sengrieķu un latīņu dzejas — ar franču valodas starpniecību. Kad 1966. iznāk krājums «Brīvībai ir rokas», arī tajā sastopam antīkās pasaules motīvus. Šis un turpmākie dzejoļu krājumi («Dzejoļi» 1969, «Jauni dzejoļi» 1973, «Pastorāles» 1976, «Viens smēķa dūms» 1979) rāda dzejas mākslas meistarū trīs gadu desmitus ilgūša ceļojuma galā — viņš nu samīca vienā abrā gan savus atklājumus, gan senās un mūsdienū Eiropas literatūras iespaids, gan tradicionālās turku dzejas mantojumu. Mīklas garša ir īpatnēja, cits maiznieks pie tādas tikt nevarētu. 1980. Oktajs Rifats raksta žurnālā «Gösteri»: «Man nekad nav bijis baiļu nonākt kāda iespaidā, ne arī nonākt pretrunās. Mans vienīgais bauslis — rādies tāds, kāds tu patiešām esi! Ticu cilvēkiem un tādēļ droši palaujos i pats uz sevi . . .»

Ankara

EZDEMIKS INDŽE

PIRMĪT UN TAGAD

Nupat vēl tepat, sviedriem vaigā, kreklis
viscaur slapjš.

Visu dienu raka zāles aizmātko dārzu, gremdēja
velēnās lāpstu.

Nezāles, visādas nesaknes izpurinājis, rindoja kaudzēs.
Tā pati zeme, saule, tās pašas debesis visu dienu,
tad prom. Taču mēs palikām, apsēdāmies zem vītoliem,
sīpolus, tomātus, piparus sagriezām bļodā, uztecinajam
eļļu.

Vīnu dzeram no pudeles. Saule sežas.
Kā zāle domas vīrmo ap promgājēju.

KAIMIŅOS PELARGONIJAS

Pretim kaimiņu logā pelargonijas podos,
uzmests mirklis, uzsaukts vārds, pēkšņi smieklis,
glāzi rokā jau klauvē pie durvīm:

— Ja būtu, saka, drusku eļļas, līdz veikalam
tālu, uz atdošanu.

Sasmaidās, runājas, kaimiņu būšana.

Viņa griežas ap stūri, vistas trūkstas.

Atkal virtuvē, pasaule plaša, dzīve tik skaista,
indīgi rožainas pelargonijas pretim kaimiņu
logā.

VASARA

Meitene stostās, bet puisēns klibs.

Labi vēl, ka debesis tādas bezgala zilas
šajās garajās vasaras dienās.

AINAVA AR NEĻĶI

Burvestība sakūst ar pasaku, pasaka pagalmā
sakūst ar sauli,

biksēs mizēja platajā kājstarpē jods
pirdz baltus zobus, slapš no galvas līdz kājām.

Oļīvkoks, izbrucis mūris. Mazs stūrītis jūras.

Nerunīgi, prātīgi mājas gari, bēdīgi veļi

klusā kaktā starp zirnekļu tīkliem snaudā.

Uz loga saulē neļķe konservu kārbā.

Gan viņa zied kupliem sarkaniem ņieburiem, gan
skurbi smaržo,

tak no jaunas acs to sarga olas čaumala
mietura galā. Gauss dienas vidus. Mājnieki vagās,
vakara krēslā pārnāks. Uz dakstiņiem kaijas.

KAZA

Vispirms viņš paskatījās uz žandarmu, tad uz
to otru,

nu stāv, atspiedis muguru apgruvušā ķieģeļu
mūrī.

Mākoņi skrien, vistas kašņājas mēslos,
lāsumains gailis sit spārnus, ka smilts put.

Skaidrs, ka viņi grib kazu — tās aplinkus runas,

tā stāvēšana piecus soļus no viņa. Kaza

viņam aiz muguras.

— Man priekš jums kazas nav, viņš teica.

Kā divi veseri šūpojās viņa rokas.

OKTAJS RIFATS

AR KAPLI ROKĀ

Balti kaļķota siena un logs, un pie vārtiem
ciprese.
Akmeņiem klāts pagalms, kaut pavisam maziņš, nekas.
Ja padomā, akai varētu pierīkot sūknī.
Meitene koka sandalēs sūknē ūdeni, liecas un slejas,
spainis pildās.
Viņa laista gurķus, bazilikus un kāršu pupas...
Tātad pagalma priekšā gribētos sakņu dārzu, piparus,
tomātus.
Jā, un pajumi — zem pajumes bieza sega un spilvens uz
betona pavilās!
Erti viņš nosēdīsies un uztaisīs dūmu,
un, zināms, raudzīsies mākoņos, apaļos baltos mākoņos,
tāpat kā tagad, ar kapli rokā rīta stundā svešā
kokvilnas laukā.

KOKS MĒNESNĪCĀ

Arvien tālāk no ciema mēnesnīcā, arvien tuvāk
pie meža.
Domā par burvju spoguli, par milžu māti
un kā ķēniņdēls ar vienu vēzienu darina krūku
un uzsviež to plaukstā.
Viņas dēli pārnākot teica, ka ožot pēc cilvēka
galvas,
no zobu spraugām tie vilka rokas, gurnus un galvas,
azaidā katrs apēda četrdesmit aunus.
Pēkšņi priekšā uz takas viņš ierauga pūķi,
dūšīgs — augumā tāds kā minarets, un ķetnas tam
vienās radzēs
kā zarainas platānas, un ik radzē pa zvārgulim
kā mana galva. Vai tik nebūs koks licies pūķis?
Izrāvis zobenu, uzreiz nocirta sešas galvas.
Ja esi vīrs, cērt vēlreiz, teica pasaku pūķis.
Māte mani tik vienreiz dzemdējusi, viņš
nomurmināja,
metās siena pļavā, sirds dauzījās.
Mēness skrēja, sienāži sisināja.

KĀ SPOGULĪ

Raugos viņos kā spogulī,
Par viņiem runādams, atrodu sevi.
Stāstu, kā rītausmā, iekams mākoņi nosarkst,
Jūdaskoks debesu cisās
Sukā matus ar koraļļu susekli.
Stāstu, kā lapsa alā,
Miegdama bijās un brūnās acis,
Šaubpilnu mēli laiza savu
Ar pusnakti notašķījušos mazuli.
Viņi ir nekustīgs ūdens, kur zāli, lapas
Un savu seju redzu, bet varbūt atslēga,
Kura urbina sarūsējušu slēdzeni.

UZVARETĀJA ĢĪMETNE

Balts mākonis Aijasofijas kupolā noviz,
Lūk, prom jau eju. Lūgsnu krelles medusdzeltenas,
Manas dzintara dienas; lapas un cerības nobirst,
Pa stiklu rudens lietus mezglo, lās.

Mani bij pašu straujāko kumeļu skausti,
Plīvošie halāti mani, nu vējš vien!
Pilsētas mūriem uzliku plaukstu,
Mana bij Stambula, torņi pie manis skrien.

No zelta paplātes ēdu, ūdeni dzēru
No zelta kausa, pār neganto Donavu cēlos,
Es, sultāns Mehmeds, dzergzdēm dižs, Kunga sargāts.

Ģīmetnē redzat punduri, tas neesmu es,
Mans galvauts, mans saltais kažoks, roze bez
Smaržas, meklēju zemē kā apmāts.

ZEM KOKA ZARIEM

Klusums kļuva par vītola lapām, par mākonī baltu
kā piens,
par zāli, meldriem, niedrēm, cilvēku krastā
sarkanā kreklā,
līdz viduklim jūrā, augšpus vidukļa debesis.
Zem koka zariem sēdot, vērojām laiviņu tālu jūrā.
Krūtis pilnīgas, krūšu gali kā nepotētas, neienākušās
viēgas.
Teļš iemāvās tālumā. Klusums piepeši pārvērtās
balsī, kā
ūdens, kas no akmens teknes list uz dzirnavu rata.
— Neej prom, viņa teica, izdeldē manu vientulību,
skauj mani, cieši skauj,
lai kartupeļi gaida pagrabā, vīnogas statos!

VEJLUKTURIS

Vējlukturi pacēlusi, lūkojās naktī. Vai viņa
meklēja kādu? Tukšs un kluss!
Gaismas lāsumi lēkā uz akmens, uz efeju lapām.
Vienmēr tā — cerība top par ēnu un lēnītēm
izgaist,
trīsuļo granāta lapās, ielec vītola,
šūpojas luktura gaismas pieglaustā zālē.
Tās ir mīlas alkas, iedomas, ilgas,
kas pa tačiņu līkumo lejā pie kazeņu krūmiem.
Kaut uzlēktu mēness, spēlētu stabuli naktij,
kaut pārnāktu viņa ganāmpulks!
E, kas tur! Zāle nekust, neviena uz takas, pat
vaboles guļ.

No turku valodas atdzejojis
ULDIS BĒRZIŅŠ

Viņš dzied piesmakušā balsī, caur degunu, spēlē ģitāru un mutes harmonikas, bet ne pārāk virtuozī. Ir būtiski ietekmējis rokmūzikas attīstību, mūsdienu amerikāņu dzeju, un viņa uzstāšanās allaž pulcē vairākus tūkstošus klausītāju. Popularitātes kaprīze! Diez vai — tā ilgst jau divus gadu desmitus. Kas īsti ir Bobs Dilans! Dzejnieks vai komponists? Varbūt dziedātājs! Aktieris! [Lai atceramies, ka V. Visocki speciālisti atzina par diletantu mūzikā un pat dzejā, turklāt daļēji viņiem bija taisnība.]

Sešdesmito gadu sākumā negaidītu popularitāti ieguva dziesma «Vienīgi vējš» («Blowin' in the Wind»). Negaidītu tāpēc, ka tā nav slāgeris, bet protesta dziesma. 1964. gadā to par himnu izvēlas studenti Berklijas universitātes nemieru laikā.

Bobs Dilans dzimis 1941. gadā. «Vecāki loloja mani / Es biju vienīgais dēls / Bet klejotkāre man sajauca prātus / Pavisam jaunīņam vēl / Trīspadsmit gadus es pametu mājas / Agrāk nekā drikst / Ilgu laiku biju es ceļā / Un atkal aiziešu drīz» — Dilans dzied autobiogrāfiskajā balādē «Long Time Gone». Astonpadsmit gadus viņš jau iekļāvis Amerikas kļaidoņu armijā. Savos klejotumos Dilans sastopas ar populāro kantrī dziedoni Vūdiju Gatriju, kurš tolaik jau neglābjami slims un 1961. gadā nomirst. «Kur jums meklēt aizdegto sveci / Kur ceļību kas jums tik vajadzīga / [...] Varat iet uz baznīcu / Vai doties uz Bruklinas Valsts slimnīcu / Baznīcā jūs atradīsiet dievu / Bruklinas Valsts slimnīcā jūs atradīsiet Vūdiju Gatriju / Man tikai šķiet / Un taisnība man var būt var arī nebūt / Viņš abus jūs atradīsiet / Lielajā Kanjonā / Saulrieta laikā» («Last Thoughts of Woody Guthrie»).

Kādā dzejoļī Dilans saka: «Nevaru nosaukt visus kas mani ietekmējuši / Pārāk daudzus vajadzētu pieminēt un varu kādu izlaist / Tas nebūtu godīgi / Vūdijš Gatrijs protams...» Un turpat tālāk: «Un kur tad vienreiz redzētās sejas / Kuras vairs nevar atrast... / Kur tad vienreiz dzirdētās plates / Kojotū gaudas un bulldogu rejas / Un vilciena vadošā svilpe / Atveriet acis un ausis un jūs tiksiet iespaidoti un nekā tur nevarēsiet darīt.»

Dilans ir jauna žanra [folkroka jeb kantrī-roka] pamatlicējs. Viņš izdara istu apvērsumu dziesmu tekstu jomā. Dilana draugs Džons Lenons atzina, ka tieši Bobs Dilans līcis visiem atskārst, ka dziedāt var ne tikai «Meitenīt, es tevi mīlu, o jā!».

Ieklausoties, par (un pret) ko dzied Bobs Dilans, neviļus nāk prātā salīdzinājums ar Vladimira Visocka daiļradi. Šī tipa dzejnieki nesaraujami saistīti ar tautu, viņi ir tās dvēsele, kam sāp gan sociālas draņķības, gan globāla mēroga kautiņu neprāts. Dilana un Visocka nostāja pret karu ir kategoriska un nepārprotama. Pret muļķību, gara kūtrumu, birokātiju, karjerismu un citām līdzīgām parādībām abi vērsās ar nesaudzīgu ironiju, ar hiperbolas un groteskas līdzekļiem. Abi radījuši gan izjustu mīlas liriku, gan autobiogrāfiskas balādes, abiem ir daudz dzejas «tīrā veidā», t. i., nekomponētas dzejas. Viņu daiļradē, kas dziļi sakņota katram savas tautas kultūrā un tradīcijās, var atrast ne vienu vien saskares punktu, kas labi pierāda tautu savstarpējās saprašanās iespēju.

Pie mums Bobs Dilans pagaidām nav plaši pazīstams. Vērtīgs skatītājs varēja viņu pamatīt televīzijas pārraidē — viņš kopā ar citiem progresīvajiem mūziķiem dziedāja slaveno «Mēs esam Pasaule», piedalījās arī pret aparteīdu vērstajā priekšnesumā.

Šī publikācija ir tikai pieteikums. B. Dilans būtu pelnījis lielāku popularitāti mūsu valstī.

ANDRIS HIRŠS

BOBS DILANS

BLOWIN' IN THE WIND

How many roads must a man walk down

Before you call him a man?

Yes, 'n' how many seas must a white dove sail

Before she sleeps in the sand?

Yes, 'n' how many times must the cannon balls

fly

Before they're forever banned?

The answer, my friend, is blowin' in the wind,

The answer is blowin' in the wind.

How many times must a man look up

Before he can see the sky?

Yes, 'n' how many ears must one man have

Before he can hear people cry?

Yes, 'n' how many deaths will it take till he

knows

That too many people have died?

The answer, my friend, is blowin' in the wind,

The answer is blowin' in the wind.

How many years can a mountain exist

Before it's washed to the sea?

Yes, 'n' how many years can some people exist

Before they're allowed to be free?

Yes, 'n' how many times can a man turn his

head,

Pretending he just doesn't see?

The answer, my friend, is blowin' in the wind,

The answer is blowin' in the wind.

3. PASAULES KARA BLUZS

(Talkin' World War III Blues)

Nesen sapni trakā un garā
Nonācu Trešajā Pasaules Karā.
Nākamā dienā pie ārsta aizsteidzos,
Gribēdams dzirdēt, kādu viņš padomu dos.
Viņš teica, ka tas esot bijis slikts sapnis.
Bet es, nūdien, nesāktu nervozēt,
Ja tas būtu tikai mans sapnis un vienīgi manā galvā.

Es teicu: «Palīdziet, dakter, pasaules karš man smadzenēs!»
Viņš teica: «Māsiņ, ņemiet bloknotu, pierakstīt vajadzēs.»
Lai mēs skaidrībā tiktu drīzāk,
Viņš ķērās pie psihoanalīzes
Un teica: «Stāstiet visu pēc kārtas.»

Un lūk — viss gāja vajā mirklīti pirms trijiem
Un pēc stundas ceturkšņa jau beidzies bija.
Es biju ielīdis notekcaurulē
Un atļāvos pa lūku ārā palūrēt,
Kad man par brīnumu kāds iedezda laternas.

Izlīdu ārā un klejoju viens.
Visā pilsētā tukšums un klusums vien.
Cigareti aizkūpināju
Un uz labu laimi tālāk gāju.
Bija gluži parasta diena.

Piezvanīju pie atompātvertnes ieejas
Un nobļāvos skaji kā pienākas:
«Dodiet pupiņu bļodu, man gribas ēst!»
Izšāva bise, es aiznesos projām kā plēsts,
Bet negribu tos no patvertnes īpaši vainot.
Šķiet, tobrīd izskatījās divains.

Pie cisiņu kioska, aizslēgta ciet,
Viens stāvēja, es viņam uzsaucu: «Draudziņ, kā iet?»
Šeit, liekas, esam palikuši tikai mēs?»
Viņš aizmuka ko kājas nes.
Laikam noturēja mani par komunistu.

Un tad kāda meitene nāca pa tukšo ietvi.
«Varbūt paspēlēsim Ādamu un Ievu?»
Sirds man sitās par stipru druscīņ,
Meitene teica: «Čali, tu esi pilnā vai jucis,
Redzēji taču, kas notika, kad šie sāka.»

Tad es pamanīju vaļēju kadiljaku
Un neviena cilvēka blakām.
Pie stūres apsēdus
Un pa 42. ielu aizdrāzos
Savā kadiljakā,
Burvīgs vāģis pēckara izbraucienam.

Iedomājos, ka derētu paklausīties reklāmas,
Ieslēdzu radio, bet draņķīgi strādāja tas.
Atskaņotāju ieslēdzu cerībā vājā.
Biju uzlicis roki, un Džonijs iedziedājās:
«Teic savai mātei, pastāsti tēvam to:
Mūsu mīlestība noveco, noveco.»
Jutos tik vientuļš, ka sāka nākt virsū melnie.
Gribējās sarunu biedru izraut kaut vai no elles.
Piezvanīju pareizā laika dienestam
Tikai tāpēc, lai dzirdētu kādu runājam.
«Kad dzirdēsiet signālu,
Pulkstens būs trīs.»
Tā sievietes balss sacīja stundu no vietas,
Un es uzkāru klausuli.

Kad tiku līdz šai vietai, mani pārtrauca ārsts,
Teikdams: «Paklau, man arī rādījās sapnis apmēram tāds,
Ar vienu atšķirību, par kuru vēl padomāt vajadzēs:
Vienīgais cilvēks pēc kara — tas biju es,
Jūs tuvumā nemanīju.»

Tagad kāds laiciņš ir pagājis, un es sāku manīt,
Ka visi pārējie arī redz to pašu sapni,
Katrs sapņo sevi vienu pašu kļaiņojam.
Pusei cilvēku visu laiku var daļēji būt taisnība,
Dažiem cilvēkiem kādu laiku var būt pilnīga taisnība,
Bet visiem cilvēkiem visu laiku nevar būt taisnība.
Šķiet, Ābrams Linkolns esot tā teicis.
«Ielaidīšu jūs savos sapņos, ja drīkstēšu rādīties jums.»
Saku es.

PĀRBAUDE UZ 61. ŠOSEJAS

(Highway 61 Revisited)

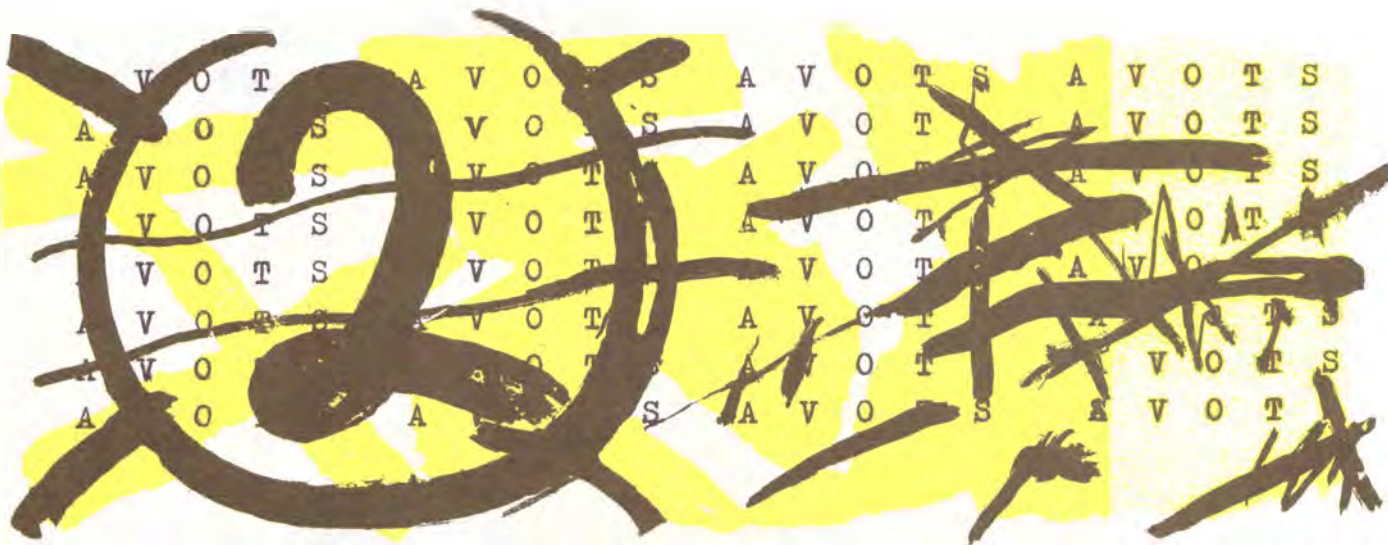
Dievs Ābramam teica vienu dēlu man nokauj
Ābrams sacīja vecais tu muļķīgi joko
Dievs teica bez jokiem Ābrams teica es nesaprotu
Dievs teica vari darīt kā vēlies protams
Bet atceries nepaklausīgos neglābs nekas
Tad jautāja Ābrams kur lai tā kaušana notiekas
Dievs teica tur tālāk uz 61. šosejas

Džordžijas Sems bija plīks un bass
Labklājības ministrija par viņu zinīs nelikās
Viņš jautāja vecajam Hovardam kur man likties
Hovards teica ir viena vieta kur neies tev slikti
Sems teica stāsti žiglāk man jāsteidzas
Paslējās vecā Hovarda bises stobrs un rādīja tas
Ceļu pa kuru var tikt uz 61. šosejas

Karalim Luijam teica Maks Pirkstainis
Tūkstoš telefonu kas nezvanīs
Un četrdesmit zilās un baltās zābakauklas
Kam lai iesmērēju šo mantību jauko
Karaļa Luija padoms bij ašs
Krauj mašīnā savas mantiņas
Gan atradīsies kāds muļķis uz 61. šosejas

Divpadsmitajā naktī piektā meita teic
Pirmajam tēvam tās lietišķas jāizbeidz
Man sejas krāsa ir bāla pēc traka
Viņš teica nāc pie gaismas hm ir kā tu saki
Otrajai mammai jāpastāsta nu būtu tas
Bet kur viņa īsti atrodas
Kopā ar septīto dēlu uz 61. šosejas

Klejojošs kārsu blēdis garlaicības māks
Nolēma nākamo pasaules karu sākt
Viņš atrada mecenātu kas vai ģība no prieka
Beidzot pie nopietna pasākuma tiekot
Bet bažījās pieredzes trūkuma dēļ blēdis teica nekas
Uz ietves mēs skatītājiem ierīkosim lētākās sēdvietas
Un izrādi sāksim rīkot uz 61. šosejas

GUNDEGA REPŠE

JAUTĀJUMS PAR «SIEVIEŠU JAUTĀJUMU»

Marts kā zila svece smagnēji kausē ziemas noskaņas, paceļot ziemeļniecisko temperamentu pavasara liriskajai rosībai. Vīrieši vismaz vienu dienu šai mēnesī grib būt mūžīgie parādnieki skaistā un maldinoši vājā dzimuma priekšā. VIŅAS kārtējo reizi pārliecinās, ka šī loma VIŅIEM vairs nepadodas tik pārliecināši. Iespējams, tas tādēļ, ka vīrieši pārlieku aizņemti dekoratīvās izšūšanas pulciņos, nopūlēdamies ar sava pakuslā tēla izdaiļošanu. Jā, arī kultūrā, mākslā. Publicētais jaunās mākslas zinātnieces spriedums lai tam ir ilustrācija vai kārtējais apliecinājums. Kā tādos gadījumos mēdz teikt — savās vietās visu saliks vēsture. Diemžēl mūsdienām raksturīgā tendence nenoskaidrot noskaidrojamas lietas iezīmējas arī autorei rakstā. Netieku gudrs, vai ir labi vai nē, ka smago mākslas kopēja nastu pašpārliecināti un spītīgi stiep j viņas — mākslinieces.

Kontrargumenti vismaz pieklājības dēļ. Nedaudz no Raiņa dienasgrāmatām. «I(niņa) grib sievietes kultūru radīt un tūdaļ izmantot viņā līdzšinējo vīriešu kultūru. To nevar. Vīriešu vientulībai ir savs kultūras augstums — adeptībā, pilnīgā vientulībā, no kuras laukā darbojas priekš pasaules. Lai sieviete rada arī pate tādu kultūru. Bet pašā principā viņa to nevar, jo sieviete nespēj būt viena, vismaz līdz šim.»

Gundegas Repšes viedoklis noderēs ne tikai kā polemisks informatīvs koncepts, bet arī kā pavasara sveiciens, kā feministu kustības atmodas savdabis un temperamentīgs manifests. Svētīki taču pieļauj arī šokējošus pārsteigumus!

Normunds Naumanis

**LĪDZ ŠIM POPULARS BIJIS AP-
GALVOJUMS, KA MAKSLAI NAV
DZIMUMA.** Taču jāņem vērā, ka
māksliniekiem, kas to rada, tāds
ir. Sievietes bioloģiskā un sociālā
pieredze ir citāda nekā vīrietim, tādēļ
tai jāatspoguļojas arī mākslinieciskajā
daiļradē.

Rietumu mākslas zinātnē pastāv
uzskats, ka iemesli, kādēļ nav sieviešu
Leonardo, Ticiāna un Rembranta,
neizriet no apstākļa, ka viņām var būt

bērni vai arī ka sievietēm «mazākas
smadzenes». Vienkārši — lieli māksli-
nieki nevar rasties no iedragātām
personībām, kuras gadsimtiem ilgi
dzīvojušas ar nomāktu gribu, bijušas
diskriminētas gandrīz jau iedzimtības
līmenī. Zinātnieku vidū atrodami
viedokļi, ka Rietumu māksla lielā
mērā ir neirotiska, jo personības
konceptija, ko tā demonstrē,
ir daudzējādā ziņā antisociāla, pat
psihotiska. Jāņem vērā, ka māksli-

nieka neuroze ir gluži kas cits, nekā
gadsimtos «koptā» sieviešu garīgā
pašiznīcināšanās.

Latvijā pastāvošais, acīmredzamais
un pārliecinošais sieviešu fenomens
mākslā ir parādība, par kuru tiek
zīmīgi koķetēts, smīnēts vai, visbiežāk,
klusēts. Sociālpsiholoģisko aspektu
analīze nenotiek, jo valda pārliecība,
ka mūsu sabiedrībā šajā jautājumā
problēmu nav. Tomēr, manuprāt, tās
pastāv. Tikai, iespējams, slēptākā

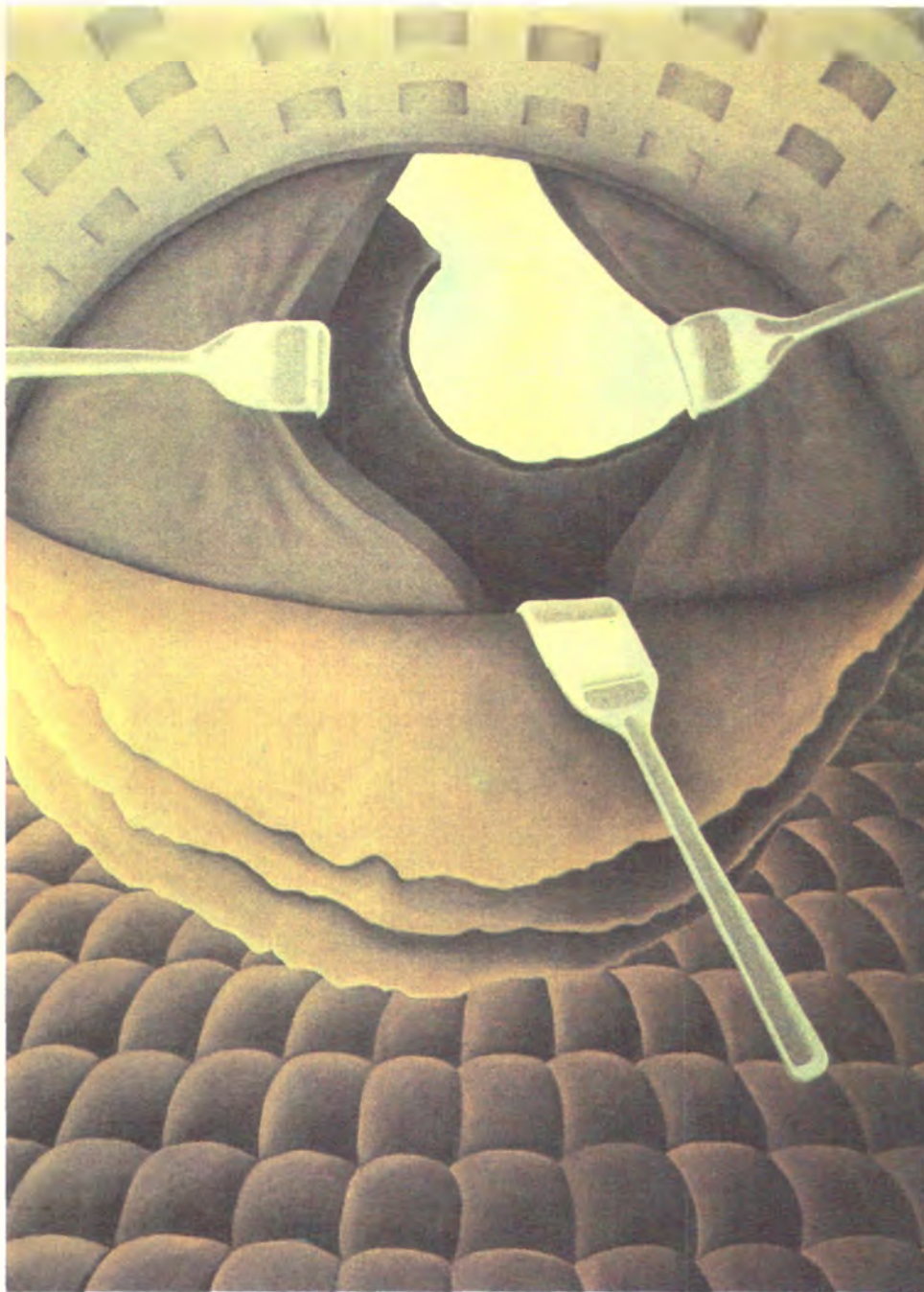
un tādēļ jo sarežģītākā formā. Ja jau neeksistē diskriminācija, tad pretrunas nav tik redzamas. Taču ir naivi apgalvot, ka situācija mākslā, kad sabiedrība no augšas līdz apakšai slāpst pēc stabilas pārlicības, revolucionarizējoša dziļuma, vīrišķības utt., būtu neatkarīga no šī sieviešu fenomena. Sen vairs nav «modē» emancipācijas jautājums. Visas dzimumu problēmas atkal sakārtojušās pa nesakārtotiem plauktiem, bet daiļrades psiho-

loģija visbiežāk tvarstās ap mākslas hermafrodītu. Tādēļ vismaz interesanti, ja ne asociācijas raisoši un domāt mudinoši, ir pat elementāri ekskursi sievietes paš- un mākslinieciskās izteiksmes evolūcijas vēsturē.

Sākot ar sešpadsmito gadsimtu līdz mūsdienām, mākslai velītajā literatūrā novērojamas divas īpatnējas parādības. Mākslinieču sieviešu eksistenci atzina līdz deviņ-

Pa kreisi: S. de BONDORFA —
«Svētā Franciska lūgšana», 1478

Pa labi: FRANČESKA KIRKE —
«Izvēles programma»

Pa kreisi: S. KARLSONE —
Bez nosaukuma, 1970

Pa labi: (augšā) M. LORANSENA —
«Sievietes ar balodi», 1919
(apakšā) FRANČESKA KIR-
KE — «Aizmigusi»

padsmītajam gadsimtenim, taču noliedz modernajos laikos. Šo iemeslu dēļ ir izveidojies stabils attieksmes stereotips pret visu, ko mākslinieces radījušas. Nelielais ziņu daudzums par viņām pieaug astoņpadsmitajā gadsimtā, lai kļūtu par informācijas lavīnu deviņpadsmitajā.

Eiropā tika publicēti plaši pētījumi par sievietēm mākslā, sākot ar seno Grieķiju un beidzot ar visjaunākajiem laikiem. Bet divvainākais ir tas, ka

literatūra par māksliniecēm pazūd tieši tad, kad sievietes sociālajai emancipācijai un pieaugošajam izglītības līmenim loģiski būtu vajadzējis nodrošināt un sekmēt lielāku sievietes līdzdalību visās dzīves sfērās un šīs līdzdalības teorētisku apceri. Divdesmitajā gadsimtā par sieviešu darbību tēlotājmākslā agrākajos laikmetos vairs netiek rakstīts. Deviņpadsmitajā gadsimtā — sieviešu mākslinieciskās daiļrades raksturojumu ziedu laikā — šo mākslu apraksta kā bioloģiski vai sociāli (mājasmātes, sabiedrības dāmas) noteiktu aspektu. Tas, pašsaprotami, ir graciozs, delikāts un dekoratīvs. Buržuāziskā ideoloģija sievietēm atvēlēja lielu, bet kalpoņu lomu. Viņas uzskatīja par civilizācijas aizstāvēm, mājas miera sargiem. Šī perioda rakstos sociālās attieksmes tika veikli nomaskētas. Viktoriānisma laikmeta autori sabalansē sieviešu mākslas cildināšanu ar patriarhālo ideoloģiju, nosakot sieviešu mākslai īpašu vietu un tās ietvaros viņu slavējot, atzīstot. Taču šī laikmeta stingrais norobežojums starp vīrieti un sievieti garīgās aktivitātes sfērā bija par iemeslu sievietes mākslas noliegumam mūsu gadsimta sākumā, kad viktoriāņu bruņnieciskā sentimenta vietā stājās apslēptākais, bet draudīgākais dzimumu pretstatījums. Tas sagatavoja ceļu uzskatam, ka sievietēm ir ģenētiski noteikts talanta trūkums un dabiska tieksme uz «sievišķīgām» izpausmēm mākslā. Nav nejausība arī tā, ka atsevišķi biologi un antropologi atklāti uzlūko sievietes kā savdabīgu «dabisku» grupu (pēc dabas likumiem dzīvojošu — tāpat nekulturālu), kura pretstatījama sociālajai (tāpat kulturālajai) grupai — vīriešiem.

Tādā veidā Rietumu sabiedrībā tiek konfrontēti — «kulturālais» — «dabiskajam», sociālās grupas — bioloģiskajām.

Bet. Mākslinieču vārdi ir bijuši pazīstami jau no antīkās pasaules laikiem — Lala, Aristarte, Timarete, Olimpija, Helēna, Kalipso, Kora, Marcija, Eirēne un Timarisa. Viduslaikos, kad māksla kopumā manifestējas kā anonīma, mākslinieču vārdi saglabājušies klosteru cunftu un draudžu hronikās. Renesansē, kad mainījās gan mākslas darba tapšana, gan funkcionēšanas nosacījumi, kad mainījās pasūtītāja un mākslinieka attiecības, arvien vairāk samazinās iespējas sievietei apgūt mākslinieka profesiju. Nodibinoties meistardarbnīcām, daudzas sievietes, agrāko cunftu līdzdalībnieces, tika no tām izslēgtas. Sievietes mēģināja kļūt par māksliniecēm, izmantojot citus ceļus. Vī-

riēši — mākslinieki pa lielākai daļai nāca no amatnieku un sīkburžuāzijas aprindām, visai reti no aristokrātijas. Taču renesanses laikmeta nozīmīgākās mākslinieces cēlušās tieši no dižciltīgām ģimenēm — Katerīna Vigri, Propercija di Rossi, Sofonizba Angisola. Lielākā daļa sešpadsmitā, septiņpadsmitā gadsimta mākslinieču ir gleznotāju ģimeņu atvases — Artemizija Džentileski, Elizabete Sirani, Feda Galicija, Lavīnija Fontāna u. c. (Parasti tās gan bija ģimenes, kurās nedzima dēli.) Šo ceļu neapšaubāmi atviegloja glezniecības materiālu pieejamība un bezmaksas apmācība.

Septiņpadsmitā gadsimta beigās, astoņpadsmitā sākumā mainījās gan mākslinieciskās izglītības struktūra, gan mākslinieka statuss. Nodibinājās oficiālās mākslas akadēmijas, kas būtiski attālināja mākslu no darbnīcas apmācības, amatnieciskās sistēmas un reizē radīja izmaiņas mākslinieka sociālajā un intelektuālajā pozīcijā. Septiņpadsmitā gadsimta beigās Francijas akadēmijās vēl bija zināms skaits sieviešu, bet jau astoņpadsmitā sākumā sieviešu līdzdalība tajās tika aizliegta. Tomēr vissvarīgākais un tālejošākais sieviešu diskriminācijas rezultāts mākslinieciskajā apmācībā bija tas, ka sievietēm netika atļauts studēt anatomiju, zīmējot dzīvu modeli. Bet, sākot no renesanses līdz pat akadēmiju laikmetam deviņpadsmitajā gadsimtā, modeļa gleznojums mākslā tika visaugstāk vērtēts. Gribot negribot sievietēm nācās praktizēt «zemākajos» glezniecības žanros, bet mākslinieces, kuras tajos strādāja, uzskatīja par mazāk talantīgām. Reinoldss un Šardēns gan arī gleznoja šais žanros, bet viņu reputācijai tas nekaitēja. Sieviešu uzvara un akadēmijas mācību programmu apguve sakrita ar laiku, kad avangarda teorija un prakse nāca ar savu apliecinošo izaicinājumu un šo ierobežojošo tradīciju noraidīja. Sievietes atkal spēja vitāli iekļauties radikālajos virzienos. B. Morizo, M. Ketsetu, E. Gomalesu un M. Brakmonu pat tajā laikā nodēvēja par feministiskajām impresionistēm. Kur nu vēl tādas žilbinošas individualitātes kā S. Valodona, M. Loransēna, K. Kolvice u. c.

Ārēji aizraujoši, legendāri, bet būtībā dramatiski ir daudzu sieviešu likteņi kubisma, futūrisma, abstrakcionisma, sirreālisma, abstraktā ekspresionisma un visu pārējo — «ismu» žņaugos. Sirreālisms, piemēram, izrādījās lieliska viela pašu sieviešu feministiskajai kritikai. Tā, balstīdams galvenokārt uz Freida koncepcij-

Pa kreisi: S. VALADONA —
«Sieviete baltās zeķēs»
Pa labi: (augšā) I. ILTNERE —
«Tēvs un dēls»
(apakšā) A. EKSTERE —
«Klusā daba» 1914—15

jām, eksaltētā tendenciozitātē preparēja sievietes dvēseles noslēpumus fantasmagoriskā redzējuma leņķī. Šī «sieviešu māksla» pati raka sev kapu, šodien palikdama kā ekstravagants fakts no mākslas neprognozējamās vēstures.

Mūsdienās sieviešu nozīmīgums un kvantitāte mākslā ir pieauguši, arī feminisms un tā apkarošana vairs nav modes viļņa virsotnē, taču cēloņi un sekas ir palikuši. Gadsimtiem garās sieviešu pašizteikšanās evolūcijas atzari, kas savijas un reizē krasi nodalās dažādās zemēs un sabiedriskajās iekārtās, ir sarežģīti, tādēļ — jo grūtāk vispārināmi.

Pavēršot binokli uz Latvijas pusi, ir

vērts apzināties šo daudznazīmīgo evolūcijas ceļu. Mēs varam gan tradicionāli slavēt mūsu tautas sievietes par viņu garīgās dzīves izteiksmi folklorā, par viņu kultūras pārraides mūžseno misiju (dzimtā valoda, kas atrodas ikdienas prakses un intelektuālā, estētiskā krustpunktā), taču līdz Jaunajai strāvai, kad sievietes laužas izglītībā, viņu mākslinieciskā izteiksme ir bremsēta. Pirmā latvietē beidz kursus Pēterpilī tikai 1893. gadā. Par stereotipu noturību, ar ko mūsu patriarhālā tauta ir bijusi apmierinātāka nekā citas, liecina arī tas, ka pirmā māksla, kas pašķīra ceļu latviešu sievietei, izrādījās skatuves māksla. To var skaidrot ar latviešu vispārējo

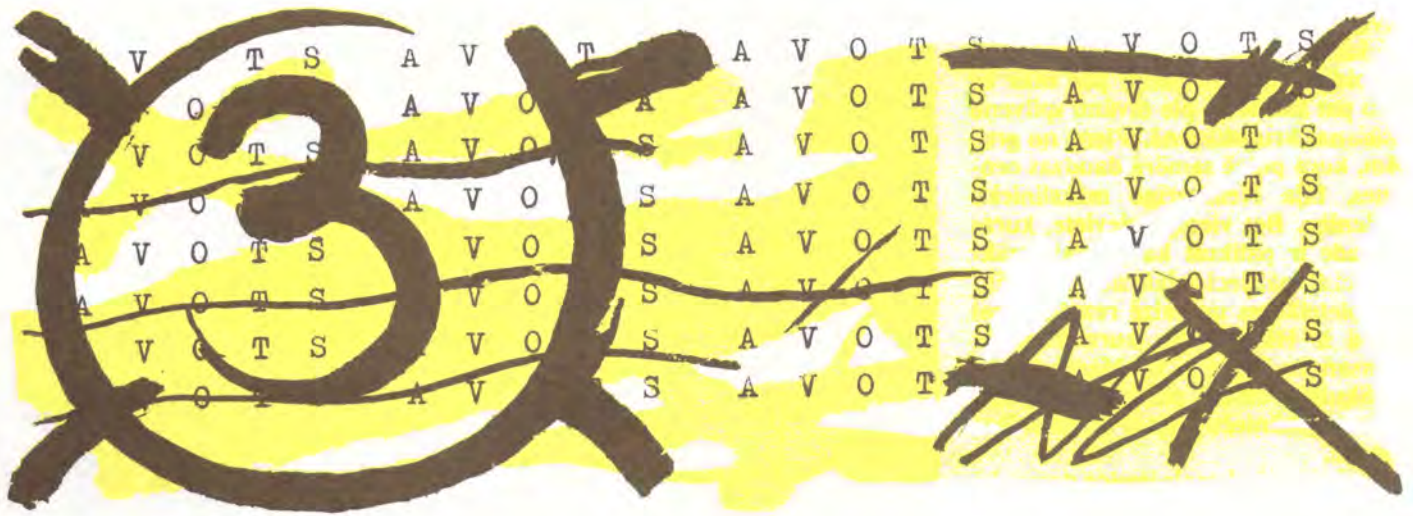
teātra mīlu, kā arī ar faktu, ka sieviete, parādījies uz pasaules skatuvēm, ieguva savu sievišķo stereotipu, savu «zvaigznes» pietiekami plašo, tomēr būtībā ļoti šauru izstarpuma sfēru, kas sākotnēji no viņas neprasija dvēseli plosošas talanta un radošas pilnveidošanās mokas, bet tikai apburošu, publiku valdzinošu ārieni. Neapšaubāmi, ka tas sievietei bija tuvāk aizsniedzams mērķis nekā tēlotāja māksla, kurā profesionālajai izglītībai ir būtiska nozīme. Latvijā pirmā mākslas skola tika nodibināta tikai 1879. g. Buržuāziskajā Latvijā sieviešu īpatsvars mākslas pasaulē pieaug. To stimulē kārtējais modes vilnis, kad glezniecība ir arī manierīgi amizants laika

kavēklis labi situētu jaunkundžu vidē un katra kaut mazliet ar pašapziņu iesvaidīta sieviete ķeras pie otas ar tādu pat atdevi kā pie dīvānu spilvenu izšūšanas krustdūrienā. Viena no grupām, kura pulcē samērā daudzas censonas, bija Neatkarīgo mākslinieku apvienība. Bet vienīgā sieviete, kuras daiļrade ir palikusi kā pirmais mākslinieciski pārlicinošais sieviešu mākslas pieteikums un reizē rezultāts, šai grupā ir Hilda Vīka, kura kopā ar Aleksandru Beļcovu un Martu Liepiņu-Skulmi veido pamattrijotni latviešu mākslinieču ceļam glezniecības vēsturē.

Šarls Furjē pirmais izteica domu, ka sieviešu emancipācijas pakāpe ir katras vispārējās emancipācijas dabiskā mēraukla. Latvija šajā ziņā procesu turpina. Ar kāpinājumu. Aizvien pieaugošais sieviešu īpatsvars mākslā, īpaši tēlotāajā un lietišķi dekoratīvajā mākslā, liek domāt, ka pastāv vēl kādi sociālpsiholoģiskie aspekti bez apsolītās līdztiesības un līdzvērtības nestajiem augļiem. Mūsu kultūrā vienmēr ir pastāvējis «Laimdotas gēns» — sargājošais, stabilizējošais. Reti uzšķīļas «Spidolas gēns». Kas šodien ir pārsvarā? Laikā, kad dibinās šūšanas pulciņi vīriešiem, bet kā aksioma akceptēta doma, ka sieviete ir konservatīvāks spēks, mākslinieces izsaka sevi ar vēl nebijušu enerģiju. Risina pat virišķīgo, «trūkstošo» tematiku — kara, vēstures, paaudžu problēmas, arī miera ciņas jautājumus. Formas relatīvais novatorisms (glezniecības līdzekļi taču paliek vecie!) arī uzpeld galvenokārt sieviešu darbos un veido mūsu laikmeta stilu Latvijā. Analītiķi sociālpsiholoģiskos pētījumus diemžēl neveic, un mēs raugāmies šai sieviešu procesijā stulbām acīm — «tā viņš i', ko tu padarīsi». Asākās publicistikas kaujas norit starp sievietēm, ar visu tām piemītošo emociju arsenālu; prozā kaķus pakar sievietes, jo kādam tas vienkārši ir jādara, bet vīrieši izsaka plašas un nez kādēļ indīgas sentences par revolucionāro, meklētāja garu, ko sievietes nekad nespēs izkopt, jo tas viņām vienkārši nepiemīt. Tiek pat absurdi koķetēts, ka vajadzīga ekstrēma, izšķiroša situācija (piemēram, karš), lai atkal novietotu dzimumus pa plauktiem un rastos jauns, citāds, īstais mākslas uzplaukums. Šis abpusgriezīgais stāvoklis prasa filozofa vēso prātu.

Mēs varam emocionāli padomāt par nākamo laikmetu. Bet var jau būt, ka viss ir kārtībā, tā sakot — dabiskā evolūcija. Un lai jau vairojas šuvēju pulciņi vīriešiem! Nevajag stereotipus.

ĀBRAMS KŁOCKINS

KONFLIKTS? NĒ. PRETRUNA

Godīgi sakot, man nepatīk konflikti, nepatīk ķildas, strīdi, visāda veida kašķēšanās, rīvēšanās, attiecību skaidrošana. Neatceros redzējis, ka to rezultātā dzimtu patiesība, toties esmu daudz vērojis, kā strīdos tā tiek nobendēta, jo pārāk bieži konfliktējošām pusēm vairāk rūp uzvara un nevis lietas būtība vai patiesības noskaidrošana.

Tomēr starp vārda «konflikts» sinonīmiem ir viens, kas, manuprāt, apzīmē kaut ko sevišķi būtisku un mūsdienās varbūt īpaši aktuālu. Šis vārds ir — «pretruna». Manā uztverē konflikts saistās ar subjektīvām attiecībām (un tieši tāpēc izraisa manas antipātijas), bet pretruna ir kaut kas objektīvi pastāvošs. Tā rodas ne no nesaprašanās, no rakstura vai interešu neatbilstības, bet ir jebkuras attīstības normāla, vēl vairāk — absolūti nepieciešama sastāvdaļa. Tikai pārvarot pretrunas, mēs augam. Un otrādi: nepamanot tās vai noklusējot, mēs ne tikai apturam attīstību, bet apdraudam to pašos pamatos. Diez vai mūsdienās tas ir vēl kaut kā īpaši jāpaskaidro.

Skaidrs arī tas, ka pretrunu pārvarēšana gan nepieciešama, taču nav viegla, ka ne vienmēr pat ir viegli saprast, ko īsti konkrētā gadījumā nozīmē — pārvarēt pretrunu.

Kinodokumentālistu darba fundamentālo pretrunu, piemēram, izraisa nepieciešamība arvien dziļāk atklāt patiesības būtību, bez tā nevar attīstīties neviena māksla, taču tikpat svarīga ir nepieciešamība respektēt filmējamā cilvēka tiesības uz viņa personisko dzīvi. Kā var nerēķināties ar sekām, kas draud filmējamam cilvēkam (un ne tikai viņam vien) pēc viņa rīcības un izteicienu publicēšanas uz ekrāna? Atteikties no tās vai arī nerēķināties ar sekām? Mēdz darīt gan vienu, gan otru, taču pretruna vienalga paliek nepārvarēta.

Kā tad lai to pārvar? Un vai tā vispār ir pārvarāma? Atbildes ir nepieciešamas dokumentālā kino attīstībai.

Taču to meklēšanas pieredze var izrādīties kaut kādā ziņā noderīga katram, kas sastopas ar pretrunu. Bet kas gan ar to nesastopas?

Varbūt īpaši spilgti minētā pretruna dokumentālajā kino atklājas, ja atceramies, ka cilvēku attiecībām piemīt visai dažāda tuvības pakāpe. Ir *oficiālo* kontaktu līmenis, kad tā dalībnieku uzvedība pamatvilcienos ir jau iepriekš reglamentēta un personības individuālās izpausmes ir vairāk vai mazāk strikti ierobežotas. Ir *publiskie* kontakti, kas notiek sabiedriskās vietās, un ir jārēķinās ar visdažādāko, arī pilnīgi nepazīstamu cilvēku klātbūtni. Pavisam citādas ir attiecības *personisko* un *intīmo* kontaktu līmenī. Tajos cilvēka personība parasti izpaužas brīvi un nepiespiesti.

Oficiālo un publisko kontaktu atspoguļošana, ja arī izraisa filmēšanas grūtības, tad tām ir kādi tīri tehniskas dabas iemesli. Diemžēl šie kontakti parasti diezgan maz ko atklāj cilvēkpersonībā un viņa rīcības istajos motīvos. Toties tas viss atklājas personisko un intīmo kontaktu līmenī. Taču tos ir grūti nofilmēt un vēl grūtāk — uzdrošināties parādīt uz ekrāna. Vai drīkst personisko pārvērst publiskajā? Tas taču faktiski iznīcina personisko... Tātad nevar? Tātad pretruna nav pārvarāma un dokumentālā kino iespējas ir visai trūcīgas?

Loģiski spriežot, tā it kā arī būtu. Taču tā liekas vienmēr, kad mēģinām pārspēt pretrunu ar tīras loģikas palīdzību vien. Atcerēsimies kaut vai slavenās sengrieķu filozofa Zenona līdzības par bultu vai par Ahilleju un bruņurupuci. Tiešām, ja katrā noteiktā mirklī bulta neizbēgami atrodas noteiktā telpas punktā, kā un pa kuru laiku tā var lidot? Bet lido taču.

Kā drīkst atklāt visai pasaulei cilvēka iekšējo pasauli? Bet pastāv taču «Saruna ar karalieni» un «Maestro bez frakas». Pastāv «Aizliegtā zona» un «Veļ Sīzifs akmeni». Un citas filmas. Nevar būt, bet ir. Tas nu — fakts. Un

MĀRČA BENDIKA FOTO

gandrīz vienmēr tās ir filmas, kas izraisa interesi uzreiz un saglabā to arī pēc gadiem.

Tātad atliek noskaidrot, kā iespējams neiespējamais? Kā? Kad? Ar kādiem priekšnoteikumiem?

Mēģināsim atcerēties, kā vispār personiskais ienāca dokumentālajā kino. Kas pirmais tajā sāka izteikties vienskaitļa pirmajā personā, kad kļuva iespējama šī izteikšanās forma (jo skaidrs, ka līdz personiskajam saturam vajadzēja vēl nonākt)? Šķiet, ka pie mums, Latvijā, tas notika 1960. gadā, kad Viktors Lorencs un Aloīzs Brenčs ne vien nosauca filmu «Mana Rīga», bet arī diktora tekstu pasniedza kā lirisku stāstījumu par savu pilsētu. Līdz personības atklāšmei te, protams, bija vēl

tālu. Tomēr tas bija pirmais solis, un, ko gribētos īpaši uzsvērt, — autori sāka ar sevi.

Interesanti, ka tad un vēl ilgus gadus pēc tam uz tādu it kā «sevis pasniegšanu» bieži vien skatījās greizi, bet autoru parādīšanās uz ekrāna vēl 70. gadu beigās šķita gandrīz vai nepieklājīga, jo tajā saskatīja (un neteiksim, ka vienmēr bez pamata) tieksmi padziļoties no ekrāna, nevis vēlēšanos pienākt tuvāk lietas būtībai un skatītājam, ļaut viņam identificēties ar to, kas notiek uz ekrāna.

Te atkal izpaužas kāda pretruna: vērsoties ar savu «es» pie skatītājiem, ko īsti gribēja autori — tikt tuvāk patiesībai vai saviem nākamajiem skatītājiem?

Jūtas taču neko nepasaka par patiesību, tikai par attieksmi pret to. Pēc jūtām var spriest, vai cilvēks tiešām tic tam, ko viņš apgalvo, vai viņam tas ir būtiski vai vienaldzīgi, taču ne par to, vai viņam ir taisnība. Drīzāk jau otrādi: spēcīgi izteiktas jūtas bieži vien pat traucē saskatīt lietas būtību, iedziļināties tajā.

Tā tas ir. Bet patiesībai, katrā ziņā — tās meklēšanai, pastāv daudz nopietnāks šķērslis par jūtām. Tā ir vienaldzība. Tas, kas mums ir vienaldzīgs, paliek arī neiepazīts un neizdibināts, jo mēs tam vienkārši paejam garām. Kā izteicās V. I. Ļeņins, bez ieinteresētības nav iespējama īsta, cilvēciska patiesības meklēšana. Jūtas pašas par sevi nav arguments, bet bez tām nerodas vajadzība pēc argumentiem un tie netiek meklēti. Tāds, lūk, paradokss. Un jūtas, kā zināms, visbiežāk izraisa jūtas. Līdzjušana izraisa līdzdomāšanu un arī līdzdarīšanu. Mēdz būt arī otrādi, taču bez līdzjušanas vienalga nekas paliekošs nedz prāta, nedz rīcības jomā nerodas.

Mūsu dokumentālā kino vēsturē to ar lielu spēku apliecināja 70. gadu portretfilmās — no H. Franka «Mūža» 1972. gadā līdz L. Žurģinas «Imantam Ziedonim» 1979. gadā. Varoņi uz ekrāna kļuva dzīvi skatītāja acīs, cik dzīva un cilvēciski ieinteresēta bija autoru attieksme pret viņiem. Ne jau velti kritikā sakarā ar šāda veida filmām parādījās dubultportreta jēdziens — portretējamais un portretists (pat ja viņš nemaz neparādījās kadrā) atspoguļojās cits citā, jo tas, ko redz, ir atkarīgs no tā, kā skatās. Tā mēs ieraugām uz ekrāna gan to, kas filmēts, gan to, kas filmējis. Un patiesība rodas no šo divu portretējumu mijiedarbības. Rodas tad, ja autorus vadījušas īstas jūtas, vajadzība saprast otru cilvēku un pastāstīt par to citiem.

Bet tādos gadījumos varoņa un autora attiecības nevar iekļauties objekta un subjekta attiecību robežās, t. i. — viena puse ir pasīva (tiek filmēta), otra ir aktīva (filmē). Aktīvas šajā gadījumā ir abas puses. Tās ir subjektu attiecības. Un varoņa aktivitāte var kļūt tik liela, ka dažkārt pat grūti noteikt, kas tad ir filmas autors. Ne jau velti pieminētās filmas «Imants Ziedonis. Portrets locījumos» scenārija autors ir pats I. Ziedonis. Arī I. Brils savā «Filmējam Artūru Čiksti» jau ar nosaukumu uzsvēra varoņa, tā sakot, līdzautorību filmas veidošanā.

Domāju, ka tieši šis jēdziens *līdzautorība* atklāj vismaz vienu ceļu uz sākumā minētās pretrunas pārvarēšanu: mēs necenšamies noņemt cilvēka personiskās vai intīmās izpausmes, viņš pats atklājas, jo kinematogrāfisti viņam dod iespēju tādā veidā pateikt ko ļoti būtisku līdzcilvēkiem, dalīties ar viņiem domās un jūtās, kas tos nodarbina vai pat nomoka. Tā arī radās jau minētie spilgtākie septiņdesmito gadu kinoportreti.

Taču līdzautorības princips ir auglīgs ne vien portretfilmās. Tas izrādījās varbūt vēl nepieciešamāks problēmfilmu veidošanā. Atri noskaidrojās, ka sociālo problēmu būtībai ir grūti, dažkārt arī neiespējami tuvoties tikai ar novērojumu vai pat interviju palīdzību. Vajag, lai cilvēki, kas piekrituši piedalīties filmā, apzināti uzņemtos *līdzatbildību* par šo filmu un tajā pausto pozīciju. Tas ir vairākkārt izdevies T. Margēvičam un I. Seleckim viņu lielajās problēmfilmās. Domāju, daudzi atceras kaut vai Viļņa Baltiņa lomu filmā «Meklēju vīrieti», kas prasīja no viņa gan cilvēcisko, gan pilsonisko vīrišķību. Cilvēks atklājas, noliek sevi «pa sitienam», un nevis tādēļ, lai pilnīgāk izteiktu sevi, bet gan lai atbalstītu pēc viņa pārliecības taisnīgu lietu, ko viņš uzskata par svarīgāku nekā viņa personiskais miers.

Taču tāda tipa attiecības, kad filmētāju un filmējamo funkcijas lielā mērā saplūst (protams, ja tas notiek

kopīgo patiesības un taisnības meklējumu procesā), paver dokumentālajam kino jaunas un visai būtiskas iespējas īstenības jēgas dziļākā atklāšanā.

(Starp citu, man bija ļoti interesanti VFR pilnmetrāžas dokumentālo filmu festivālā Duisburgā runāt ar kinematogrāfistiem, kas dalījās savā pieredzē, veidojot filmas par strādnieku streikiem, viņu cīņu par savām tiesībām. Viņi tās uzņemot kopā ar pašiem strādniekiem, apspriežot visu — gan to, ko uzņemt, gan — kā uzņemt, arī montāžas veidu. Šādām filmām esot liela piekrišana strādnieku vidū. Piemēram, viena no tām — «Streiks nav svētdienas skola», kas ne vien izsekoja kāda streika gaitai, bet arī kritiski izanalizēja tā dalībnieku un vadītāju rīcību, dažu mēnešu laikā tika demonstrēta un arī apspriesta vairāk kā simts strādnieku sanāksmēs.)

Taču tas nevar būt filmas uzņemšanas paņēmieni, tas prasa no dokumentālista pirmām kārtām cilvēciskas īpašības. Cilvēki viņam uzticas tik tālu, ka uzņemas līdzatbildību par filmu. Kas tādā gadījumā jādara kinematogrāfistiem? Ar ko jāatbild?

Man šķiet, ka atbildi (vienu no iespējamām un arī pārliecinošākajām) sniedza A. Plaudis un J. Podnieks filmā «Veļ Sīzifs akmeni», kad viņi grūtos jautājumus par cilvēka un mākslinieka atbildību sev, tautai, sabiedrībai ar tādu pašu neatlaidību uzdeva ne vien saviem varoņiem, bet vērsa tos arī pret sevi. Tādas pieejas pamatā nav vis interesants, varētu teikt — efektīgs dramaturģisks gājiens, bet gan skaidra un neapstrīdama ētiska atziņa: nedrīkst prasīt no citiem vairāk kā no sevis. Protams, runa ir par principu, par prasību līmeni un nevis līdzību, jo prasīt no sevis, vismaz tikpat daudz kā no citiem, acimredzot ne vienmēr nozīmē prasīt tieši to pašu. Taču svarīgākais galu galā — kā vārdā tas viss tiek prasīts? Acimredzot ne jau tiksmīnoties ar atklātību, bet tiešām meklējot patiesību.

Galū galā, kad cilvēkam savas personības atklāšanā netraucē tās publiskums? Tad, kad viņš dara kaut ko ļoti, ļoti svarīgu — no sirds pārdzīvo, cinās, aizstāv, galvenais — no sirds.

Tātad, ja grūti atklāt cilvēka būtību, filmē to, kas šim cilvēkam ir būtisks.

Bet tad vajag, lai cilvēkam tas būtiskais būtu un lai tas būtu arī citiem nozīmīgs. Pats galvenais — lai sabiedrība interesētos par katra cilvēka personību un tai būtu svarīgi, lai katrs pilsonis pārtaptu personībā un nevis kaut kādā sabiedrības mehānisma nenozīmīgā skrūvētē, viegli vadāmā izpildītājā bez savas domas un pozīcijas.

Laikos, kad cilvēks tiek uztverts tikai kā noteikta dienesta stāvokļa iemiesojums, viņš arī uz ekrāna parasti pārstāv nevis sevi, bet savu oficiālo funkciju, savu ēnu. Mēs beidzot esam sākuši atcerēties, ka labs strādātājs ir ne jau tas, kas vislabāk izpilda plānu, bet gan tas, kas jūtas atbildīgs par padarītā sabiedrisko jēgu, sākuši saprast — lai būtu īsts pirmrindnieks, vispirms jābūt istam cilvēkam un nevis otrādi. Izrādās, ka mūsu deficīta laikmeta galvenais deficīts ir cilvēks, personība un galvenais pāatrinājuma faktors arī ir pats cilvēks. Tāpēc meklējot uz ekrāna cilvēku visā viņa personības daudzveidībā, mēs ne vien risinām dokumentālā kino attīstības problēmas, bet nākam talkā sabiedrībai tās grūtāko uzdevumu risināšanā.

Pretrunas pārvarēšana nav loģikas, bet gan dialektikas uzdevums, un dialektika to pārvar, saskatot pret-runā nevis kļūdu, bet īsto enerģiju tālākai attīstībai.

INGUS BAUŠKENIEKS,
EGILS LĪCĪTIS

NEPIEDEROŠIEM IEEJA AIZLIEGTA

Redziet, ja mēs pēc ierastā televīzijas darbošanās varianta sāksim uz ielas apturēt gados jaunus garāmgājējus un uzdot tiem vienvienīgu jautājumu — ko jūs domājat par «Dzeltenajiem pastniekiem»? — tad pirmais tautātaļu pievilks tuvāk un iečukstēs ausī tautiski latvisku sulīgu vārdu, ko televīzijā nerunā un rakstos neraksta, bet kurš pazīstams no laikiem, kad mūsu senči sāka turēt mājlopus. Otrais iebrieksies — kolosāla rokgrupa! Trešais būs kaut ko pa ausu galam dzirdējis vai nu savas pasta nodaļas sakarā, vai tiešām par mūziku. Tiesa, līdzīga aptaujāšana, piemēram, Dailes teātra pirmizrādē nedotu ne plika graša, jo — neviens par tādiem neko nezina. Stipri vien iespējams, ka republikas iedzīvotāju vairākumam nav nekādas vajadzības pēc šāda pašdarbības mūziķu kvarteta, tāpat kā atbilde: «mēs viņus nepazīstam» būtu, ja vaicātu par «Arhīvu», «Arprātu», «Dzelzs ceļu» — «Dzelteno pastnieku» līdziniekiem un visisēnākajiem pašdarbniekiem. Tomēr jaunie laudis šo mūziku klausās, un kaislākie fanātiķi šos nekur neapstiprinātos nosaukumus raksta uz māju sienām, acimredzot tādējādi domādami stimulējam pašdarbību.

Atminu laikus, kad mūsu rūpnīcās atskaņotājus un magnetofonus gan ražoja, bet kārtīgas latviešu popmūzikas skaņuplates nē, un arī mūzikas ierakstus dabūt nevarēja. Tad svētdienas rītos, logus plaši vaļā verot, skaņu stroķu ipašnieki lepni un skaļi iejūdzta aparātā «Čikāgas pieciņu» disku vai Džeņa, Mondrusas un tamlīdzīgu gabalus. Apbrīnojami, ka, šo aizokeāna tautiešu produkciju klausoties, sakrita gan tēvu, gan dēlu gaumes. Tagad pašu mūzikas apgāds nav ticis diez cik tālu uz priekšu, tomēr dēli sākuši vairāk klausīties «Pastniekus», kuri nedz radio, nedz «Melodijas» ierakstu studijām nav tikuši ne tuvu. Tomēr, vai nu kādam labpatīk, vai ne, bet viņu piecus pašdarinātos apmēram 45 minūšu garos ierakstus var daudzkārt atrast mūsu melomānu fonotēkās.

«Dzeltenie pastnieki» ir Ingus Baušķenieks (basģitāra, balss), Viesturs Slava (ģitāra, balss), Zigmunds Streičis (taustiņinstrumenti), Ilgvars Rīškis (sitamie instrumenti). Par viņiem mēs kopā ar Ingu Baušķenieku uzrakstījām.

INGUS ...

Šķiet, es toreiz gāju 9. klasē, kad kādu dienu tētis man teica — nu ko tu kā tāds muļķītis klausies tik un klausies — būtu pats spēlējis, tā būtu cita lieta!

Es nesaku, ka tādēļ radās «Dzeltenie pastnieki». Es vienkārši atradu divus pārsenus koka sprunguļus un, klausoties savas iemīļotās lentes (Beatles, Creedence Clearwater Revival, Led Zeppelin, Deep Purple), sāku ar tiem ritmā bungot līdzīgi vienai tādai parocīgu beņķīti. Ja beņķīša vienā pusē noliek papīra lapu, tad, uzsitot pa šo vietu, skaņa ir mazliet augstāka — visai līdzīga tādai, kāda piemīt labi apskaņotai «mazajai bungai», kā to sauc popmūziķi. Vēlāk pie lielajiem skolas zēniem, kad man bija jauts uzstīt pa istajām bungām (Rīgas

1974.

Mūzikas instrumentu fabrikas ražojums), jutots spiests secināt, ka «īsto» bangu skaņa ir daudz mazāk līdzīga ISTAJAI bangu skaņai, kuru biju pieradis dzirdēt savās platēs un lentēs.

Bet ne jau par bungām es gribēju runāt. Reizi pa reizei Viesturs, kā jau tuvs draugs no 1. klases, mēdza nākt pie manis ciemos. Mūsu kaimiņiem bija ģitāra — īsti laba, akustiskā — manuprāt, «Cremona». Es iegāju pie kaimiņiem un palūdzu — vai nevar man drusku iedot uzspēlēt. (Viesturs, izrādās, mācēja uzstīt kādus akordus.) Jā, instruments bija traki labs, un pēc laiciņa brālis man atdeva savu veco ģitāriti (kā tagad teiktu — ar miniatūro klaviatūru).

Klasē bija zēni, kas no šīm lietām saprata stipri vairāk kā es, un tā uzzināju, ka «īstās» ģitāras varot būt triju veidu, un, ja tu kādam saki, ka spēlē ģitāru, tad tev ir jāzina, vai tā ir ritma, solo vai basa ... Likās, ka man vispiemērotākā būtu basa spēle — jutu, ka tas manai būtībai ir visatbilstošākais!

Skolas pēdējā klasē mēs ar Viesturu jau «dibinājām grupu». Foajē tika izlikts paziņojums, ka meklējam vēl citus dalībniekus. Vēlāk skolu beidzām un turpinājām «sist pa beņķīšiem» pie manis mājās. Man bija magnetofons «Aidas» — ļoti «solids». Toreiz komisijas veikalā tāds maksāja līdz 70 rubļiem, griezās uz 19. ātruma. Spēlējām, spēlējām — tā kā ģitāras bija kļuvušas «elektriskas» (veikalā dabūjamie skaņu noņēmēji par 9 rubļiem vēl šobaltdien nav īpaši mainījušies), tās vajadzēja kaut kur pieslēgt. Pieslēdzām pie magnetofona. Magnetofonom bija pagatavojis arī «tumbu», un skaņa kļuva jau visai iespaidīga. Nav liela problēma paralēli pieslēgt arī mikrofonu (vēl 10 rubļi). Nu to, ko spēlējām, varējām arī ierakstīt — ar playback! (tolaik man bija 2 magnetofoni — «Aidas» un «Vilma»). Ja ģitāru iesprauz mikrofona ieejā, pārstūrējot tā, ka indikatora lampiņa tiek zaļa, var iegūt istu «fūzi» («Deep Purple» — tas bija viss!) — mūsu ricībā esošā skaņu palete jau bija kļuvusi visai plaša. Pirmās savas skaņas ievietojām magnetofona lentē 1974. gadā.

NO SARUNAS 1987. GADĀ ...

Ģitāras palikušas vēl no skolas laikiem. Izņemtojam divus sintezatorus, no kuriem vienu aizņemamies, otrs ir pašu — absolūti lētākais, kuram neviens profesionālis virsū neskatītos. Bungas arī aizņemamies. Nebija lāga aparatūras, savā ziņā varbūt tāpēc sākām ierakstīties. Galvenokārt neapmierināja pašu spēle. Īpaši dziedāšana, bet vēlētānās radīt estētisku produktu bija — tam varēja tuvoties tikai ierakstu veidā. Kādreiz der paklausīties, ko esi varējis pirms gadiem, salīdzinot ar tagadējo prasmi. Faktiski, vienīgā vērtība, ko esam iekrājuši, ir šie pieci ieraksti.

INGUS ...

Mūsu bijušajiem skolas biedriem bija īsta «grupa» — tāda, kas darbojas kultūras namā, kam ir aparatūra, kas spēj spēlēt ballītēs. No sākuma tur uzaicināja mani — es sāku dziedāt (brēkt) visai knapā mikrofonā un spēlēt basu («Musima»). Drīz pie mums Lielupes kultūras namā atnāca arī Viesturs. Bija viss kā nākas — trīs ģitāras, ērģeles un bungas. Jūrmalas pusaudži nāca bariem, sīta uz pleca, slavēja un tad, kad bija kautiņi, mūs, lielākoties, neaiztīka. Radās iespēja izcelties — tā kā visi tajā laikā bijām studenti, varējām pārstāvēt RPI pirmajā politiskās dziesmas festivālā. Cik daudz tur tieši politikas, nelikās svarīgi, galvenais, pa istam uzspēlēt. Tā bija pirmā iespēja plašāk izpausties, un mēs šai idejai pieķērāmies ar visu spēku. Divaini, ka ne tad, ne tagad šādām nemākulīgām grupelēm nav tikpat kā nekādu iespēju kaut kā uzstāties, radoši bagātināties, kontaktējoties ar citiem vienaudžiem, sākt un attīstīties. Tā kā par mūziķi nepiedzimst, par tādu var tikai kļūt. Roku sāk spēlēt jaunībā, ne bērībā, un jaunietis, kurš nav gājis mūzikas skolā, tehniski šai spēlēšanai ir visai vāji sagatavots. Tā būtu pusbēda, jo bērībā zaudēto var atgūt arī pusaudža gados. Taču nav nekādu veicinošu

1978.

INGUS...

Un, lūk, sākas mūsu «politiskās dziesmas» programma. Šis reizes iecere labi īstenojās — savas skaļās uzstāšanās vidū bijām iekļāvuši savdabīgu dziesmu, veltītu Čiles bērniem, kuru izpildījām uz trim akustiskajām ģitārām. Efekts neizpalika, bija kontrasts, un mēs ieguvām kādu III šķiras balvu. Tā kā šie festivāli tolaik bija viens no demokrātiskākajiem muzikālajiem pasākumiem, piedalījāmies tajos vēl divas reizes. Šai laikā mūsu muzikālais viedoklis atradās tādā pakāpē, ka mēs atteicāmies no tradicionālā roka sastāva, dodot priekšroku pieklusinātiem akustiskajiem taustiņinstrumentiem. Lai skanējumu bagātinātu, uzstājāmies ar iepriekš sagatavotu fonogrammu, kurā bijām ieskaņojuši daļu no koncertmateriāla, pārējo spēlējot «dzīvi».

apstākļu. Nu kurš tad tevi mācīs spēlēt roku? Sirmie ģitāristu kursu pasniedzēji vispār nekā nav dzirdējuši par tāda veida mūziku, kuru tu vēlētos spēlēt, pa klubiem kļīstošie «ansambļa vadītāji» labākā gadījumā sajūsmīnās par ABBA. Un tu izmanto jebkuru iespēju izpausties, kaut tas nenotiek spīdoši.

NO SARUNAS 1987. GADA...

Aizpildot anketu par Gada notikumiem-86, ailē «Notikums LPSR» pirmajā vietā ierakstīju «Dzelteno pastnieku» parādī 30. novembrī «TV Varavīksnē» ar dziesmu «Sliekutēva vaļasprieks» pēc kādas televīzijas skatītājas lūguma. Jūsu grupa jauniešu vidū diezgan populāra. Vai kāds gribējis jums palīdzēt nostāties uz kājām, sākt koncertdarbību?

— Tikai avīzēs esam lasījuši rosinājumus darboties pašdarbībā, veicīgāk virzīt kultūras dzīvi, rīkot dažādus pasākumus. Tāpat tikai pēdējā laikā noklust karstie strīdīņi, vai rok-mūzika ir mūsu, vai nav. Jo, raugi, strīdi veltī tāpēc, ka rokmūzika ir laika mūzika. Tomēr, lai aizņemtu zāles, nodarbinātu ļaužu prātus, tā vēl joprojām šķiet nepiedienīga, nepietiekoši glauna, un, uz kuru pusi paskaties, visur mudīgi kāja pagrūsta priekšā. Kad strādājām zvejnieku kolhoza «Uzvara» kultūras namā, 1981. gadā bijām sagatavojuši ierakstu «Bolderājas dzelzceļš». Nesām apstiprināt uz E. Melngaiļa Tautas kultūras nama zinātniski metodisko centru. No 10 dziesmām tekstuāli apstiprināja trijas, mūzikas ziņā vienu — «Par dzelteno viltus pastnieku». Tekstus aržina vulgārus, nemākslinieciskus, pat kaitīgus ar vērtējumu — «tā dzejiskāk vajag rakstīt» un «muzikāli nabadzīgs materiāls bez jebkāda satvara». No nākošās programmas «Mums ļoti patīk jaunais vilnis» Melngaiļa nams paturēja vienu eksemplāru, lai rādītu citiem, kā nevajag rakstīt. Galu galā šī iestāde palika neieņemta, un no «Uzvaras» kultūras nama mūs 1983. gadā izvadīja. Nu un pašreizējā situācijā viss jādara pašiem bez palīdzības. Tā ir tāda putnu brīvība, varam strādāt, kā gribam, bet vienīgais ienākumu avots — algas pārpalikumi.

NO SARUNAS 1987. GADA...

— Agrāk dažādi vērtētāji ieskatīja smagā roka mūziķus kā aizokeāna mazvērtīgās produkcijas propagandētājus, kā putnus svešās spalvās. Nu mūsu kultūrā hārdroks ir puslīdz atzīts, «Līvu» personā izcīnījis 1. vietu pērnajā pašdarbības estrādes ansambļu skatē Liepājā, bet mūzika visapkārt taču attīstās tālāk. Gadiem ildzis ciniņš par roku, gadiem vajadzēs tērēt spēkus, lai uzdabūtu uz skatuves ko citu. Kā vērtē jūs, kuri spēlē «jaunā vilņa» līdzības?

— Esam pazīstami gandrīz tikai no ierakstiem, bez saiknes ar klausītāju. Mūziku rakstām vispirms paši sev, ja pēc tam izkristalizējas zināma daļa publikas, kurai viss, ko darām, interesē, kura kādreiz draudzīgi uzsit uz pleca, paliek siltāk ap sirdi. Reizēm šāda morāla, saprotoša atbalsta trūkst visvairāk. Parasti jādzird — tas taču bleķis, tur nekā nav. Atzīts komponists reiz izteicās, ka viņš varētu tādus gabalus kā mūsējos rakstīt pa divdesmit dienā

— Kas to teicis? Vai Jānis Porietis?

— Augstāk, augstāk!

— Juris Karlsons?

— Kur nu! Augstāk.

— Zigmārs Liepiņš?

— Augstāk, vēl augstāk!

— Tad jau pats...

— Jā, jā, gluži pareizi.

— Sakiet, bet vai ir bijuši cilvēki, kuri jūs tomēr atbalstīja?

— Mārtiņš Brauns atzinis «pastniekošanos» par vērtīgu, Maskavas muzikologs Artjoms Troickis devē mūs par labāko rokgrupu Latvijā (varbūt jokodams), RPI Studentu kluba metode Tija Auziņa palīdzējusi.

INGUS...

1979. gadā radās iespēja atrast «mājas» zvejnieku kolhoza «Uzvara». Sākām regulāri mēģināt parastāko popmūziku, sapratām, ka mūsu pieklusinātā, dzīvokļa ierakstos dzīvojošā inteliģentā «gauda mūzika» ir pašus novārdzinājusi. Polu Makkartniju, Supermax — mēģinājām visu, kas no šāda veida mūzikas

1981.

INGUS...

Tad kādu reizi (tas jau bija 1981. gadā) radās vajadzība ierakstīt pavadījumu kādai diapozitīvu sērijai, kuru vēlējās demonstrēt musu draugs MB. Tik sen nebijām neko rakstījuši — doma likas gluži vilinoša. Bija dažādas vecas muzikālās idejas (te, kur bija runa par Radošu darbu, nekāds jaunais vilnis nebija ne prāta — «istā māksla» ir istā!).

Ieradāmies Madonā pie kāda cita mūsu drauga VV. Cēlāmies te divpadsmitos dienā, jo gulet gajām sešos no rīta, un pārbraucām mājās gluži pārspēļējušies. Kas tad bija noticis muzikāli? Ierakstot iepelējušās muzikālās idejas, ātri nonācām neapmierinātībā un vienu no šādām idejām spontāni noaranžējām pavisam citāda, kā izrādās, perspektīvā manierē — bungas, akustiskā ģitāra, kaucošas ērģeles ka sintezatora imitācija utt., un viss tāds savads. Martiņš saka: esot gaužām labi — kā Piteram Gabrielam. Spēlēts bija sarežģīti, tāpēc lietojamu ierakstu varēja dabūt, tikai līmējot pa daļām no daudziem variantiem. Tā kā mums bija līdz vesela paka ar Hardija Lediņa «dzejojumiem» (mazākais, visai jocīgiem), tad Martiņš

ar Viesturu ātri izdomāja, ka piemērotākais teksts dziesmai būs par «viltus dzelteno pastnieku dilstoša mēness gaismā». Es līmēju pirmo, ritma rakstījumu, pēc tam pierakstījām klāt basu, Viesturs piedziedāja savai balsij kaut ko pilnīgi nepiemērotu, un dziesma bija gatava. Pilnīgs blefs — nekādas «mākslas» — sit pa bungām, dzied tā, ka žēl paliek klausoties.

Mūsu toreizējām ģitāristam Mārtiņam Rutkim jau bija jābrauc uz Rīgu (tolaik viņi ar Hardiju «taisīja diskotēkas»), mēs, palikušie, vēl vienu nakti nonācām «jaunā vilņa» varā — ierakstījām kaut ko ļoti garu sapņaini afrikāniskā Talking Heads manierē. Arī šai muzikai tika piemeklēts teksts, ko bija sarakstījis Juris Boiko, un, krietni saišinot, tā kļuva par «Zaļo garo vilcienu».

Mājās pārbraukuši, uzzinājām, ka Mārtiņš un Hardijs nospēļējuši valšveidīgo «Viltus dzelteno pastnieku» diskotēkā, un radusies vajadzība pateikt, kas šo dziesmu izpilda. Jokus mīlot, piedēvējuši «produktu» ansamblim «Dzeltenie pastnieki» — tas skanēja tik jocīgi, ka pašiem bijuši lieli smieklī. Lūk, kāpēc «dzeltenie» un, lūk, kāpēc «pastnieki» — tāpat vien. Mums šī ideja iepatikās un, kas bijis, bijis — sākam uzskatīt, ka mūs sauc tieši tā. Ja kāds

1981.

likās patīkams. Arī Raimonda Paula dziesmas un Modo, visu ko. Atbrauca mūziķis — potenciāls konsultants — šķīrāmies kā draugi. («Ritmiski tā nekas, taču citādi jums, zēni, vēl daudz jāstrādā.») Tolaik parādījās Police! Un Dire Straits! Pirmie «new wave» ieraksti. Atrādām bundzinieku, kurš spēj «sist» tikpat ātri, kā to dara Blondie. Arī nesen atnākušais Zigis uz «Vermonas» ērģelēm varēja nospēlēt itin braši. Pamazām visā popmūzikas ainavā izkristalizējās fakts, ka jaunais vilnis ir kaut kas ļoti perspektīvs. Parādījās vēl un vēl jauni un interesanti šī stila ansambļi — Madness, Japan, UB40, dziedātājs Gerijs Nūmens. Šeit bija atrodams praktiski viss — spēks, intelekts, sirds — ista, tieša, neviltoja, bez roka bļausīšanās, toties ar svaigu paradoksālu šarmu. Vienreiz autobusā, braucot no kluba uz staciju, saku Viesturam — kā būtu, ja mēs paši kaut ko uzrakstītu šādā stilā?

— Nē, nē, ko nu mēs paši...

Dažreiz uzspēlējām dejās, jaunieši gan diez kā nesaprata šo divaino mūziku, taču kaut kādā nozīmē tā viņiem patika. Varbūt tāpēc, ka mums pašiem patika...

NO SARUNAS 1987. GADA...

— Ko gribat pateikt saviem klausītājiem?

— Tāds standartjautājums — kāpēc tu dziedī? Mākslinieciskā veidā paužam citiem savas domas, attieksmi pret pasauli.

— Kādu tieši attieksmi?

— Ja varētu pateikt vienā vārdā, tad būtu diezgan nopublicēt presē, un cauri tā lieta. Līdz 1981. gadam notiekošo varētu saukt par savas sejas meklēšanu. Tolaik mūsu estrādē neviens pašdarbnieks sevi skaļi nebija pieteicis. Bija «Menuets», visi pārējie dragāja vienādi ar ūdensslāšu līdzību. Astoņdesmit pirmajā gadā uztraukumi par savu seju beidzās, jo uzskatījām — tāda ir. No iespējamā stilu daudzveidības sortimenta kāds tomēr jāizvēlas, atrādām, ka mūsu valoda būs jaunais vilnis. No šī punkta gajām itin tālu uz priekšu, bet nu šis radošais moments izsīkst, ir sevi izsmēlis. Mēs tikai atdzīvinām esošo mūziku, prātojam par koncertēšanu, cerot, ka pozitīvi tēmētās vēsmas sabiedrībā tomēr kaut kādā vizē skars arī pašdarbības mūzikas aizkulīsi, radot izdevīgu attīstības priekšnoteikumus.

— Jūs runājat par savu seju. Kas jums šķiet labs mūsu estrādē šodien?

— Dažas Kaspara Dīmitera dziesmas, pēdējā laikā jaunatklājumi mums bija Baldones kultūras nama ansambļi un, īpaši, «Elpa».

1986.

VIIŅA VITOLIŅA un HARALDA APOGA foto

saka — tur ir kaut kas slikts, tad lai viņš man izskaidro, kāpēc viņš ar aizdomām neraugās, ka jaundzimis bērns (vēl nenokārtojies nevienu tarifāciju) arī saņem vārdu. Tieši tādu, kā vēlas viņa vecāki.

NO SARUNAS 1987. GADĀ ...

— Jūs vaicājat par atbalstītājiem. Vispirms jāteic paldies četrām ģimenēm, kas gadiem ilgi pieļāvušas šādu dzīvesveidu — pēc astoņām darba stundām uz četrām — mēģinājumā.

Istenībā, tā kā mūsu pašapziņa ir nemītīgi spiesta uz leju, tad nesen pēc beidzamās Liepājas skates sērīgi spriedām — ja agrāk mēs vēl varējām konkurēt TUR ar kādu švakmani, tad tagad — kur nu vairs. Pietika ar vienu demokrātisku pasākumu RPI Studentu klubā «Bildes-86», lai tā pašapziņa atkal celtos. It īpaši, kad spēkazaru konkurencē Ingus reizes piecas sešas kāpa uz skatuves pēc balvām, to skaitā arī žurnālistu.

— Uz interviju šurpnākdams, brīnījos, kur rodas tik daudz no kājām novēlušos meiteņu. Izrādījās, pa priekšu bij gājis vai nu Igo, vai Ingus Ulmanis no «Jumpravas», viņas pusģībušas nevarēja sakarīgi paskaidrot. Vienvārd sakot, kāds no tiem popmūzikas grandiem, «Dzirksteles» aptaujas skaitākājiem dziedātājiem. Cik noprotu, tad jūs grasāties kāpt viņiem blakus uz skatuves?

— No mūsu mūzikas ģiboni neviens laikam nav vēlies. Orientējamies uz intelektuālāku klausītāju. Kā pierādīja «Bildes-86», pateicīga auditorija ir studenti. Cerība koncertēt ir. Doma par to radās, kad izdzirdējām trīs dziesmas attiecīgi koncertā un ierakstā. Līdz šim, neesot labai aparatūrai, koncertos dziesmas skanēja it kā nevēlīgāk, blīvāk nekā studijas ierakstā. Tagad «Līvu» «Dzimtās valodas», «Elpas» «Senās dziesmas» un Igo uzstāšanās Jūrmalas

jauno izpildītāju konkursā krietni pārspēj diezgan pliekanos, steigā rakstītos šo pašu dziesmu studijas ierakstus. Dabiski, ka mūsu vēlēšanās ierakstīties labāk aug, bet iespējas paliek minimālas — notiek neproduktīvs process. Var teikt, sperot šo soli — sāksim visu no jauna. Ir arī cilvēki, kas grib klausīties — esam uzaicināti Maskavā spēlēt Vissavienības rokklubu festivālā, kā arī Viļņā rīkotajā interkluba «Lituanica» rokmuzikas festivālā.

Ej nu zini, kālab ansamblis ar savu, savdabīgu seju, kurš muzicē jau no krimpļēna kleitu modes laikiem, vēl šobaltdien atstāts aizkrāsnē. Vai tiešām — kam šie «Dzeltenie pastnieki» vajadzīgi?

Jānis Pauļuks 1944. gadā rakstīja:
«Es zinu, ka katrs sevi nes pasaules vērtības mikroskopiskā pretvērtībā un izskatā pret visu lielo pasauli un ka šīs vērtības cilvēks pats drīkst izsijāt un pieķerties vienai vērtībai pēc paša gribas, un noteikti tā kļūs redzama.»

— Uzstāšanās «Bildēs» palikusi gandrīz vienīgā. Redz, citur skaitāties ģeldīgi, te it kā nē. Kāda vispār ir sajūta «Dzeltenajiem pastniekiem», jo es iedomājos, kā būtu man, ja es tikai rakstītu un rakstītu, bet publicēt mani neviens netaisītos?

— Varētu jau izvēlēties kādu kompromisu. Kas tā darījis, ticis kalnā, kas nē — purvā. Bet, vai tas ir kalns? Daudzām instancēm nez kāpēc izdevīgāk atzīt komerciālu bezejas ansambli, arī filmu, grāmatu. Kompromiss — tas lauž un kropļo tevi.

Kādreiz kāds pabrinās: mums ir stingri pāri divdesmit gadiem, kāpēc nēst to jaunībasdienu muļķošanas pie malas? Tie, kas sākuši reizē ar mums, kāpuši augstāk, citi iemanījušies spēlēt, aizgājuši uz krogu. Mēs laikam neesam mācējuši spēlēt, bet mūzika bijusi tik mīļa lieta, pašizteikšanās tik vajā-

dzīga, ka turpinām. Paradoksāli, bet, varbūt nepastāvot normālai koncertdarbībai, ierakstos tikām tālāk.

No otras puses enerģija, nervu piepūle, augstos toņos izsakoties, dzīves labākie gadi ir tērēti, izdarītais nav sniedzis istu morālu gandarījumu un materiālo iztiku tālākai eksistencei. Var jau domāt, ka galvenais kritērijs ir — vai tauta uz tavu koncertu nāk, vai nenāk, bet, ja tu redzi, ka amatpersonas viena pēc otras pasaka, ka tavš izdarītais nekam neder, reizēm neviļus notici.

Es skolas laikos gāju uz Hardija Ledija diskotēkām celtņieku kultūras namā «Ok-tobris». Hardijs, vismaz mūsaprāt, bij viens vecs vīrs ar bārdu, bet viņš prata, kā neviens cits diskžokejs pašlaik, pateikt tīneidžeriem kaut ko svarīgu par dzīvi. Mēs bijām «Hardija publika» un, matus griežot, vīrs ausim atstājām taisnu garu svitru. Lai tagad frizūras ir citādākas, bet mūs padsmītnieku gados diskotēka «Kosmos» bīdīja preti domai — viss jādara radoši! Pa kuru ceļu pats esi izdomājis iet, pa to ej.

Tolaik, astoņdesmito gadu pirmajās dienās, aumaļam, kā zvēliens, nāca vīrsū jaunā mūzika, jaunais vilnis. Reakcija pret aprieibušos disko. Atmetot ar roku parastajai mūzikas grāmatveidībai, mēs arī turējāmies pie «Kosmosa», kur šo mūziku popularizēja. Bija trīs vaļi — grupa «Trio» ar «Da, da, da...», Steve Miller Band ar «Abracadabra» un dziedātājs Falco ar «Der Komissar». Mums varen gāja pie sirds, un «Kosmosa» aptaujā lauvastiesa balsu tika atdota šim trijniekam. Mūspusē vēl neviens jauno vilni nespēja. Bija tikai «Dzeltenie pastnieki». Toreiz mums patika, tas bija kaut kas, no visām pusēm ņemot — mūsējais. Nopietns konkurents tiem trim, svešā mēlē dziedājiem. Tagad svešie jau maķenit piemirsušie, bet «Dzeltenie pastnieki» palikuši.

VIETAS MĀCĪBA — SAKŅU MĀCĪBA

Es lasu arheologa Jāņa Apala 127 lapaspuses biezo (plāno?) grāmatiņu «Arheoloģiskie pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā», bet domas brīdi pa brīdim aizklist nebūt ne arheoloģiskās un vēsturiskās dimensijās. Priecājos par to, ka beidzot plašākai sabiedrībai kaut daļēji pieejami dati par unikālajiem izrakumiem Araišu ezerpilī, bet iekšā sēž tāds kā nepietiekamas informācijas velniņš, kurš nemitīgi urda: «Cik tad tev vispār dota iespēja kaut ko uzzināt par tautas vēsturi?» Un cauri visam skan Imanta Ziedoņa Rakstnieku kongresam rakstītāis par to, ka skolās nepieciešama vietas mācība.

Jā, Jāņa Apala grāmatiņa (metiens 30 000 eksemplāru) varētu kļūt par vienu no vietmācības rosinātājām, jo ik arheoloģisks piemineklis ir daļa no konkrēta mūsu dzimtenes gabaliņa vai vēl apzināmas vēstures. Autors nav baidījies kļūt populārzinātnisks un skaidro lasītājam arī arheoloģijas terminoloģiju, atgādina it kā sen zināmus un literatūrā vairākkārt minētus vēstures faktus, bet vienlaikus sniedz arī daudz jaunas informācijas, sevišķi par Araišu ezerpili, kuras izpētei atdoti desmit darba gadi.

Man ļoti gribas ticēt, ka gan Siguldā, gan Cēsīs, gan Drabešos ir gudri skolotāji, kuri pēc Jāņa Apala grāmatiņas stāstīs bērniem par viņu dzimtā novada vēsturi, par zemi, pa kuru viņi ik dienas staigā un kura glabā tik daudz pagātnes liecību. Droši vien tādi skolotāji ir, bet noteikti būs arī tādi, kuri vietas mācību uzskatīs par nevajadzīgu tik ilgi, kamēr nesaņems rīkojumus «no augšas» un, arī šādus rīkojumus saņēmuši, nesapratīs, kāda nozīme skolēnu ideoloģiskajā un estētiskajā audzināšanā var būt pašu novadā atraktam kapulaukam vai vienam vienīgam akmens cirvim. Dažaprāt kari, revolūcijas, lielas personības — tikai tā ir īsta vēsture! Brāļu draudze pašu novadā? Reliģiska tumsonība! Zemnieks, kurš caram rakstījis sūdzību pantos, — grafomāns! Apmēram tā domā un diemžēl vēl ilgi domās daži izglītības darbinieki diletants, kultūras darbinieki diletants.

Bet kam tad ir vajadzīga Imanta Ziedoņa proponētā vietas mācība? Visnotaļ nākotnei. Tāpat kā šodienai tā bija vajadzīga pirms desmit, divdesmit un trīsdesmit gadiem.

Nu jau vairākas paaudzes izaugušas bez stabilas savas dzimtas vietas apziņas, bet tie, kuriem šī apziņa tomēr ir, vairāk uzskatāmi par izņēmumiem nekā likumsakarību. Jau no pirmajiem pēckara gadiem mums mācot milēt lielo, nereti aizmirsa par mazo. Bet mazais ir pavisam konkrēta vieta, kurā tu esi dzimis, audzis vai arī iebraucis, iedzīvojies. Tā ir šīs vietas vēsture, daba, kultūra. Vēl vairāk — tas mazais ir tavas saknes cauri klausām un dumpjiem, cauri revolūcijām un nagaikām, saknes uz šodienu. Ja ne tava paša, tad to cilvēku, kuri tevi, iebraukušu no citurienes, laipni uzņēmuši savā pulkā.

Vietas mācība ir sakņu mācība.

Jā, šī mācība sabiedrības apziņā bija vajadzīga jau pirms četrdesmit gadiem, — vajadzīga, pat nepieciešama šodienai. Esmu pārliecināts — ja tā laika jaunatne tiktu vairāk orien-

tēta uz savas vietas apzināšanos kopējās tautas likteņgaitās, uz tās nozīmes apzināšanos, kuru šī vieta ieņem gan nacionālajā, gan internacionālajā kultūrā, tad šodien mums nebūtu jāizdod milzu līdzekļi par vēstures, arhitektūras un mākslas pieminekļu saglabāšanu. Daudzi tolaik auga bez savas vietas apziņas, bez savu sakņu apziņas. Auga un izauga nākamais zemkopis un strādnieks, nākamais kolhoza priekšsēdētājs un rūpnīcas direktors, nākamais kultūras nodaļas vadītājs un ciema padomes priekšsēdētājs.

Vairāku paaudžu lielas daļas gēnos izzuda kāds posmiņš, izzuda pagātnes atmiņa it kā nākotnes vārdā. Nu toreiz lolotā nākotne ir mūsu šodienas ar nekoptiem pilskalniem un nopostītiem arheoloģijas pieminekļiem, ar pussabrukušām un izlaupītām baznīcām, pilīm, kapličām. Es nebūt nesabiezīnu krāsas un netiksmīnos par atsevišķiem trūkumiem. Tā ir šodienas realitāte, un, kamēr jaunajā paaudzē netiks ieaudzināta savas vietas, ciema, novada apziņa, tikmēr vieni cels un restaurēs, bet otri postīs.

Es uzrakstīju — «jaunajā paaudzē...», bet laikam jau šī apziņas audzināšana jāsāk ar manu paaudzi, pat ar manu vecāku paaudzi, jo vēsturiskās pašapziņas ķēdīte ir satrūkusi mūsu gēnos, mūsu vecāku gēnos. Varam mēģināt attaisnoties ar dažādiem vēsturiskiem apstākļiem, bet visos laikos un jebkuros apstākļos ir bijuši cilvēki, kuri kopuši savu novadu sevī un citos. Viņi ir uzskatīti par dīvaiņiem, par trešajiem tēvādēļiem, par donkhotiem, bet konsekvence, ar kādu viņi stīdzē savas un savas vietas saknes, ir apskaužama. Es minēšu Valmieras novadpētniecības muzeja filiāles vadītāju Laimoni Liepnieku, kurš par SAVU Valmieru zina visu, un Mazsalacas kultūras nama vadītāju Nelliju Nurmiku, un savrupo mākslinieku Jāni Selgu Alsviķos. Kur vēl nu jau aizgājušie Krūmiņtēvs, Kārlis Jansons, Stepons Seiļš. Pedējo varētu saukt par Latgales Misiņtēvu. Katrā novadā pa kādam atrastos. Viņiem bija un ir nepieciešamība saglabāt sava novada vēsturi, sava novada atmiņu, bet cik vajadzīgi viņi ir savam novadam? Vai novads apzinās to, ka viņu vidū ir cilvēks, kurš glabā, audzē tā saknes?

Esmu strādājis piecās arheoloģisko izrakumu ekspedīcijās — Salaspilī, Valmierā, Limbažu rajona Kaijciemā, Jēkabpils rajona Saukā, Krāslavas rajona Tartakā un piedalījies plašā apzināšanas ekspedīcijā ar bāzes vietām Abeļos un Jersikā, kājām izstaigājis Daugavas krastus, kur paredzēta Jēkabpils HES ūdenskrātuve. Uz izrakumu laukumiem brauca skolēni no Rīgas un rajonu centriem, par mūsu atradumiem interesējās vietējie iedzīvotāji, bet nekādu interesi neizrādīja pilsēta, rajonu, ciemu un kolhozu vadība, kultūras darbinieki. Arheoloģiskā ekspedīcija taču ir notikums, tā, iespējams, atklās kaut ko jaunu ne tikai vietas vai novada, bet visas republikas vēsturē.

1979. gada vasarā mēs rakām Valmieras Lucas kalna apmetnē. Manās tālruna piezīmēs ir fiksētas dažādu pieminekļu stāvoklis Valmierā un tās apkārtnē. Ķelderleja (padomju karavīru kapi) — mežā ap asfaltēto ceļu ierīkota izgāztuve; ap

GUNĀRA BIRKMAŅA FOTO

kapiem izdegusi un ilgi nepļauta zāle, pudeļu lauskas. Kauguriešu kapa vieta — zāle nepļauta, mētājas pudeļu korķi. Valmiermuiža (par Valmiermuižas vēsturisko nozīmīgumu manās piezīmēs apmēram divas mašīnraksta lapas, minēšu tikai to, ka pēdējā kara laikā fašisti tur bija ierīkojuši cietumu, kurā pabijis arī Miervaldis Birze) — katastrofāls stāvoklis; birtala nekopta, aizaugusi, vecie nocietinājumi (XVII gadsimts!) pussabrukuši, tornis piegānīts; muižas arhitektoniski nozīmīgajā ansambli ieceltas (šķiet, pirms gadiem desmit) divas divstāvu dzīvojamās mājas. Pilsētas parks — Valterkalniņa skatutornis

avārijas stāvoklī; upīte aizsērējusi un piesmirdusi; Gaujmala piegānīta.

Tas ir konspetīvs un nebūt ne pilnīgs tās manu piezīmju daļas izklāsts, kura attiecas uz pieminekļiem Valmierā un tās apkārtnē.

Valmierā darbojas visā republikā slavens revolucionāro tradīciju klubs «Sarkanā Valmierā». Iespējams, ka tā ir sagādīšanās, bet togad, kad rakstīju piezīmes, tā aktīvs (praktiski tie, kas pēc saviem ieņemamajiem amatiem tolaik bija atbildīgi par savas pilsētas un tās visdažādāko no-

zīmju pieminekļu uzturēšanu kārtībā) brauca ekskursijā uz Novorosijsku — Mazo zemi. Nevar būt nekādu iebildumu pret to, ka tiek apmeklētas kauju slavas vietas. Bet vai līdz šim pārāk bieži nav bijis tā, ka rajoni ar labu slavu tieši kultūras jomā, piedalīdamies dažādos republikas un Vissavienības mēroga pasākumos, atstāj novārtā pašu mājas? Vai šeit neizpaužas vietas mācības trūkums, vietas apziņas trūkums? Un to nu nekādi nevar aizvietot ar ekskursijām zem militāri patriotiska pasākuma izkārties.

Izgājušosasar pēc ilgāka pārtraukuma atkal biju Valmierā. Kauguriešu kapi saposti, grava aiz teātra un vecās aptiekas iztīrīta, Lucas kalnā uzcelts viens no skaistākajiem memoriāliem republikā. Daudz kas mainījies, tā sakot, atbilstoši laika garam. Izglītības darbinieki brauc ekskursijās uz citām republikām, bet zinu arī tādus, kuri ne reizes nav bijuši tajos pašos Araišos.

Un vēl viens fakts. Valmierā pirms diviem gadiem nespēja (varbūt negribēja?) nodrošināt ar atbilstošu darbu jaunu, spējīgu mākslas zinātnieku, dzimušu valmierieti, tagad jau Mākslinieku savienības biedru. Šis puisis pašlaik strādā kaimiņpilsētā, kultūras dzīvi aktīvi popularizē republikas presē, bet dzīvo Valmierā. Manuprāt, tā ir pārāk liela izšķērdība ar kultūru virzītspējīgu speciālistu.

Pēdējā laikā mēs daudz runājam un rakstām par cilvēkiem, kas iebraukuši mūsu republikā no citurienes, par attieksmi pret latviešu kultūru, vēsturi, tradīcijām, bet tajā pašā laikā izliekamies neredzam to, ka paši par sevi zinām nožēlojami maz. Iebraucējs, pabijis triju stundu ekskursijā Rīgā, zina vairāk nekā cilvēki, kas tajā nodzīvojuši visu mūžu. Kurš no mums, rīdziniekiem, varētu izvadīt viesi pa savu pilsētu un izstāstīt tās vēsturi? Kur nu pa visu pilsētu! — pa SAVU Āgenskalnu, Torņakalnu, Sarkandaugavu. Pa savas pilsētas kapiem, parādot viesim savas tautas ievērojamāko cilvēku kapavietas, mākslinieciski interesantākos pieminekļus. Tikai retais no mums. Diemžēl tikai retais...

Es varētu kašķēties par to, ka mūsu republikas skolās ar krievu mācību valodu nepietiekami māca Latvijas vēsturi, bet kā ir ar mums pašiem — latviešiem?

Pirms laika nopirku grāmatu, kura saucas «Latvijas PSR vēsture», I. sējums. Trešais pārstrādātais un papildinātais izdevums Latvijas PSR ZA akadēmiķa A. Drīzuļa redakcijā. Titullapas otrajā pusē lasām, ka «grāmata domāta mācībspēkiem, studentiem, lektoriem, propagandistiem, zinātnes un kultūras darbiniekiem, kā arī visiem, kas interesējas par Latvijas vēsturi». Un vēl no anotācijas uzzinām, ka iepriekšējais LPSR vēstures izdevums iznācis 1967. gadā. Es, nebūdams vēsturnieks, neesmu tiesīgs šo grāmatu recenzēt, ne arī apšaubīt kādus tur minētos faktus, bet pilsoņa pienākums (ne iegriba!) ir vēlēties, lai cienījamie grāmatas autori (vēsturnieki, kuru vidū ir viens akadēmiķis, trīs doktori un vienpadsmit vēstures zinātnieku kandidāti) vēstures posmu līdz XII gadsimtam neiespīlētu divdesmit piecās lappusēs. Piederēdams pie tiem, kas «interesējas par Latvijas vēsturi», nekādi nespēju savu interesi apmierināt ar septiņām (!) lappusēm par laikposmu no XIII līdz XV gadsimtam. Un, lai arī nākamajiem trīsarpus gadsimtiem atvēlētas simts un septiņpadsmit lappuses, es tomēr palieku informācijas badā. Šo badu vēl varētu apmierināt, ja grāmatas beigās, kā tas ir pat jebkurā augstskolas beidzēja diplomdarbā, būtu avotu un literatūras rādītājs, bet tāda šim kapitālajam izdevumam nav. Varbūt, ka būs otrā sējumā, tomēr šādā gadījumā abi sējumi bija jāpārdod kopā. Jā, es vēlos, lai man beidzot būtu pieejama Latvijas vēstures grāmata, pie tam padomju zinātnieku sarakstīta, no kuras es saviem bērniem varētu mācīt viņu dzimtenes visu laiku vēsturi. Pašreizējā situācija ir tāda: ja gribam kaut ko vairāk un detalizētāk uzzināt, teiksim, par Kurzemes hercogisti (tā pastāvēja vairāk nekā divus gadsimtus!), tad jāmeklē pirmspadomju izdevumi, jo «Latvijas PSR vēstures» jaunajā izdevumā tai veltītas tikai sešas lappuses. Rūpīgi meklējot, varētu atrast vēl kaut ko padomju laikā izdotu, bet kurš tad meklēs... Tad jau vieglāk «melnajā tirgū» par paprāvu summu nopirkt pirmspadomju izdevumu par Kurzemes hercogisti, bet tā būs buržuāzisko vēsturnieku koncepcija, un tā jau novada mācības līdzekļa trūkums var kļūt par cēloni ideoloģiska rakstura kļūdai.

Ja mēs uz vietas mācību un republikas vēstures mācību raugā-

mies internacionālā kontekstā, tad nākošajam posmam šajā Dzimtenes apgušanas ķēdītē ir jābūt mūsu tuvāko vietas un valodas kaimiņu lietuviešu vēsturei. Tad igauņu, baltkrievu un tā līdz visas Padomju Dzimtenes vēstures mācībai. Vai ir izdotas vēstures grāmatas par mūsu tuvāko kaimiņu likteņceļiem? Ko mēs, draudzējoties un sacenšoties, par viņiem zinām? Un ko viņi par mums?

Glūži beša vis neesam. Mums jau ir desmit grāmatas no sērijas «LPSR arhitektūras un mākslas pieminekļi», ko klajā laidusi izdevniecība «Zinātne», ir A. Caunes «Rīga zem Rīgas». Tie ir pēdējā laika reprezentablākie izdevumi, kurus varam izmantot vietas mācībai. Tikai jau kuro reizi jāsūkstās parniecīgajiem metieniem. Antikvariātā minētās grāmatas var tikai iemānīt (tāpat kā «Feodālo Rīgu»), bet spekulanti par tām prasa līdz trīsdesmit rubļiem. Un ir prieks, ka izdevniecība elastīgi reaģēja uz lasītāju pieprasījumu un «Jelgavas pili» izdeva atkārtoti.

Toties cita mūsu republikas izdevniecība atradusi iespēju un papīru izdot 150 tūkstošus lielā metienā V. Pikuļa romānhroniku «Favorīts» krievu valodā. Protams, arī daiļliteratūru var saistīt un tā jāsaista ar vietas mācību. Te daudz darījuši arī latviešu rakstnieki Tālvāldis Treicis, Laimonis Purs, Vilis Zengars, Margērs Zariņš, Jānis Niedre, arī Jānis Mauliņš un Aleksandrs Pelēcis. Toties V. Pikulis savā romānā-hronikā ceļ pieminekli diviem izciliem tautu apspiedējiem — Potjomkinam un Katrīnai II. Slavenā «tautu cietuma» virsuzraugiem. Plašāk par šā romāna ideoloģisko kontekstu rakstnieku kongresā runāja Laimonis Purs. Ar viņa domām varēja iepazīties televīzijas skatītāji. Mani šajā romānā uzmanīgu dara tas, ka V. Pikuļa redzējumā visi XVIII gadsimta Eiropas monarhi un valdnieki ir dzērāji, izvirtuļi un, labākajā gadījumā, vientieši, vienīgi Katrīna ar savu mīļāko Potjomkinu, ja nu pa reizei iedzer, ja nu pa reizei pamīlējas, toties gudri valda valsti un rūpējas par savas tautas labklājību.

Protams, visu nacionālo padomju republiku izdevniecības masu metienos izdod daiļliteratūru krievu valodā, un var jau izdot Pikuļa «šedevrus», iztopot mietpilsoniskajai gaumei, kas nebūt neveicina internacionālo audzināšanu. Bet var rīkoties arī gudrāk, tālredzīgāk.

Krievu rakstnieks I. Lažečņikovs pagājušā gadsimtā uzrakstīja romānu «Pēdējais noviks», kura darbība risinās tagadējā LPSR teritorijā. Pētera I valdīšanas laikā. Tas ir pretrunīgs, vēsturnieku vēl objektīvi neizvērtēts posms mūsu tautas vēsturē, un ne jau Lažečņikovs, būdam cariskās Krievijas rakstnieks, saliek visus akcentus. Bet, ja romānu republikā izdotu ar vispusīgu vēsturnieka ievadu, ar attiecīgiem komentāriem, kuros atsegtu rakstnieka vēsturiskās neprecizitātes, vai tas nevarētu kļūt par vienu no vietmācības līdzekļiem visiem mūsu republikā dzīvojošiem lasītājiem? Un kur ir mūsu novadnieks Jurijs Tiņanovs oriģinālvalodā? Kur ir darbi, kuros raksturoti tie vēsturiskie apstākļi Latvijā, kādi bija Tiņanova dzīves laikā. Un, ja mūsu republikā krieviski izdodam tikko kā latviešu valodā iznākušos Dž. Darella darbus, kāpēc krievu valodā neizdot vienā grāmatā Tomazo de Lampedūzas «Gepardu» un Zigmunda Skujiņa romānu par Lampedūzu Latvijā, Stāmerienā? Arī tas būtu ieguldījums internacionālajā vietmācībā.

Jā, vietas mācības, sakņu mācības, Dzimtenes mācības iespējas ir plašas. Praktiski tās ir neierobežotas, un vai tās maz kāds ierobežo? Un vai šobrīd kāds uzdrošināsies kaut ko pārmet izglītības nodaļu vai ministrijas darbiniekiem, ja viņi ieteiks vai pat uzliks par pienākumu mācīt skolās dzimto novadu? Vai lasītāji rakstīs sašutuma pilnas vēstules Zinātnieku akadēmijas vēsturniekiem, ja viņi Latvijas PSR vēstures grāmatā pienācīgi atspoguļos visus laikmetus? Bet izdevniecība «Liesma» nebūt necietīs finansālus zaudējumus, ja vienā grāmatā krievu valodā izdos Lampedūzu un Skujiņu.

Mums gribas mūsu bērņus redzēt gudrus izaugam. Tik gudrus, ka ne zariņu nenolauza un sunīti ar kāju nespēra, tik gudrus, ka savus mirušos godā un to kapus apkopj, un, visbeidzot, tik gudrus, ka, savu vietu, savu tautu izzinot, prot arī citas tautas godā turēt, citās tautās godam turēties. Ja mēs tik tiešām tā gribam (kur ir viens, kas negrib?), tad jāsāk pašiem ar sevi.

GAISMA AUGUSTĀ

INGMARS BERGMANIS

Ja kāds liktu izraudzīties pašu reprezentablāko zviedru kinofilmu, tad neapšaubāmi jāizvēlas «Zemeņu lauks».

Savā ziņā tā ir unikāla filma, kurā fokusējas gan Zviedrijas nozīmīgākās sociālās problēmas, gan tās kino vēsture. Viktors Šestroms un Ingmars Bergmanis. Zviedru kino pamatlicējs un mūsdienu vadošais zviedru kinorežisors.

Šestromam tā bija pēdējā kinoloma, divus gadus vēlāk, astoņdesmit gadu vecumā, viņš mira. Ingmars Bergmanis, kas pēc gadiem varētu būt viņa dēls, turpina strādāt. Gandrīz katru gadu jauna filma vai teātra izrāde.

Izvēle būtu nekļūdīga arī tāpēc, ka operators ir Gunārs Fišers — labākais operators Zviedrijā. Un vēl — «Zemeņu laukā» spēlē labākie šīs valsts kino un teātra aktieri (Zviedrijā katrs izcils aktieris gan filmējas, gan strādā teātrī), Bergmana trupa, viņa tuvākie līdzgaitnieki kino un teātrī.

«Zemeņu lauku» savu mūsu skatītājiem dara arī tas, ka varonim Īzakam Borgam ideju un daļēji arī mākslinieciskajā ziņā ir līdzinieks krievu literatūrā — profesors Čehova «Garlaicīgajā stāstā». Taču par to nedaudz vēlāk.

... Aprimusi, pareizāk, aprimdināta mājas dzīve: ar vecmodīgiem, gadu gaitā iemiļotiem sīkumiem nokrauts milzīgs rakstāmgalds, it visur piederīgo — gan dzīvo, gan mirušo — fotogrāfijas, senlaicīgs barometrs, globuss ar uzspodrinātu vara meridiānloku, gaismeklis, kura forma atgādina tā izcelsmi no petrolejas lampas. Un šī kabineta saimnieks — viņam ir septiņdesmit astoņi gadi, jau trīsdesmit no tiem viņš ir atraitnis. Profesors, zinātnes spideklis, pedants Īzaks Borgs — Viktors Šestroms, kuram arī ir septiņdesmit astoņi.

Tāpat kā viņa varonis, Šestroms ir vecs, tāpat kā varonis, arī viņš tuvojas nāvei. Cietsirdīga sakritība? Jā. Taču Bergmanis lauž šo faktu īstenas mākslas prizmā un kvalitāte mainās. Te saskaramies ar mākslu. Ar drosmīgu un pašizliedzīgu mākslu, kuras varoņdarbs nelīdzinās plaši reklamētajiem «zvaigžņu» varoņdarbiem lentēs ar joņojošām, kaucošām, liesmojošām automašīnām. Lai drāztos liesmojošā auto, turklāt bez dubliera, neapšaubāmi vajadzīga drosmē, tiesa, labi apmaksāta, tomēr ista. Taču tam, ko veic Šestroms, nepieciešams kas cits: visa viņa cilvēciskā būtība, dvēsele, visas dziļākās, smagākās un grūtākās domas. Šestroms neiznomā Īzakam Borgam ne savu vecumu, ne savu skaisto seju, kas, atvadoties, attālinoties no dzīves, tomēr ir šīs dzīves izgaismota, nedz arī savas visu saprotošās, visu pasakošās rokas — Šestroms izvirās no pilnīgas saplūšanas ar tēlu, ne mirkli nepārtrauc būt aktieris, savas lomas režisors. Mākslinieks.

«Zemeņu lauks» ir filma par cilvēka dzīvi. Viena cilvēka liktenis. Tiesa pār to. Spriedums. Un augstākā apskaidrības virsotne: cilvēks ir sapratis, kas ir viņš pats un kas ir esība.

Tieši esības problēma Bergmani piesaista visvairāk, visvaldonīgāk. Sākot ar «Septīto zīmogu» (ši filma tapa pirms «Zemeņu lauka»), viņš izvirza un risina vienu jautājumu — kāda ir cilvēka sūtība uz zemes, kas ir šīs dzīves pamatu pamats.

«Dzīvot un zināt, kāpēc lido dzērves, kāpēc dzimst bērns, kāpēc debesis ir zvaigznes... Vai arī zināt, kālab tu dzīvo. Bet varbūt viss — nieki vien.»

Šis rindas pieder nevis Bergmanim, bet gan Čehovam. Taču arī «Zemeņu laukā» ir gan putnu lidojums, gan Mariannas grūtniecība, viņas klusās pārdomas par to, vai ir vērts dzemdēt, vai drīkst, vai vajag...

Bergmanis izmisīgi atkārtoti vaicājumu par cilvēka dzīves jēgu. Tā nav neatlaidība vien, tās ir traģiskas bažas. Atbilde, ko viņš ikreiz atrod (tā tas bija «Septītajā zīmogā», «Zemeņu laukā» un «Avotā»), neraugoties uz konkrētām un mokošām dzīves norisēm, satur dzīvi apliecināšu imperatīvu: dzīvei jāturpinās, tā jāturpina. Šo apliecinājumu Bergmanis pretnostata atziņai par dzīves bezjēdzīgumu, kuru viņš pats nelokāmi uzskata par neapstrīdamu — tomēr ir jāturpina pastāvēt piedzimšanā, dzīvības saglabāšanā.

Tāpēc valstī, ko Bergmanis parāda «Septītajā zīmogā», šajā mēra piemeklētajā valstībā klaiņojoša komedianta sieva redz majestātisku un skaistu dievieti ejam pa mirdzošu, neredzamas robežas atdalītu lauku un vedam pie rokas sīksīku kailu cilvēkbērniņu. Tāpēc gan komediantam, gan viņa sievai un dēlam tiks dāvāta dzīvošana. Viņi iztālēm vēros, kā nāve pēdējā baigajā riņķadancī pa zemes malu aizrauj bezgalīgajā nebūtībā i bruņinieku, i ieroču nesēju, i visus viņu ceļabiedrus... Tāpēc «Avotā» klusi šalcošā ūdens strūkla, kas izlaužas vietā, kur gulējis varmācīgi noslepkavotās meitenītes ķermenis, Bergmanim nav tikai autentiska detaļa no zviedru agrinās kristietības perioda leģendas, tas nav tikai nomierinošs fināla akords nežēlīgai drāmai. Ūdens ir arvien tālāk ritoša laika zīme. Tas ir solījums, gaidas: nāks jauna dzīve un veldzēsies no šī avota.

Īzakam Borgam «Zemeņu laukā» ir jāmirst. Viņa dēla sievai Mariannai jādzemdē bērns. Vēl un vēl, un mūžīgi jādzimst cilvēkiem šai pasaulē, kur eksistence ir bezmērķīga un lemta iznīcībai. Un tomēr katra šīs pastāvēšanas turpinātāja sūtība un pienākums ir nodot tālāk dzīvību. Dzīve ir jādzīvo.

... Īzaks Borgs brīdina: tas, ko jūs redzat, ir sapnis, viņa

1.

sapnis. Sapnī viņš uzkāpj uz dīvainas, zem soliem dunošas ietves, pilsētā, kas ir pārakmeņojusies no tajā valdošā tukšuma un klusuma. Nav cilvēku. Nav logu — tikai dziļas, dēļiem aiznaglotas ailes. Nav laika — pulkstenim ielu krustojumā trūkst rādītāju. Laikrādis ir akls un mēms. Bet laika ritmu smagi un dobji sit Izaka sirds.

Murgs kļūst nepanesams: cilvēks, kas stāv pagriezis muguru, pēkšņi nokritis. Izaks nodrebēs, redzot miroņa seju bez acīm, bez apveida. Un tad nedzīvais ķermenis izplūdis pa bruģa akmeņiem — melnas, biezas, mirušas asinis; katafalks bez važņa, to velk melni lēnīgi zirgi; katafalks tuvosies, sāks šūpoties, uzgrūžoties laternas stabam, no tā izkritušais šķirsts atversies, miroņa roka stiepsies pēc Izaka, kurš tad ieraudzīs, ka mironis ir viņš pats.

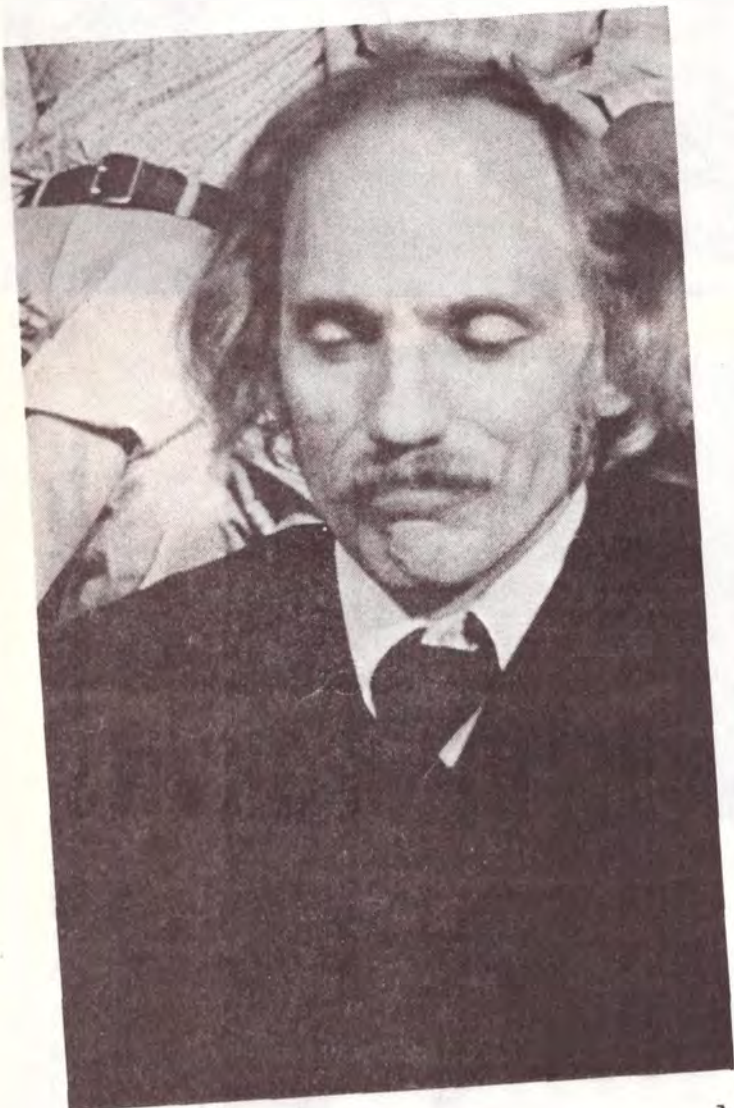
Bergmanis nepieder pie tiem mūsdienu aizrobežu kino profesionāļiem, kas ievingrinājuši roku sadomātu šausmu filmu producēšanā. Viņš perfekti ievēro baidīgu sapņu loģiku, visai vienkāršu, sadzīvīgu, jo visi profesora Borga sapņi ir varoņa dvēseles norišu sabiezīnāts, asi mokošs atspoguļojums, pēdējā un galīgā, tādēļ arī tik sāpīgā patiesība par sevi.

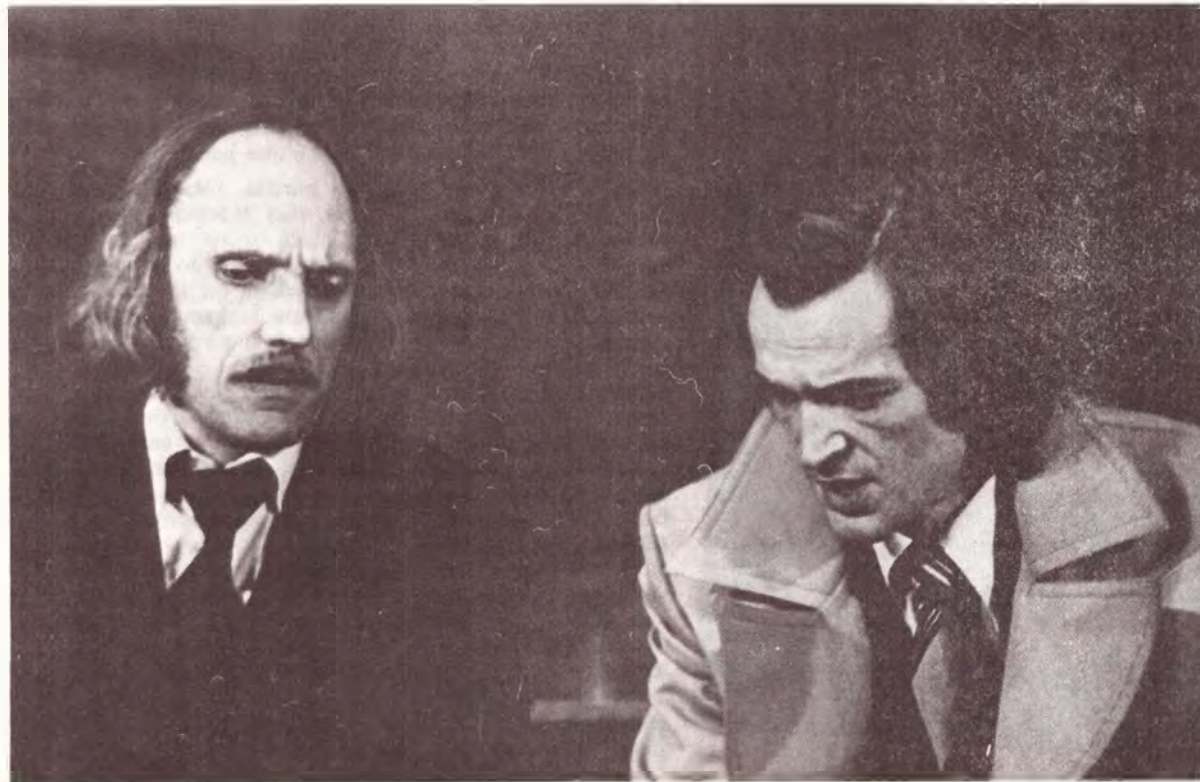
Sapnī Izaks Borgs redz sevi mirušu. «Man šķiet, ka esmu miris, lai arī dzīvoju.» Tā viņš teiks Mariannai viņu sarunas vissvarīgākajā, visbūtiskākajā brīdī, sežot melnā vecmodīgā mašīnā ceļā starp Stokholmu un Lundu. Jo brauciens ir uz slaveno Lundas universitāti, kur šodien, *lingua Latina* un lielgabalu šāvieniem skanot, profesoram Izakam Borgam jāsaņem augstākais zinātnieka tituls — slavas apmirdzētā, nevainojamā dzīves gājuma apliecinājums.

Taču ceļš uz Lundu nebūs tikai brauciens pa ideālo asfalta virsmu, tas vedīs caur pašu Izaka Borga dvēseli, caur visu, kas viņš ir bijis, par ko nav kļuvis un kas ir pašreiz.

Bergmanis veido savu filmu kā sarežģītu un tomēr skaidri saprotamu realitātes, atmiņu un sapņu vijumu. Filma iesākas Izaka Borga kabinetā; saimnieks tiek stādīts priekšā skatītājiem («Man ir septiņdesmit astoņi... esmu vecs pedants... ar mani grūti saprasties...»), un tad ekrānā redzam šausminošu sapņu murga pasauli; atkal sākas diena, ierasta, labsirdīga ekonomes rāšanās («Man ir paveicies — man ir lieliska saimniecības pārziņa»), brokastis — senatnīga spodra brokastu servīze, mājīgi list kafija... Un ceļš: Stokholma no putna lidojuma, nomales ieliņu pīnums, tepat jau koki abpus lielceļam un, lūk, arī zemeņu lauks, plaša lauku māja — aizmirsta, aiznaglotiem logiem, jau sen un uz visiem laikiem tukša.

2. Izaks pats vada mašīnu: rokas uz stūres ir mierīgas, galva

1. KADRS NO FILMAS. ĪZAKA BORGA LOMĀ — VIKTORS ŠEST-
ROMS

2., 3., 4. SKATI NO VALSTS KRIEVU DRĀMAS TEĀTRA IZRĀDES
«ZEMEŅU LAUKS», REŽISORS A. KACS. ĪZAKA BORGA LOMĀ —
JURIS STRENGA

JURIJA IKONŅIKOVA FOTO

atliekta atpakaļ (tālredzība). Blakus — Marianna. Skaista, noslēgta, pierasti sveša. Marianna aizsmēķē, vīratēvs droši vien pauz savu neapmierinātību: nav labi, ja sievietē smēķē. Klusums, mašina brauc lēni, apstājas. Zemeņu lauks.

Sirmgalvis atlaižas savas jaunības zālienā. Bet tā jau nav zāle — lielas zemeņu lapas, ziedi, ogas. Mīrkliis — un māja atdzīvojas. Logi top redzīgi. Atgriežas cilvēku balsis. Atgriežas tveicīgas vasaras dienas vējš — tāds, kāds bijis pirms pusgad-simta. Īzaks sēž zeme, viņam blakus, izstieptas rokas attālumā, starp zemeņu lapām, ziediem un ogām — Sāra un Zigfrīds, Īzaka līgava un brālis. Smieklī, ātra, spraiga saruna, Zigfrīda alkainās acis, pēkšņs skūpstis kā sitiens — nokrit groziņš, izbirst ogas, pakrīt raudošā Sāra. . . Svētiku mielasts par godu vectēva dzimšanas dienai: pateicības lūgšana pie galda, sudrabains galdauta vizmojums, ēdienu pārpilnība — to nākas atļauties pāris reizes gadā —, māte, kas sirsnīgi iedala katram porciju. Dāvanu pasniegšana, nedroša un centīga dviņumāsu dziedāšana, vectēvs laimīgu seju māj takti ar savu klausāmo radziņu . . .

Īzaks — vecs, nevienam neredzams — stāv aiz gaišās ēdamistabas durvīm. Un kad neglītās dvīnes unisonā paziņos, ka Sāra ir skūpstījusies ar Zigfrīdu, kad Sāra, seju rokām aizklājusi, pietrauksies kājās un izskries ārā, viņa būs tepat līdzās viņam, dvesmas attālumā. Raudošā, priecīgā un noskumusi Sāra vienai no Īzaka māsām stāstīs, cik viņš, Īzaks, ir labs, cik tīkami ar viņu kopā muzicēt, prātot par dzīvi un dievu. «Īzaks ir sirdsskaidrs, tikumīgs, tāds kā svinīgs, bet Zigfrīds — nekauņa, taču ar viņu ir tik interesanti, gluži kā rotaļā. Ak dievs, cik tas viss gan ir netaisni!»

Īzaks zaudē Sāru. Sāra nekļūst viņa sieva. Viņam nāksies piekāpties dzīvei, šai dzīvei, ko viņš nedaudz nievā, tāpat kā nievā švītīgo un neviltoto uzvarētāju Zigfrīdu. Sāru paņems Zigfrīds. Īzaks Borgs apprecēs Karinu un arī pret viņu būs svinīgs, iecietīgs, vispiedodoši nevainojams. Šis laulības pārvertīsies par ellī. Atturīga, pieklājīga, godprātīga, labiekārtota elle . . .

Īzaka otrais dēls — tagad mašīnā, ko vada Marianna.

Spēcīgs vējš izķēmojis zemeņu lauka kokus, ķērcosū vārnu bars debesis. Zemē guļ izbārstītas ogas. Sāra, kuras jau sen nav starp dzīvajiem, jauna kā pagājība, rāda Īzacam Borgam lielu, dziļu spoguļi: «Paraugies. Tu esi vecs, nelaimīgs, tu drīz mirsi. Tu esi tik daudz sasniedzis zinātnē, tik daudz zini un nezini neko.» Īzaks skatās spoguļi. Viņš skatās tukšumā, vientulībā, nāvē. Viņam blakus liels, nokaltis koks. Vējš, putni. Māja zemeņu laukā ir tukša un kurla — tagad tas ir mirušās pilsētas nams no pirmā sapņa. Šai namā ir gari, dobji skanoši gaiteni. Un durvis. Cieši aizslēgtas kroņa mājas durvis. Šajā namā Īzaku Borgu ievēdis cilvēks, kuru viņš nejausi iepazīna ceļā uz Lundu.

Maza sporta mašina, kas traucās pretī profesora limuzīnam, pēkšņi neizprotamā kārtā izdrāzās šosejas vidū. Iekaucās bremses — Borga mašina laimīgi nogriezās ceļa malā, bet sporta auto avarēja — apgāzās uz jumta. No tā izrausās divi cilvēki, tagad viņi brauc Īzaka mašīnā; doktors Almanis un viņa sieva, parasti cilvēki pusmūžā. Viņi brauc un spīdzina viens otru. Slimīgs, bezkaunīgs, pierasts naidis. Pierasti sista un pierasti saņemta plauka. Viens otram galīgi apnikuši cilvēki. Apnicis ir viss — seja un balss, smieklī un asaras, vārdi un domas. Ģimenes elle. Ne aplēpta, kā Īzacam un Karinai, bet gan klaja, kļiedzoša, skatītājus alkstoša.

Kāpēc tieši doktors Almanis ievēd Borgu otrā sapņa namā, kāpēc tieši viņš sarīko profesoram nesaprotamu, miklainu un draudīgi nopietnu eksāmenu, kas vienlaikus ir pratināšana, tiesa, spriedums? Laikam tāpēc, ka doktors Almanis zināmā mērā ir viņš pats, Īzaks Borgs.

Eksaminētājs — prokurors jautā Borgam, vai viņš zina, kas ir ārsta svēts pienākums. Īzaks nezina atbildēt, viņš nezina arī, ko nozīmē miklainie, bezjēdzīgie vārdi, kas ar kritu uzrakstīti uz tāfeles. Doktors Īzaks Eberhards Borgs tiek apsūdzēts jūtu saltumā, egoismā, vienaldzībā. Viņam tiek piespriesta mūžīga vientulība. Šis spriedums paliek spēkā arī pēc konfrontēšanās ar sievu Karinu, kas mirusi pirms trīsdesmit gadiem. Mirusi. Kā doktora Almaņa sieva šajā sapnī, lai arī viņa smeļ savus žēlabainos histēriķus smieklus.

Un atkal milas aina. Šoreiz darbības vieta nav saules balti

izgaismots zemeņu lauks, bet gan smaciņš, netīrs mežs; nokaltuši koki, purva rāva un Karina ar neizteiksmīgu, ikdienišķu mīļāko. Īzaks Borgs vēro viņu steidzīgos, jau vecišķos apskāvienus un klausās Karinas vārdos: «Es tev pastāstīšu, kas būs tālāk. Es Īzacam atzišos, un viņš atbildēs: ne jau man tev, bet gan tev man ir jāpiedod. Turklāt, to sakot, viņš būs bezjūtīgs un auksts kā ledus. Viņš ar mani runās kā dievs tas kungs, un nekas, pilnīgi nekas nemainīsies. . .»

«Es redzu smagus, pazemojošus sapņus,» Īzaks Borgs sacīs sava dēla sievai, «man šķiet, ka esmu miris, lai arī dzīvoju.» Šos vārdus teiks tas, kurš taču ir dzīvojis kā izcils cilvēks. Jo nule ceļā uz Lundu viņš izjuta prieku; viņu šajā apvidū zina un atceras. Tāpat kā atceras tas garais benzīna tanka īpašnieks. Kas nu ņems naudu no doktora Borga, kas reiz šeit strādājis, kā teiktu Čehova personāžs par zemstes ārstu. Allaž cēlies naktī, gājis uz izsaukumiem, pieņēmis dzemdības, palīdzējis ierasties šai saule arī savam tagadējam sarunas biedram. Šeit jaunais Īzaks Borgs ir ciniņies par savu maizi, tad aizgājis, pakāpeniski tuvojies zinātnes un slavas virsotnei, pacietis savu sievu un piedēvis viņai, tuvojies vecumam, pavadījis citus kapu kalnā, lēni, nemanāmi un nemanot arī pats padevis nāves varai.

Stāsts par profesoru Borgu ir «garlaicīgs stāsts» par pakāpenisku attālināšanos, izsīkšanu, par cilvēku, kurā mirst dzīvā saikne ar cilvēkiem un pašam ar sevi. Īzaks Borgs ir dzīvojis cienīgi un augstsirdīgi. Bet viņš tiesā sevi par to, ka sākotnējā lepņība un netīksme pret visu, kas nav *tikai garīgs*, deldēja viņa saikni ar patieso dzīvi. Viņš tiesā sevi par to, ka pārāk egoistiski milējis, pārāk sargājis savu noslēgtību, ko bija sev izraudzījis un kas patiešām bija nepieciešama, lai kalpotu augstiem dzīves mērķiem.

Pilnīgi citāds ir Īzaka dēls Ēvalds Borgs, arī ārsts. Viņa situācija ir bēdīgāka. Ēvalds ir miris, jo grib tās būt. Viņš nīst sievu par to, ka viņa ir «iekšā dzīvē» un grib radīt dzīvību. Īzaks Borgs ir traģisks, nozīmīgs, viņš rod dvēseļu atsaucību. Borgs juniors — sīks, tikumiski netīkams. «Es nevēlos bērnus. Izvēlies — bērns vai es. Dzīve ir pretīga, šausminoša. Vēl pretīgāk ir laist pasaulē jaunus nelaimīgos. Un pats pretīgākais ir domāt, ka bērnus sagaida kaut kas labāks nekā mūs,» tā viņš saka. Sausi un histēriski vārdi.

Ēvalds Borgs ir citam laikam piederīgs. Radioaktīvo nokrišņu un globālas katastrofas draudu laikam; viņš jūt pretīgumu pret dzīvi, jo baidās no tās. Taču viņa apzinātajai, pagērošajai tikumiskajai nepietiekamībai, viņa agresīvajam bailēm, kuras viņš vēlas iepotēt citiem, ir dziļas un senas ģimeniskas saknes; Ēvalds ir negribēts bērns, kas dzimis nelaimīgā, melīgā laulībā, un viņš to zina. Un vēl — vai Īzaks Borgs kaut reizi ir iedomājies, ka dēls ir jāiepazīst, ka viņam jāpalīdz, jāvēlti sirds siltums?

Ceļš uz Lundu. Atmiņu, tikšanās, sapņu ceļš. Atklāsmes ceļš. Dzīvības un nāves, pagātnes un nākotnes ceļš. . . Studentu jaunās sejas. Šie trīs jaunie cilvēki ceļo ar gadījuma mašīnā. Meitene Sāra, vēl viena, jauna Sāra un viņas garkājainie šortos tērptie ceļabiedri, greizsirdības izraisīti ķīviņi, naivi strīdi par dievu.

Vēca kā pati nāve, reālā laika izjūtu zaudējusi Īzaka māte, kura visu atceras un jau, kas dzīvs, kas miris. Visapkārt mirušas lietas — albumi, lentes, vecas rotallietas un pulkstenis bez rādītājiem samta šķirstiņā — miris laiks. Mirušais laikrādis no pirmā sapņa mirušās pilsētas. Un pār visu, kas bijis un kas ir, — Īzaka Borga seja. Izmocīta, veca, ļoti veca cilvēka seja — pēc visa, kas pārdzīvots, pakāpeniski, divaini top jaunāka. Vecs cilvēks, kurš vēl spēj pamosties no ilgā, stindzinošā miega, lai tiesātu sevi un saprastu citus, lai sajustu maigumu pret parastu dzīvošanu un atrastu spēku ne tikai stāties pretī nāvei, bet arī celt tai savus iebildumus.

Bergmanis nebeidz filmu brīdī, kad Īzaks, Marianna un pat Ēvalds teic viens otram jaunus, labestīgus vārdus. Viņš to beidz ar starojošu, lielu vispārinājumu. Atkal zemeņu lauks, atkal saule, augusta gaisma, vēja pilni koki. Zied zemenes, uz upes skan smieklī. Un atkal ir Sāra.

Un Viktora Šestroma acis — tās atvadās no dzīves un pieņem to.

«Zemeņu laukā» Bergmanis iestājas par dzīvi, viņš atbrīvo savu varoni no vientulības, klusēšanas, nebūtības.

KO DARĪT JAUNAM REŽISORAM?

INTERVIJA AR MĀKSLAS ZINĀTŅU DOKTORU
K. RUDŅICKI (MASKAVA)

— Jedziens «jaunais režisors» pašlaik ir tik izplūdis, ka jebkura diskusija jāsāk ar tā konkretizēšanu.

— Šodien par «jaunajiem režisoriem» visdrīzāk saucam «iesācējus» — tos, kuri sāk strādāt teātrī. Viņu vidū ir jauni cilvēki, ir arī daudz vecāki. Daži drīz pēc augstskolas beigšanas sāk strādāt teātrī, citi, ne gluži savas vainas dēļ, to dara ar lielu kavēšanos. Normāls stāvoklis izveidosies tad, kad mēs varēsim runāt par 25—26 gadus veciem cilvēkiem, kuri, ieguvuši profesionālu izglītību, pierādījuši savas spējas, uzsāk reālu, praktisku darbību. Pagaidām jēdzieni «jaunais» un «iesācējs» lielā mērā eksistē šķirti. Ideāli būtu, ja tie sakristu un jaunais režisors uzreiz gūtu iespēju strādāt. Piemēram, S. Arcibaševs diplomdarba izrādī «Mūzikas stundas» pēc L. Petruševskas lugas iestudēja Taganka teātra mazajā zālē, bet uz profesionālās skatuves tā arī nenostiprinājās. Tāpat kā daudziem jauniešiem, viņam bieži jāstrādā ne tikai pēc principa — «ko iedos», bet arī «jāiemica», jāsigatavo luga galvenajam režisoram. Arcibaševs sāk darbu, varbūt noved viņu līdz galam, bet beigu beigās parādījās izrāde ar divu režisoru parakstiem: inscenētājs A. Efross, režisors S. Arcibaševs.

Ilgu laiku tā strādāja arī M. Mokējevs, taču pavisam nesen viņa iestudētā izrāde par Ļermontovu Maskavas Puškina teātrī pierādīja, ka viņa darbu nav nepieciešams kādam koriģēt.

— «Kāds būs teātris 2000. gadā? Kuri no šodien jauniešiem režisoriem kļūs par 21. gadsimta teātra līderiem?» — tādiem skajiem vārdiem pagājušajā gadā žurnālā «Teātris» aizsākās diskusija par astoņdesmitajos gados teātrī ienākušās jauno režisoru grupas pašreizējo radošo stāvokli un darbu. Rezultāts bija maz iepriecinošs. No pieminētajiem 11 cilvēkiem veiksmīgākais un rezultatīvākais izrādījās V. Sarkisovs, kurš dažu gadu laikā atšķirīgos teātros iestudējis trīs izrādes, pārējie vienu vai divas, vai arī kā asistenti novadījuši līdz galam režisora inscenētāja darbu. No diviem desmitiem viņu veidoto iestudējumu tikai nedaudzi, kā, piemēram, G. Čerņahovska izrāde «Saška» Maskavas Padomes teātra mazajā zālē, kļuva par galvaspilsētas teātru dzīves notikumu. V. Sarkisovs atzinās, ka teātru uzaicinājumiem un piedāvāto lugu izvēlei lielākoties ir gadījuma raksturs, kas atspoguļojas arī iestudējuma kvalitātē. Kā pretarguments skan V. Beļakoviča, Jugozapadnajas pusprofesionālā teātra vadītāja vārdi: «Es iestudēju lugas, kuras man patīk.» Divpadsmit gados šajā kolektīvā viņš iestudējis ap 30 darbu, lielākā daļa no kuriem guvuši plašu sabiedrības rezonansi. Vai, salīdzinot šos faktus, par vienu no galvenajiem celoņiem, kas raksturo jaunās režijas nestabilo stāvokli, varam uzskatīt nepilnības profesionālo teātru sistēmā? Varbūt taisnība

tiem, kuri pirmkārt izvirza pretenzijas pašiem režisoriem?

— Es uzskatu, ka tāds stāvoklis nav jauno profesionālā vājuma pierādījums. Tas ir rezultāts, no vienas puses, kautrībai, ar kādu viņi pārkāpj tos aplaimojušo galvaspilsētu teātru sliekšni, no otras puses, sauksim lietas istajos vārdos — tā ir viņu darba ekspluatācija. Pie tam ļoti bīstama, jo tiek ekspluatētas dotības, talants tajā brīdī, kad tas tikai veidojas, kad jaunais režisors kā mākslinieks varbūt varētu noteikt vesela kolektīva radošo seju. Savukārt «galvenais» vairāk ieinteresēts uzveduma nodošanā. Viņš savās interesēs izmanto jauno režisoru. Tā rezultātā jauno iespējas amortizējas, tas nomāc, zūd ticība sev, saviem spēkiem. Protams, ir jauno vidū ļoti izturīgas personības. Starp tiem — arī nosauktais Čerņahovskis. Pēc veiksmīgā «Saškas» iestudējuma viņš izveidoja Ļeņina Komjaunatnes teātrī izrādī «Tikšanās uz Sretenkas» (atkal Kondratjeva inscenējums), līdz ar to piesakot savu tēmu, uzticību noteiktām idejām, kas pāriet no izrādes izrādē. Bet, tā kā Čerņahovskis spiests klejot, šīs idejas noasiņo. Šeit rodas vēl viena problēma, kuru nedrīkst apiet, runājot par jauno režiju. Tā ir mazo zāļu problēma. Tiek uzskatīts, ka mazās zāles dod teātrim iespēju eksperimentēt un līdz ar to jauniešiem paveras plašs darbalauks. Formāli tas tā arī ir. Tajā pašā laikā mazās skatuves pārvēršas par sava veida slazdu. Jaunais režisors vēlas radīt ap sevi kolektīvu, kas viņu saprot, ar kuru viņš sāk darbu un vēlas to turpināt. Šo vēlmi neapšaubāmi nosaka profesijas būtība un attīstības likumības.

Tikmēr, arī pēc veiksmīgi iestudētas izrādes, jaunais režisors izrādās nevajadzīgs teātrim. Viņš mēģina nākošajā un tā tālāk. Tā tas notiek ar G. Čerņahovski, ar vairāk pieredzējušo K. Ginkasu un daudziem citiem. V. Beļakovičs un S. Kurginjans — studijas «Uz dēļiem» radītājs — ir laimīgs izņēmums. Abi šie kolektīvi teātra eksperimenta ietvaros iegūst profesionālu statusu. Abi režisori strādā ar uzticīgu, viņu gribas vienotu jaunu ļaužu grupu.

Kad režisora spējas attīstās normāli, savā vidē, tad viņam paveras lielas iespējas. Taču, kad tās tiek ekspluatētas šajos mazās skatuves slazdos, tad diemžēl, kaut arī pastāv eksperimenta iespējas, reālu attīstības perspektīvu nav. Mazās skatuves kā garāmejojot mums ir nodemonstrējušas daudzas jaunos režisorus, bet nav radījušas neviena *radošo likteni*. Pie tam pastāvīgs un ilgstošs darbs uz mazās skatuves apgrūtina pāreju darbam uz lielās.

M. Vails, kurš ilgu laiku strādāja Taškentas studentu teātrī, tad iestudēja L. Rosebas «Pirmizrādi» Maskavas Padomes teātra mazajā zālē, sadūrās ar lieliem sarežģījumiem darbā pie izrādes «Vīrs ir vīrs» uz lielās skatuves. Tas pats sakāms

arī par K. Ginkasu, interesantās izrādes «Vagoniņš» autoru, Maskavas Dailes teātra mazajā zālē. Arī viņš, iestudējot šī paša teātra filiālē A. Gaļina lugu «Tamada», sapinās lielās telpas un masu skatu izveidošanas grūtībās. Lēciens no mazas, kamermistila telpas un lielu, plašu skatuvi vienmēr rada jaunam režisoram grūtības. Tāpēc jebkurā situācijā sava trupa un skatuve ir ideāla, barojoša vide, lai attīstītu režisoriskās dotības.

— Pēdējos gados, manuprāt, viena no interesantākajām bija iepriekšējās «jauno paaudzes» režisora A. Vasiļjeva uzstāšanās žurnālā «Teātris». Viņš izteica šādu domu: «Uz jautājumu — kas nosaka mūsdienu skatuves mākslas artistības procesu šodien — vienmēr atbildu tā: mākslinieciskums ir galvenā teatralitātes problēma. Kā spēlēt, lūk, jautājums. Ārkārtīgi grūts un sarežģīts šodien ir uzdevums: kā ikdienišķajā atrast skatītumu? Kas to atminēs — radīs mūsdienu teātri.»

Kā jūs uztverat šo kategorisko pieteikumu?

— A. Vasiļjevam ir pilnas tiesības uz tādu problēmas nostādni. Manuprāt, no visiem režisoriem, kuri pašlaik strādā padomju teātrī, viņš ir vislielākais virtuozs. Ne tikai kā režisors inscenētājs, bet arī kā režisors pedagogs. Vasiļjevs atklāj jaunus aktieru spēles iespējas, vēl neskartas psiholoģisma sfēras, kuras realizē ar neparastām metodēm. Atļaušos nedaudz pastāstīt par viņa pēdējo darbu — V. Slavkina «Serso» iestudējumu uz Taganka teātra mazās skatuves.* Tas ir viņa trešais iestudējums, jo tik skrūpulozi un lēni, kā strādā viņš, strādā reti kurš. Pirmkārt, ir satriecoši režisoriski vingrinājumi uz diezgan pieticīgas dramaturģiskās bāzes. Luga ir nabaga, salīdzinot ar to saturu, ar kuru režisors piepilda izrādi. Tā ir interesanta pēc visiem parametriem — gan tās kopējais telpiskais risinājums, kuram nav analoga mūsu teātra vēsturē, gan tās virtuozais plastiskais risinājums, kad aktieri ar baleta māksliniekiem piemītošo graciozitāti gandrīz vai nodejo izrādi. Vasiļjevs vienādi pārliecinoši un auglīgi strādā gan ar pieredzējušiem meistariem, kāds neapšaubāmi ir A. Petrenko, gan ar relatīvi jauniem aktieriem, kurus īsti iepazīstam tieši viņa iestudējumā.

Interesanti, ka šajā izrādē ne ar kostīmiem vai dekorācijām, bet tieši ar režisoriskiem līdzekļiem — plastiskais zīmējums, intonācijas, mizanscēnas — radīta laika atmosfēra. Laika kustība izrādē, piecdesmit gadus veci un šodienas notikumi tiek pārraidīti ar līdz sīkākajām niansēm izstrādātu aktieru spēli. Šo izrādi var aplūkot kā praktiskās režijas skolu. Tajā var saskatīt veselu jaunāko režijas izteiksmes līdzekļu arsenālu, kas noslēpēti līdz spožumam. Šī režisora fanātiskā darba rezultātā rodas liela māksla. Nebaidīšos apgalvot, ka pasaules režisūrā viņš ir vēra ņemama persona.

Vasiļjevs ir ļoti precīzi noformulējis mūsdienu teātra galveno problēmu. Lielā mērā tā skar arī mūsu teatralās apmācības sistēmu. Nevienam nav noslēpums, ka tā pilnībā balstās uz K. Staņislavskas sistēmu. Taču ļaudis, pareizi apgalvojot, ka Staņislavskis bija ģeniāls un viņa sistēma — liels atklājums, aizmirst, ka no tās rašanās brīža līdz mūsdienām ir pagājis laiks un psiholoģija, kura lielā mērā ir tās pamatā, spērusi lielu soli uz priekšu. Tāpēc Staņislavskas sistēmas kanonizētais variants, kuru joprojām visur praktizē kā «darbības analīzi», nav vairs pietiekami smalks instruments, lai radītu to, ko Staņislavskis sauca par «cilvēka gara dzīvi». Tas daļēji satrauc arī Vasiļjevu, un viņš meklē jaunus resursus, jaunus izteiksmes līdzekļus.

Šajā virzienā interesanti strādā jau pieminētais S. Kurginjans, kurš piesaista sava teātra darbā psihologus un apzināti balstās uz Junga, Fromma un citu zinātnieku pētījumiem. Viņa darba metode ar aktieriem ir jauns veids aktiera daiļrades tehnoloģijā. Cik tas būs rezultatīvi un perspektīvi, rādīs nākotne. Neapšaubāmi, ka jāmeklē jauni ceļi, ja mēs gribam, kā izskās A. Vasiļjevs, atrast jaunu patiesību mūsdienu cilvēka dzīvei uz skatuves. Tādā virzienā kopumā strādā visi mūsu valsts talantīgie jaunie režisori. Tāpēc es raugos nākotnē optimistiski.

Lielu iespaidu uz mani atstāja S. Kurginjana izrāde «Audzināšana pēc Dr. Spoka metodes» (V. Belova darba inscenējums), kura pierādīja, cik nobriedis un savdabīgs ir šis teātra mākslinieks.

Ļeņingradā ir režisors Vladimirs Mališickis, kurš sāka tāpat kā Beļakovičs un Kurginjans — pašdarbības teātri. Viņa radītais

teātris bija ļoti interesants un drosmīgs savās skatuviskajās izpausmēs, neparasts morālajā vienotībā, kas radās starp aktieri un zāli. Seit bieži skanēja Aitmatova, Belova, Kondratjeva, Rasputina proza. Šī teātra liktenis — vēl viens skumjš piemērs. Ļeņingradas teātru dzīves vadītāji Mališicki neatbalstīja, viņa vietā ieradās pietiekami profesionāls un pieredzējis režisors, kurš pārvērtā šo kolektīvu par kārtējo, banālo mākslas iestādi. Pašlaik G. Tovstonogovs devis Mališickim iespēju uz mazās skatuves iestudēt E. Radzinska «Senekas un Nerona laika teātri». Bet man žēl tā kolektīva, kurā strādāja Mališickis, kurā bija savi interesanti formas meklējumi. Neparasts bija V. Sarkisova A. Gaļina lugas «Apmātība» iestudējums Mazās Bronnajas teātrī, kurš diemžēl drīz «sagāzās» vadošo aktieru dēļ. Viņi, no vienas puses, aizbildnieciski izturas pret jauno režisoru, no otras puses, nievājoši, jo bez īpašiem iemesliem jautā viņa mizanscēnas un visu ieceri kopumā. Arcibaševa «Cerību mazais orķestrītis» Taganka teātrī, Čerņahovska «Saška», Vaila «Pirmizrāde», kā arī citi darbi — tās visas bija parādības, kas vieš cerības.

Negribu slēpt arī to, ka starp jaunaļiem bieži gadās sastapt pietiekami profesionāli izglītotus, bet režisorus bez savas idejas, tēmas. Viņi strādā pārliecinoši, darbi ir kvalificēti, taču viņos nav precīzi izteiktas mākslinieciskās individualitātes. Ilfa piezīmju grāmatiņā ir tāda rindiņa: «Gaismas stars neiespraucās viņa kamarītī.» Ne no viena nav nozagts, bet nav arī savs. Tādi arī ir šie režisori — ar profesionālam iemaņām — viņus nevar pieķert plaģiātā, un tomēr tas nav paša radīts. Pašpārliecinātā meistarība un tajā pašā laikā īpatnējs «vecuma nespēks» simpātijas neizraisa. Tad labāk ķeburaini, neveikli, bet savi meklējumi un eksperimenti nekā tāda skatuves darbības pielīdzināta neitralitāte.

— Daudzi desmiti valsts teātru ir iekļāvušies eksperimentā, kura mērķis ir teātra radošā un ekonomiskā reorganizācija. Eksperimenta noteikumi paredz, ka teātriem ir tiesības pēc saviem ieskatiem veidot repertuāru, iekšējās problēmas risināt mākslinieciskai padomei un nevis administrācijai. Acimredzot tādos apstākļos jauno režisoru darbībai paveras labvēlīgākas iespējas. Bet vai teātra pāreja uz saimnieciskā aprēķina principu nav pretrunā ar tā radošo mērķtiecību?

Rietumos tādš jautājums neeksistē — teātris ir komerciāla iestāde, tātad viņš funkcionē kā ražošana. Saimnieciskā aprēķina teātris nevar būt nekomerciāls. Kā atrast līdzsvaru, nezinu.

— Eksperimenta perspektīvas kopumā man vēl nav īsti skaidras. No vienas puses, teātriem it kā tiek dotas patstāvības iespējas, kas liek intensificēt savu darbību un līdz ar to atļauj cerēt, ka lielāka brīvība tiks dota jaunaļiem.

Tā ir teorijā, bet, kā būs praksē — grūti pateikt. Jau šodien pieredzējuši meistari žēlojas, ka eksperimenta ietvaros pastāv desmitiem noliegumu un piebilžu, kuras galvenokārt skar repertuāra prasības. Tiek rekomendēts iestudēt «pa plauktiņiem» — vienu krievu klasiku, vienu mūsdienu lugu, pa vidam var atļauties arī kādu ārzemju gabalu. Ja tiks izvirzītas visas šīs šabloniskās prasības, diezin vai eksperiments kopumā ko īpaši piercīgu atnesīs.

No otras puses, laiks šobrīd mainās par labu patstāvīgiem un talantīgiem cilvēkiem. Arī uz brīdi atmetot eksperimenta problēmas, teikšu, ka kopumā, neatkarīgi no tā, piedalās teātris eksperimentā vai nē, jaunaļiem režisoriem pašreizējais laiks dod labas iespējas. Man ir lielas cerības sakarā ar Teātra biedrības pārveidošanu par Teātra darbinieku Savienību. Pārveidošanas ideja tieši saistīta ar domu par mākslas aizsargāšanu no nekompetentu ierēdņu iejaukšanās. Mēs esam pieraduši domāt, ka bīstams ir tikai nekompetents ierēdnis, bet, kā noskaidrojies — jo vairāk viņš zin, jo neatlaidīgāk un izsmalcinātāk viņš izpilda savas cenzora funkcijas. Savienība pēc idejas ir aicināta aizsargāt māksliniekus gan no ierēdniecības, gan finansu orgānu spiediena, kuri ne vienmēr saprot, kas, rupji runājot, ir «īstais ienākums». Ieguvums, ko dod patiesa teātra māksla, nekādos skaitļos nav aprēķināma. Tāpēc Savienība, kas būs mākslinieku savienība un aizsargās mākslinieku tiesības, manuprāt, spēs parūpēties arī par jaunaļiem režisoriem. Jo savienībai būs jādomā par teātra mākslas nākotni, bet tās nākotne vispirmkārt ir jauna režija.

Ar K. Rudņicki sarunājas
DEĻA BALAKANA

* Patlaban Rīga, Jaunatnes teātra krievu trupa A. Vasiļjevs pabeidzis A. Kuterņicka lugas «Saldumu fejas noslēpums» uzvedumu.

GINTERS ROSLERS

Ikviens grib būt skaists. Cilvēks sevi ir pasludinājis par vienu no skaistākajiem dabas radījumiem jau simtiem gadu. Bet cilvēki ir dažādi. Sastopoties ar ķermeņa skaistumu, ar kailuma sludināto bezkompromisu, līdz zobiem aizpogāts puritānis uzliesmo kā sveķaina lāpa, bet romantiķa kvēlā sirds izkūst līdzīgi vaskam. Starp šīm — galēja racionālisma un emocionāla uzbudinājuma gammām mēs mēģinām rast vienojošo, harmonisko, lai iemācītos valdīt pār sevi pašu, lai iepazītu sevi un nošķirtos no pirmatnējo instinktu vadītās attieksmes pret apkārtējo pasauli.

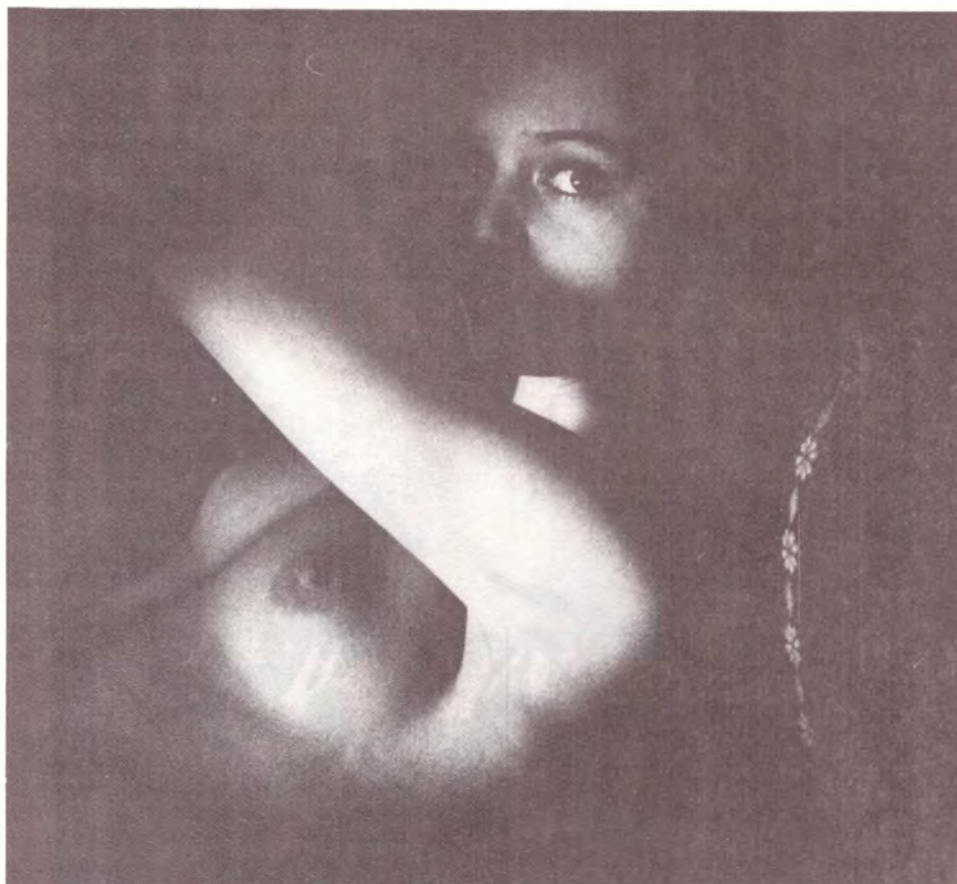
Fotogrāfijai nepiemīt abstrahēšanās no vizuālās informācijas tā, kā tas sastopams tēlotājmākslā, turpretī fotogrāfiskā akta tiešums padara ļoti aktuālu jautājumu par attieksmes godīgumu kā no fotogrāfu puses, tā arī skatītājiem. Šo darbu autors — Ginters Roslers (VDR) uzsver, ka labam fotogrāfam intelīgences nepieciešama vairāk nekā attīstītāja recepte un dzīves pieredze vairāk nekā profesionālā amatprasmē. Vācu fotogrāfu meklējumi šai žanrā saistīti ar stilizētu reportāžu, neatsakoties arī no inscenējumiem, kas dažādajās estētiskajās pakāpēs svārstās no romantisma līdz frivolitātei. Bet

mērķis tradicionāli ir viens un tas pats — atraisīt saspringtību cilvēkos, atbrīvot no kolaptiskajiem žņaugiem kailuma priekšā, padarot aktu pašu par sevi saprotamu, lai lasītāja vai skatītāja apziņā tas iespiestos tik pārveidojoši, līdz kādu dienu viņi varētu atklāti diskutēt par aktu, varbūt pat ģimenes lokā. Runa ir par vērtību atklāšanu sevī, katalizējot uzmanību ar akta fotogrāfijas palīdzību. Pornogrāfiskie vai, gluži pretēji — puritāniskie aspekti atkrīt, jo izceļas ar savu saturisko nabadzību, palikdami inerti radošās domas attīstības procesā. Vadoties no koncepta, kuru izstrādājis Ginters Roslers, var izteikt zināmas bažas par bezdzimuma attieksmes veidošanos, nonivelējot dabas radīto pretstatu vienības — vīrieša un sievietes atšķirības. Varbūt tādēļ šo fotogrāfiju autors atzīmē, ka erotikai akta fotogrāfijās ir svarīga loma tās primārajā formā, piesaistot uzmanību, uzrunājot skatītāju, bet tai pat laikā neklūstot par darba galveno mērķi. Šādi atkailinājumu interpretē viens no VDR akta fotogrāfijas attīstības tendenču noteicējiem, kas, saglabājot nacionālās tradīcijas, uzskata aktu par aktīvu sabiedrības apziņas veidošanas spēku.

VALTS KLEINS

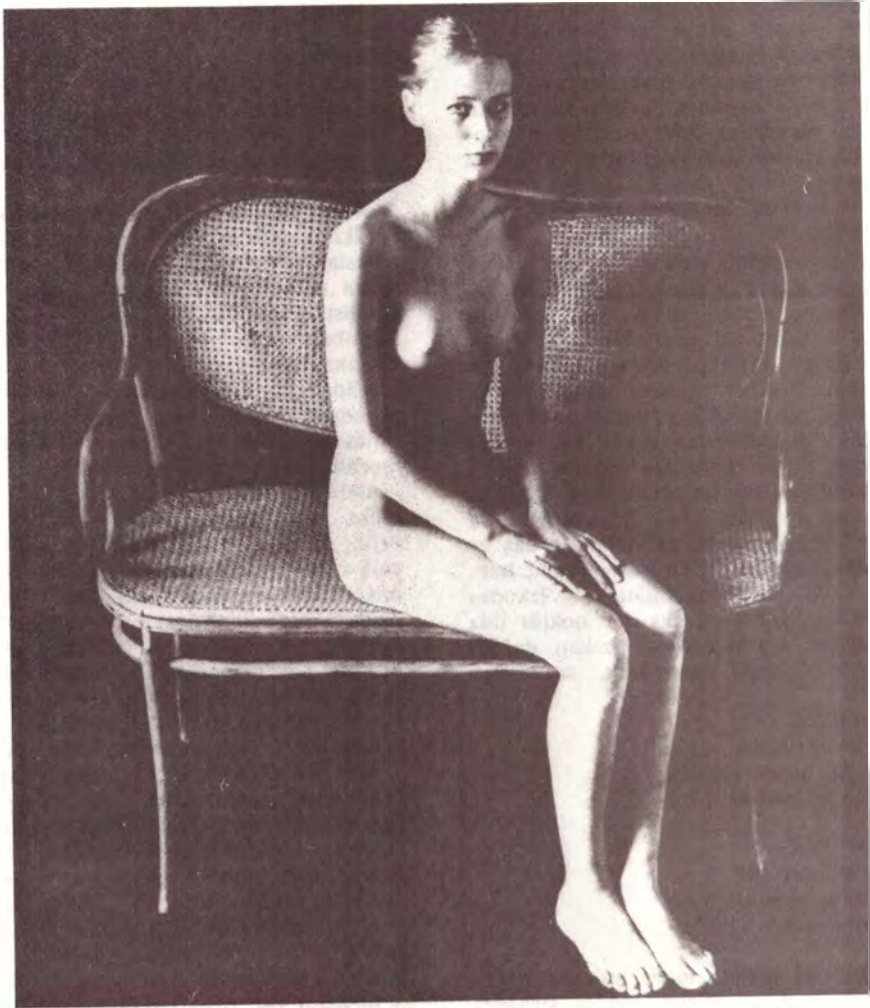

JĀŅA PORUKA PERSONĪBAS UN DZEJAS FILOZOFISKIE PAMATI

Jau pirmie romantisma pārstāvji izvirzīja prasību saistīt dzīvi ar filozofiju, tādējādi paceļot dzeju jaunā pakāpē. Šī prasība atbilst romantiķiem raksturīgajam universalisma principam; filozofija sekmē centienus aptvert pasauli plašās kop-sakarībās, kā arī ietiekies cilvēka dvēseles norisēs, izzināt un atklāt tās. Arī J. Porukam pievilcīga šķiet dzejas un filozofijas tuvināšanas ideja, iespēja dzejā atspoguļot savu cilvēka dzīves pamatproblēmu izpratni.

Jāņa Poruka biogrāfijā ir atsevišķi momenti, kas veicinājuši dzejnieka interesi par filozofiju.

Sava vieta Poruka bērnības iespaidu vidū ir hernhūtismam, kura idejas Druvienas pagastā bija dziļi iesakņojušās. Hernhūtisma uzskats — cilvēka vērtību nosaka nevis viņa sociālais stāvoklis, bet gan jūtu spēks — saista uz apceri vērsto J. Poruku. Tomēr Porukam sveša stingra reliģiozitāte, noteikta balstīšanās uz reliģiskām dogmām. No hernhūtisma gūtie iespāidi Poruka uzskatos vēlāk saistās ar vairākām filozofiskām koncepcijām, tādēļ, nepārspilējot hernhūtisma ideju ietekmi uz Poruka personību, jāpiekrīt R. Egles uzskatam, ka «tas mantojums, ko Poruks visneizdzēšamāk no hernhūtiešiem saņēma, tie ir viņa skaidrības un saskaņas simboli»¹, kuriem Poruka teorētiskajās apcerēs un daiļradē ir nozīmīga vieta. Poruks ar skaidrību saprot garīgu tīrību, cilvēku brīvu pašizpaušmi harmonijā ar līdzcilvēkiem, dziļu jūtu bagātinātu un izkoptu dvēseli. Vai ar dzīves īstenību saistīts cilvēks var nokļūt līdz šādai skaidrībai? Šis jautājums Poruka dzejā izskan dažādi variēts, gan klusinātāk, gan traģiski saasinātāk, ar sāpīgu smeldzi:

*Es saprotu, es sajūtu,
Ka šeit uz zemes spodrība
Tas augstākais, ko mums var dot,
Un skaidram būt ir godība — —*

*Ai, māmiņa, vai mūžīgi
Es varēšu tāds skaidrs būt,
Jeb vai būs liktens nolēmīs
Man citādam virs zemes kļūt?*

1893. gada sākumā J. Poruks dodas studēt mūziku Drēzdenes konservatorijā. Drēzdenes laiks sniedz iespēju atrasties Rietumeiropas kultūras vidē, sekot nozīmīgākajām norisēm tajā, tieši iepazīties ar valdošajām dažādu domātāju idejām. Poruks šo iespēju arī izmanto — blakus nodarbībām mūzikā padziļina savas zināšanas ne tikai mākslā, literatūras vēsturē, estētikā, bet arī filozofijā, kur viņu sevišķi saista F. Ničes, A. Šopenhauera mācības. 1894. gadā, neilgi pirms atgriešanās dzimtenē, Poruks saraksta brošūru «Nākotnes reliģija», kurā cenšas savienot L. Tolstoja savdabīgos kristietības reliģijas meklējumus ar F. Ničes paustajām idejām, sintezējot tās «nākotnes reliģijā». Vēlēšanās savienot šos pretrunīgos uzskatus vienotā sistēmā pavada Poruku visu mūžu; nespēja tādu sistēmu radīt dabiski izriet no Porukam tuvo filozofisko ideju pretmetu rakstura, vienota filozofisko uzskatu pamata trūkuma.

J. Poruks atgriežas dzimtenē, isā laika posmā jūtami paplašinājies savu redzesloku dažādās mākslas jomās, estētikā un filozofijā. «Blakus Aspazijai un Rainim, Jānis Poruks, saprotams, citā idejiskā plāksnē, top par kulturālāko latviešu rakstnieku.»²

Tikpat plaši kā ar mākslu, Poruks ir iepazinies arī ar filozofiju. Hernhūtisms, Ničes filozofija, Šopenhauera uzskati, dzīves filozofijas idejas, Tolstoja mācība, Kanta filozofijas iezīmes, panteisms rod savu vietu Poruka uzskatu veidošanās procesā. Sašūdzinoši neilgā laika sprīdī iepazīstoties un aizraujoties ar tik dažādām filozofiskām mācībām, Poruks nespēj tās mērķtiecīgi sistematizēt vienībā (un tas arī nemaz nav iespējams).

Romantiķiem raksturīga savu uzskatu paušana dažādās teorētiskās apcerēs. Arī J. Poruks tās rakstījis par dažādiem mākslas un sabiedriskās dzīves jautājumiem. Tās pauž dzejnieka uzskatu pretrunīgo raksturu — Poruks nav konsekvents ideālists, viņa uzskatos savijas ideālistiskais ar dziļi dzīves īstenībā sakņotiem vērtējumiem — tas zīmīgi izpaužas arī Poruka daiļradē.

Tāpat kā visus romantiķus, Poruku raksturo nesamierināšanās ar kapitālistiskās dzīves īstenību, ar tās antihumānismu, vēlēšanās pacelties tai pāri ar izkoptu garīgumu, cilvēciskotu morāli. Tieši morāles mainība uz jābūtību, cilvēka vērtības vistiešākajā saistīšanā ar augstiem ētiskiem principiem dzejnieks redz vienīgo iespējamo esošās dzīves pārveidošanas ceļu. Radikāla sabiedriskās esamības pārmaiņa revolūcijas ceļā cilvēku attiecībās humānismu neienesis — vispirms jāmainās cilvēkiem pašiem, tad arī revolūcija nemaz nebūs vajadzīga — tāda ir Poruka pārliecība, tāda tā izskan viņa daiļdarbos, kuru galvenais mērķis — modināt cilvēcību. Mākslinieciski pārliecinoši šis cilvēcības ilgas izskan viņa t. s. «sirdsšķīstu ļaužu» stāstos. Uz tēloto apstākļu un apkārtnes fona šie cilvēki šķietas tādi dievbijīgi cietēji un pazemīgi sava krusta nesēji, kas nesavtīgi mīlestību sniedz apkārtējiem gluži veltīgi. Taču rakstnieks, liekas, šajos cilvēkos saskatījis kādas citas, būtiskākas iezīmes — tās, kas galu galā dara šos cilvēkus laimīgus, ne apkārtējo cilvēku vērtējumā, bet gan sevi. Raksturīgākais piemērs tam ir Zalkšņu tēvs (stāsts «Sirdsšķīsti ļaudis»). Zalkšņu tēvs, noliedzot pats sevi, it kā pilnīgi atsakoties no savas dzīves, tikai tādā veidā arī pats sevi atrod, izvēlas sevi, lai nezaudētu savu paša būtību. Palīdzot citiem, noliedzot sevi citu labā, viņš dara labu pats sev, jo algu (gandarījumu) gūst arī viņš — ne tradicionālajā izpratnē, bet garīgi.

Ideālam var tikai bezgalīgi tuvojies un tiekties pēc tā, bet, šķiet, lai šajā realitātes — ideāla nesavienojamībā nedominētu traģiskais, ir jābūt (vismaz objektīvi) reālai iespējai tuvojies ideālam. Poruka laika sabiedrībā šāda tuvošanās patiesa cilvēciskuma ideāliem nav iespējama, tas arī rada traģiskas izjūtas, apzinot nemainīgi lielo plaisu starp dzīves realitāti, dzīvē realizējamām iespējām un ideāliem. Aforistiskā formā šis pretstats izteikts dzejolī «Neticīgā Toma dziesmas», kas būtiski raksturo dzejnieka uzskatus par ideālu un īstenības attiecībām dzīvē:

*Mūžīgi augstā kalnā
Raugās cilvēka acs;
Mūžīgi dziļā lejā
Nogrimst cilvēks pats.*

Traģismu, kā uzskata Poruks, izjūt ikviens, kuram ir ideāli, kurš iesaistījies cīņā par tiem. Šāda traģiska izjūta raksturo Poruku — romantisma pārstāvi un Poruku — sīkburžuāzisko intelektu.

Sikburžuāziskie inteligēnti neredz kapitalisma sabiedrībā sev vietu, neredz arī skaidru mērķi. Viņi daļēji ir pārsnieguši buržuāziskās pasaules ietvarus, taču ārpus tiem tomēr sev stabilu pamatu nejut. Buržuāziskajai sabiedrībai sveši viņu ideāli, savukārt sabiedrības progresīvā daļa nepieņem viņu individuālismu, pretrunīgās filozofiskās idejas. Vēlēšanas izklūt no šī nenoteiktā stāvokļa rosina dažādus izejas meklējumus. Viens no tādiem izejas meklējumiem izpaužas kā doma par bezpartejiskumu — šķietamu brīvību no jebkuriem sabiedriskās dzīves strāvājumiem. Arī Poruks no bezpartejiskuma pozīcijām cenšas meklēt patiesību, aicina atteikties no partijām: «Aplamie stāvokļi, kurus mūsu rakstnieki pa lielakai daļai ieņem pret dzīvi, viņu patiskā, partejiskā uzstāšanās ir viņus no patiesības, no mākslas būtes pavisam atšvešinājuši.»³

Šis it kā neatkarīgās pozīcijas rašanās cēlonis un patiesais raksturs īstenībā ir citādi: «Vajadzība pēc «cilvēciskas», kultūras dzīves, pēc apvienības, pēc savas cieņas, savu cilvēka un pilsoņa tiesību aizsargāšanas aptver itin visu, apvieno visas šķiras, tālu aizsteidzas priekšā katram partejiskumam, sapurina cilvēkus, kas vēl visai nespējīgi pacelties līdz partejiskumam (. . .) Šādos apstākļos bezpartejiskuma ideja nevar negūt zināmas pagaidu uzvaras. Bezpartejiskums nevar nekļūt par modes lozungu. (. . .) kas apzināti vai neapzināti stāv buržuāzijas pusē, tas nevar nejust tieksmi uz bezpartejiskuma ideju.»⁴

Poruka centieni pārveidot dzīves īstenību nav vērsti uz radikālu esošās dzīves pamatu pārmaiņu, jo «ir aplamība visu to, kas dzīvē patoloģisks un ļauns, neestētisks un neētisks, atvasināt no kapitālisma varas, dzīves materiāliem apstākļiem»,⁵ vispirms jāpārveido cilvēku morāle, tad arī sabiedriskā dzīve pārveidosies. Tomēr 19. gs. beigu posms nepārprotami iezīmē jaunu pārmaiņu nobriešanas procesu sabiedrības dzīvē. Svarstīgos sabiedrības slāņos tas rada nestabilitātes palielināšanos un pastiprinātu pievēršanos dažādām filozofiskām sistemām, lai šo nestabilitāti pārvarētu. Arī Poruks savos meklējumos vērsās pie filozofiem, sevišķi pie F. Ničes.

Sikburžuāzisko inteligēntu interese par F. Ničes paustajām idejām ir visai raksturīga, jo, kā atzīst S. Odujevs, «sikburžuāzijas pārstāvis, apmulsināts ar savu stāvokli buržuāziskajā sabiedrībā, meklē Ničes morāles vērtējumus pamatojumu savam instinktīvajam protestam pret kapitalisma ekonomiskajam un ideoloģiskajam sekām, kuru cēloņus viņš nespēj saprast.»⁶

Ničes filozofijā Poruku saista buržuāziskās morāles asa kritika, individuālista lepnais gars (Poruks ir romantiķis!), saviem uzskatiem atbilstoši interpretēta pārcilvēka ideja: «Priekš tādām, kas turas par daudz pie burta, jāizskaidro, ka pārcilvēks nav nekāds īpašs gadījums, bet ir simbols, kas no dažādiem cilvēkiem dažādi var tikt saprasts.»⁷ Poruks savas izpratnes ilustrācijai citē Ničes vārdus: «Es jums mācu pārcilvēku, kas stāv pāri par jūsējo . . . Es jums mācu cilvēku, kam bagatāka dvēsele, dziļākais gars, augstākā reliģiozitāte.»⁸ Šajā apcerē «Fridrihs Niče» Poruks izsaka vēl tādu būtisku domu: «Arī tam, kas Ničes domām un mācībām nebūt nepiekrīt, nebus iespējams atturēties no šīs valodas spēka un burvīguma, kas pilnīgi liek aizmirst tās neskaidrās un pat gluži tumšās vietas, kuras atrodas viņa grāmatā «Also sprach Zarathustra.»⁹ Šī pedēja piezīme ir būtiska, lai izprastu Poruka interesi par Ničes darbiem. Poruku, kurš kādā vēstulē rakstīja: «Māksla kā manu sajūtu atbalsts un kā manas galvenās iekšējās dzīves atspoguļojums»¹⁰, nevarēja neieinteresēt Niče, kas deklarēja: «No visa, kas rakstīts, es mīlu tikai to, ko kāds ar savām asinīm rakstījis. Raksti ar asinīm, un tu redzēsi, ka asinis ir gars.»¹¹

Vienotu uzskatu kopuma trūkums, kas rada dziļi pretrunīgu pasaules redzējumu, vēlēšanās tikai izkoptā garīguma rast cilvēka cienīgu dzīvi un neiespējamība to tādā veidā sasniegt nosaka Poruka dzejas sāpju pilnās intonācijas. Dzīves traģi-

kas un pesimisma izjūtas saista Poruku ar A. Šopenhaueru. Šopenhauera uzskatus raksturo pārliecība, ka cilvēks savus centienus nevar piepildīt, ka dzīve savā būtībā ir ciešanas, to pārmainīt nav iespējams. Tomēr pesimisma kā bezcerības, izmisuma, pilnīgas neticības nākotnei ietekme uz Poruku nav pārspilējama. Poruks nepieņem Šopenhauera pilnīgo bezcerību — to apliecina arī Poruka izteikumi par šo filozofu apcerē «Quo vadis?»: «Gan radās prātnieki, kā Šopenhauers un Hartmans, kuri vispirms organiskās inteligences dzīvi notiesāja kā bezmērķīgu un nemotivētu, bet viņi ļāvas par daudz aizrauties no dzīves ciņu bēdīgām ārējām parādībām, prasīdami par agru pēc ciešanu grūtību atceļšanas, būdami bez cerībām uz pilnību un noskaidrotu dzīvi.»¹²

Apcerē «Vai pesimisms rakstniecībā ir notiesājams?»¹³ Poruks izsaka domu, ka rakstnieki kļūst pesimisti nevis tādēļ, ka pasaulē nav nekā cēla un daiļa, bet gan tādēļ, ka viss cēlais un labais tiek nīsts un pelts. Šajā apcerē, šķiet, Poruka lietotā jēdziena «pesimisms» saturs vairāk atbilst traģisma jēdzienam — ideālu piepildīšanas neiespējamībai vai bojāejai nepārvaramu pretrunu rezultātā — un tā tiešajā izpaušmē sāpēs, ciešanās.

Jāņa Poruka filozofiskajās idejās ir daudz neskaidrību, pretrunu. To, šķiet, saprata arī pats Poruks, tikai nezināja, uz kādām idejām balstoties, varētu radīt vienotu uzskatu sistemu. K. Krūza atceras, ka 1909. gadā kādā sarunā Poruks esot teicis: «Īsti vērtīga būtu tikai tāda filozofijas sistēma, kas varētu cilvēci atpestīt no visiem maldiem, mokām un ciešanām, bet tādas laikam nekad nebūšot . . .»¹⁴

Bet tāda — marksistiskā filozofija Poruka dzīves laikā bija jau radīta, bija Jaunā strāva, laikraksts «Dienas Lapa», kas iepazīstināja sabiedrību arī ar marksisma idejām. Tomēr gan Marksa mācība, gan jaunstrāvnīeku centieni Porukam palika tāli. Poruks kā individuālists nevarēja pieņemt domas par vienlīdzību — tās baidīja ar iespējam zaudēt savu personības brīvību, neatkārtājamo patību. Porukam nepieņemami arī tādēļ esošās dzīves pārmaiņš ceļi, kas nav saistīti tikai ar garīgo sfēru vien: «Kamēr cilvēki melos un otru piemānīs, tikmēr nekāda revolūcija neatnesīs svētības. Un tiklīdz šis nebūšanas būs izskausts, tad revolūcijas nebūs vajadzīgas, jo cilvēks cilvēkam nedaris pāri.»¹⁵

Ar savām idejām, centieniem un ideāliem Jānis Poruks tālu pāriet buržuāziskās sabiedrības robežām, bet tomēr nespej no tās aiziet, nepārvarami dzīves apstākļi un iekšējās pretrunas nomāc viņa radošo garu — te viss Poruka dzīves traģisms un vēl vairāk — «dzejniekam sava mūža isā sprīdi un koncentrētā veidā jāpārdzīvo vesela laikmeta un veselas šķiras traģisms».¹⁶

Tomēr pat tad, kad dzīvi apliecinošas izjutas mijas ar pesimistiskām noskaņām, Poruks nezaudē ticību cilvēkam kā dzīves lielākajai vērtībai. Poruks tic, ka garīgos varoņus — varoņus ar sirdi, savu cilvēka ideālu, dzīves gaita savā attīstībā arī reiz izvirzīs sabiedrības priekšplānā.

Tagad, kad skaidri apzināties, ka cieņas pret cilvēku mums nebūt nav pārpārēm, isti varam novērtēt vienkāršo stāstu «iz skolnieku dzīves» «Kauja pie Knipskas» un šī stāsta «varoni ar sirdi» Cibiņu, kuru autors pilnīgi raksturojis vienā īsa, bet tik ietilpīgā teikumā: «Bet viņš vēl nebija nevienam sitis.» Jo šajā vienā teikumā ir vairāk reālas cieņas pret cilvēku neka garos cieņas pierādījumos. Un isti varam novērtēt to vienīgo, kas radīja Cibiņa pārkumu pār Buņģi un ko Buņģis nevarēja Cibiņam atņemt tā kā sapnī zelta svārkus, — garīgumu. Arī tagad, citos apstākļos un citā laikā, mes buņģiem neko citu nevaram pretstatīt — vienīgi garīgumu. Arī tagad garīgums paliek spēkā. Tas garīgums, kuram vienmēr arī Poruks ir stāvējis klāt.

¹ Egle R. Poruku Janis. R.: Roze, 1930, 61. lpp.

² Grigulis A. Jānis Poruks dzīvē un mākslā. — Karogs, 1981, Nr. 10, 152. lpp.

³ Poruku Jāņa Kopoti raksti. R.: Golts, 1925, 8. sēj., 273. lpp.

⁴ Leņģins V. Sociālistiskā partija un bezpartejiskais revolucionārisms. — Raksti, 10. sēj., 61. lpp.

⁵ Poruku Jāņa Kopoti raksti. R.: Golts, 1925, 8. sēj., 271. lpp.

⁶ Одуев С. Тропами Заратустры. М.: Мысль, 1976, с. 42.

⁷ Poruku Jāņa Kopoti raksti. R.: Golts, 1925, 9. sēj., 15. lpp.

⁸ Turpat, 16. lpp.

⁹ Turpat, 20. lpp.

¹⁰ Turpat, 240. lpp.

¹¹ Niče F. Tā runāja Zaratustra. R., 1939, 43. lpp.

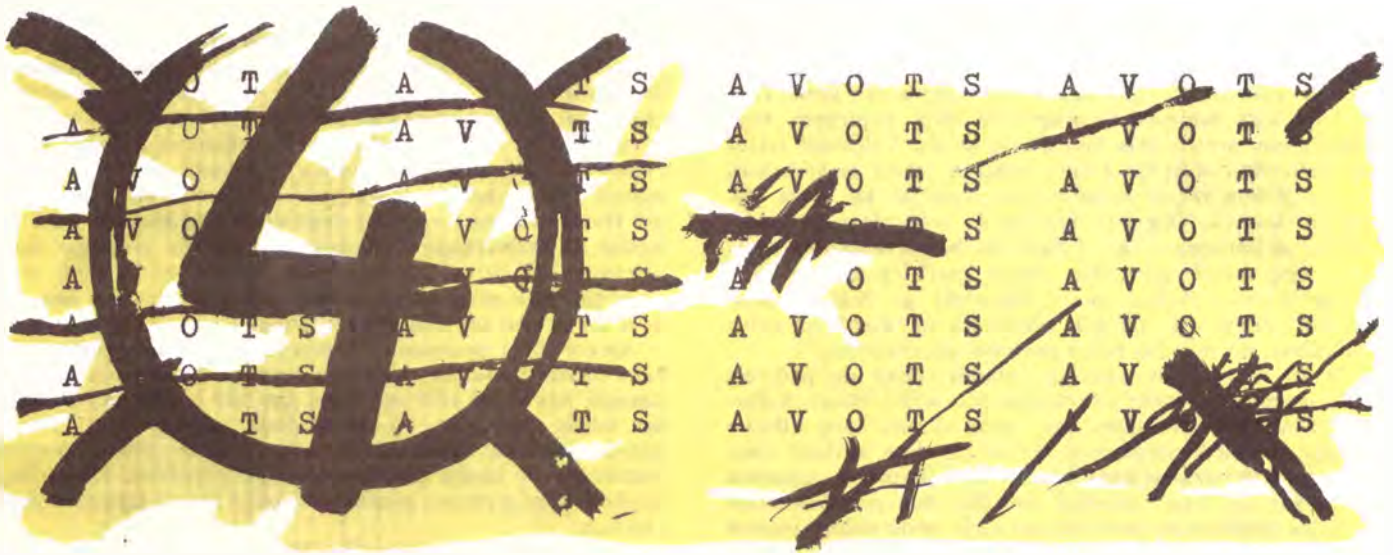
¹² Poruku Jāņa Kopoti raksti. R.: Golts, 1925, 8. sēj., 209.—210. lpp.

¹³ Turpat, 9. sēj. 27.—29. lpp.

¹⁴ Krūza K. Dzīves mīkresli. Grām.: Varavīksne. R.: Liesma, 1971, 66. lpp.

¹⁵ Poruku Jāņa Kopoti raksti. R.: Golts, 1925, 8. sēj., 251. lpp.

¹⁶ Upts A. Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture. R., 1921, 2, 252. lpp.

MONIKA ZĪLE

AR SVEŠU KUPRI MUGURĀ?

Klausieties un brīnieties!...

Republikas mēroga sanāksme. Atbildīga amatpersona tribīnē ilgi uzskaita, ko izglītības jomā skolu reformas sakarā gribētu saņemt no komjaunatnes, un nobeidz ar aicinājumu:

— Dārgie biedri! Ir pienācis pēdējais laiks modināt komjaunatni no ieilgušā miega.

Vairums zālē sēdošo sajūsmināti aplaudē. Bet es nevaru saprast, kur atrodos: nopietnā apspriedē vai divainā teātrī? Vai šie roku plaukšķinātāji patiesi uzskata, ka galvenā atbildība par skolu reformas gaitu jāprasa no komjaunatnes, nevis no tiem, kuriem izglītības druvas kopšanā maizes darbs?

Tālāk. Notiek sanāksme Rēzeknes rajonā. Piedalās partijas, saimnieciskie, arodbiedrību un komjaunatnes darbinieki. Kurš tiek pie vārda, tas neapņemas uzskaita — ko rajona komjaunatnes organizācija nav padarījusi, bet varētu veikt dažādos virzienos. Tāds iespaids, ka šajā pusē izveidojies ilgi slēpts fenomens — nav neviena vairs, kuram par noteiktu jomu algu maksā, viss pilnīgi un nenovēršami atdots komjaunatnes rokās. Protams, tā nav. To labi zina gan runātāji, gan klausītāji. Kad nu viss ir galā, viens kolhoza priekšsēdētājs smiedamies paplīķē plecu galīgi sadrūmušajam komjaunatnes rajona komitejas pirmajam sekretāram Jānim Urbanovičam:

— Neņem tik nopietni! Tu pēc rangiem te pats mazākais, tāpēc vairāk tika...

Es nebūt nedomāju, ka komjaunatnē viss ir ideāli. Sāpe par trūkumiem skanēja komjauniešu pārskata un vēlēšanu konferencēs. Arī nesen notikušais XXIII LĻKJS kongress fanfāras nepūta. PSKP XXVII kongress, dēvējot komjaunatni par politisku organizāciju, vērtā tās nozīmību valsts dzīvē īpaši lielu. Bet tai izvirzītie uzdevumi tomēr nav bezizmēra. Ir daudzas jomas, kuru sliktos rezultātus un to cēloņus komjaunatnei vien kraut plecos nedrīkst. Ne tikai snaudušas, bet saldi gulējušas ir veselības nozares un ministrijas. Par šo nomidzi kārtīgi saņemtas algas un prēmijas. Tad — kā gan komjaunatne var būt atbildīga par daudzu speciālistu bezatbildību?

Tagad, kad savās valodās vēlamies nonākt iespējami tuvāk visādu nebūšanu saknēm, komjaunatne dabū trūkties visvairāk.

Bet kritiskais tonis vairs neiepriecina, tas zaudējis lietišķumu. Tā vien šķiet — to kupri mugurā mēģina iegrozīt pēc ranga mazākajam... Ja paklausies dažāda kaismīgā oratorā, tad šķiet — mums nav ne ministru, ne citu saimniecisko vadītāju, par plānotājiem nerunājot; visu saimniecisko dzīvi vada komjaunieši, kuri ir inerti, kuriem trūkst iniciatīvas un tā tālāk. No šejienes katrs atspēras un danco, kā prazdams.

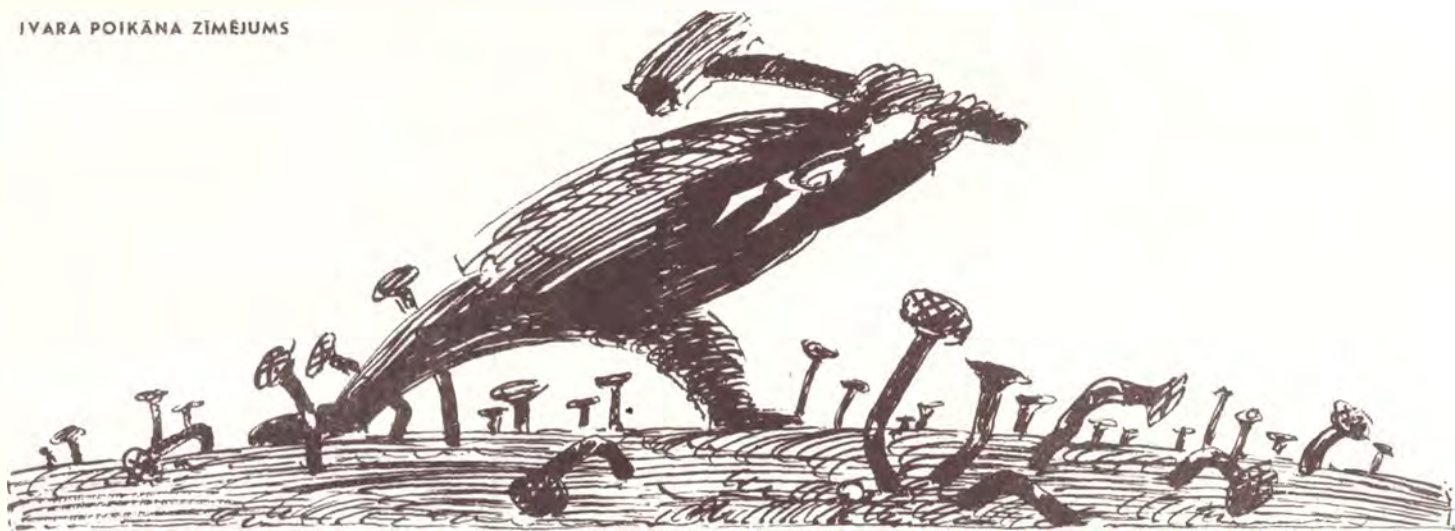
Es klausos un pūlos saprast: ko tas man atgādina?

Bērībā radu mājas bēniņos atradu grāmatu. Kāds bija izplēsis desmit pirmās lapas. Sākumā tas nelikās zaudējums. Taču vēlāk apjautu — tieši trūkstosajā daļā autors bezgala meistarīgi bija iemudzinājis šī milestības un nozieguma stāsta intrigu. Arī līdz beigām tikusi, tomēr nesapratu: kāds noslēpums neļāva savienoties divām karstām sirdīm. Atlika tikai minēt.

Kaut kas līdzīgs dažreiz notiek, mēģinot uzvelt atbildību komjaunatnei par svešiem grēkiem. Visbiežāk tiek aizmirsts, ka komjaunatne darbojas reālos ekonomiskajos apstākļos. Tie tad arī nosaka šīs organizācijas iespējas. Ja to neņem vērā, tad iznāk lasīt grāmatu no vidus un secinājums sašķiebjas greizs.

Labi zināmas Latgales lauku cilvēku rūpes. Neuzskaitīšu tās. Lai šajos rajonos likvidētu atpalicību, pieņemti speciāli republikas valdības lēmumi, kuri reglamentē — kas austrumu pusei jāsaņem. Protams, pretī jādod rezultāts. Arī no komjaunatnes prasa ieguldījumu. Viens uzdevums liekas tīri konkrēts — jauno mehanizatoru audzināšana.

Bet ieskatīsimies vērīgāk — vai ir Ludzas puses komjauniešu spēkos veicināt saimniecību nodrošināšanu ar labiem, prasmīgiem tehnikas saimniekiem? Tos vajag visur. Rajonā tikai astoņas lielfermas. Pirms dažiem gadiem, gribēdams palīdzēt ļoti personīgi un ļoti konkrēti, uz atpalikušo Lauderu padomju saimniecību par direktoru strādāt aizgāja bijušais komjaunatnes rajona komitejas pirmais sekretārs Igors Terehovičs. Daži toreiz sacīja: tas izskatoties pēc upura. Tā nebija gan. Bet pilnīgi iespējams, ka velt plecos šo smago nastu tik jaunus gados Igors izlēma, zinot — būs gan uzslavas, gan paļņas par paša nopelnīto.

Igors Terehovičs ir vietējais. Viņa ceļš uz lielo dzīvi sācies 62. Zilupes profesionālā tehniskajā vidusskolā. Izvēli sekmējis arī tēvs, kurš šajā skolā strādāja par meistaru. Un vispār — Zilupes mācību iestādei ir laba slava. Gadiem to veidojis pasniedzēju un meistaru kolektīvs direktora Vladimira Ņikitina vadībā. Slavai var tikai veidot. Jā, var uzpūst arī ar skaistu pārskatu ailēm. Taču tāda slava ātri pārplīst kā burbulis. Zilupei par savējo nav jābaidās. Bet strādāt gan grūti. Tādos apstākļos, kā patlaban, te dzīvē optimistiski skatīties spēj tikai patiesi entuziasti.

Viena daļa profesionāli tehniskās skolas atrodas pilsētiņas centrā, otra tā sauktajā «kalnā». Abas šķir krietnu desmit minūšu gājums, tāpēc kā pasniedzēji, tā audzēkņi necieš no kustību trūkuma. Vairākas reizes dienā šurpu turpu, šurpu turpu! Turklāt jāņem vērā, ka šai soļošanai nav radīti ideāli apstākļi. Ja gribam būt precīzi — tas kājojamais gabals rudenos ir briesmīgi dubļains.

Bet jods ar estētiku un citiem smalkumiem! . . . Lielākā nelaime, ka skolas darbnīcas jau sen vairs nav piemērotas mūsdienīgām mehanizatoru apmācībām. Uz Zilupi skoloties nāk galvenokārt Ludzas rajona zēni. Līdzī — saimniecības norikojums. Saimniecība savukārt šos skolniekus gaida atpakaļ ne tikai kā vienkāršu darbaspēku, kurš liks rūkt traktoram. Uz viņiem skatās ar cerību — viņi taču tur, skolā, mācījušies, kā vajag darīt, lai būtu labi un pareizi. «Kā vajag» — tas nozīmē progresīvās darba organizācijas metodes. Tikai tās var izvest rajona atpalikušās saimniecības uz gludāka ceļa.

Bet vai daudz tas jaunais mehanizators var parādīt, ja savas nozares labāko pieredzi skolā viņam demonstrē galvenokārt — teorētiski? Vladimirs Ņikitins spēj mobilizēt visas iekšējās rezerves, uztaisīt informātikas kabinetu — ar ko tad šie puikas sliktāki par Rīgas pievārtē augošajiem, lai arī pie viņiem atnāk laikmeta elpa! Taču uzcelt saviem spēkiem, no nekā, jaunu darbnīcu kompleksu pedagogu saime nu nekādi nevar.

Valsts profesionāli tehniskās izglītības komiteju nedrīkstētu vainot — nauda celtniecībai atvēlēta. Bet tie tūkstoši ir ar malduguns dabu. Tikai spīd un kaitina, jo rajonā nav celtniecības jaudu. Visapkārt briesmīgi daudz visādu vajadzību. Sevišķi tagad, kad atcelti absurdie liegumi par māju būvēšanu līdzās fermām.

Protams, rajons ir ieinteresēts skolas «produkcijā» — dodiet, dodiet pēc iespējas vairāk. Skola pūlas, lai visas grupas būtu nokomplektētas — pedagogi brauc pa saimniecībām, pa rajona iestādēm, tiekas ar bērniem, ar vecākiem. Godprātīgi veic profesionālo orientāciju. Taisni brīnums — kur paliek tie absolventu simti, jo rajona vajadzība mazāka nekļūst. Taču maisa caurums — praktisko apmācību bāzes trūkums — ar neapbruņotu aci saredzams. No atpalikušās saimniecības skoloties nākušais nevar uzziņāt, kādi tad būtu labākie paraugi, par kuriem viņam savās mājās jācinās. Un, patstāvīgās darba gaitas uzsācis, šis jauneklis dzirdēs sev adresētus kaismīgus pārmetumus: kāpēc jūs, komjaunietis būdams, nepieliekat visus spēkus, lai ieviestu un pārņemtu savā profesijā labāko utt.?

Bet sakiēt man, gudrinieki un principiālie: kādu radikālu iekāpšanu dzīvē mēs drīkstam prasīt no Ludzas rajona jauniešiem mehanizatoriem, kamēr Zilupes skolas materiālā bāze paliks vecajā līmenī? Šķiet, celtniecībai atvēlēta nauda vēl ilgi kaltēsies. Un šādā situācijā nevar gaidīt pilnīgi atmaksājamos tos papildu asignējumus, kurus valdība atvēl ekonomiski vājo balstīšanai.

Tādās skolās kā Zilupes profesionāli tehniskā audzēkņi mācās visu. Ne tikai traktoros rūcināt. Mācību pārzīne Regina Iļjina saka:

— Tas, protams, ir bēdīgi, bet tikai retajam mūsu skolniekam krietns īstais tēvs un māte . . . Dažs šeit pirmoreiz savā dzīvē redz sārtu ēdienu trīsreiz dienā un vienmēr tīrus palagus. Te viņš atskārst, ka ar dubļainiem zābakiem nedrīkst lācot pa tikko izmazgātu grīdu, bet eļļainais vamsis nav piemērots sēdēšanai klasē. No tā sastāv darba un sadzīves kultūra. Mēs te mācām, ka mehanizatoram nemaz nav jābūt melnam. Un, zīniet, puīši ļoti cenšas ielāgot tīrības un kārtības alfabētu.

Klausoties Iļjinā, atcerējos, kā pirmat pie «vecās skolas» brīnījās mūsu šoferis: skat, tie dežuranti skolas pagalmā bez kādas skolotāju pātagas liecas un lasa nomestos konfekšu papirus; tādu rīcību, turklāt no brīva prāta, ļoti reti gadās redzēt. Mēs gudri spriedelējam par personības veidošanos un zinām dažādas teorijas šajā jomā. Bet Zilupes pedagogi bez trokšņa iemāca turēt tīru savas skolas pagalmu. Tā, manuprāt, ir liela lieta, vērtīgāka par daudziem prātojumiem. Bet šis ļoti ieliktais pamats diemžēl pagaidām nogrimst audzēkņu turpmāko darba vietu dubjos. Jo par ražošanas vides kultūru šīs puses jaukie un sirsnīgie ļaudis pagaidām īpaši nepiedomā. Ka tik traktorists. Kāda nozīme viņa zābakų spodrumam? . . .

Lielā vērtē Latgales pusē ne tikai mehanizators. Arī tehnikumu absolvējis speciālists, kuru dēvē par lauku saimniecības vadītāju. Taču nav rajona, kur nesūdzētos par tehnikumiešu laiskumu pildīt savu sūtību un diplomā ierakstīto amatu. Īpaši tiek nievāts mehāniķa arods. Pie pirmās izdevības puīši metas traktoram vai automašīnai segļos. Par to viņus kar pie lielā zvana, pa ceļam kritizējot komjaunatni, kura neaudzina savus biedrus grūtību pārvarēšanai.

Šādā redakcijā grūtības ir abstrakta kategorija. Ļoti konkrētu to padarīja Friča Roziņa Maltas sovhoztehnikuma audzēkņis Andris Kurgs komjaunatnes Rēzeknes rajona konferencei:

— Iznāk pavisam divaini — pie mums puīši mācās par mehāniķiem, bet traktoram klāt gandrīz netiek. Prakses laikā tikai slaištāmiem sovhoztehnikuma darbnīcās. Tur katram vīram savs traktors, praktikantam neko neuztiek. Ražojošais sektors pavisam atdalījies no tehnikuma. Mēs viņiem esam vajadzīgi tikai kā darbaspēks ražas novākšanā. Mums saka: jūs būsiēt speciālisti, vadītāji. Bet kā mūsu tehnikumu beigušais mehāniķis vadīs padotos, ja nav galīgi nekādas iespējas izmēģināt roku darba organizācijā?

Ja Zilupes skolā ražošanas bāzes celtniecību traucē dažādu resoru barjeras, tad sovhoztehnikumiem viens saimnieks —

Agrorūpnieciskā komiteja. Tās pārziņā gan lauki un tehnika, gan topošo speciālistu apmācība un sadale.

Malta nav izņēmums. Otrā republikas malā, pašā Rīgas pievārtē, Mālpils sovhoztehnikumā «sadega» pasniedzēja, kurai bija jānodrošina audzēkņu apmācība autovadīšanā. Jaunajam speciālistam obligāti jāiegūst transporta līdzekļu vadīšanas tiesības. Tās patiesi ļoti nepieciešamas praktiskajā darbā. Taču Mālpilī audzēkņu treniņiem paredzētie automobiļi sirga ar hronisku basumu — trūka riepu. Ko iedalīja, to pievāca ražojošais sektors. Tas, lai gan ar tehnikumu saprecināts, par pašu mācību iestādi nelikās ne zinīs.

Iespējams, šo teikumu izlasījuši, svētā sašutumā sasliesies un apvainosies tie cilvēki, kuri Rīgā, Daugavas labā krasta augstceltnē atbild par vidējā posma speciālistu skološanu: kā tā — nav daļas?! Teorētiski ir gan. Bet praktiski tomēr nav. To ļoti uzskatāmi pierāda šis pats Mālpils piemērs. Kam tikai pasniedzēja nesūdzēja savas bēdas... Viss velti. Sadzirdēja vienīgi negodīgs sagādes darbinieks, kurš sievietei piedāvāja kriminālu kompromisa variantu. Viņa to pieņēma, labi zinot iespējamās sekas. Bet ko citu atlika darīt, sakiet? Tā kā par nelāgo situāciju lietas kursā bija gan sovhoztehnikuma administrācija, gan partijas organizācija, tad prasīt te kaut ko komjauniešiem būtu, nūdien, gatavā bērnišķība...

Kādreiz labi iecerētā ideja — pievienot vidējai speciālajai mācību iestādei tuvējos laukus kā prakses poligону — gadu gaitā tikai attālinājusī tehnikumieti no mehānismiem un ar tiem saistītās darba organizācijas pamatiem. To apgūst lielākoties teorijā. Tehnikumam klātpieliktais sovhozs dzen savus ražošanas plānus, jo par to izpildi maksā prēmijas. Par šiem plāniem sovhoztehnikuma administrācija var dārgi samaksāt... Cik praktiski apmācīts no tehnikuma iznāk jaunais vidējā posma speciālists — par to maza bēda. Un tā dzīve viņus sījā. Lielākā daļa krīt sieta acīm cauri ne tāpēc, ka būtu mīkstpēdīņi. Vienkārši ir savilcies mezgls, kuru atraisīt nav pašu jauno cilvēku spēkos.

Jau pieminētajā Rēzeknes rajona komjauniešu konferencē varēja apskatīt Jāņa Knāķa veidoto fotoizstādi, vēltītu jauniešiem lauku saimniekiem. Attēlos iepriecināja daudzās jaunās sejas. Šķiet, pats to īpaši negribēdams, fotogrāfs uzstājīgi bija fiksējis arī šo jauno cilvēku darba apstākļus. Neuzskaitīšu, ko tur varēja redzēt, bet skats diezgan bēdīgs. Taču tāda ir dzīve. Labi vien ir, ka esam sākuši cieši skatīties arī tās nepievilcīgajos vaibstos. Tam vajag drosmi. Taču desmitkārtēja drosmē nepieciešama cilvēkiem, kuri grib šo nepievilcību pārveidot.

Nesen par Rēzeknes rajona Rēznas padomju saimniecības direktoru kļuvis Heinrihs Tuls. Pavisam jauns cilvēks. Heinrihs strādāja par galveno agronomu PSKP XXII kongresa kolhozā. Labi veidotā kolektīvā. «Rēzna» tam pilnīgs pretstats. Heinriham tas nav noslēpums. Kurš tad rajonā nezina, ka «Rēznu» ilgu laiku mēģināja vadīt odioza personība. Par tās darba stilu pat esot slēguši derības — ņems viņu beidzot nost, vai nē... Noņēma tikai pirms gada pusotra.

— Jūs sakāt — sovhozā drūms paskats? Bet pameģiniet iedomāties, kāds tas bija pirms pusotra gada, kad tur par direktoru aizgāja Gunārs Klindzāns... — saka Heinrihs. Un es saprotu, kāpēc šis ašais jaunais vīrietis izlēma locīt savu basketbolista augumu, pāri «Rēznas» sliekšņiem kāpjot. Viņš negrib ļaut aiziet vējā tam mazumam, ko ar tādām pūlēm savācis Gunārs Klindzāns — nupat ievēlēts par rajona izpildkomitejas priekšsēdētāju. Abi no vienas paaudzes. No tās pašas, kurai vietā un nevietā pārmet atbildības trūkumu. Lai gan līdz kliņķim nodzīvotā «Rēzna» nekādi nav jaunās paaudzes «nopelns»...

Runājot par «Rēznu», gribu pieminēt kādu momentu, kurš sāpīgi aizvaino pat nejausa garāmgājēja pilsonisko un cilvēcisko cieņu. Ezernieku ceļa malā vīrs brūnganas ēkas vējā pland karogs — mūsu tautas varas svētā zīme. Bet līdz mājai, kur izvietojusies ciema padome, tik vienkārši neaiztikt — priekšā dubļu jūra. Šis šausalīgais paskats, manuprāt, sevišķi izceļ to jaunumu, ko nodarijis ilggadējais pavisam vadītājs, rūpējoties tikai par savu labklājību. Vietējā vara reti kur mīt pilis. Bet te karogs plivinās vējā kā izmisuma un mēma jautājuma zīme: cik gadu vajadzēs, lai šo nolaidību saglābtu?

Gabalā tālāk atrodas Mākoņkalna padomju saimniecība. Tās centrā, Ļipuškos, veikals. Divas meitenes aiz letes nekurnēdamas tirgojas briesmīgā šaurībā un arī citādi nepiemērotos

apstākļos. Skats, par kādu saka: pilsoņus ar vājiem nerviem lūdz nepiedalīties... Bet šīm meitenēm te ir mājas, ģimenes. Veikals ir viņu darbavieta. Te viņas tirgo maizi, kuru, goda vārds, kauns saukt tik cēli — melna izplūdusi ķļecka. Cik nav runāts par to, ka pats maizes audzētājs kārtīgu klaiņu neredz. Bet nekas nemainās.

— Nu tā nav, — mēģina iebilst Rēzeknes rajona agrorūpnieciskās apvienības priekšsēdētājs Vasiļijs Ļisičkins. — Maltas ceptuve, no kurienes maizi ved Ļipuškiem, gan strādā slikti. Bet drīz tur pāri nāks kapitālais remonts. Uzstādis elektriskās krāsnis. Būs cita kvalitāte. Ļipuškos trīspadsmitajā piecgadē uzcels jaunu veikalu. Tā ūķa dēļ patiesi kauns no atpūtniekiem, kas vasarās apmetušies pie Rāznas ezera... Bet jums vajadzēja paskatīties, kādus tirdzniecības kompleksus mēs uzcirtām Kirova kolhozā un «Mirnijā»!

— Un ko tajos tirgo?

— Ko dieviņš devis... — agrorūpnieciskās apvienības vadītājs atmet māksloti možo toni un grūtsirdīgi nopūšas. Vasiļijs Ļisičkins gana šejienes dubļus bridis un pietiekami priekšnieka pirāgā kodis. Tāpēc vienu viņš zina labi — šāds ciema veikals ir pirmais akmens, kurš Latgalē izlidina visus logus vārdkopai «lauki arvien vairāk tuvojas pilsētai». Var jau sabūvēt daudzstāvu ēkas un pat ceļu noasfaltēt. Bet, sava veikala sliekšni pārkāpis, laucinieks tūdaļ dabū pa pieri ar nabadzīgā preču sortimenta bomi: stāvi pie ratiem, cits tev nemaz nepienākas!...

Pašreizējais lauku veikala statuss pazemo zemnieku un maizes audzētāju. Un es ļoti gribētu redzēt, kā viens tirgotāju priekšnieks nolemj lauzt neizprotamo paragrāfu, kurš laukos paredz pārdot galvenokārt pirmās nepieciešamības preces. Tāda jociņa kategorija — pirmā nepieciešamība, vai ne? Aug laucinieka ienākumi, aug viņa vajadzības un iespējas, bet šī aprobežotā «nepieciešamība» stāv kā miets ceļa vidū. It kā lauciniekam nevajadzētu to pašu, ko pilsētniekam. Kur te loģika?

Arī lauku tirdzniecības sakarā komjaunatne saņem pārmetumus: negatavo kadrus, nesekmē progresīvu darba organizāciju. Un atkal es jūtu, kā mani mēģina piespiest lasīt grāmatu no vidus... Nu jau es pavisam konkrēti gribu zināt: ko ar lauku tirdzniecību taisās darīt tie, kuriem tas ir algas darbs. Vai viņi visu iespējamo ir padarījuši?

Tāds jautājums dida, raugoties Agrorūpnieciskās komitejas logos. Nezinu, kuri īsti pieder speciālistiem, kam algu maksā par zinātnes sasniegumu un pirmrindas pieredzes propagandu. Neņemšos kopumā vērtēt viņu padarīto. Taču Latgales jaunajam speciālistam šis augstceltnes plecs nav drošs atspajds.

Kāpēc tāds apgalvojums?

Rēzeknes rajona kolhozā «30 Jē Oktjabrja» par galveno zootehniķi strādā Valentīna Arbidāne. Ievēlēta par šī sasaukuma republikas Augstākās Padomes deputāti. Jaunā sieviete apveltīta ar lielu pienākuma apziņu — gribas labi strādāt savā saimniecībā, arī rajonam palīdzēt. Šis jūtas Valentīnu vadīja, kad viņa pirms gada nokļuva Bulgārijā un devās uz jauno racionalizatoru izstādi «Plovdiva-85». Valentīna gribēja pārvest savai nozarei kādu noskatītu derīgu ideju. Viņa tūdaļ ieraudzīja un novērtēja īpatnējo piena vadu, kur oriģināli atrisināta slaukuma dzesēšana — nepazeminot tauku saturu. «Kurā zemē šis piena vads ražots?» zootehniķe vaicāja. «Padomju Savienībā. Latvijā. Tur viņiem ir Lauksaimniecības akadēmija — tās speciālisti šo asprātīgo ideju realizējuši.»

— Manījos ātrāk prom. Lai neuzprasa, no kurienes esmu pati... Gan kauns, gan dusmas. Peramies kā akli kuceni pa peļķi. Kamēr līdz Latgales saimniecībai atnāk pašu republikā dzimis labs jauninājums, tas pa ceļam vecs palicis...

Vai varam nopietni pārmet, ka Valentīna, būdama arī kolhoza komjauniešu sekretāre, nenodrošina jaunu darba metožu ieviešanu?...

Bet pietiks jautājumu. Mūsdienās tos labi iemācījušies uzdot visi. Pagaidām maz atbilžu.

Kāpēc es to rakstu. Neba lai aizstāvētu komjaunatni. Tai advokātus nevajag. Pareizi jānovērtē komjaunatnes iespējas. Un vispār — pirms raidām kādam domātu pārmetumu, saskaitīsim vismaz līdz desmit: varbūt tie asie vārdi nāks atpakaļ kā bumerangs?... Latgales pusē gan saka — kai malna tyvcs.

PĒTERIS APINIS

VĀJAIS, BRAUC ĀTRI PROM!

Par Latvijas ceļu būves trestā Tjumeņas apgabalā nostrādātajiem trīsarpus gadiem stāsta ārsts Pēteris Apinis. Trests dibināts 1980. gadā Latvijas PSR Autotransporta un šoseju ministrijas sistēmā, lai sniegtu praktisku palīdzību Tjumeņas naftas un gāzes atradņu ekspluatācijā. Katru gadu Jamalu-Ņencu autonomajā apgabalā, galējos mūsu valsts ziemeļos, trests izbūvē 40 kilometru dzelzsbetona plākšņu ceļu. Baltās un nebaltās dienās, svelošā aukstumā un vējā, darba ritmā izaudzis spēcīgs un radošs ceļinieku kolektīvs, kas godam aizstāv gadsimtos krāto mūsu tautas darba tikumu svešā vidē, tālu prom no Latvijas. Tēlojums ir veltīts tajā pieminētajiem ļaudīm un uzskatāms par pateicības pilnu vēstuli.

1983. gada jūlija naktī stāvēju svešā ziemeļu zemē un raudzījos debesīs. Pāri skrejošie melnie mākoņi nāca no rietumiem, kur bija palikusi mana iepriekšējā dzīve. Jaunā sākās ar nezināmo.

Surgutas lidosta — Ziemeļu vārti. Pārpilna melnos vatniekos un ausainēs satuntulētiem cilvēkiem, ļaužu burzma, kurā cilvēka kustība pakļauta masas kustībām. Kur nav kustības, tur guļ — gan uz soliēm, gan gāzētā ūdens automātiem, kioskiem un uz grīdas, pakļājuši apakšā kādu drēbes gabalu, avīzi vai vispār neko. Burzma ap kasi, mūžīgi lidojumam nelabvēlīgi laika apstākļi.

Surgutas lidosta! Vēlāk es pieradu, pat iemīļoju tevi, tavas lamas, tavu liksmi, smilšu slāni uz grīdas. Pieradu pie ziemas tumšajām, piesmakušajām, līdz 30 ° sakarsētajām uzgaidāmajām telpām, kad ārā tikpat grādu minusos, un cilvēki spraucas caur durvīm turp un atpakaļ, lai ieelpotu svaigu gaisu vai apsildītos. Pagājušonedēļ cepts, bezgala sīksts šašliks restorānā un neliels kautiņš tualetē. Var dzirdēt vai visu PSRS tautu valodas, braucēju ceļamērķi visā Padomju valsts teritorijā. Dažs klaiņojošs kabataszaglis, pulciņš sīkspekulantu un pusducis čigānu.

Kas nav bijis Surgutas lidostā, tas nav bijis Tjumeņas Ziemeļos. Draudzīgiem rokaspiedieniem un laika ziņām dāsna

satikšanās starp atlidojošajiem un aizlidojošajiem darba biedriem. Nospiedošais klusums starp tiem, kuri dodas uz darbu. Daža bulgāru sarkanā vīna pudele, dzīvespriecīgas runas un kāda lustīga dziesma mājupbraucējiem.

Līdz manām jaunajām mājām no Surgutas vēl trīs četri kilometru simti. Vasarā — dārdoša helikopterī, tundras skaistuma apmirdzēti. Ziemā — vilcienā ar dažu izsistu logu un krietnu pulku šausmu nostāstu, šie kilometri ierāvušies baltās kupenās. Vienmēr vilciens tiek apturēts pašrocīgi, izmantojot rokas bremzi, visvēlamākajā vietā. Mēs izkāpjam pie pārbrauktuves, pavadoņu azerbaidžāņu neapmierinātības pavadiņi.

Vēlāk uzbūvēs lidostu Nojabrskā, no kuras līdz mūsu ziemeļu ciematam divas stundas mīkstā autobusā. Surgutas Ziemeļu vērtus atcerēsimies tikai nostāstos, kuri lēnām apaug skaistām detaļām un brīnišķīgām niansēm.

1980. gada rudenī, spēlējot orķestriem, dzirkstot atvadu runām un tōstiem, Latvijas ceļinieki devās uz Tjumeņas apgabalu. Zībsnija fotoaparātu spuldzes, svinīgo mirkli filmēja Latvijas TV, kinostudija un vesels bars amatieru. Prombraucēji uz Ziemeļiem devās speciālā ešelonā, praktiski neapkurināmā vagonā. Tumšajās diennakts stundās sargāja savus buldozerus un greiderus no rezerves daļu tīkotājiem. Pirmā īslaicīgā apmešanās Nojabrskā — ukraiņu ceļinieku ciematā, bet tūlīt pa neceļiem centās izlauzties uz Ziemeļiem. Tur, Holmogoru naftas un gāzes atradņu rajonā, sāka ceļt paši savu ciematu, vienlaikus bērt zemsegu un likt plātnes ceļam uz Nojabrsku.

Uzcelti purva vidū, bāli dzeltenī un nedaudz vienmuļi stāv Holmiši. (Latviskots Holmogoru nosaukums. Vērtīgs jaunvārds — tikpat kā Zigmunda Skujiņa skrotzīmulis.) Būvēja ātri, vienstāvēji un saliekami. Mājelēm deva vairāk vai mazāk oficiālus nosaukumus. Tā sabūvēja vīgvamu, kotedžas. Par godu tresta pārvaldniekam Vasilijam Zaharovam ciemata rietumu gals tika nokristīts par Zaharovku, un šis nosaukums vēl stabili turas Holmišos, mūsu ceļiniekiem jau promises. Uzbūvēja ērtu un skaistu veikalu, gulbaļķu pirti. Īsi bija ciemata ziedu laiki. Nepaguva vēl lāga Holmogoros celtniecību pabeigt, kad ceļiniekiem nācās doties projām uz Vīngapūru. Gundara Lasmaņa ielānotā kafējnīca tā arī netika augstāk pār pājiem.

Holmišus atstāja naftinieku pārvaldes «Holmogorņeftj» rīcībā. Naftinieku priekšniecība mīt Nojabrskā. Kur nav jūtama stingra saimnieka rokas un vēriņas acs klātbūtne, kārtība aiziet pašplūsmē. Tikai gads bija pagājis. Nodedzis vīgvams, cūku ferma, vesela mājiņu virkne. Aizbiruši un piedrazāti grāvīši, nokaltušas pēdējās ciemata priedītes. Holmogori bija zaudējuši savu pievilcību un romantiku.

Tagad Holmišu atdzimšanas gads. Jauni, naftas bagāti ieguves urbūmi, naftas vada Holmogori—Kļina celtniecība deva jaunu impulsu ciemata celtniecībā. Dibināta ciema padome, uzcelta skola un bērnu darzš, grāvīši iztīrīti, visapkārt divstāvu ēkas. Uzcelta jauna ambulance, un manā vecajā mīļajā medpunktā drēgni klaiņo vējš. Dēļu kaudzes visapkārt vīgvama vrakam liecina par ēkas atdzimšanas gaidām. Vīgvams — tā bija mūsu pils, viesnīca un pirts, deju zāle un intīmais kaktš. Vīgvamā nodejots Holmišu laiks. Nodedzis dzīvē un atmiņās.

Pāri latviešu ceļinieku pirmajiem Rietumsibīrijā celtajiem betonplākšņu lielceļiem šogad uzlieta asfalta kārtā.

— Paliks ceļi, paliks tilti upēm pāri, — savā interpretācijā toreizējā autotransporta un šoseju ministra Egona Slēdes dziesmu izpilda mūsu baritons Ojārs Grietēns, vīri ceļas kājās, un zāle piedziedājumu ruc līdzī. Paliek Holmišu ceļš, latviešu ceļiniekiem jau tālu promises. Paliek tūkstošiem kubikmetru sabērtas grunts, kuriem uzlikts no Latvijas vests cements un plāksnes. Soli pa soli purva dūkstī uzbūvēti ceļu kilometri pretī Ziemeļu naftas un gāzes atradnēm.

Holmiši — atmiņu virtene, kuras, cita aiz citas spiezdāmās un drūzmēdamās, gaida, lai tās paceltu, paglāstītu, pavirpinātu mutēs un noliktu glabāšanai. Bet dažas negrib un negrib iet atpakaļ aizmiršanas pūralādē. Tur, Holmišu kotedžā, velteņiem kājās un kažokā ietinies, savā istabā sēž toreizējais tresta galvenais inženieris Olafs Kronlaks. Ikreiz, uzpūšot ziemelī, viņa istaba pārvērtās ledusskapī. Nejausi apgāzta tējkanna, tēja izlīst uz grīdas, un pēc brīža tur jau izveidojusies ledus kārtiņa.

— Fizikultūru un sportu dzīvesvietās! — saka Olafs un aicina draugus pasludināties. Olafs ir meistarkandidāts šahā un dambretē, arī lielmeistars kāršu spēlē un anekdotisku notikumu stāstīšanā.

— Ceļa būve arī ir spēle, — viņš saka, bet neizpauž, par kuru šā darba etapu tiek runāts. Ceļa nodošanas brīžos viņš rādīs diplomātijas šedevrus, spēlēs ar projektētāju birokrātisko priekšniecību, vietējo naftas magnātu ietiepību un varaskāres pārpilnajiem ierēdņiem.

Izrādīsies, ka Ziemeļu spēles daudziem devušas rūdijumu lieliem darbiem. Olafs Kronlaks tagad vada Valsts Specializēto ceļu un tiltu būvniecības trestu, bijušais pārvaldnieka vietnieks Gundars Lasmanis — Specializēto ceļu remonta un būvniecības trestu. Tundras vēji devuši skarbumu un noteiktību.

Kantoris ir tresta galva. Ražošanas tehniskā daļa ir smadzenes. Mūžīgā cīņā ar dokumentiem un plāniem, rasējumiem un tāmēm. Divi bārdaini vīri, galvas nepacēlušī, cīnās ap papīra lielceļiem. Veselu Jānis, sazvānījis kādu projektētāju, izskaidrojas tonī, kurš nebūt neliecina par uzskatu vienotību. Juris Taube (draugu pulkā uzvārds tiek latviskots) risina caurteku problēmas.

Pārtrauciet uz mirkli savus kubikmetru ciparus!

Kurš gan cits, ja ne tresta smadzenes zinās vakardienas basketbola kārtas rezultātus! Bet pasaules futbola čempionāta dienās ražošanas tehniskā daļa ir arī informatīvais un disputu centrs.

Naftas urbšanas tornī puīši no Baškīrijas noskaidro spriedzes un negatīvo emociju radītās savstarpējās attiecības ar šaujamo ieroču palīdzību. Ievainotos ved ar traktorū — tie glīti sakrauti kabinē. Tās ir mazo mediķu triumfa dienas — te nav specializētu institūtu un lāzera aparātūras. Nav neviena aiz muguras stāvoša pieredzējuša kolēģa. Galvu nepacēlušas, ar traumatisko šoku cīnās manas meitenes — Taņa Vitāne un Nadja Martinova, palīgā atnākušī šoferi Valērijs Dedkovs un ceļa meistars Uģis Baumanis, — viņu darbaspēks tiek lieti izmantots. Pa vienu cietušos izdodas nosūtīt uz Nojabrskas slimnīcu. Gadiem ejot un krājoties pieredzei, sapratīsim savas kļūdas un nezināšanu, bet šoreiz svarīgs ir tikai temps. Pēc jaudīgi nostrādātas nakts vēl pagara saruna ar izmeklētāju.

Kādu milzīgu triecienu romantiķiem Ziemeļos devusi alkoholsma apkarošanas programma! Šādu karu Tjumeņas tundrai laikam vairs nepieredzēt. Bet nebūs vairs smago darba un sadzīves traumu, ko vēl pirms gadiem diviem sev līdzī nesa grādīgā pudele.

Tresta vēsturē varētu glīti iezīmēt trīs posmus, kuri cieši saistīti ar augšminēto problēmu.

Sākums. Entuziasma un spēka pilni vīri ceļ Holmišus ziemas salā. Somu pirtī sakarsēti, — 45° tie lec āliņģī. Alkohola nav. Ja nu kādā svinamā dienā tiek atkorķēta šampanieša pudele, tad tā ir tikai papildinājums jaunības līksmei. Tiek uzbūvēts ceļš no Nojabrskas līdz Holmišiem, ciematā ienāk alkohols. Sākumā to ievēd un par bargu cenu tirgo «biči» (krieviski — «bivšij inteliģentnij čelovek» — pagrimuša elementa apzīmējums), vēlāk to funkciju pārņēma specreisi no Rīgas. Pa debesīm atlidojušais dzīns neļauj cilvēkiem mierīgi dzīvot. Specreisus jaudis sāk saukt par spirtreisiem.

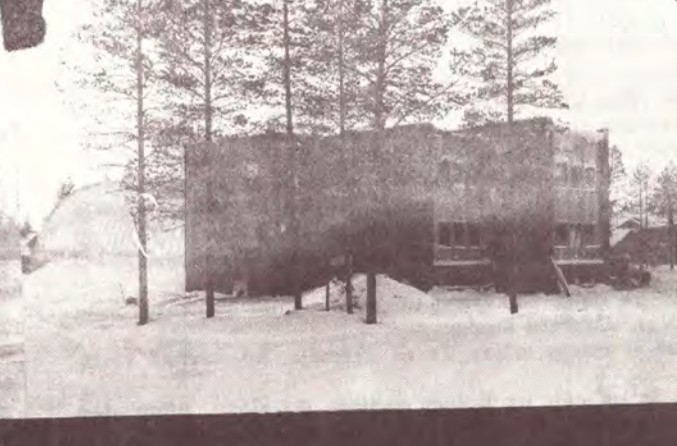
Otrais posms saistās ar brīvu alkohola tirdzniecību visā reģionā. Kādas sekas šai tirdzniecībai, jau rakstīju. Smagajos darba apstākļos no ģimenēm un ierastajām sadzīves parāžām atrautie vīri meklē patvērumu glāzītē. Cīņai ar stresu izvēlas vieglāk pieejamos līdzekļus. «Biču» kustība saplok.

Trešais periods sākas 1985. gada maijā. Samazinājies trauma un negadījumu skaits, kopš tā laika medpunktā nav ārstēties nevienš patients ar alkohola psihozi. Pārliecināto uzvaru svin darba disciplīna, trestā samazinājusies arī vispārējā slimstība. «Biči» mēģina pacelt galvas, taču tagad sīvā cīņā ar likuma sargiem.

Ap naksnīgu gaismekli zēni sāk pārsprīst vietējās problēmas, nenovēršami nonāk arī intīmās sfērās. Būtu jau divaini, ja vietā, kur vīriešu skaits vairākkārt pārsniedz sievietu skaitu, puišus šis temats nenodarbinātu. Pēc brīža visi sāk lielīties ar panākumiem sievietu vidū atvaļinājuma laikā.

— Mainīsim tematū, — saka Dzintra, — parunāsimies labāk par ragu mūziku un vieglā rakstura sievietēm.

— Par to pašu, — piebilst Daina, — tikai par vīriešiem.

Viņš ceļas ap pusdiviem naktī un sastingušiem pirkstiem modina aizmigušo mašīnu. Lēnām lej karstu ūdeni. Rinda pie benzīntanka. Sākas darba diena. Līdz Nojabrskai tukšā. Simt divdesmit kilometru pa veco ceļu. Dažviet ceļu pabīdījis palu ūdens, citur plāksnes iegrimušas. Sausos un gludākos gabalos Arnis brauc ar ātrumu virs simta. Pretimbraucošie bremzē. Sauc par trakiem tos latviešus, kuri grib šeit sev kapu atrast.

— Bet ja kāds malā nepaies un ceļu tev nepados!

— Ar savējiem varu samainīties nebremzējot, — viņš smaida nedaudz samiegtām acīm, — dažkārt viens otram nolaužam pa spogulim. Un vai tad tik vien pasaulē nelaimju, lai jaunas kaut domās pieļautu!

Puspiecos atpakaļ. Krava — betona plāksnes, ap divdesmit četrām tonnām. Ātrums gan mazāks, bet KRAZS kļuvis par situācijas noteicēju — grūtāk valdāms, ja sāks slīdēt — noturēsi.

Aust rīts, kad puīši otrreiz dodas uz Nojabrsku. Iekraušanas un izkraušanas brīdī skaļi sasaucas, jokojas, dzer no termosiem kafiju. Un atkal ceļā. No Nojabrskas otrs atceļš jau dienā. Kā lietuvēns mācas virsū nogurums. Harijs sava milža ātrumu samazinājis līdz četrdesmit kilometriem stundā, kad pretimbraucošs gaziks iedrāžas viņa joslā. Bremzes nevar notūrēt trīsdesmittonnīgā inerci. No gazika tikai apveidi. Harijs cenšas palīdzēt puisim sadragātajā mašīnā — par vēlu.

Bet Valdis Škrabe, Aļģis Gruzdas, Arnis Začs, vēl dažs jau dodas trešajā reisā. Katrs šoferis zina, ko nozīmē dienā nobraukt 700—800 kilometru. Bet ar KRAZU un mēnesi no vietas!

Kola Serpiņš vakarā atnāk uzspēlēt basketbolu. Nekrīt. Jāmet miers, jāiet pagulēt. Līdz pusdiviem atlikušas trīs stundas.

— Nu tad uzdeidāsem veinu riktīgu latviešu tautas dzīsmu teirā latgaļu valūdā bez okcenta, — saka Dzintra.

Muzikāls uzvārds. Piebaldzēns Edmunds Siksne, savas puses lokālpatriots, divus gadus rūdījis raksturu un nebraucis atvaļinājumā. Uģis Baumanis no Hospitāļu ielas Rīgā sevi uzskata par aglonieti. Kā izdevība — abi uzdzied, reizē katrs savu dziesmu, pie kam — katrs savas puses izloksnē, iespējami skaļi un neritmiski. Raksta autoram piebalsojot, trio spēj sagādāt neurozi ikvienam klausītājam.

Tikai Uģis varēja tā — aizbraukt uz Latviju pusotra mēneša atvaļinājumā, 31. martā iepazīties, 1. aprīlī atzīties mīlestībā un aizvest uz dzimtsarakstu nodaļu. 8. maijā nodejoja kāzas, bet pēc divām dienām devās atpakaļ uz ziemeļiem.

Tikai Dzintra viņu tā varēja paņemt. Pamest savus mežus (viņa ir profesionāls mežnieks), doties līdzī vīram Tjumeņas ceļus būvēt. Tieši pēc gada, 1. aprīlī, piedzima leva — visklusākais un smaidīgākais bērns Rietumsibirijā.

Dzintra gatavo vakariņas, turklāt, pretēji ikreizējām negatīvajām prognozēm, izcili garšīgas. Ja sanāk visi izsalkušie draugi (kuriem sievas atrodas neklātienē vai tikai projektā), tad vakariņām manāma mazuma piegarša.

Čelīnieks — tā ir goda marka. Sacīsi: buldozerists, ekskavatorists, tiltenieks — nav tas. Darbā, mājās, svešumā un pašu pusē, traktorā un savā žigulī — tu esi čelīnieks, un ar neiecietīgu žestu nosper no šosejas zemes kukurzni. Stop! Vilnis, Vilis, Osvalds, Imants, Gints un Armands jau mājās — čelīnieki būvē savas Smiltenes puses šosejas. Stiprākie uz tilta, naskākie tehnikas remontā, veiklākie volejbola blokā un skaļākie ap zaļo pūķi — kaut jums Smiltenē visas šņabja bodes aizklāpētu ciet!

Es eju pa balto sila ķērpī un zīnu — mīlu šo mežu, mīlu šos purvus. Alksnīšu Paulis:

— Šeit ir manas mājas. Te es uzzināju, ko nozīmē sirdsmiers.

Paulis ir palicējs uz ilgiem gadiem. Ar sievu, pērnruuden ziemeļos apņemt. Pie naftas vadu licējiem peļņā aizgājis.

Piecelieties, latviešu tautas stiprajie un vējiem līdzīgie! Atsaucieties, tālē gājēji un laimes meklētāji! Pagājušā gadu simta Aļaskas un Jakutijas zeltrači un Baškīrijas līdumnieki! Visu pasaules jūru kuģotāji, burinieku vantīs un tvaikoņu

dūmos! Latviešu pirmdzimtie Krasnojarskas novadā un Altajā, Brazīlijas mūžmeža maldu vilinātie! Pirmie šā gadsimta autobraucēji un lidotāji!

Atkal jauna laimes meklētāju paaudze izgājusi pasaulē. Un nelīdz Māras Zālītes nenovītais Jāņu nakts vainags, neaiztur Raimonda Paula cielaviņa. Viņi vēl ir jauni, strauji pūkst sirds, un pasaule ir liela. Tikai dažreiz netaikā pēc kādas ziņģes acis kļūst miklas. Un arī tā ir tiesa, ka, tikai tātūmā esot, savas dzimtenes skaistumu var īsti novērtēt.

Jānis Jaunsudrabiņš:

*Gadalaikiem nākot un ejot
Piemini Latviju!*

*Atceries tikai
Kur tu citur
atradīsi tādu pavasari, kur tik
rožainā gaismā kvēlo bērzi, veselas
bērzu birzes, kamēr tie vēl pumpuroti, un
nekur tā nesmaržo
kad saplaukst.
Kur vēl citur skan tā ledi kā
Latvijas upēs, kad aprīlī joņo uz
jūru.*

Aizbraucis uz Sibīriju, daudz rakstīju ģimenei un draugiem, skolas un institūta biedriem. Viss bija jauns, interesants un neparasts. Ziemeļos skatījos lielām acīm, klausījos veterānu piedzīvojumu stāstos, pieliku devu iztēles un sūtīju «Ziemeļu stāstus» visos virzienos. Ar katru specreisu saņēmu duci vēstuļu. Gāja laiks. Tuva kļuva Sibīrijas zeme, mīļāka un pierasta. Tālums darīja savu. Vēlāk pats biju kļuvis tāls un svešs. Un tikai pa retam manā korespondencē parādījās pa apsveikuma kartiņai.

Par atsvešināšanos no ierastās vides — vispirms no paziņām, tad no radiem un draugiem — stāsta visi ziemeļnieki. Paliek tikai tie, ar kuriem esi kopā dienās un nedienās, paliek tas klusējošais pulciņš Dainas un Ilmāra Voicišu virtuvītē. Paliek tie vīri, kuri vakarā ienāk paspiest roku, it kā sakot — tu neesi viens.

Pienāk prombraukšanas brīdis. Baltas pūkas plīvinās vējā, pie logiem pieklaucē pirmais lausks. Aizlido zosis, skumji sasaucoties par aizgājušo tundras vasaru. Stāvu līdzās saviem biedriem plānošanas sapulcē, bet sajūta — kā no malas vērojot notiekošo. Man veltīti un manis sacīti sausi un svinīgi vārdi, pat tas mīļais, ko gribi teikt, skan neīsti. Laba vēlējumi, pateicība, jāutras un skumīgas atmiņas, nākotnes nodomos noteikti iepīta tālāka sadarbība.

Es nerakstīšu jums daudzas vēstules uz Ziemeļiem. To skaits tāpat strauji saruks, un tās būs salkanas un pieklājības vārdu pilnas. Bet šīs rindas — tā arī saprotiet — ir mana vēstule Tev, trestiņ, jums, mani Sibīrijas draugi un biedri.

Sabuļu Jānis šeit, ziemeļos, svin savu sešdesmitgadi. Piedalījies Lielajā Tēvijas karā, darba kāpnēs uzkāpis līdz ministrijas pārvaldes priekšnieka krēslam, tagad viņš smaidošs un skaļš vada tresta palīgsaimniecību.

Vakara pusē lēni atsien pludiņu un atsvauro auklai.

— Āķim jābūt pēc iespējas lielam, — tā Jānis, — ar tām mazajām zivīm nav ko krāmēties. (Un vēl — balodis nav putns un līdaka nav zivs.)

Mēs te dažkārt rīkojam sacensības ezerā, kuru saucam par Akvāriju. Sacensības, kurš mazāk izvilks (klausītāji jau ieintrigēti). Tad jāmet ļoti uzmanīgi, tuvu krastam un zālēs, kur līdaka nevar vizuli sagrābt. Katram dodam desmit metienus. Dažkārt to vienu līdaku paspēj sagrābt un norīt otra — lielāka. Tā ka nav ko čammāties ar laukā vilkšanu. Jā, un tie izmanīgie spinningotāji arī nekādi netiek zem piecām līdakām no desmit metieniem.

Jums neliekas — katrai upei ir sava dziesma, savs muzikāls stāsts! Ka Gauja vijīga valša ritmā stāsta par dažu skaistu ziedu. Ka Volga plaši skan Fjodora Šaļapina balsī. Kantrī stilā iedomājos Misisipī plūdumu.

Pura plūst varen plaša un cienīga ar savām daudzajām pietekām. Skaudrā un vienmuļā tundras ainava upes krastos pārveršas — pundurpriedes un bērzelus nomaina stalti ciedri un lapegles, zaļoksnas egles un apses. Rudens pusē sārtām

ogām nobārstīts pīlādzis, pāri straumei noliecas bārbeles un kārkli. Klusa un svinīga savā bagātīgajā krastu rotā Pura plūst cauri gadu simtiem, ārēji nesatraukta par negaidīto cilvēka klātbūtni. Un liekas — ūdeņi lēnīgā sievietes balsī dzied senu krievu romanci, jūtām un iekšēja nemiera bagātu.

1984. gada decembrī, salam sasniedzot piecdesmito iezīmi termometra stabīnā, vīri rok kapu Stasim. Dedzina autoriepas uz sasalušās smiltis, parok divdesmit atkausētos centimetrus un dedzina atkal. Tā lēni, pamazītēm cauru nakti. Stasis paliks šeit pavisam, un savam biedram ziemeļos kapu rok dziļu, lai gulēšana siltāka. Ne katram lemts izturēt Ziemeļmātes skaudro skatienu. Nepārtrauktā nakts un vienmuļais tundras klajs liek dzīvi pārvērtēt arī stipriem vīriem. Šurp atbraucis ciklotīmiķis nodekompensējas par ciklofrēniķi, psihastēniķis par šizoīdu, depresīvās psihozes sākuma stadijas slimnieks šeit izdara pašnāvību. Nežēlīgu atlasī veic Ziemeļi. Vājais, brauc ātri prom!

Trestīņš — tā ir unikāla cilvēku attiecību skola. Miniatūrs sabiedrības modelis, valsts valstī. Lieli attālumi starp apdzīvotajām vietām. Krietna sēta visapkārt ciematam ieguvusi simboliskas realitātes jēgu. Sava valdība (pārvaldes aparāts), sava Tirdzniecības (veikals un tirdzniecības daļa) un Veselības aizsardzības (medpunkts; jautājums — kas biju es!) ministrijas, Tieslietu ministrija apvienota ar prokuratūru (juriskonsultants Mārtiņš Gailis), pat centrālā izlūkošanas pārvalde apvienota ar pestīšanas armiju (dažu kareivīgu un pļāpīgu sievu sastāvā). Dažbrīd rodas iespaids, ka darbojas daudzpartiju parlaments, sevišķi plānošanas sēdēs, darba dienu noslēdzot. Sīvās vārdu kaujās iesaistās komunālās saimniecības līderi (palīgsaimniecība) un civilās celtniecības (I. iecirknis) vadītāji. Transporta pārstāvju konservatīvais spārns (garāžu priekšnieks Jānis Lazdiņš) dod priekšroku plānveida remontam, bet ekstrēmistu spārnā remonta mehānisko darbnīcu priekšnieks Artūrs Žalostībs skaji pierāda, ka šoferu vairākums esot slīmeisti un remontējas ļoti lēni. Miegains sociāldemokrāts bez stabilas ideoloģiskās platformas — galvenais mehāniķis, cenšas atsist ceļinieku uzbrukumus un novirzīt tos pret sagādniekiem.

Labi tam, kurš šajā spēlē saglabā iespēju skatīties visā skaidrām acīm, personīgu antipātiju vai emociju dēļ nekaitēt ne darbam, ne savai mājas dzīvei. Biežāk cieš ģimene. Atbrauc laimīgs laulātais pāris un pēc brīža izšķiras. Paiet neilgs laiks, un informācijas aģentūra (pasts) jau ziņo — abi jau darbojas jaunās laimīgās kombinācijās. Grāmatvedība raiti rēķina alimmentus, kuri dažai ģimenei sastāda gan finansu plusus, gan mīnusos. Diendienā kopā gan darbā, gan atpūtā, nav iespējas kaut brīdi vienam otru neredzēt. Arī atvaļinājumā allaž kopā. Diskotēkā jādejo tikai vienam ar otru, jo simts acu pāru vēro — kas ar ko. Nedod dievs, ja pusdienas sieva negatavo mājās un vīram jāiet ēdnīcā. Tautu valodām liels spēks. Ciematā viss kā uz delnas saskatāms.

Daudzi šeit ieradušies, ne jau romantikas vilināti vai no labas dzīves mukdami. Katram sava sāpe, sava prombraukšanas vēsture, savas vēlmes. Dažs aizgājis no ģimenes, citam darbā bijušas nesaskaņas. Glābiņu meklējot, devušies uz Ziemeļiem. Citus šurp atvilinājuši lielā peļņa un sevis izteikšanas kāre.

Bet izrādās — Ziemeļi nav plāksteris ģimenes brūcēm, kolektīvā spriedzes līmenis lielākoties vēl augstāks, nekā dzimtajā pusē strādājot. Nereti savstarpējo attiecību mudžeklis te savelkas tādos mezglos, ko šķetinot neatšķetināsī. Un tad pēkšņi — kāds saskata svētkus ikdienā. Ciemata runām un apkārtējo skaudībai spītējot, skatās otrā godīgām acīm:

— Es Tevi mīlēšu daudzus gadus,
es Tevi cienīšu visu mūžu.

Jaunajā sporta zālē dzied «Tukums-3». Decibeli un angāra akustika rauj čokurā ausis. Zālē klausītāji pat nenojauš dziesmas saturu. Bet apkārtējās kopmītnēs zēni priecējas — dzirdamība lieliska, vārdi skaidri saklausāmi. Vai tiešām zālē sēdētāji nevar nedaudz paplaukšķināt, lai šo jauko dziesmu atkārtu!

(Nobeigums sekos.)

JAUNATNES SOCIĀLĀ NOSLĀNOŠANĀS MŪSDIENĀS

(SOCIOLOĢISKI PUBLICISTISKAS PĀRDOMAS)

Ikdienā bieži sastopamies ar jautājumu «Kāda jums šķiet mūsdienu jaunatne?». Kā zināms, to apcerējuši jau Konfūcijs un Platons. Šodien visas vecākās un vidējās paaudzes pārstāvju atbildes var klasificēt trīs grupās — labāka, nekā bijām mēs, sliktāka, tāda pati, varbūt tikai nedaudz savādāka. Šis vērtējums parasti tiek argumentēts — vairāk vai mazāk izvērsti un pārliecinoši. Daļa taisnības ir visās atbildēs, jo to saturā ietverts atsevišķu jaunatnes iezīmju raksturojums, pamatojoties uz individuālo pieredzi, kura tomēr ir ierobežota. Izvērstāku un argumentētāku vērtējumu varētu sniegt socioloģiskais skatījums.

Jaunatni kā jebkuru sociāli demogrāfisko grupu iespējams raksturot ar dažādu pazīmju kopumu, turklāt šīm pazīmēm ir atšķirīga vispārīguma pakāpe. Atsevišķas pazīmes atklāj jaunatnes īpašības, kuras raksturo šo sociāli demogrāfisko grupu visos laikmetos. Tās ir «mūžīgās» jauna cilvēka problēmas, kuras jārisina ikvienam no mums, gūstot sociālo briedumu. Taču katram laikmetam un sociāli politiskajai iekārtai ir savas raksturīgas īpatnības, konkrētai paaudzei risināmi specifiski jautājumi.

Aplūkojot vispārīgos raksturojumus, kas atklāj jaunatnes kā vienotas sociāli demogrāfiskas grupas īpatnības, nedrīkst aizmirst, ka jaunatne ir sarežģīti strukturēta, ka līdztekus kopīgiem raksturojumiem eksistē dažādas apakšgrupas, sociālie slāņi. Šādu iekšējo strukturējumu nosaka objektīvas sabiedrības attīstības likumsakarības, vispirms jau tās raksturīgās īpatnības, kuras izriet no cilvēka pieredzes noteiktai profesionālai grupai, vecuma atšķirības un citi faktori. Taču šo dabisko, vēsturiski izveidoto sociāli demogrāfiskās grupas diferenciaciju var pastiprināt arī tāda sociālā noslāņošanās, kurai nav tieša objektīva pamata mūsu sabiedrības attīstības pamatlīkumsakarībās. Tieši šādu parādību, kas atklājas gan jaunatnes uzvedībā, gan tās uzskatos un noskaņojumā, mēs arvien biežāk redzam savā ikdienā.

Neizbēgams ir zināms pretstats starp veco un jauno paaudzi, tēvu un dēlu savstarpējā

neizpratne ir tikpat veca kā šī pasaule, tiesa, atšķirīga ir tās pakāpe dažādos laikmetos. Taču šodien, liekas, jau var jautāt — vai dažkārt vēl lielāka plaša neveidojas pašas jaunatnes vidū, vai mēs varam runāt par jaunatni kā vienotu veselumu, vai pati šī astoņdesmito gadu jaunā paaudze sevi apzinās un izjūt kā sociālu spēku, kuram gadsimta nogalē būs jāveido mūsu sabiedrības seja?

Jaunatnei parasti ir kritiska attieksme pret iepriekšējo paaudžu radītajām vērtībām, dzīvesveidu, pasaules izjūtu. Tā ir likumsakarīga parādība, kura acimredzot ir izteikusi visu paaudžu vēsturisko attīstību. Galu galā vecā noliegums ir jebkuras attīstības priekšnoteikums. Tomēr tieši šī kritiskā orientācija samērā labi atklāj arī jaunatnes iekšējo noslāņošanās, pat zināmu polarizāciju. Daļa jauniešu ne tikai kritiski vērtē sabiedriskos procesus, eksistējošās morāles normas, bet tiecas arī izvirzīt konstruktīvu programmu, vismaz savu personīgo dzīves mērķu formā. Ne vienmēr tie ir pietiekami reālistiski un pamatoti, tomēr jau pati šī pozitīvi nozīmīgo mērķu eksistence, tieksme realizēt savu cilvēcisko «es» liecina par sabiedrības perspektīvu nākotnē. Mēs tomēr nevaram ignorēt arī pretējo polu — kailu noliegumu, kritiku kā pašmērķi. Šis parādības izpausmes mūsdienās vairs nebūt nav tikai nevainīgs protests, savā galējā variantā šāds kriticismis ir saistīts ar noziedzību, narkomāniju, alkoholismu. Antisabiedriskai rīcībai, it sevišķi, ja tā ietgūst draudošus, kvantitatīvus apmērus, ir noteikti sociāli cēloņi, vispirms jau — esošās sabiedrības vērtību sistēmas prestiža mazināšanās, tādas sabiedrības sociālās mikrostrukturās izmaiņas, kuras neatbilst šīs sabiedrības eksistences vispārējiem principiem, sociālā taisnīguma pamatprasībām.

Šodienas jaunieši ienāk dzīvē sabiedrības pārkārtošanās laikā. Viņu varbūt mazāk skar izmaiņas ekonomikā, toties ļoti būtiski ietekmē sabiedrības demokratizācijas process. Atklātība, cenšanās reālistiski izvērtēt savus sasniegumus un arī grūtības, panākt vārdu un darbu atbilstību — visi šie procesi atstāj ietekmi arī uz jaunatni, tās pasaules uzveri. Jo ir jau pierasts dzīvot pusatklātībā, puspatiesībā, pus-

dūšā. Ir izveidojies stereotips — domāt vienu, runāt citu, bet praktiski darboties — vēl savādāk. Taču, lai noliegtu šo kropļīgo dzīves normu, mēs esam veikuši tikai pusceļu, turklāt vieglāko tā daļu — šeit ir tikai līdzenums, paretam sastopams kāds pakalns. Otrs pusceļš ietver kalnā kāpumu — tā būs jaunu vērtību radīšana. Lai to veiktu, ir jāatrod ne tikai pozitīvi nozīmīgas vērtības apkārtējā pasaulē, bet arī sevi. Skaisti ir apgalvot — es atbildu par visu, taču tā paliks tikai tukša frāze, ja nebūs prasme atbildēt vispirms par savu rīcību, savu darbu, savu vietu pasaulē. Apziņa, ka šīs vērtības vismaz daļēji vajadzēs radīt pašam, ka ne visu spēš veikt vecākā paaudze, raksturo daļu šodienas jaunatnes. Jā, tie ir cilvēki, kuru dēļ skolotājam ir vērts iet klasē, pasniedzējam auditorijā, kuru ienākšana mācslā rada pārliecību par mūsu tautas garīgās kultūras pēctecīgas attīstības perspektīvu. Viņu radītās materiālās vērtības jau šodien sniedz nozīmīgu ieguldījumu mūsu tautas saimniecībā. Nešaubs — gandrīz katram no viņiem ir kritiski pārdomu brīži, kad ir grūti pārvarēt dzīves negācijas, savu vājumu, tomēr tos palīdz pārvarēt cieņa pret savu šūtiību, dzīves vērtības apziņa. Tas, ka mūsu agrinās jaunības priekšstati un saņņi konfrontācijā ar dzīves isticību izrādījušies panaīvi, nebūt nenozīmē, ka nevajag saglabāt tiem uzticību vēlākajā dzīves gaitā. Varbūt tieši tas dara mūs bagātus, ļauj uzveikt vienpusīgo kriticismu un pasivitāti — iezemes, kuras diemžēl ir tik izplatītas otrajā jaunatnes daļā. Šo jauno cilvēku attieksme pret dzīvi atgādina panaīvu parodiju par E. Hemingveja tēloto «zudošo paaudzi». Protams, šeit tēlotā jaunatnes polarizācija ir shematiska, dzīvē daudz biežāk sastopami pustoņi, sarežģītākas attiecību sistēmas. Tomēr jaunajam cilvēkam raksturīgais kategorisks, pat zināmā vienpusība dzīves vērtējumā pieļauj vismaz daļēji radīt priekšstatu par jaunatnes noslāņošanās. Turklāt šāda mērķu un centienu diferenciacija ir raksturīga ne tikai acimredzami atšķirīgām jaunatnes grupām, bet arī tādām šķietami vienotām kopām kā studenti, tiesa, ne tik asā formā. Šie jaunie cilvēki taču it kā ir nodemonstrējuši zināmu aktīvitāti dzīves ceļa izvēlē, apliecinājuši interesi par

noteiktu profesiju, taču ko mēs redzam auditorijās? Vairums studentu ir simpātiski jauni cilvēki, pietiekami erudīti, tomēr tikai daļa vēlas nopietni nodarboties ar zinātniskiem pētījumiem, radoši apgūt savu specialitāti, apzinās iegūto zināšanu sociālo nozīmību. Daudziem turpretim ir gandrīz vienalga, kas un kādā līmenī tiek mācīts, galvenais ir nokārtot eksāmenus un iegūt diplomu — tālāk jau redzēs, ko darīt un kā iekārtoties.

Tomēr jaunatnes noslāņošanās saistās ne tikai ar mērķu un centienu diferenciāciju, bet atklājas arī citās daudzveidīgās izpausmēs, kuru kopumu varētu apzīmēt ar vienotu terminu — dzīves stils. Šo atšķirību pamatā ir ģimenes sniegtais mantojums — kā materiālo, tā arī garīgo vērtību izpausmju formā, kā arī tās īpatnības, ar kurām jaunais cilvēks sastopas savā ikdienā — socializācijas procesā. Daļai jauniešu ir plašākas iespējas nekā citiem izmantot materiālās vērtības, iegūt «importa ekipējumu», sadzīves priekšmetus. Pats par sevi šis fakts vēl ir tikai priekšnoteikums zināmāi jaunatnes sociālai diferenciācijai, kas var aktualizēties pie noteiktiem priekšnosacījumiem. Jaunais cilvēks parasti neiedziļinās jautājumā, kas pamatā šīm bagātākajām materiālajām iespējām — vecāku darba augsts atalgojums, sadales sistēmas trūkumi mūsu sabiedrībā vai vēl citi faktori. Viņu bieži vien interesē tikai pats fakts — lietu izmantošanas iespējas. Ja šīs dzīves materiālais komforts kļūst par vienu no pamatmērķiem, kuru turklāt vēl pastiprina attieksme pret garīgajām vērtībām kā pret vienu no iespējamām deficīta izpausmēm — iekļūt populāra ansambļa koncertā vai teātra pirmizrādē, tad var veidoties savdabīga mūsdienu elitārisma izpratne. Šo jauno cilvēku acīs nebūs augsts statuss tam puisim, kurš tērptas firmā «Latvija» šūtajās drānās un valkā «Pirmā Maija» ražotos apavus. Var jau teikt, ka tas nav galvenais, ir daudz svarīgākas lietas — cilvēku savstarpējo attiecību kultūra, garīgā bagātība, zināšanas. Taču ne jau visi jaunieši atzīst šo patiesību par savu, dažkārt notiek tieši pretējs — ārējās dzīves izpausmes iegūst īpašu pievilcību un kļūst par noteicošo dominanti attieksmē pret pasauli. Es nemaz nerunāju par to iespējamo psiholoģisko traumu, kuru var iegūt saskarsmes procesā ar šādas «elītes» pārstāvjiem. Protams, būtu naivi stāstīt, cik slikti ir pārspīlēt ārējās dzīves formas nozīmi, ka tajā parasti ir ne visai bagāts garīgais saturs, un turklāt vēl gaidīt šādu prātojumu radīto pozitīvo audzināšanas efektu. Tik atklāta un naīva didaktika laikam sastopama atsevišķu vāju pedagogu veiktajos «audzināšanas pasākumos», kā arī Rīgas kinostudijas mākslas filmā «Dubultslazds». Vispirms ir jāmeklē sociāli ekonomiskie un morālie cēloņi šādai jaunatnes noslāņotībai vecākās un vidējās paaudzes dzīvesdarbībā un tās rezultātā radītajā sabiedriskajā vērtību sistēmā. Jo, galu galā — cik tad divdesmitgadnieku pie «Žigūļu» stūres ir paši tos nopelnījuši? Sociālo diferenciāciju jau rada ne tik daudz pats šis fakts, kā viņa radītais psiholoģiskais efekts — sociālā taisnīguma apziņošanās pakāpe, kura ne vienmēr jaunajam cilvēkam ir pietiekami konsekventa un nereti zaudē savu kategorismu, kad skar viņu pašu.

Šodien eksistē arī cita, daudz slēptāka jaunatnes noslāņošanās forma. Ne jau visi materiāli labāk situētie jaunieši noslēdzas šajā komforta lokā; daudzi no viņiem tiecas sasniegt zināmu sociālo statusu zinātnē, mākslā vai arī kādā citā sabiedriskās dzīves sfērā. Taču radītās labākās materiālās iespējas — parasti jebkādu nopietnu rūpju trūkums par atalgojumu, dzīves apstākļiem — var veidot zināmu handikapu savas specialitātes apguves iespējās. Arī šajā gadījumā galvenais ir tieši attieksme pret vecāku radītajām iespējām,

prasme apzināties sava dzīves ceļa patstāvības nepieciešamību.

Šāda jaunatnes iekšējā noslāņošanās būtībā reproducē zināmu sabiedrības vispārējo diferenciāciju, taču jauniešiem raksturīgais dzīves pieredzes trūkums, dažkārt arī psiholoģiskā nenoturība var pastiprināt šīs diferenciācijas negatīvo pusi — radīt minētās elitārisma tieksmes, visaiļautības morāles recidīvus. Galvenais — šo jauno cilvēku potenciāls perspektīvā sociāli nozīmīgu vērtību radīšanā nebūs visai augsts. Nedomāju, ka atšķirības materiālās labklājības līmeņos mūsu sabiedrībā ir tik būtiskas, lai spētu vienas pašas veidot aplūkoto sociālo noslāņošanas jaunatnes vidū. Šķiet, ka šajā procesā svarīga nozīme ir arī noteiktiem dzīvesveida stereotīpiem, kuri savukārt izpaužas arī dažādā sociālo grupu savstarpējās uzveres īpatnībās, jaunieša vecumā turklāt atklājoties arī zināmāi virspusējai dzīves izpratnei. Piederība kādai sociālajai grupai dažkārt tiek uzskatīta jau par vērtību, neatkarīgi no paša indivīda darbības satura un rezultātiem. Šāds paaugstināts pašapziņas līmenis nereti savienojas ar augstprātīgu attieksmi pret citas sociālās grupas locekļiem. Nav noslēpums, ka daudzi vispārīzglītojošo skolu audzēkņi uzskata, ka profesionāli tehniskajās skolās mācās tie, kuri neko labāku nav spējīgi darīt — savā ziņā dzīves autsaideri. Tiesa, šādai attieksmei ir kaut neliets, tomēr objektīvs pamats — reālas grūtības vairāku profesionāli tehnisko skolu kontingenta komplektācijā, arī sabiedrībā nostiprinājusies profesiju prestiža hierarhija, kurā dažādiem garīgā darba veidiem ir augstāks statuss salīdzinājumā ar fiziskā darba veidiem. Tomēr pati par sevi piederība kādai sociālajai grupai vēl nedod tiesības apzināties savu vērtību attiecībā pret kādu citu sociālo grupu, jo galvenais taču ir cilvēka reālais ieguldījums sabiedrības dzīvē, viņa orientāciju sistēma un tās realizācija, šajā gadījumā — attieksme pret zināšanu apguves procesu, tā nozīmības apziņošanās. Šodien tomēr daļai jaunatnes varam vērot šādas neadekvātas vērtību orientācijas, kuras sekmē snobisma rašanos un izplatību dzīves uzverē.

Kā redzams, šodien vērojama jaunatnes sociālā noslāņošanās kā noteiktai sabiedrības attīstības pakāpei raksturīga likumsakarība savukārt izraisīta vairākas pretrunīgas parādības. Zināma jaunatnes noslāņošanās bija raksturīga arī iepriekšējām paaudzēm, atstodsmītajos gados šis process varbūt ir reljefāks, to labāk saskatāmu dara visai sabiedrībā raksturīgās izmaiņas — jauno sociāli ekonomisko tendenču, morāles principu sadursme ar konservatīvismu, domaņas stereotīpiem. Šādā situācijā jaunatnes reakcija ir spēcīgāk diferencēta — neliela individuālā sociālā pieredze veicina atšķirīgu, dažkārt pat diametrāli pretēju pozīciju izveidi, vērtējot sabiedrībā notiekošos procesus.

Jaunatnes sociālā noslāņošanās ir saistīta ar atšķirīgu sociālā brieduma pakāpi, kuru sasnieguši konkrēti indivīdi. Sociālais briedums atklājas daudzpusīgu morālpsholoģisko īpašību izpausmes intensitātē. Ievērojams padomju sociologs I. Kons uzskata, ka viena no vispārīgajām jauna cilvēka iezīmēm, kura izpaužas visos laikmetos, ir neiejūtība, pat zināma cietirdība. Šis parādības cēloņi I. Kona skatījumā ir meklējami nepietiekamajā jaunieša individuālajā līdzpārdzīvojamā pieredzē. Liekas tomēr, ka šāda pieeja nav īsti pamatota. Prasme un vēlēšanās līdzpārdzīvot, apgūt vispārcilvēciskas vērtības ir viens no galvenajiem sociālā brieduma sasniegšanas kritērijiem mūsu sabiedrībā. Šis kritērijs gan neraksturo jaunatni kopumā. Daļa visai agri sasniedz atzīstamu sociālo briedumu, spēj atbildēt par savu rīcību, izprast vismaz sabiedrības mikrostruktūru nozīmi, nepiecie-

šamību rēķināties ar līdzcilvēku interesēm, viņu pārdzīvojumem. Daļa turpretim, sasniedzot arī sociologu atzīto vidējo sociālā brieduma iestāšanās vecumu (21—22 gadi), patiesībā nav spējīgi patstāvīgi risināt savas dzīves problēmas, kur nu vēl uzņemties atbildību par otru cilvēku.

Aplūkojot jaunatnes sociālo noslāņošanas, nedrīkst aizmirst arī tās izpausmes sociālpsholoģisko parādību sfērā, jo zināmā mērā jaunatnes diferenciāciju pastiprina arī šī vecuma cilvēkiem visai raksturīgā neprasme līdzsvarot sava «es» attiecības ar apkārtējo pasauli. Daļa jaunatnes ir gatava publiski apspriest savus intīmos pārdzīvojumus, nereti demonstrējot apbrīnojamo infantilismu žurnāla «Liesma» lappusēs, tiecoties pierādīt, cik gan negodīgs ir viņu draudzības vai mīlestības objekts. Citus jauniešus turpretim raksturo pārspīlēta noslēgtība, daudzas psiholoģiskās barjeras. Nereti šīs individuālpsholoģiskās īpatnības, kuras, tiesa, mazāk spilgti izteiktas arī vecāka gadagājuma cilvēkiem, ir saistītas ar plašāku sociālā portreta kontekstu, līdz ar to ietekmējot arī citas iekšējās noslāņotības izpausmes jaunatnes vidū. Eksistējot noteiktai sociālajai diferenciācijai jaunatnes vidū, psiholoģiskais faktors var to saasināt, ietekmējot saskarsmes procesa īpatnības.

Protams, iekšējā strukturētība, noslāņošanās neizslēdz iespēju jaunatnei attīstīties kā vienotai sociāli demogrāfiskai grupai, kura spēj risināt nozīmīgus sabiedriskos uzdevumus.

Jaunatnes kā vienota sociāla spēka apliecinājums ir šī vienotības apziņošanās, laika briedrā izjūta, prasme izteikt savus centienus un pārdzīvojumus. Viena no galvenajām šādas izteiksmes formām ir literatūra. Liekas, var runāt par zināmu progresu salīdzinājumā ar, piemēram, septiņdesmito gadu sākumu — laika posmu, kad šo rindu autors varēja pats sevi pilnā mērā ieskaitīt jauna cilvēka kategorijā. Toreiz mūsu garīgo pasauli lielā mērā veidoja Ojāra Vācieša un Imanta Ziedoņa dzeja, spēcīgu emocionālo spriedzi radīja Aleksandra Čaka atgriešana mūsu kultūras centrā. Protams, māksliniecisku pasaules uztveri, garīgās kultūras pamatus veidoja klasika, tomēr tas nenovērtējams gūvums, ko var sniegt laikabiedru radītā mākslas pariesība, nebūt nebija šodienas jauno dzejnieku līmeni. Vēl bēdīgāk bija ar prozu — līdz pat Andra Puriņa «Nevaicāji man neko» nebija darbu, kurus lasot mēs varētu atpazīt savas izjūtas un pasaules izpratni. Tiesa, būtu vēlams, lai šodienas jaunie prozaīki tiektos vairāk ārpus savas individuālās pieredzes, censtos tvert plašākas sociālās likumsakarības. Tas ir jautājums ne tikai par šo autoru idejisko un māksliniecisko briedumu, bet zināmā mērā arī par visas paaudzes briedumu. Jo mūsu jauno prozaīku, dzejnieku, gleznotāju devumā mēs, manuprāt, varam saskatīt astoņdesmito gadu jaunatnes centienus, šaubas un arī pārliecības izpausmi. Neskatoties uz samērā lielo dažādību idejiski mākslinieciskajos rokrakstos, šeit atklājas mēģinājumi veidot vienotu attieksmi pret pasauli un savu vietu tajā. Tā ir manifestācija, kurā jūtama ieinteresētība jaunatnes kopības izjūtas izveidē, tieksme pārvarēt šīs sociāli demogrāfiskās grupas attīstības negatīvo tendenci uz pārlieku sociālo noslāņošanu. Apliecināt patiesi humānas vērtības kā garīgajās, tā materiālajās darbībās, kā mākslinieciskajos un zinātniskajos meklējumos, tā arī ikdienā var tikai vienota paaudze, kura apzinās savas spējas un spēku. Nevis iekšēja sociāla noslāņotība un arī ne kails sevis pretstatījums vecākajai paaudzei, bet gan pēctecības nepieciešamības izpratne sabiedriskajā attīstībā var veicināt sekmīgu savas sūtības realizāciju, savu iespēju attīstību nākotnē.

MĀSAS

Republikas prokurors J. Dzenītis, staigādams pa kabinetu, šķirstīja daudzās sīkā rokrakstā aprakstītās lapiņas un nevarēja vien izšķirties — uzjautrināties vai sašust. Ja tas būtu Zorža Simenona romāns, varētu tikai apjūsmot cilvēka prāta neparasto spēju samudzināt tik intrigējošu sižetu. Taču autors nebija ne Zoržs Simenons, ne Agate Kristi, pat ne Andris Kolbergs, — bet gan piecas māsas, pavisam konkrētas personas, un aprakstītajās lapelēs runa bija par konkrētiem cilvēkiem un viņu likteņiem, par konkrētām vietām un ļoti konkrētu prettiesisku rīcību. Turklāt par tādu, ka, tikai pateicoties Nopelniem bagātā jurista vistrakāko pieredzējumu ilggadīgai praksei un jau par pieradumu kļuvušai aukstasinībai, mati nesacelās stāvus.

Tā sākās viena no krimināllietām, kuru numerāciju parasti apzīmē ar astoņzīmju skaitli.

Man to visu pārstāstīt ir grūtāk. Pirmkārt jau tāpēc, lai neļautu vaļu iztēlei un emocijām tur, kur jābūt juridiski strikti novērtētai rīcībai. Otrkārt, — tā kā notikumi tieši vai netieši skāruši visdažādāko likteņu cilvēkus plašā ģeogrāfiskajā diapazonā, jau iepriekš atvainojies lasītājiem, esmu spiests nenosaukt notikumu vietas un personas īstajos vārdos. Ceru, lasītājs pats sapratīs, kāpēc. Bet, treškārt, uzņemdamies atbildību par faktu patiesīgumu, es neko nevaru «nogludināt», tāpēc izklāstījumā saglabāju tiklab darbojošos personu valodas un domāšanas stilu, kā arī viņu attieksmi pret notikumiem.

Klusā Tērces ciematiņā vientuļi un pieticīgi dzīvoja Māte. Tēvs, jau kur tas laiks, kopš guldīts smiltājā. Dzīve ar to gan nav bijusi nekāda vieglā. Bet nu, paldies dievam, sešas meitas uzaudzinātas, tās jau sen aizspurgušas lielajā pasaulē, kur nu kurā. Tā nu ar saimniecību un lopiņiem Mātei bija jātieka vien pašai galā. Bet, kad cilvēkam jau pie 80, gan solis vairs nav tik raits, gan acs tik redzīga, gan roka tik vingra. Un te, skat, arī plaušās kaut kāda kaite iemetusies, elpot kļuvus aizvien grūtāk un grūtāk. Labi vēl, ka meita Aldonija, turpat kaimiņos dzīvodama, retumis atlicināja kādu brītiņu, kūtiņā piepalīdzēdama. Tikai tai, rau, vīrs tāds traks dzērājs gadījies, tā ka šiem jau pašiem savu ģimenes nebūšanu atliku likām — kur nu vēl citu krenķus uz kakla uzņemt! Bet kļūt par nastu Māte gan nevienai no meitām nevēlējās. Tak gan jau kaut kā . . .

Tā viss ritēja savu gaitu.

Bet tad pēkšņi notika kaut kas tāds, ko, uzzinājušas un līdz dvēseles dziļumiem sašutušas, pasaulei un taisnajai tiesai pavēstīja piecas vecākās māsas: Vilma, Aldonija, Elvīra, Zenta un Emma.

«5. septembrī mūsu māte Anna Ozoliņa,» viņas rakstīja, «ne no šā, ne no tā pēkšņi pārdevusi Tērces ciemā savu māju par 5500 rubļiem, iztirgojusi visus iedzīves priekšmetus, kā arī lopus, apmēram par 1500 rubļiem, un, jaunākās māsas Lilijas Ozoliņas apvīlta un pierunāta, 7. septembrī pārcēlās pie viņas uz attālu Vidzemes rajonu, kur Lilija strādā Drikstu veikalā. Agrāk Lilija pie mātes tikpat kā nerādījās, atbrauca labi, ja reizi gadā, palīdzējusi viņai netika nemaz, toties pumpēja gan no mammaš — ņēma un ņēma, arī tad, kad vēl dzīvoja turpat Tērcē. Tā, māsām nezīnot, jaunākā māsa Lilija kaut kādi bija ietekmējusi māti visu izpārdot, lai, naudas izteiksmē paņemot visu līdzi, aiz-

vestu viņu pie sevis dzīvot un it kā ārstēties, kaut gan mamma ar kroniskām kaitēm nebija slimojusi līdz pat aizbraukšanai.

Un tad tikai mēs, nelaimīgās, sapratām šo viltīgo un neģēlīgo aprēķinu. 9. septembrī māsa Emma bija paslepeni aizbraukusi pie mātes ciemos un uzzināja, ka vietējās ambulances feldšeriene G. Stabiņa nežēlīgā veidā bendē mammu nost. Ar Lilijas ziņu šī sadiste, varmācīgi piesējusi mammu pie krēsla, piecas reizes dienā grūžot viņai četras šprīces, un vēl vienu vēnā — katru reizi pirms gulētiešanas. Un tā katru dienu.»

Emmai ar māsu Liliju izcēlies strīds, Lilija kliegusi, ka nevēloties, lai kāda no māsām māti apciemotu, un ka Emmai viņas mājā neesot ko meklēt. Bet ar to vien dienā iesācies strīds vēl nebeidzies!

«Naktī pamostoties redzēju,» rakstīja Emma, «ka istabā ienākusi Lilija, kurai rokās bija šnore un uzvilkti gari gumijas cimdi. Sāku kliegt, jo sapratu, ka māsa vēlas no manis tikt vaļā, tāpēc laidos no turienes, ko kājas nes.

Pārējais jau arī nebija ilgi jāgaida — uzzinājām, ka 23. septembrī mūsu māmuļa mirusi.»

25. septembrī visas māsas sapulcējās pie Aldonijas Tērcē un, sarunājušas kolhoza mašīnu, iekrāva tajā zārku, ko māte sev agrāk jau bija apgādājusi, un tad, šādi ekipētas, brauca uz Drikstiem, lai māti godam apbērēt. Bet te viņām bija lemts sastapties ar Lilijas vēl briesmīgākiem šausmu darbiem.

«Kad aizbraucām līķim pakal,» tagad rakstīja Vilma, «Lilija solīja mūs ar suņiem un miliciju norīdīt, bet mātes līķi mums nerādīšot. Bez tam Lilija uzbruka mātai Zentai, sperot ar kājām, pagāžot pie zemes un teicot, ka nosītišot, ja vēl prasīšot mātes līķi parādīt.

Tomēr Lilijas vīrs Laimonis, kuram iedevām 200 rbļ., apsolīja māti parādīt — ar norunu, lai tikai to nepateiktu Lilijai. Tomēr pēcāk pats nobijās un neparādīja vis. Parādīja tikai vietu istabā, kur māte esot pakārusies, un parādīja šallīti, ar ko tā pakārta.

Māte doma nebija, pati jau nu nekārās, jo bija aizvesta pie jaunākās māsas Lilijas, tās pierunāta, un tur apmēram 16 diennaktis līdz nāvei mocīta, līdz nomocīta. Tas pats Laimonis Elvīrai bija pačukstējis, ka jau pirmajā vakarā feldšere teikusi — divas nedēļas mocīšoties, pēc tam vemšot asinis un miršot. Redzams, miršanu nav varējuši sagaidīt, un tāpēc ir paši nožņauguši līdz galam. Kā tad tā feldšere visu iepriekš tā varēja paredzēt un noteikt, un kāpēc tad nesauca ārstus no pilsētas! Ja jau māte būtu kārusies, kā to teica Laimonis Elvīrai, tad līķi neslēptu no pārējām māsām, piesauktu kādu pilsētas ārstu un miliciju, un tikai tad ņemtu no šņores vai šalles nost.

Kamēr mēs istabā visu nakti ar Laimoni, kurš atteicās mums mātes līķi parādīt, strīdējāmies, bija notikuši vēl briesmīgāki grēka darbi. Pa ceļam uz mājām Zentas dēliņš Valdis mums pastāstīja, ko bija redzējis tajā naktī ap pieciem no rīta. Valdiņš snauda kolhoza mašīnā pie šofera. Tad pie mājām piebraucis lielais samosvals vai pašizgāzējs, un Lilija no pagraba mātes ķermenī gluži kailu uz nestuvēm iznesusi, iemetusi mašīnā, un tas autiņš aizlīgojis uz meža pusi. Arī šoferis Pavlovs redzējis, kā, gaismiņai austot, gar mājas otru pusi divi vīri — Lilija ar garajiem dvieļiem rokās, kuriem melni gali, ātri aizsteigušies uz meža pusi. Skaidrs, ka māti tajā rītā tāpat bez zārka kaut kur apraka, lai tikai māsas nedabūtu līķi redzēt. Vēlāk esot izrakta un apglabāta

Ārlavas kapos, bet mums par bērēm neko neteica, te solījās glabāt piektdien, te sestdien, te svētdien, lai tikai mūs saputrotu un mēs neko nesaprastu. Tā arī aizbraucām, gauži noraudājušas par mātes piesmiesto piemiņu.

Par to, ka visa nauda esot novēlēta tikai jaunākajai māšai Lilijai, dzirdējušas esam tikai no Lilijas pašas. Kamēr mamma bija dzīva, viņa apsoltīja naudu arī pārējām meitām, piemēram, Zentai — 3000 rbļ. mājas pirkšanai, bet Emmai — 1000 rbļ. priekš ārstēšanās. Tāpēc lūdzam, Prokuror, Jūsu palīdzību mātes māju, mantu un naudu izdalīt mums visām meitām vienādās daļās.»

Zenta savā vēstulē savukārt zināja vēl piebilst tā: «Mātei sekcija taisīta nav, miršanas dokumenti ir vilftoti, jo izņemti Tērces ciemā. Ievērojot teikto, lūdzam izdarīt mūsu mātes Ozoliņas Annas Friča m., dzim. 1902. gadā, liķa izrakšanu visu mūsu klātbūtnē un noteikt ekspertīzi nāves cēloņa noskaidrošanai.»

Vesela virkne tikpat sīki aprakstītu vēstuļu lapīņu vēstīja par kriminālšausmu otro cēlienu, ko māsas piedzīvojušas, piedaloties liķa ekshumācijā.

«Kapos ekspertam pieprasījām, lai noņem liķim lakatiņu, un tad ieraudzījām, ka mūsu māte ir nožņaugta kaklā un sista galvā, jo visapkārt kaklam bija tumši zilās krāsas josla apmēram 5 cm platumā, izbeidzoties uz leju kā sarkana strīpa 1 cm platumā. Kaklam āda savilkta no žņaugšanas, bet pierē 6 vai 7 cm liels apaļš sarkanums. Pieres kreisā puse liķim daudz augstāka, nekā labā. Mute liķim bija vajā kā uz ciešanās... Tāpēc skaidri bija redzams, ka māte ir nožņaugta un sista galvā.

Tagad arī skaidrs, ka tai naktī, kad mēs, māsas, bijām atbraukušas bēres faisīt, bet liķis netika māsām ne parādīts, ne dots, viss bija steigā nokārtots, liķi bez zārka zemē ierokot. Bet nu, saņemot ziņu, ka būs jāizrok ekspertīzei, liķis ir pārrakts, ielikts zārkā un aprakts Ārlavas kapos. To arī izmeklētājs apliecināja, ka liķis ilgi ir bijis zemē bez zārka, tāpēc āda balta, un zārks arī aiznaglots nebija, kā to skaidroja Ozoliņa Lilija. Par to, ka mātes liķis tika iznests no pagraba un ar samosvalu aizvests un iegāzts bedrē, kur aprakts ar visām nestuvēm, var apliecināt māsas Zentas bērni un arī mūsu dienesta šoferis, kurš pasekoja pakal, kur lika liķi.

Bet nu, biedri prokuror, ir cita bēda.

Sekcijā mātes liķim tika izgriezts visapkārt kaklam viss tumšais zilums, jo izmeklētājs paskaidroja — sūtīšanai uz Rīgu. Pārējā āda tika savilkta un sašūta kopā. Bet tikai vēlāk sapratām, ka viss aiziet pa klusai pusei, jo zilums tika izgriezts viss, tik daudz analizēm nemaz nebija vajadzīgs, bet nosūtīts nekur netika. Tas izdarīts, lai slēptu no citiem ārstiem, lai tie vairs nedabūtu redzēt zilumus uz kakla. To mēs sapratām no rajona prokuratūras atbildes, ka mūsu mātei nekādi miesas bojājumi nav konstatēti, un krimināllietas ierosināšanai neesot pamata! Bet mēs pašas redzējām, ka bija žņaugšana, un sarkans caurums pierē, un kaklam skriemelis 4 cm augstumā izgājis, kā visiem kārtajiem vai žņaugtajiem. Tāpēc lūdzam nozīmēt izmeklēšanu citā rajonā un pie cita izmeklētāja, lai beidzot noskaidrotu pilsones Ozoliņas Annas nāves cēloni, atņemtu Lilijas Ozoliņas salaupīto, un visām māsām tiktu vienāds gandarījums.»

Ja kādam bija nepatīkami šīs rindas lasīt, autors vēlreiz atvainojas. Jau pašā sākumā brīdināju, ka nesaukšu īstos vārdus, taču faktus atkailināšu bezkaislīgi, to reālajā būtībā, lai kāds kaut ko nepārprastu. Emocijas un personisko attieksmi atstāsim vēlākam laikam.

Vērigs lasītājs jau būs nopratījis, ka viss iepriekš aprakstītais nevarētu būt sadomājums tirgus tenku līmenī — ja reiz pats ekshumācijas akts oficiāli noticis, tāpat bijusi arī krimināllietā, un nelaiķes izrakšanai un apskatei, jādodomā, bijis juridisks pamats! Jā, tāds pamats bija.

Tai pašā Drikstu veikala mājā, kur mitinājās Laimonis un Lilija ar meitu Intu un uz kuriem atveda vecmāti Annu Ozoliņu, dzīvokli iņēja arī Ārlavas feldšeru punkta vadītāja G. Stabiņa. No viņas, kā arī no Lilijas Ozoliņas aptaujas izrietēja, ka māte uz Drikstiem atvesta ļoti slīma. Lilijas lūgta, G. Stabiņa izmeklēja slimnieci un noteica diagnozi — sirds un asinsvadu nepietiekamība, plaušu emfizēma, aterosklerotiska kardiokleroze. Viņa precīzi uzrādīja izmeklēšanai visus pierakstus un receptūras: kādus medikamentus un kādās devās viņa slimajai ievadījusi gan vēnā, gan muskulī. Lai kā feldšere uzstājusi un Lilija lūgusies, māte vēlējusies palikt pie meitas un mazmeitas, uz slimnīcu kategoriski atteikusies braukt, tikai lūgusi, lai atvieglo viņas ciešanas, ko G. Stabiņa ar šādos gadījumos iespējamiem medikamentiem arī darījis.

23. septembrī ap pulksten 19.00 pie viņas atskrējis Laimonis ar meitu Intu. Inta istabā mājījusies, un tikai nejaūsi pamanījusi, ka vecmāte palikusi pavisam klusa un nekustīga, kaut gan sēdējusi kā parasti, rokas klēpī salikusi un noliektu galvu. Iegājusi pie Ozoliņiem, feldšere konstatējusi, ka māte mirusi.

Nākamajā dienā Lilija brauca uz Tērci apziņot māsas un pie viena ciema padomē noskaidrot par miršanas apliecību, jo māte taču vēl bija pierakstīta Tērces ciemā. Tērces ambulances ārste A. Graudiņa slimnieci pazina un ārstēja jau sen, viņa apstiprināja Annas Ozoliņas slimības diagnozi, analogu Stabiņas noteiktajai, turklāt vēl piebilda, ka māte nodzīvojusi pat ilgāk, nekā daktere domās prognozējusi. Uz šo ziņu pamata ciema padomes priekšsēdētāja tad arī reģistrējusi miršanas dokumentus.

27. septembrī māti apbērēja Ārlavas kapos, jo tāda esot bijusi viņas vēlēšanās.

Taču, pamatojoties uz to, ka tiesu medicīnas eksperts savu atzinumu par A. Ozoliņas nāvi nebija devis, par ko nelaiķes meitas protestēja, pievienojot sūdzības un faktus, citu par citu trakākus, bija radušies citi apstākļi un cita situācija. Tāpēc rajona prokurors uzdeva izmeklētājam V. Bataragam izdarīt liķa ekshumāciju, lai veiktu kvalificētu tiesu medicīnisko ekspertīzi un noskaidrotu patieso nāves cēloni.

Ekshumācija notika 23. oktobrī (mēnesi pēc apbedīšanas), piedaloties izmeklētājam, tiesu medicīnas ekspertam un ekspertam fotogrāfam.

Es neaprakstīšu šo ne visai patīkamo procedūru, jo par to pietiekami «tēlaini» savās vēstulēs jau pavēstījušas piecas vecākās māsas, kuras, protams, bija notikuma aktīvas aculiecinieces. Teikšu tikai to, ka esmu uzmanīgi iepazīties tiklab ar ekshumācijas protokolu, apskates protokolu un patolog-

anatomiskās ekspertīzes slēdzienu, kā arī rūpīgi (ar lupu) izpētījis visus 19 fotouzņēmumus. Darīju to divas reizes: gan dienas gaismā, gan pie mākslīga apgaismojuma, bet — tavu mistiku! — nekādu «caurumu galvā», nekādu «kakla zilumu» vai «izgājušu skriemeļu», vēl jo vairāk «ilgas gulēšanas zemē bez zārka» nelaiķei nav bijis un nevarēja būt, jo arī saskaņā ar ekspertīzes oficiālu (un vizuāli uzskatāmu) atzinumu A. Ozoliņas «nāve ir nevardarbīga, iestājusies no sirds un asinsvadu nepietiekamības, kas attīstījusies uz stenozejošas sirds vainagartēriju aterosklerozes un pārējainas kardiosklerozes fona. Izņemot punktteida pēcinjekcijas atzīmes, citāda rakstura miesas bojājumi [arī tādī, kas liecinātu par asfiksiju] nav konstatēti. Iekšējo orgānu ķīmiskajā izmeklēšanā barbiturāti, alkaioīdi, fenotiazīna, benzodiazepīna un imizīna analogi nav atrasti.»

Tā, lūk!

Turklāt vispārsteidzošākais moments visā šajā pavērsienā man, diletantam, šķita tas, ka anatomiskā izmeklēšana gan drīz vārds vārdā bija apstiprinājusi to slimības diagnozi, kuru, neatkarīgi un «tikai no ārpusē», jau bija noteikušas abas mediķes — A. Graudiņa un G. Stabiņa . . .

Tagad izmeklēšanai vajadzēja atrisināt mīklu, kur beidzās šķitums un kur sākās īstenība. Vajadzēja uztautstīt, cik droša bija šķirtne starp maldiem un izdomu, starp lētticību un aprēķinu, starp murgiem un patiesību.

Izmeklētājs V. Batarags, nolēmis, ka zināmu skaidrību un atbildi šajā jautājumā varētu dot netaisnības mātes iepriekšējā sarakste ar meitām, saņēma prokurora sankciju kratīšanai — Annas Ozoliņas korespondences atrašanai un pievienošanai lietai.

Te nu tās ir — rūpīgi sagrupētas un iešūtas: vairāk nekā trīsdesmit apdzeltējušu lappušu. Vēstule — laika apstādīnājums. Neformāls un bezkaislīgs liecinieks. Cilvēka dvēseles momenta atspulgs. Emocionālās līknes grafisks attēlojums.

«MIĻO vecomam. Kā tev iet. Mums baltā vista perē.

Tagad ir viens dzeltens calītis. Tev parādīšu. Es palīdzu mammai. Kad istabā visu padaru eju uz kūti (. . .)

Labdien mamma! Inta savu vēstuli jau pabeigusi, bet es nevaru vien visu izstāstīt. Tagad mums darba daudz. Mums atkal ir maza, melns jēriņš. Kad bijām pie Tevis, vēl nebija, bet nu ir. (. . .) Laimonis sēd prefī un diktē, ka sestdien atkal gaidīsim Tevi. Bet, ja auksti, tad nebrauc. Iekārtosimies kaut kā, un aizbrauksim mēs. Raksti! Inta, Lilija un Laimonis.»

«Vecomamm! Kāpēc tu neatbildēji! Vai tu gadienā neesi viena! Vai Aldonijas tante dzīvo pie tevis un palīdz! Par mammu un tēti nerakstīšu, viņi paši rakstīs. Inta.»

«Labdien, mamma! Tagad, kamēr abi pārmaiņus mācāmies, nebūs laika tik bieži braukt, un kad brauks, tad tikai uz vienu vakaru. Vakara saņemtu pirmo jauno algu. Daļu aizsūtītu arī Tev. Tev tagad būs jāmaksā par dārza apstrādāšanu, un droši vien naudas nav. Gaidu vēstuli. Lilija.»

«Tagad mums gan saimniecība lielāka, gan apgāde labāka. Brauciet, māt, uz kādu laiku pacietoties ilgāk! Atmetiet savus rūpestus — mums visa kā ir gana. Ļoti gaidīsim! Laimonis.»

«Vai Tev tur kūtiņā telīte nesalst! Varēji gan mest tam visam mieru. Sveiciens no Intas un Laimoņa! Lilija.»

«Atbraukusi no skolas, es eju uz veikalu un tur es palīdzu sanest preces. Vakaros es slauku veikalu. Mājās palīdzu kūti. Tur es sagriežu bietes. Tās mēs dodam Lāsītei, Rasiņai un nīknajam Anim. Vecomamm, brauc pie mums! Inta.»

«Tu varbūt nevari salasīt manu rakstu, tad saki, es rakstīšu lielākiem burtiem. Ja gribi skaistus divānu pārklājus, vari dabūt. Es Rūjienā redzēju — aizvedīšu, labi! Lilija.»

«Tagad, māt, esam priecīgi un lielīgi. Lāsīte dod apmēram 15 litrus, un liekas, ka piens ir tauks. Pirmdien kausim cūci. Domājam, savi 100 kilo sanāks. Sakiet, cik vajag. Daļu pārdosim, jo tāpat neviens neēd. Tagad pat stāv kādi 8 izžāvēti gabali. Sienu esam sagrābuši, puse jau mājās. Vēl atlikuši kādi 7 zārdi un 4 zārdi āboliņā. Siena nu mums pietiktu arī Jūsu gotiņu izturēt. Kā Jūs viena tiksiet ar darbiem galā, tur tajā pusē! Brauciet taču! Laimonis.»

«Pastāstīju Laimonim, ka Tu brauksi pie mums, viņš ļoti priecājas. Intai jau 13 gadu, viņa Tev visur varēs palīdzēt. Govi Tu varētu pārdot turpat, bet ja gribēsi, ņem līdzī — siena un barības visiem pietiks. Malkas arī mums daudz. Par pensijas pārsūtīšanu visu nokārtošu, lai to Tu saņemtu šeit.»

Mēs ļoti gaidām! Nokārto par māju, par veciem krāmiem nedomā, jo gultu un mēbeļu mums pietiek. Tikai vērpjamo ratiņu saglabā! Kad par māju nokārtosi, raksti, tūlīt meklēsim mašīnu. Tev šeit būs pašai sava telīte, ja gribēsi, varēsi trušus turēt. Raksti drīz, Laimonis nevar vien sagaidīt, kad varēs braukt pakaļ. Lilija.»

«Bet par kartupeļiem un dārzu nebēdāji — tos gan atdodiet citiem, lai norok! Jo to mums visiem pietiks, un vēl pāri paliks. Laimonis.»

Es ielūkojos tikai nelielā daļiņā no šo cilvēku dzīves un savstarpējam attiecībām. Tomēr dīvaini — ievērojāt! — nevienas vēstules no pārējām meitām . . .

Ak tā, viena bija gan — maza, vairākkārt pārlocīta plānpapīra lapiņa, sīksīkiem burtiņiem aprakstīta. Lietpratēja acs uzreiz varēja pateikt: tādas aplinku ceļiem nelegāli cenšas izsūtīt no cietuma . . .

«Sveiki māmiņa. Pagaidām vēl dzīvoju pasaulē, bet nezinu, kā būs tālāk. Pavisam esat aizmirsuši mani, kad esmu projām, neviens vairs neliekas zināt. Vai tad māte tā kādreiz var darīt — nelikties saprasties mani tagad! Vai izziņu par manu tuberkulozes slimošanu sameklēji! Sūti tieši uz adresi — Latvijas PSR Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģijai. Jo citādi vēl nokavēsi, un tad viss būs pazaudēts, un tad būs grūtos darbos jāstrādā. Sūti, kamēr tiesa nav lēmusi par mani. Kā teicu, tad piesūti vēl visu, ko prasīju — tieši man pašai naudu un produktus. Tu māmiņ, taču apsolīji man apgādāt visu nepieciešamo! Jau pusmēnesi ciešu un vēl nevaru sagaidīt. Citi, kam nav nekā palicis no sava īpašuma, ir labāk apgādāti. Tik noteikti visu izdari. Ja pati esi saslimusi, tad dabū kādu citu. Ar labu vakaru. Emma.»

Šī lapelīte attiecināma uz tiem gadiem, kad Emmu tiesāja par valsts mantas izlaupišanu . . .

Tikai nepārsteigsimies nu ar secinājumiem, jo tagad ietekmēties un kļūdiņās būtu visvieglāk. Mātei tuvāk patiešām taču dzīvoja un visreālāk arī palīdzēja vecākā meita Aldonija. Katrai savā mājā dzīvojot, viņas viena otrai pa kājām taču nemaisījās . . . Kāpēc gan izvēle pārcelties krita par labu jaunākajai meitai! Varbūt patiešām aiz laipnās sarakstes slēpās savs aprēķins! Tādas šaubas varēja viest, piemēram, Vilmas nopratināšanas protokolā lasāmās rindas:

«Pati savām acīm redzēju, ka māte savu māju testamentā novēlēja Aldonijai. Ar pārējām meitām arī mātei attiecības bija labas. Emma, piemēram, kolīdz gribēja kur aizbraukt, tā pie mammas atstāja savu puisiņi. Māte par to ļoti priecājas. Mēs visas, izņemot Liliju, palīdzējām mātei, kā vien varējām — gan produktus vedām, gan naudu devām.»

Tiesa, lāgiem gan mūsu liecības nonāca pretrunās. Zenta, kura strādāja par slaucēju kādā attālā Latgales kolhozā, apgalvoja:

«Māte tieši mani uzskatīja par labāko meitu, jo es visilgāk dzīvoju ar viņu kopā. Arī vēlāk apciemoju. Kad pagājušajā gadā nopirkām automašīnu, braucām pie viņas bieži, pat divas trīs reizes mēnesī, jo māte teica — kad tikai naudu vajagot, lai braucot. Pie meitām māte negribēja dzīvot tāpēc, ka mums tālos rados jau bijis tāds gadījums: kāda māte Dambīte māju pārdevusi un meitu mazbērņus izauklējusi, bet, kad nu nauda bijusi iztērēta, tad neviens vairs māti nav gribējis. Tālab māte izteicās, ka savs kaktiņš tomēr labāks. Tāpēc nekādi nesaprotu, kāpēc viņa piekrita braukt pie tās Lilijas, jo tā taču tur vispār nerādījās! 7. septembrī, kamēr Lilija ar smago mašīnu veda projām mātes mantas, mēs ar vieglo auto māti pa ceļam ievēdam savās mājās, gribējām pierunāt, lai paliek, bet šī iespītējās, teica: «Kur mana manta, tur es pati.» Nesaprotu . . . Es vēl prasīju Lilijai, kā tad būs ar to naudu! Bet šī atcirta, ka mājas naudu krājkasē māte novēlējusi tikai viņai. Bet mātei uz rokām taču palika arī vēl lopu nauda . . .»

Emma, kādas mazpilsetas namu parvaldes sētniece, savos paskaidrojumos tagad bija strupāka:

«Kas man jāizskaidro! Pēc tā vien spriežu, ka mātes nāve nebija dabiska, jo Lilija slikti uzvedās pret mani. Un kapos, rau, liķim tas plankums uz pieres un tumšais zilums uz kakla jau pa gabalu bija redzams... Kā lai es zinu par tām pret-runām! Tāpēc jau jums ir eksperti — lai tie dod savus atzi-numus! Mani lieciet mierā!» Un nākamajā dienā viņa uzrak-stīja kārtējo «šausmu stāstu» prokuratūrai par... mātes pie-miņas nekautrīgu apgānīšanu...

Es jau paredzu lasītāja neapmierinātību un neiecie-tību: kāpēc tad mēs līdz šim vēl neesam uzzinājuši pašas Lilijas un Laimoņa viedokli šajā lietā! Kā viņi izskaidro notikušo, kā novērtē savas attiecības ar māti un māsām!...

Baidos, ka ar to vien nepietiktu. Tur jau slēpjas mūsu vērtējumu parastā kļūme, ka divu strīdīgu nometņu pretēju uzskatu konfrontēšana ne vienmēr ir tas labākais un objek-tīvākais patiesības ceļš. Jo kategorijas «jā» un «nē» ir tikai absolūti jēdzieni, bet nav absolūti lielumi, no kuriem varētu izvilkt «vidējo aritmētisko». Tādas formulas pasaulē nav. Vai, sacīsim citādi: ko gan varētu dot, piemēram, «apsūdzētās puses» apgalvojums, ka «tā nebija». Vai tas mūs tuvinātu patiesībai — «kā bija»?...

Līdzīgi šo dilemmu risināja arī izmeklēšana. Un tāpēc tikai tagad, kad ir noklausīnāti vēl deviņpadsmit (!) liecinieki, kuri dažādos laikos un situācijās bijuši Ozoliņu mātes un viņas meitu pavardu tuvumā, es uzdrošinos kaut attālināti palūko-ties uz šo cilvēku savstarpējām attiecībām, kuras nevaru no-dēvēt citādi, kā par viņu pašu dvēseles tragēdiju.

JAU minēju, ka mātei ar netaiķi vīru dzīve nebijusi viegla. Tēvs bija kauslīgas dabas, un tāpēc pret vecumdienām kādu brīdi pat pabija ieslodzījumā. Tieši tajā laikā piedzima Lilija, bet ar to pašu pietika, lai jaunas mēles pārliecinātu meitas, ka Lilija neesot viņu īstā māsa, kaut gan tā nebija taisnība. Taču lāsta akmeņi tika mestī, un kopš tā laika Lilija māsām bija un palika vienīgi «pelnušķīte».

Pazemota, viņa agri aizgāja no mājām, taču māti mīlēja un, gan mācoties, gan strādājot, vienmēr atlicināja kādu mazumiņu, ar ko centās māti materiāli pabalstīt. Tikai vienu reizi Lilija sacēlās pret māti. Tas bija toreiz, kad Emmu tiesāja par valsts mantas zagšanu. Toreiz mātes lūgtos 80 rubļus Lilija kategoriski atteica...

Ka Emma un, iespējams, arī citas māsas to nepiedos, Lilija zināja. Jau šķiroties no diviem iepriekšējiem vīriem, Emma bija tiesājusies un plēsusies par naudu un mantu gan tais-niem, gan zemiskiem līdzekļiem. Taču citādi Lilija rīkoties nespēja, jo vairāk tāpēc, ka redzēja — arī pārējās māsas centās māti izsūknēt un, lai savu panāktu, nevairījās vispretīgāko intrigu. Sen pametušas māti un dzīvodamas tālu no mājām, viņas tomēr atrada laiku, lai kaut ko no mātes iz-spiestu, tai laikā sanaidojot un uzrīdot pārējās māsas citu citai.

Tā tas bija arī ar Aldonijai norakstīto «testamentu». Tā kā Aldonija dzīvoja vistuvāk un retumis arī palīdzēja, tad māte patiesi bija nolēmusi visu mantu novēlēt vecākajai meitai. Reiz saslīmusi, viņa jau grasījās atdot Aldonijai pienī-gāko govi. To uzzināja Emma un iestāstīja mātei, ka viņas slimība esot Aldonijas pirksts — šī mammas kūkas gabalā esot iegrūdusi indi...

Provokācija izdevās. Ne vārda nepaskaidrodama, māte pārdeva govi un vēl teli svešiem cilvēkiem.

Zentai māte palīdzēja nopirkt automašīnu — iedeva 1500 rubļu. Ar to pašu Zenta ceļu uz mātes mājām bija aiz-mirsusi.

Vilma gan ne. Tikai Vilmas pašreklamētā «palīdzība» mātei patiesībā jāsaprot mazliet citādi. Kreiz, kad māte kāva cūku, novāca ābolu vai kartupeļu ražu, Vilma ar savu automašīnu bija klāt kā likts, piekrāva līdz augšai, lai tūdaļ vestu uz pilsētas tirgu pārdot...

Māte to droši vien novērtēt nespēja, viņai gluži vienkārši bija dāsna sirds. Bet ar lauku cilvēka gudrības pieredzi viņa nojauta, ka pretī saņemt varēs vienīgi no savas Pelnušķītes.

Tieši tai viņa arī uzticēja savu pēdējo slēpto vēlēšanos. nevest viņu pēdējā gaitā uz Tērci blakus tēvam, bet apglabāt Ārlavā, sava ciltskoka pēdējā atzara tuvumā...

To zināja vienīgi Lilija. To nezināja māsas, kuras 25. sep-tembrī ieradās Drikstos pēc mātes, pat zārku paņēmušas līdzī.

«Kāpēc!» — vaicāja Lilija. «Zārks jau ir iegādāts, un bēres būs sestdien. Dzirdējāt visas! Sestdien — Ārlavas kapsētā.»

«Vispirms atdod mūsu naudu un pēc tam tikai runāsim par bērēm!» — kļiedza Zenta.

Bet Aldonija pestēloja: «To zārku mēs patiesībā atvedām tev. Kad tu par mātes naudu nopirksi mašīnu, tad nositīsies pirmajā stabā, dzirdi! Tāpēc vari jau tūdaļ gulties tai kastē iekšā...»

«Atdod māti! Atdod mantu! Atdod naudu!» — mātās virsū Emma un Vilma.

Un tad Lilija patiesi nobijās. Viņa domāja, ka māsas, vairākumā būdamas, varētu patiesām māti ar varu aizvest uz Tērci. Viņa atteicās māti pat parādīt. Ko darīt!

Par pārdo to māju ieņemtā nauda atradās krājkasē uz Lilijas vārda. Vēl bija par govi ieņemtie 700 rubļu. Tos viņa atdeva Vilmai. Lai sadala māsām. Un pēc tam, no tālākām sarunām atteikusies, aplkusa. Nereaģējama uz zaimiem un draudiem. Nereaģējama uz plīķiem un grūstīšanu. Nereaģē-dama ne uz ko...

Bēres notika klusi, pārdesmit tuvākajiem paziņām pieda-loties. Bēru mielasta galda viens gals palika tukšs. Piecas vecākās māsas uz mātes bērēm demonstratīvi neieradās...

No rajona prokuratūras lēmuma:

«[...] Norādītie apstākļi ļauj secināt, ka vairāk-kārtīgo ziņojumu un sūdzību pamatā ir strīds par mantojumu, kas neietilpst izmeklēšanas kompetencē.

Pamatojoties uz augstāk minēto, nolēma:

— Krimināllietas Nr. ... tiesvedību izbeigt sakarā ar to, ka nav noticis noziegums.»

Krimināllietā izbeigta. Krimināllietā kā juridiska procedūra, kas kopā ar sūdzību pārbaudēm ilga gandrīz gadu, patērējot juristu algās, ar izmeklēšanas manipulācijām saistītajos izdevumos un pārbaudes komisiju komandējumu apmaksās ievērojamu summu valsts līdzekļu, tagad likumīgā kārtā norakstāma ražošanas «dabiskajā nobirumā».

Krimināllietā kā biezs dokumentu sējums, kurā ir gandrīz 200 lappušu, nerēķinot fototabulas (tās — no ekshumācijas un patologanatomiskās izmeklēšanas), un kurā desmitiem profesionālu speciālistu ieguldījuši milzumu darba, talanta un atjautības, tagad beidzot noliekama arhīvā.

Emocionālie pārdzīvojumi un morālā trauma, kas tikusi Lilijai Ozoliņai un viņas tuviniekiem, uzskatāma kā objek-tīvās īstenības noskaidrošanas procesā neizbēgams faktors.

Nu bet vecāko māsu tendenciozā un skandalozā rīcība! Redziet... kā lai to pasaka! Viņas jau tikai domāja, ka māte nomušīta, tāpēc «signalizēja», bet izrādījās, ka nekas tāds neesot noticis, tātad — cilvēciska kļūdīšanās.

Bet dzīve turpinās. Un tādēļ es gribu nobeigt šo aprakstu vēl ar vienu vēstuli, kura gan neietilpa nelaiķes arhīvā, bet lietai pievienota citu apsvērumu dēļ. To rakstījusi vienas māsas melta savai bērū un satraukumu piemeklētajai māsicai Intai.

«Labdien, māšuk! Piedod, ka tik ilgi nerakstīju. Daudz jāmacās, lai iestātos tehnikumā. Nupat mani uzņēma komjau-natnē. Esmu sasparojusies un baigi zubros. Nodod sveicienus savam mammukam un tētukam, un paskaidro, lūdzu, viņiem to, ko paskaidrot es varu vienīgi Tev, māšuk! Piedod mums visiem, ka neaizbraucu uz vecmammās bērēm. Es gan centos pārliecināt mammu, lai neklauša pārējās māsas un visu dara cilvēcīgi, bet Tu jau zini, kas tas bija par jembastu. Vai tiešām taisnība, ka nauda var padarīt cilvēkus par plēso-nām! Emmas tante vēl tagad neliekas mierā un nēsājas apkāri ar visādiem papīriņiem un lapiņām un spiež virsū, lai mamma arī parakstītu. Bet tas taču ir riebīgi! Un es mammai neļauju ne par ko parakstīt, jo neesam mantkārīgas, tā kā Emma ar citām māsām.

Māšē! Mēs taču gan nebūsim tik nejaukas, kad izaugsim, vai ne! Gaidīšu atbildi! Airīda.»

APGĀDNIIEKS APGĀDĀJAMĀ LOMĀ?

Mūsu republikas basketbola sacensību kalendārs ir «smaga» lasāmviela pat tikai tad, ja to paņem plaukstā. Dažkārt, mēģinot aptvert un cenšoties redzēt visu, kas notiek groza bumbas frontē, var skriet kā sprinteris maratona distancē. Pie viena klausīties līdzbiedru atziņas, ka basketbola varētu būt vairāk, bet tajā, kas jau ir, nepatīk tas un vēl neapmierina sītas. Bet tur nu vistiesākajā veidā vainīga Latvijas PSR basketbola federācija — viena no visdarbīgākajām sabiedriskajām organizācijām mūsu republikas sportā vispār. Jo tā cenšas aptvert gandrīz neaptveramo: sākot no Latvijas meistarsacīkstēm līdz Baltijas republiku veterānu kausa izcīņai, sporta biedrību čempionātiem un laikraksta «Sports» balvas izcīņai jaunatnes komandām. Nemaz nerunājot par meistarsacīkstēm PSRS meistarsacīkstēs un citos Vissavienības un starptautiska ranga turnīros. Jā, mums gribas, lai būtu labāk, lai viss, kas notiek Latvijas basketbolā jebkurā līmenī, dotu ko reālu galvenā mērķa sasniegšanā: TTT, YEF un ASK meistarkomandu rezervju nodrošināšanā un papildināšanā. Un te daudz kas ir savstarpēji saistīts. Arī ar republikas basketbola čempionātu, par kuru šoreiz visvairāk gribu runāt.

Republikas meistarsacīkšu nolikumā rakstīts, ka šo sacensību mērķis ir popularizēt basketbolu, paaugstināt spēlētāju meistarību, kā arī noskaidrot spēcīgākās komandas un basketbolistus. Turpat: ka Latvijas čempionātā jāsekmē spēlētāju sagatavošana PSRS 54. meistarsacīkstēm un XXIII Olimpiskajam spēlēm! Lai nu paliek augstie olimpiskie mērķi; mēģināsim tikt skaidrībā, ciktāl republikas čempionāts var dot ieguldījumu meistarsacīkstēs dalībnieku izaugsmei. Par to, ka šīs sacensības būtu aicinātas producēt jaunus basketbola talantus meistarū rezervēm, tiek smalkjūtīgi klusēti. Kāpēc! Laikam jau tādēļ, ka gadiem ilgi nepastāvēs saikne: republikas čempionāts — meistarkomandām, toties kā nenovēršama līga pieņemta atgriezeniskā sadarbība: meistarkomandas ar savienību bijušajiem un tagadējiem dalībniekiem atbalsta Latvijas klubu komandas. Laikam gan tieši uz tādiem pamatiem pēdējās sezonās varējis tik plaši sakuplot kolhozu komandu skaitu. Kas tad būtībā ir šie republikas čempionātos bieži vien augstas vietas izcīnošie kolektīvi! Vienkārsrunā — patērētāji, kam allaž pats svarīgākais — nenogulēt īsto brīdi un savākt savās rindās spēlētājus, kuru lielā basketbola gaitas beidzas. Ja rodas iespējas — uzaicināt arī tos, kas vēl turpina cīnīties meistarsacīkstēs sastāvos. Saprota, ka izaudzināt jaunus spēlētājus ar republikas klubu visai minimālajām treniņu iespējām un arī ne sevišķi augsta līmeņa treniņdarbu (gan metodiskā, gan arī regularitātes ziņā) nav īsti reāli. Tāpēc arī šīs «injekcijas» no malas, ko būtībā varētu salīdzināt ar dopinga lietošanu, kad pašu rīcībā esošie spēki tiek papildināti, liekot lietā ārējus, acumirkli gana efektīvus palīg līdzekļus. Un iznāk, ka nevis republikas meistarsacīkstēs gatavo rezerves

mūsu pārstāvētajai Vissavienības meistarsacīkstēm, bet drīzāk gan tās barojas no «katla», kur pašas nav pat laģa sāli piemetušas...

Republikas FKSK un basketbola federācija, protams, nav apmierināta ar to, ka jau minētās kolhozu un uzņēmumu komandas pat nedomā par groza bumbas jaunatnes iesakņošanu savās teritorijās. Viņi galīgi nevēljas aicināti noņemties ar kaut kādiem «sīkajiem» — ej nu saziņā, vai beigās no viņiem kas iznāk. Turklāt darīt darbu ar skaidru apziņu, ka labākā «produkcija» būs jāatdod citiem un pašu labumam nepaliks. Ar «gataviem» pieaugušajiem vienkāršāk un drošāk. Līdz šim brīdim neesmu sapratis, kāds, piemēram, sakars ASK meistarkomandas spēlētājiem Tolmačovam, Ivanovam un Gončarenko ar Rīgas ēku celtniecības kombinātu (ĒCK), ko viņi patiešām pašatliedzīgi pārstāv republikas meistarsacīkstēs. Dažs kuluāros smeļ, ka šitie esot no celtnieku karaspēka... Apmēram tāpat ir ar vairākiem Jelgavas SCO komandas «celtniekiem». Tad vēl ir vesela strīpa «kolhoznieku», kuras bieži laukā vai fermā, varu saderēt, neievilktu pat ar lielajaudas traktoru. Labi, ja jau meistarkomandu dalībnieku izmantošanai republikas čempionātā šāda sistēma iesakņojusies, tad varbūt vajadzētu ieviest papildinājumus. Piemēram, Latvijas basketbola federācija, dodot šiem spēlētājiem atļaujas pārstāvēt darba kolektīvus, ar kuriem tiem nav nekāda sakara, varētu prasīt, lai par katru šādu gadījumu attiecīgā komanda atmaksātu ar konkrētu jauniešu iesaistīšanu no attiecīgo organizāciju puses. Nevis no sporta skolu audzēkņu vidus, ko šā vai tā var arī sameklēt un sarunāt, bet tieši no vietējiem jaunajiem un vēl nekur basketbolā neiesaistītajiem censoņiem. Teiksim, no darbinieku bērniem, no vietējo skolu audzēkņiem. Var jau gadīties, ka jaunatrasīto pirmsākumi basketbolā būs pārāk tuvu kritiskajai vecuma cenza robežai (jo lielākā daļa perspektīvo, kaut vai ar varu ievilkta, jau kaut kur trenējas). Tomēr... Atcerēsimies, ka mūsu republikas sportā ir pietiekami daudz «piemēru», kad puīši sākuši trenēties gados, kur pat pieredzējuši treneri viņiem jau laikus izrakstījuši «vilka pasī», ne uz ko necerot. Beigās tie galu galā bijuši spiesti augšminēto «dokumentu» apmainīt pret pastāvīgu pierakstīšanos lielajā sportā.

Visā šajā «karā» par atsevišķiem meistarklasī sasniegumiem spēlētājiem piedalās arī augstskolu komandu vadītāji, kaut gan viņi saviem spēlētājiem neko vairāk solīt nevar kā dažu «grēku atlaišanu». Tādas indulgences, neapsaubāmi, ir izdevīgas, kad basketbolam perspektīvais students ne sevišķi perspektīvi sevi parāda eksāmenu sesijas laikā. Pirms zināma laika gadījās kuriozs: basketbola federācija saņēma kādas augstskolas iesniegumu, kurā tika lūgts atļaut tās komandai atkal startēt Vissavienības mēroga diskvalifikāciju saņēmušam basketbolistam. Bija atrasti dokumenti un argumenti, pat PSRS aizsardzības ministra direktīvu ieskaitot...

Jā, un tad mums vēl ir tāda organizā-

cija, kas neņem galvā ne republikas augstākās sporta vadības, ne citu kompetentu orgānu lēmumus, par sabiedrisko domu un Latvijas sporta interesēm vispār nerunājot. Vai kāds var pateikt, kāpēc agrāk — pirms gadiem 15—20 — tik populārais Armijas sporta klubs (ASK) patlaban Latvijas basketbolā ir kļuvis gandrīz vai par svešķermeņi! Toreiz uz abu meistarkomandu — VEF un ASK — savstarpējiem mačiem PSRS meistarsacīkstēs varēja tikt vienīgi ar milzu pazīšanas vai lieliem bicepsiem; turklāt līdzjutēju pulks abām komandām bija apmēram vienāds. Tagad — jau kur tie laiki — uz ASK spēlēm iet tikai paši zvērīgākie basketbola cienītāji vai arī tie, kam tobrīd galīgi nav ko darīt... Iemesls pavissam vienkāršs: nu jau gadiem ilgi ASK mūsu basketbolu pārstāv citu republiku sportisti, kuri turklāt mainās tik kaļķoskopiskā ātrumā, ka pēcāk jūk, kurš ir mūsējais patlaban un kurš tāds ir kādreiz bijis... Pašmāju puīšiem, pēc tam, kad ir salasīti visi iespējamie «viesspēlētāji», ASK rindās nekādas dižās vietas vietas vairs pāri nepaliek. Pat republikas meistarsacīkstēs lielākoties spēlēja lietuviešu un igauņu puīši, bet mūsējie žēli skatījās no rezervistu sola. Bet Lietuvā tajā pašā laikā, saņemot no Rīgas krieviņi iespēlētas un sagatavotas rezerves, par mums skaji smejas: «Mūsu ceturtā vīriņu meistarkomanda bāzējās Rīgā...» Kopš zināma laika situācija ir mazliet uzlabojusies, taču par normālu to saukt tik un tā nevar. Kaut vai Latvijas meistarsacīkstēs vajadzētu no armijas sporta kluba pat pieprasīt izmantot tikai mūsu republikas basketbola audzēkņus! Tad ASK vismaz kādu daļu uzticības Padomju Latvijas basketbolā varbūt arī atjaunotu.

Kaut gan vienā aspektā LPSR čempionāts savu darbiņu kopumā vismaz daļēji padara. Meistarsacīkstēs jaunākie dalībnieki n kandidāti te gūst iespēju sevi parādīt un uzņemties komandu līdera lomu, kas viņiem Savienības mačos rezervistu statusa dēļ bieži vien ir liegta. Taču te uzreiz izvirzās cits jautājums — ko gan republikas FKSK basketbola vadība ar dažādiem administratīviem līdzekļiem cenšas noslēpt! Jau pieminēju, ka pašmāju klubu treneriem ne vienmēr izdevīgi likt laukumā basketbolistus, no kuriem kādreiz nākotnē «kaut kas varētu iznākt», ja viņu rīcībā ir jau «gatavi» spēlētāji, kas vai nu pēc meistarkomandu dalībnieku gaitu beigšanas turas labā un pieredzes pastiprinātā līmenī, vai arī ir meistarsacīkstēs pašreizējie līderi. Kur rodama izeja! Galu galā, negrūdiši taču mūsu cienījamie veterānus āra no basketbola, norādot tiem ceļu uz veterānu mačiem tikai tāpēc, ka viņi lielajam basketbolam neperspektīvi un savu ieguldījumu devuši pagātnē. Vēl jo vairāk tāpēc, ka cīņās pret viņiem — aci pret aci basketbola laukumā — jaunie var gūt un pārņemt daudz.

Nu jau, šķiet, pagājuši tie laiki, kad republikas klubu treneri kā neglābjamu jaunumu uzņēma LPSR basketbola federācijas un republikas FKSK lēmumu, ka komandu sastāvos obligāti jābūt vismaz diviem jau-

natnes vecuma spēlētājiem, kam laukumā — spēlēt jāpavada noteikts laiks. Sākās pavistikas kuriozi, varētu teikt — cirka ekvilibristikas numuri, ar domu nevis par to, kā jauneklus un jauniētes labāk lietā ievadīt, bet gar par to, kā apiet un bez lielām sāpēm pārkāpt jaunievedumu ietekmi uz konkrētās komandas rezultātiem. Protams, tur vairāk bija subjektīvā un tāda kā lokālpatriotisma, par republikas basketbola kopējiem uzdevumiem nepiedomājot. Dažs treneris mēģināja jauniem atrast vietu laukumā, lai tas iespējami mazāk (pēc viņa domām) traucētu citiem spēlēt. Cits uzlaidā abus jaunus laukumā pašā spēles sākumā ar uzdevumu labi ātri sadot pa nagiem visiem, kas nāk tuvumā, tā nopelnot pa piecām personiskajām piezīmēm, pēc kā nolikuma bija atļauts raidīt laukumā jebkuru spēlētāju bez vecuma cenza... Bet tas numurs tomēr negāja cauri, jo bieži vien sākumā tāda veida uzdāvināto handikapu vairs līdz pat spēles beigām neizdevās atdbūt. Vajadzēja vien samierināties ar augstākās basketbola varas iestādes prasībām... Pēc kāda laiciņa dažā republikas komandā izdarīja «fenomenālu atklājumu»: tie jaunie, ja viņiem ļauj biežāk darboties laukumā un uzticas, nemaz tik stulbi un kusli, kā domāja, nav.

Republikas meistarsacīkstēs labi iejutušies TTT un YEF juniori. Arī RORS gara auguma jaunie basketbolisti savu pieredzes daļu cīņā pret vecākajiem, meistarsacīkstēs skolū izgājušajiem spēlētājiem saņem nepārprotami. Vajadzētu it kā priecāties. Bet prieks paliek pusceļā... Jo vecākās paaudzes basketbolistiem, kaut vai viņu fiziskās kondīcijas dēļ, nav ne prātā, piemēram, aktīvākās aizsardzības formas, par presingu vispār nerunājot. Un jaunie pierod darboties pret mazkvalitatīvu zonas aizsardzību, kas republikas čempionātā dominē gandrīz visās spēlēs. Tajā pašā laikā Vissavienības mačos šī statiskās spēles pieredze praktiski nav izmantojama, jo pretinieki jau labi sen kā no šāda arhaiska darbības veida ir atteikušies. Tā, piemēram, TTT junioros un pat meistarsastāva dalībnieces republikas čempionātā pierod spēlēt ar pusslodzi, jo — kāda pretarbība, tāda arī darbība... Agrāk, kad meistarsacīkstēs spēlētājas cīnījās vienā komandā un jau pirms Latvijas PSR meistarsacīkstēm bija pilnīgi drošas, ka zelta medaļas viņām jau kabatā, treneri gudroja kaut kādus mākslīgus līdzekļus, kam vajadzēja vismaz zināmā mērā stimulēt viņu audzēknes. Teiksim, likt iemest vienā spēlē vairāk par simt punktiem, bet savā grozā neļaut ieraidīt vairāk par piecdesmit. Tāda lāpšanās vien jau iznāca, jo republikas augstākajā līgā nav daudz kolektīvu, kuru sastāvs un darbības kvalitāte prasītu no meistārēm īpašu piepūli. Vēlāk, kad tika pieņemts lēmums par augstskolu studentu atdošanu to komandām, situācija mainījās uz labo pusi, jo nu parādījās zināma godkārtība. Galu galā — ar ko, piemēram, LVFKI ir sliktāks par LVU! Nav sliktāks! Nu tad pierādi! Lai nu kā, taču nedrīkstētu rasties situācija, kurā viegli un vienkārši varētu veģētēt basketbolistes, kas šādu tādu personisku apstākļu vai aizvainojuma dēļ paliek pusceļā uz meistarsacīkstēm, vai no tās, meklējot vieglāku dzīvi, aiziet...

Basketbolā, tāpat kā dabā, ir ražas un arī neražas gadi. Gan vīriešu, gan sieviešu basketbolā vienu dzimšanas gadu spēlētājiem (teiksim, tiem, kas attiecīgajā brīdī atbilst Vissavienības skolēnu spartakiādes vai jaunatnes sporta spēju nolikumprasībām) tiek administratīvi radītas priekšrocības, kaut arī viņi bieži vien ne par māta tiesu nav meistārīgāki par saviem mazliet vecākajiem vienaudžiem. Nelaime tikai, ka dažreiz republikā izaudzētās basketbola jaunatnes ražas gadi galīgi nesakrīt ar kaut kādās iestā-

dēs noteiktajiem «vēlamajiem gadiem». Tādus norādījumus «no augšas» mūsu republika saņem vairumā, turklāt tie pat dažu mēnešu robežās var būt diametrāli pretēji. Un tā mēs, dažkārt savā pārmērīgajā uzcītībā un paklausībā šo un to tikko savā saimniecībā apgāzuši, esam spiesti tieši to pašu un tai pat vietā būtēt no jauna... Jaunais sportists, kuru attiecīgs rīkojums «gadu nastas» dēļ liek uzskatīt par neperspektīvu, tā tiek morālistiski sagrauts, atstāts bez nākotnes sportā. Un tad jau vairs nav nozīmes tam, ka gadu vai mēnesi vēlāk augstākā basketbola vara atkal izdod kārtējos «vienīgi pareizos» lēmumus, kas nu ļauj atraidīto jauniēti uzskatīt par perspektīvu. Tajā brīdī dažs no reabilitētajiem jau ir pametis sportošanu un pat noslēdējis tiktāl, ka spēj vairs trāpīt tikai pa kādu viņam nepatīkamu fizionomiju restorāna durvju priekšā, nevis iemest bumbu agrāk tik iemīļotajā basketbola grozā. Ja neatrodam iespēju vismaz savā republikā palīdzēt jauniētim palikt pie basketbola, paši vien esam vainīgi.

Tad varam neražas gados plāst rokas — sak, ko tu padarīsi, — nav un cauri. Savukārt ražas gados, kad sagadās kopā liels skaits gan gara auguma, gan visādi citādi lābu un perspektīvu jauniešu, pamatojoties uz «pārprodukcijas» principiem, apbrīnojami viegli šķīrāties no pārpalikuma, kas pēc maza laiciņa būtu varējis noderēt.

Sāpīgu problēmu ir vēl daudz. Jautājums par to, kurā komandā izdevīgāk spēlēt un vai, beigu beigās, republikas komandā ar mazākām pūlēm nevar sapemt kaut ko vairāk nekā meistarsacīkstēs, arī labklājības ziņā, kuluāros kļūst sen, kaut gan skaļi par to cenšas nerunāt. Tur, protams, nav runa par eksperimentālajām kādām vai importa treniņtērpu. Kolhozu iespējas savu sportistu nodrošināšanā un apgādē bieži vien pārtrumpo to, ko var piedāvāt meistarkomanda. Skumji jau ir, bet entuziasma laiki, šķiet, ir pagājuši.

Arī republikas meistarsacīkstēs, lai gūtu jēlkādas panākumus, treneriem vajadzīgi zināmi «menedžeriski» talanti, bet spēlētājiem — profesionāla attieksme pret basketbolu. Par visāda veida pārvilināšanu un citādiem trikiem, kuru rezultātā dažs meistarsacīkstēs pašreizējais dalībnieks republikas čempionātā diez kāpēc pārtaisīts par jēlgavnieku vai limbažnieku, kaut īsti nezina, kur viņa «dzimtā» organizācija atrodas, esmu rakstījis jau agrāk. Skaidrs ir viens: šādas, ar vieglu roku dotas pārejas nekādi neveicina groza bumbas attīstību rajonos, un dažs agrāk pazīstams basketbola centrs atmirst. Jo vietējie puīši un meitenes, kam pēc patiesības būtu atvēlama vieta pašmāju komandā, vai nu trin rezervistu benķi, vai labākajā gadījumā kļūst par tādiem kā bumbas padevējiem meistāriem, kuriem galvenais ir sevi parādīt! Kādreiz vienam no šiem meistāriem, kas man bravūrīgi vaicāja, vai es esot saskaitījis, cik tālos trīspunktu metienus viņš todien sametis, atbildēja: «Nē, toties saskaitīju, cik tu aizmeti garām. Un tur sanāk vismaz piecreiz vairāk...» Spēle toreiz bija glūži vienkārši nebudāma, jo viena aktiera teātris, kas zaudējis jebkādu mēra sajūtu, arī basketbola propagandai diez vai ko varēja dot...

Tāpat — kas īsti ir republikas meistarsacīkstēs! Veterānu iespēja pagarināt savu aktīvās sportošanas laiku; tāda kā veselības grupa! Meistarsacīkstēs cīņā dalībnieku papildtreniņš un dažādu vēl līdz galam neapgūtu tehnisko paņēmieni slīpēšanas vieta! Vairbūt tomēr zināms atspēriena punkts ceļā uz meistarsacīkstēm mūsu jauniešiem! Laikam jau viss minētais kopā, vienīgi istās proporcijas joprojām nav izdevies atrast.

Nav noslēpums, ka republikas klubu komandās treniņu darbs notiek neregulāri un tam nav arī īstas bāzes. Trenerim ir grūti strādāt un izmantot kaut vai tās pašas esošās iespējas, jo šo komandu spēlētāji taču, kā medz sacīt, nav tur piesieti un uz treniņiem arī var nākt, kā sanāk — pēc brīvā apmeklējuma principa. Faktiski šīs vienības dzīvo ar spēlētāju agrāk uzkrāto pieredzi un kondīciju, jo kaut kādas jaunas kombinācijas vai sadarbības apgūt praktiski nav laika un, liekas, — arī lielas patīkšanas. Un tā starp dažām patiešām interesantām un savdabīgām komandām ar savu darbības rokrakstu glūži vienkārši eksistē vesels lēruma kolektīvu, kas mūsu republikas basketbola kopējo panorāmu padara nabadzīgāku, nekā tā varētu būt. Jauniešu tieši republikas čempionāti uz meistarsacīkstēm sastāviem nav deleģējuši.

Republikas basketbola tiesnešu korpusu pēdējā laikā ir stipri novecojis gan gadu, gan metodikas ziņā. Medz jau teikt, ka spēli netaisa tiesneši, bet komandas, taču arī šis apgalvojums nebūs īsti vietā. Patlaban mums ir tikai 3—4 arbitri, ko aicina tiesāt arī Vissavienības mačus, tajā skaitā PSRS meistarsacīkstēs. Ar kaimiņiem — igauņiem un lietuviešiem — mēs šajā ziņā jau sen nevaram konkurēt. Tur, bez šaubām, vainojama Latvijas PSR basketbola federācijas tiesnešu kolēģija, jo jauni arbitri tikpat kā nemaz nav sagatavoti un pavisam minimāli tiek virzīti arī Vissavienības arenā. Un te nu — paradoksāla situācija. Esam pamatīgi «iegriezuši» arī Latvijas basketbolam. Bieži vien ir tā, ka mūsu jaunatnes komandas pēc atgriešanās no Vissavienības sacensībām žēlojas, ka tiesneši tur bijuši pret viņiem neobjektīvi, ka pretiniekiem ļauts darīt visu utt. Taču vai tā vienmēr ir īstenība? Manuprāt, daudz šādu žēlabu nebūtu, ja mūsu republikas tiesneši arī Latvijas čempionātos un citās iekšējās sacensībās vadītu spēles... pēc starptautiski pieņemtiem noteikumiem un metodikas. Bet mūsu arbitri, «vāroties savā sulā» un gandrīz neko no tā, kas jauns tiesnešu darbībā ārpusē, neredzot, dažbrīd patiešām traktē noteikumus sešdesmito gadu garā un līmeni. Laiks iet, un jaunās vēsmas prasa arī citu tiesāšanas metodiku. Bet mums, kā rādās, visi veji pūš pāri. Ko darīt, ja vecie arbitri vairs tā īsti pārķārtoties nespēj, bet cerīgi jaunie ir uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi! Republikas basketbolu arī šis «apstākļi ar svilpi» šimbrīžam bremzē. Tiek mēģināts padrūmo situāciju padarīt priecīgāku, liekot mačus republikas rajonos tiesāt vietējiem tiesnešiem. Taču šāda jauno tiesnešu meklēšanas un audzināšanas metode savā būtībā ir nolemta neveiksmei, jo vairāk par skandāliem līdz šim neko nav devusi. Vietējais tiesnesis jebkurā gadījumā nokļūst briesmīgā stresa situācijā, jo — ja uzvar mājnieki, vētraini visās instancēs protestē viesi. Savukārt, ja vinnē ciemiņi, tad pašmāju arbitrs savējo acis kļūst vismaz par nodevēju. Un diez vai tādos apstākļos, kad tiesnesis nemīlīgi tiek bikstīts, lamāts un visādi citādi pazemots, kāds jauns tiesāšanas talants uzradīsies. Drīzāk metīs svilpi prom, pirms nav dabūjis nervu kaiti.

Republikas čempionāts ir plaša saimniecība, kurā visu pārskatīt un aptvert uzreiz ir grūti. Ir arī savas problēmas, kas gaida risinājumu. Lai nu kā, Latvijas PSR basketbola meistarsacīkstēs citu līdzīgu sporta veidu sacensību vidū ieņem stabili vietu priekšpulkā. Par to liecina kaut vai čempionāta popularitāte sporta cienītāju vidū. Tas nav maz, bet allaž jau gribas, lai būtu vairāk un labāk...

«Zekubikses pavasara vējā». Ivara Poikāna zīmējums

RAKSTNIECĪBA

SATURS

Andris Puriņš, «Zilā Jumprava» — 1. lpp. Augusts Milts, «Konflikts» — 14. lpp. Inese Zandere, dzejoļi — 16. lpp. Gundega Repše, «Kapteiņa meitiņa — Viljamsa trakā» — 18. lpp. Intervija ar Māru Zālīti — 22. lpp. Albērs Kamī, «Prometejs ellē» — 26. lpp. Oktajs Rifats, dzejoļi — 28. lpp. Bobs Dilans, dziesmu teksti — 30. lpp.

XX GADSIMTA KULTŪRA UN LATVIJA

Gundega Repše, «Jautājums par «sieviešu jautājumu»» — 33. lpp.

MĀKSLU KRUSTCELES

Ābrams Kļockins, «Konflikts? Nē. Pretruna» — 40. lpp. Ingus Baušķenieks, Egils Līcītis, «Nepiederošiem ieeja aizliegta» — 43. lpp. Andris Bergmanis, «Vietas mācība — sakņu mācība» — 47. lpp. Inna Solovjova, «Gaisma augustā» — 50. lpp. «Ko darīt jaunam režisoram?» — 54. lpp. «Fotomape» — 56. lpp. Līga Peinberga, «Jāņa Poruka personības un dzejas filozofiskie pamati» — 62. lpp.

LAIKABIEDRA PIEZĪMES

Monika Zīle, «Ar svešu kupri mugurā» — 64. lpp. Pēteris Apinis, «Vājais, brauc ātri prom!» — 67. lpp. Pēteris Laķis, «Jaunatnes sociālā noslāņošanās mūsdienās» — 72. lpp. Juris Blaumanis, «Māsas» — 74. lpp. Jānis Vahers, «Apgādnieks apgādājamā lomā» — 78. lpp.

CENA 50 KAP.

94

77109

proza, dzeja, publicistika, kritika

I, IV VĀKS — ANDRA BREŽES NOFORMĒJUMS

AVOTS

AVOTS NR. 3, 1987., 1—80

